

КЪРТ ВОНЕГЪТ ЦВЕТНИЦА

Превод от английски: Герасим Й. Славов, 2014

chitanka.info

За братовчедите ми от семейство Дьо Сент Андре по света. На кого се падна замъкът?

УВОД

Това е много велика книга, написана от един американски гений. През последните шест години се трудих усърдно над този шедьовър. Стенех и си блъсках главата в радиаторите. Разхождах се из фойетата на всички хотели в Ню Йорк, докато разсъждавах върху книгата, ридаех и забивах юмрук във вътрешностите на стенните часовници.

Това е прекрасен нов литературен жанр. Тази книга съчетава приливната мощ на голям роман с разтърсващата близост на репортаж от мястото на събитието — Бог знае, че това вече не е новост. Само че аз съм вплел и бляскавия ентусиазъм на мюзикъла, смъртоносното ляво кроше на разказа, ароматните билки на личните писма, духовата музика на американската история и една великосветска оратория.

Тази книга е толкова всеобхватна и задълбочена, че ми напомня за първите опити на брат ми Бърнард с радиото. Той сглоби предавател, негово собствено изобретение, закачи го на един телеграфен стълб и го включи. Обади се на братовчед ни Ричард, който се намираше на около две мили, и му каза да слуша радиоапарата си и да претърсва честотите, за да види дали някъде няма да улови сигналите на брат ми. По онова време и двамата бяха около петнайсетгодишни.

Брат ми предаде едно лесно за разпознаване съобщение и продължи да го изпраща многократно. Съобщението беше „SOS“. Това се случи в Индианаполис, най-големият град в света, който не е разположен на плавателен воден път.

Братовчед ни Ричард се обади. Беше във възторг. Каза, че сигналите на Бърнард били силни и ясни и се чували навсякъде на всички радиочестоти, заглушавайки музиката, новините, драматизациите или каквото друго предаваха радиостанциите в момента.

* * *

Този шедьовър е точно такъв и би трябвало да се въведе ново име за подобен удар по сетивата на всички честоти. Предлагам името „бливит“. Когато бях юноша, приятелите ми определяха значението на тази дума като „два фунта лайна в торба от един фунт“.

Нямам нищо против и други, по-непретенциозни книги от тази, съчетаващи измислици и факти, също да се наричат бливити. Това би насърчило „Ню Йорк Таймс Бук Ривю“ да въведе още една, трета категория за бестселъри, от каквата отдавна има нужда според мене. Ако имаше отделен списък с бливити, авторите им повече нямаше да се врат сред обикновените романисти, историци и прочее.

Докато настъпи този щастлив ден обаче, аз настоявам, както само един велик автор може да настоява, тази книга да се класира и в двете категории, за художествена литература и за документалистика. А що се отнася до наградите „Пулицър“, книгата трябва да участва за мегаголям шлем, включващ белетристика, драматургия, история, биография и журналистика. Ще почакаме и ще видим.

* * *

Тази книга не е просто бливит, но и колаж. Тя се роди от желанието ми да събера в един том повечето рецензии, речи и есета, написани след публикуването на друга подобна колекция, „Уомпитър, фома, гранфалун“, през 1974 година. Само че, докато редях фрагментите първо така, после иначе, установих, че те образуват нещо като автобиография, особено ако можех да включа и някои неща, писани от други хора. За да вдъхна живот на такъв голям обаче, трябваше да напиша още много нова съединителна тъкан. Това и направих.

Читателят може да очаква, че ще разказвам едно — друго, после ще вмъквам по някоя реч, писмо, песен или каквото там има, след което пак ще разказвам.

Всъщност не смятам това за шедьовър. Намирам го за тромаво. Намирам го за недовършено. Струва ми се, че има известна стойност като сблъсък на един американски романист със собствената си упорита простота. В училище бях тъп. Каквато и да е причината за тази тъпота, тя още не ме е напуснала.

Посветил съм тази книга на семейство Дьо Сент Андре. Аз съм Дьо Сент Андре, тъй като това е моминското име на прабаба ми по майчина линия. Според майка ми това означавало, че произхождала от някакви благородници.

Това беше безобидно убеждение, така че не бива да бъде осмивано или презирано. Поне аз така казвам. Книгите ми досега твърдят, че човешкото поведение, независимо дали е ужасно, смехотворно, величествено или някакво друго, обикновено е безобидно. И тук му е мястото да включа едно твърдение на Марша Мейсън, прекрасната актриса, която веднъж ме удостои с честта да играе в моя пиеса. Тя също е от Средния запад, от Сейнт Луис.

— Знаеш ли какъв му е проблемът на Ню Йорк? — попита ме тя.

— Не — казах аз.

— Тук никой не вярва — рече тя, — че изобщо нещо може да е безобидно.

1

ПЪРВАТА ПОПРАВКА

Онзи, който изповядва либерални възгледи и избира за свой спътник в живота обладан от суеверия човек, рискува свободата и щастието си.

Клемънс Вонегът
(1824–1906)
„Обучение по етика“
(„Холънбек Прес“,
Индианаполис, 1900)

Аз съм от онова поколение, което според мене е последното разпознаваемо поколение професионални американски романисти, пишещи цял живот. Сякаш сме подредени в една редица. Голямата депресия направи всички ни раздразнителни и бдителни. Втората световна война ни подреди, независимо дали бяхме мъже или жени, независимо дали някога бяхме обличали униформа, или не. Когато бяхме млади, докато учехме занаята, в книгоиздаването цареше епоха на романтична анархия, която ни осигуряваше пари и, щем не щем, наставници. Отпечатаните на хартия думи все още бяха основният начин за общуване на дълги разстояния и съхраняване на информация в Америка, в годините на нашата младост.

Вече не е така.

Нито пък са останали много издатели, редактори и агенти, изгарящи от нетърпение да намерят начин да осигурят пари и други форми за насърчаване на млади писатели, които пишат толкова нескопосано, колкото хората от моето литературно поколение, когато започвахме. Необоснованото, прекрасно и скъпоструващо предположение тогава беше, че не след дълго може би ще помъдреем и

ще се научим да пишем малко по-сносно. По онова време имаше голяма нужда от писатели.

Това беше забавно и поучително време за писателите — за стотици писатели.

Телевизията разби онази част от индустрията, която се занимава с разкази, а сега в книгоиздаването се разпореждат счетоводители и възпитаници на бизнес колежа. На тях им се струва, че парите, похарчени за нечий дебютен роман, са чиста пара, хвърлена на вятъра. Прави са. Почти винаги е така.

Затова казвам, че според мен аз съм от последното поколение романисти в Америка. Отсега нататък романистите ще идват един по един, не на кланове, сигурно ще пишат по един-два романа и с това ще приключват. Много от тях ще са наследили пари или ще са сключили брак по сметка.

По мое мнение, най-влиятелният от моята група все още е Дж. Д. Селинджър, макар да мълчи от години. Най-обещаващият може би беше Едуард Луис Уолант, който почина много млад. А смъртта на Джеймс Джоунс преди две години, който изобщо не беше млад, беше ми почти връстник, предизвиква размисли, на които се дължи есенното настроение на тази книга. И други неща ми напомнят, че съм смъртен, разбира се, но смъртта на Джоунс го прави особено силно — може би защото доста често се виждам с вдовицата му Глория, защото той също беше самоук човек от Средния запад и защото беше участвал в нашата голяма авантюра, Втората световна война, като сержант. Тук трябва да се отбележи, че когато най-известните членове на моето литературно поколение пишеха за войната, почти единодушно презираха офицерите и превръщаха в герои не особено образованите, войнстващо неаристократичните сержанти.

* * *

Джеймс Джоунс веднъж ми каза, че неговият издател „Чарлс Скрибнърс Санс“, който издавал и Ърнест Хемингуей, навремето се надявал да събере Джоунс и Хемингуей заедно, за да си общуват двамата като стари войници.

По собствените му думи, Джоунс отказал, защото не смятал Хемингуей за свой боен другар. Каза ми, че през войната Хемингуей можел да идва и да си тръгва от сраженията, когато си искал, взимал си отпуск за хубава храна, за жена или за нещо друго. Истинските войници според Джоунс трябвало да си стоят по местата, дявол го взел, да отиват там, където им наредят, да ядат помия и да поемат най-лошото, което врагът хвърлял срещу тях, ден след ден.

* * *

Като обърна поглед назад, може би ще се окаже, че най-поразителното нещо за хората от моето литературно поколение беше възможността да казваме абсолютно всичко, без да се страхуваме от наказание. На американските ни потомци, а и на повечето чужденци, може да изглежда невероятно, че една нация е в състояние да наложи със закон нещо, което звучи по-скоро като мечта: „Конгресът няма да приема никакви закони за утвърждаването на дадена религия, нито ще възпрепятства свободното ѝ упражняване, нито ще ограничава свободата на пресата, както и правото на хората мирно да се събират и да се обръщат към правителството с искания за поправяне на неправди“.

Как би могла нация с такъв закон да възпитава децата си в дух на почтеност? Не би могла и не може. Затова законът скоро със сигурност ще бъде отменен за доброто на децата.

Дже и в момента членове на училищни настоятелства редовно изхвърлят мои книги от училищните библиотеки, заедно с книги на Бърнард Маламъд, Джеймс Дики, Джоузеф Хелър и много други първокласни патриоти. Обикновено казват, че не са ги чели, но от сигурен източник знаели, че тези книги били вредни за децата.

* * *

Романът ми „Кланица 5“ всъщност беше изгорен в една пещ от разсилния на училището в Дрейк, Северна Дакота, по нареждане на местния училищен комитет, а училищното настоятелство излезе с

публично изявление за вредното влияние на книгата. Дори по стандартите на кралица Виктория, единственото обидно изречение в целия роман е следното: „Махай се от пътя, педераст нещастен“. Тези думи са отправени от американски войник с базука към невъоръжения помощник на един американски капелан по време на Арденската офанзива в Европа през декември 1944 година, най-голямото поражение на американски войски в историята (ако не броим Конфедерацията). Помощникът на капелана привлякъл вражески огън.

Затова на 16 ноември 1973 година написах следното писмо на Чарлс Маккарти от Дрейк, Северна Дакота:

Драги мистър Маккарти,

Обръщам се към вас в качеството ви на председател на училищното настоятелство в Дрейк. Аз съм един от онези американски писатели, чиито книги бяха унищожени в станалата прочута пещ на вашето училище.

Някои хора във вашия град твърдят, че произведенията ми са пагубни. Това е извънредно обидно за мен. Новината от Дрейк навежда на мисълта, че книгите и писателите явно са нещо съвсем нереално за вас. Пиша това писмо, за да ви покажа колко съм реален.

Освен това искам да знаете, че нито моят издател, нито аз по никакъв начин не сме се възползвали от отвратителната новина от Дрейк. Не се тупаме по гърбовете, ликувайки колко книги ще продадем благодарение на тази новина. Отказахме да се появим по телевизията, не сме писали пламенни писма до главни редактори, не сме давали пространни интервюта. Ядосани сме, отвратени сме и сме натъжени. И не сме изпращали копия от това писмо до никого. В този момент държите в ръцете си единствения екземпляр. Това е много лично писмо от мен до жителите на Дрейк, които направиха всичко възможно да навредят на репутацията ми в очите на своите деца, а също и в очите на света. Имате ли смелостта и най-обикновената почтеност да покажете това писмо на

хората, или то също ще бъде предадено на пламъците в пещта ви?

От онова, което чета във вестниците и чувам по телевизията, ми се струва, че си представяте мен, а и някои други писатели, като някакви плъхообразни хора, които обичат да трупат пари, тровейки умовете на младите. Всъщност аз съм едър и силен мъж на петдесет и пет години, трудил съм се много във фермата като малък и боравя доста сръчно с разни инструменти. Отгледал съм шест деца, три мои и три осиновени. Всичките станаха хора. Двама от тях са фермери. Аз съм боен ветеран от пехотата от Втората световна война и имам „Пурпурно сърце“. Всичко, което притежавам, съм спечелил с тежък труд. Никога не са ме арестували или съдили за нещо. До такава степен ми доверяват да работя с млади хора и те самите толкова ми вярват, че съм преподавал в Университета на Айова, в „Харвард“ и в „Сити Колидж“ в Ню Йорк. Всяка година получавам поне дузина покани да говоря на церемонии по дипломирането в колежи и гимназии. Книгите ми се изучават в училищата сигурно повече от тези на всеки друг жив американски автор на художествена литература.

Ако си бяхте направили труда да прочетете моите книги, да постъпите като образовани хора, щяхте да видите, че те не са еротични и не защитават никакви крайности. Те умоляват хората да бъдат по-добри и по-отговорни, отколкото обикновено са. Вярно е, че някои от героите говорят грубо. Това е така, защото в реалния живот хората говорят грубо. Особено войниците и хората на тежкия физически труд говорят грубо и това го знаят дори и децата, отглеждани в саксии. А и всички сме наясно, че тези думи не са чак толкова вредни за децата. Не са увредили и нас, когато сме били малки. Нараняваха ни лошите постъпки и лъжите.

След всичко, казано дотук, съм сигурен, че всъщност още сте готов да отговорите: „Да, добре... само че е наше право и наша отговорност да определяме какви книги да

четат нашите деца“. Това несъмнено е така. Също толкова вярно е обаче, че упражняването на това право и изпълняването на тази отговорност по един неук, груб начин, не по американски, дава на хората основание да ви наричат лоши граждани и глупаци. Дори и собствените ви деца с право ще ви наричат така.

Чета във вестника, че хората във вашия град са озадачени от реакцията на цялата страна срещу постъпката ви. Е, сега разбирате, че Дрейк е част от американската цивилизация и вашите сънародници не могат да търпят нецивилизованото ви отношение. Това може да ви покаже, че има причини книгите да са свещени за свободните хора и са се водили войни срещу нации, които мразят книгите и ги горят. Ако сте американец, трябва да позволявате в общността ви свободно да битуват всякакви идеи, а не само вашите собствени.

Ако вие и вашето настоятелство сега имате намерение да покажете, че всъщност притежавате мъдрост и зрялост, упражнявайки властта си над образованието на децата си, в такъв случай трябва да признаете, че сте дали лош урок на младите в едно свободно общество, отричайки и изгаряйки книги — книги, които дори не сте чели. Трябва да вземете твърдото решение да представяте на децата си всевъзможни мнения и информации, за да бъдат в състояние по-добре да взимат решения и да оцеляват.

Повтарям: обидихте ме, аз съм добър гражданин и съм съвсем реален.

* * *

Това беше преди седем години. Още нямам отговор. Точно в този момент, докато пиша в Ню Йорк, „Кланица 5“ е забранена в училищни библиотеки на по-малко от петдесет мили оттук. Вихри се съдебна битка, започнала преди няколко години. Въпросното училищно настоятелство намери адвокати, готови да оспорват Първата поправка

със зъби и нокти. Никога не липсват адвокати, готови да оспорват Първата поправка, сякаш е просто клауза в договор за наем на овехтялото жилище на някой тарикат.

В началото на този съдебен процес, на 24 март 1976 година, написах коментар за изданието на „Ню Йорк Таймс“ за Лонг Айленд. Ето какво гласеше той:

Едно училищно настоятелство пак е заклеило няколко книги, този път в Левиттаун. Една от книгите е моя. Горедолу два пъти годишно чувам подобни глупости, неподобаващи на американци. Веднъж в Северна Дакота дори изгориха книгите в пещ. Доста се смях. Това е толкова невежа, тъпа и суеверна постъпка.

А и много страхлива — демонстративно да нападаш предмети. Все едно свети Георги да напада кувертюри и часовници с кукувичка.

Да, явно в училищните комитети непрекъснато избират или назначават такива светигеоргиевци. Всъщност те се гордеят с неграмотността си. Въобразяват си, че по някакъв начин честват двестагодишнината от Американската революция, хваляйки се, както в Левиттаун, че не са чели книгите, които забраняват.

Такива бабаити често са гръбнакът на доброволните противопожарни бригади, на пехотата на Съединените щати, на благотворителните разпродажби и прочее, за което неведнъж са получавали благодарности. Те обаче нямат работа да ръководят образованието на децата в едно свободно общество. Просто са прекалено глупави.

Ето как предлагам веднъж завинаги да се сложи край на забраняването на книги в тази страна: всеки кандидат за член на училищен комитет трябва да бъде слаган на детектор на лъжата и да му се задава следният въпрос: „Прочели ли сте една книга от начало до край, след като сте излезли от гимназията? А дали изобщо и в гимназията сте прочели някоя книга от начало до край?“.

Ако честният отговор е „не“, тогава на кандидата трябва любезно да се каже, че не може да бъде член на училищния комитет и да ръси глупости как книгите побърквали децата.

Всеки път, когато в тази страна се потъпкват идеи, образованите почитатели на американския експеримент пишат внимателно обмислени и сложни обяснения защо идеите трябва да бъдат оставени да живеят. Време е да разберат, че се опитват да обяснят Америка — в най-смелия и оптимистичен случай — на орангутани.

От този момент нататък смятам да огранича общуването си с всеки тъпанар, който се прави на Савонарола, до следния съвет: „Намери някой да ти прочете на глас Първата поправка на Конституцията на Съединените щати, проклет глупак такъв!“.

Добре де, Американският съюз за граждански свободи или някой като тях ще излезе на сцената, както винаги. Ще обяснят какво пише в Конституцията и за кого се отнася.

Те ще спечелят.

Ще има и милиони, объркани и покрусени от правната победа, които смятат, че някои неща никога не бива да бъдат изричани — особено по отношение на религията.

Тези хора са на грешното място по грешното време.
Ехааа.

* * *

Защо за американските граждани е толкова обичайно да демонстрират пренебрежение към Първата поправка? Веднъж го обсъждах по време на кампания за набиране на средства за Американския съюз за граждански свободи в Сандс Пойнт, Ню Йорк, в края на Лонг Айленд, на 16 септември 1979 година. По една случайност се оказа, че къщата, в която говорих, се смятала за

първообраз на дома на Гетсби от романа на Ф. Скот Фицджералд „Великият Гетсби“. Нямах причини да се усъмня в това твърдение.

В тази обстановка казах следното:

„Няма да говоря конкретно за изхвърлянето на моята книга «Кланица 5» от библиотеката в училището «Айлънд Трийс». Имам конфликт на интереси. Все пак аз съм автор на книгата, така че защо да не твърдя, че не е толкова отвратителна, колкото казват от училищното настоятелство?

Вместо това ще говоря за Тома Аквински. Ще споделя с вас смътните си спомени за онова, което беше казал за йерархията на законите на тази планета, която по онова време била плоска. Най-висшият закон, казва той, е Божественият закон, законът на Бог. Под него е природният закон, който вероятно включва гръмотевичните бури, правото ни да защитаваме децата си от зловредни идеи и прочее.

А най-нисшият закон е човешкият закон.

Нека ви разясня тази схема, сравнявайки елементите ѝ с карти за игра. Противниците на Декларацията за правата непрекъснато го правят, защо да не го направим и ние? В такъв случай Божественият закон е асо. Природният закон е поп. Декларацията за правата е само някаква си дама.

Йерархията на законите на свети Тома изобщо не е смешна и досега не съм срещал човек, който да не вярва в нея до мозъка на костите си. Всеки знае, че има много по-могъщи закони от напечатаните в нашите кодекси. Големият проблем идва от това, че изобщо няма съгласие по въпроса как са формулирани тези по-могъщи закони. Теолозите могат да ни подсказват някаква формулировка, но за точното им описание трябва диктатор, който да се погрижи за най-малките подробности. Сигурно помните, че неотдавна един ефрейтор го направи в Германия, а след това и в цяла Европа. Той знаеше всичко за Божествения и природния закон. Имаше купища аса и попове, с които да играе.

Междувременно, от тази страна на Атлантика ние играехме с половин колода, както се казва. Заради нашата Конституция най-високата карта, която човек можеше да играе, беше някаква си дама, презреният човешки закон. Това важи и днес. Лично аз приветствам това несъвършенство, защото то очевидно е много добро за нас. Подкрепям Американския съюз за граждански свободи, защото той

влиза в съда и настоява чиновниците от нашето правителство да не се ръководят от нищо по-величествено от човешкия закон. Всеки път, когато някой чиновник възпрепятства свободното разпространение на една или друга идея, този чиновник потъпква Конституцията и отново ни принуждава да се обърнем към много по-могъщите системи — Божествения или природния закон.

Не можем ли ние, като либертарианци, да жадуваме поне малко за природния закон? Не можем ли поне да се учим от природата, без да се обременяваме с нечия чужда представа за Бог?

Със сигурност. Гранолата^[1] не е навредила никому, нито дори на птичките и пчеличките, да не говорим пък за млякото. Божите птици са неведоми, но природата ни се разкрива непрекъснато. Какво ни е показала досега? Например че чернокожите очевидно стоят по-долу от белите и са предназначени за слугинска работа, подчинявайки се на условията на белите. От време на време трябва да си припомним, че този много ясен урок на природата е позволявал на Томас Джеферсън да притежава роби. Представете си само.

Най-много се тревожа за моята прекрасна страна, че нейните деца почти не учат как американската свобода ще изчезне, ако настояват — когато пораснат и започнат да упражняват задълженията си като граждани, — съдилищата, полицията и затворите да се ръководят от Божествения или от природния закон.

Повечето учители, родители и настойници не преподават този жизненоважен урок, защото самите те не са го научили, или защото не смеят. Защо не смеят? Ако полагат основата на този урок, а именно че никой всъщност не може да разбере природата на Бог, хората в тази страна могат да попаднат в беда и да се налага да ги защитава Американският съюз за граждански свободи. Желанието ми да положа тази основа, а не сексът или насилието, причини проблемите с горката ми книга в «Айлънд Трийс», в Дрейк, Северна Дакота, където изгориха книгата, а също и на много други места, които са твърде многобройни, за да ги изреждам.

Не съм твърдял, че нашето правителство е против природата и против Бог. Казах, че то не е природно и не е божествено, като за това си има много добри причини, от които може да ви настръхне косата.

Е, казват, че всичко хубаво си има край. Затова и американската свобода рано или късно ще свърши. Как ще свърши? Както свършват

всички свободи — предаваме съдбите си на по-висши закони.

Ако се върнем към глуповатото ми сравнение с картите — ще се играят поповете и асата. Никой друг няма да има нищо по-високо от дама.

Тези, които имат аса и попове, ще се борят помежду си. Тази борба ще продължи — макар че тогава тя няма да ни интересува, — докато някой не извади асо пика. Нищо не може да бие асото пика.

Благодаря ви за вниманието.“

* * *

Речта в дома на Гетсби беше следобед. Когато се прибрах в моя дом в Ню Йорк, написах писмо на един приятел в Съветския съюз, Феликс Кузнецов, виден критик и преподавател, а също така служител в Съюза на писателите на СССР в Москва. Датата на писмото е същата като датата на речта в Сандс Пойнт.

Преди време сигурно щях да съм полумъртъв от пиене, пишейки такова писмо късно през нощта, сигурно щях да воня на иприт и рози, блъскайки по клавишите. Само че вече не пия. Никога през живота си не съм писал нищо за публикуване, докато съм бил пиян-залян. Но определено имах навика да пиша писма в това състояние.

Вече не.

Както и да е, тогава бях трезвен, трезвен съм и сега, а Феликс Кузнецов и аз се бяхме сприятелили миналото лято, по време на една всеобща среща в Ню Йорк на американски и съветски литературни дейци, по десетина души от всяка страна, спонсорирана от Фондация „Чарлс Ф. Кетъринг“. Американската делегация се оглавяваше от Норман Казънс и включваше моя милост и Едуард Олби, Артър Милър, Уилям Стайрън и Джон Ъпдайк. Всички бяхме издавани в Съветския съюз. Тиражите ми там почти не са изчерпани, с изключение на „Майка Нощ“ и „Затворникът“. Малцина от съветските делегати бяха издавани тук, ако изобщо имаше такъв сред тях, така че произведенията им бяха непознати за нас.

Съветските хора казаха на нас, американците, че трябва да се срамуваме колко много наши произведения е публикувала тяхната страна и колко малко от техните сме публикували ние. Нашият отговор

беше, че ще работим за повече техни издания у нас, но също така ни се струва, че СССР би могъл да изпрати делегати, чиито произведения са харесвани и публикувани тук — по същия начин и ние бихме могли да изберем толкова непозната за тях делегация, че хората в Съветския съюз да ги мислят за водопроводчици от Фресно.

Във всеки случай Феликс Кузнецов и аз се разбирахме много добре. Поканих го у нас, двамата седнахме в градината зад къщата и прекарахме в приказки почти целия следобед.

След това обаче, след като всички се прибраха по домовете си, в Съветския съюз възникна някакъв проблем с издаването на едно нелегално списание, наречено „Метропол“. Повечето от авторите и редакторите на „Метропол“ бяха млади хора, които не търпяха ограниченията върху своите произведения, налагани от някакви дърти мухльовци. В „Метропол“ впрочем нямаше нищо по-обидно от това да наречеш помощника на капелана „педераст нещастен“. Хората от „Метропол“ обаче бяха изобличени, списанието беше спряно и се обсъждаше как да бъде вгорчен животът на всички, свързани с него.

Затова Олби, Стайрън, Ъпдайк и аз изпратихме телеграма до Съюза на писателите, в която казвахме, че според нас е грешно да се наказват писателите за това, което пишат, независимо какво пишат. Феликс Кузнецов изпрати официален отговор от името на съюза, създавайки впечатлението за голямо заседание, на което видни писатели един след друг свидетелстват, че авторите на „Метропол“ не са никакви писатели, а порнографи или други нарушители на спокойствието, и прочее, и прочее. Той поиска отговорът му да бъде публикуван в „Ню Йорк Таймс“ и го публикуваха. Защо не?

А в личното си писмо до Кузнецов написах следното:

Драги професор Кузнецов,

Драги Феликс,

Благодаря Ви за бързото, откровено и сериозно писмо от 20 август, както и за допълнителните материали в него. Извинявам се, че не Ви отговарям на Вашия прекрасен език, и ми се иска още от самото начало да бяхме възприели по-разговорен тон в обсъждането на случая „Метропол“. Ще се опитам да уловя приятелската, братска

атмосфера на дългия ни разговор в моята градина тук преди около година.

В писмото си ни наричате „американски автори“. В този конкретен случай ние не се чувстваме особено американски, тъй като говорим единствено от наше име, без да сме се консултирали с нито една американска институция. В този случай ние сме просто „автори“, които изразяват предаността си към голямото и уязвимо семейство на писателите по света. Вие и всички останали членове на Съюза на писателите със сигурност изпитвате същите семейни чувства. Тези от нас, които изпратихме телеграмата, сме толкова далеч от всякаква организация, че не мога да си представя какво биха Ви отговорили другите.

Както знаете, Вашият отговор на телеграмата ни неотдавна беше публикуван в „Ню Йорк Таймс“, а може би и другаде. Спорът не привлече голямо внимание. Явно представлява интерес само за други писатели. Никой не се интересува от писатели, освен писателите. А ако не бяха неколцина като нас, подписалите телеграмата, чудя се дали изобщо някой щеше да се интересува от писателите, независимо в какви беди са изпаднали. Може би и ние трябва да спрем да се интересуваме?

Е, давам си сметка, че културите ни са коренно различни и никога няма да постигнем съгласие за свободата на словото. Естествено е да не се разбираме и може би дори е похвално. Това, което не знаете за нашата култура, е, че писатели като подписалите телеграмата често биват обвинявани от сънародниците си, че са порнографи, покваряващи децата, възпяващи насилието, хора без талант и прочее. В моя случай подобни обвинения срещу произведенията ми се повдигат в съда няколко пъти годишно, обикновено от родители, които не искат децата им да четат написаното от мен, по религиозни или политически съображения. Оказва се, че обвиненията на родителите често намират подкрепа в съдилищата на първа инстанция. До този момент всички обвинения, без изключение, са отхвърляни от следващите инстанции,

които са по-близо до духа на Конституцията на Съединените щати.

Моля Ви да предадете съдържанието на това писмо на моите братя и сестри в Съюза на писателите, както ние предадохме Вашето на „Ню Йорк Таймс“. Това писмо е само до Вас и Вие можете да правите с него, каквото пожелаете. Не изпращам копия до никого. Дори жена ми не го е чела.

Ако тази банална подробност бъде доведена до знанието на Съюза на писателите, тя би могла да помогне на членовете му да осъзнаят нещо, което досега остава неразбрано според мен — ние не сме националисти, заети с някакво упражнение от Студената война. Просто сме дълбоко загрижени какво се случва с писателите навсякъде по света. Дори когато ги обвиняват, че не са писатели, както са обвинявали и нас, пак си оставаме загрижени.

* * *

Кузнецов ми изпрати бърз и също толкова личен отговор. Той беше мил и благосклонен. Можех да приема, че още сме приятели. Не казваше нищо срещу своя съюз и своето правителство. Не казваше и нищо, което да ме разубеди, че писателите по света, добри или лоши, са първи братовчеди — поне първи братовчеди.

Цялото това джафкане между образованите хора в Съединените щати и Съветския съюз е много трогателно и смешно, стига да не доведе до война. Според мен то черпи енергия от отчаяното желание на всяка от страните да направи чуждата утопия много по-добра, отколкото е в действителност. Ние искаме да се месим в тяхната, да я усъвършенстваме, така че хората там например да могат да говорят, каквото си искат, без да се страхуват от наказание. Те искат да се месят в нашата, така че безработните тук да си намират работа, да не позволяваме продажбите на филми с фистинг, на снъф филми и прочее.

В момента и двете утопии работят колкото печатарската машина на Пейдж, в която Марк Твен инвестираше цяло състояние и го изгубил.

Чудодейното изобретение всъщност се задействало само веднъж, когато Твен и изобретателят го изпробвали. Твен извикал другите инвеститори да видят това чудо, но докато пристигнат, изобретателят бил разглобил машината. Така и не заработила отново.

Мир да има.

[1] Известна още като «американски мюсли» — закуска от овесени ядки, ечемичени и ръжени зърна, орехи, мед и сушени плодове. — Б.пр. ↑

2

КОРЕНИ

Аз съм потомък на европейци, които от много отдавна са знаели да четат и пишат, както сега ще демонстрирам, и които най-вероятно са били свободни хора още от първите дни на римските игри. Някой по-педантичен историк сигурно би допуснал, че несъмнено европейските ми прадеди от време на време доброволно са робували на своите военачалници. Когато проучвам генеалогията си през последния един век и малко отгоре, обаче не откривам никакви войнолюбци.

Баща ми и дядовците ми не са участвали в нито една война. Само един от четиримата ми прадядовци е воювал веднъж, в Гражданската война. Това е Петер Либер, роден в Дюселдорф, Германия, през 1832 година. Моминското име на майка ми беше Либер. Този Петер Либер, който за мен е не по-реален, отколкото за вас, пристигнал в Америка заедно с още един милион германци през 1848 година. Баща му бил производител на четки. Петер живеел в Ню Улм, Минесота, имал смесен магазин и търгувал с кожи с индианците, когато избухнала Гражданската война. Когато Ейбрахам Линкълн призовал да се съберат 75 000 доброволци, Петер Либер постъпил в Двайсет и втора батарея на леката артилерия от Минесота и служил две години, докато не го ранили и не се уволнил с почести.

„Коленната става на десния му крак беше трайно увредена и той куцаше силно до края на дните си“, според чичо ми Джон Раух (1890–1976). Чичо Джон всъщност не ми е чичо, а съпруг на първата братовчедка на баща ми Гертруде Шнул Раух. Той беше възпитаник на „Харвард“ и виден индианополски адвокат. В края на живота си се превърна в историк, в грио^[1] на семейството на жена си — донякъде и на моето семейство, макар че нямаше кръвна връзка с него, а беше свързан само с брак.

Аз съм доста далечен роднина на съпругата му и не очаквах да присъствам като нещо повече от бележка под линия в неговия разказ, затова наистина се изненадах, когато един ден той ми подари ръкопис,

озаглавен „Разказ за родословието на Кърт Вонегът-младши, от един древен приятел на неговото семейство“. Той беше усърдно проучен и по-добре написан, лично от чичо Джон, отколкото повечето мои работи, колкото и да ми е тъжно да си призная. Този ръкопис е най-екстравагантният подарък, който някога съм получавал, при това от човек, който никога не се е изказвал ласкаво за произведенията ми в мое присъствие, освен да каже, че е „учуден от убедително авторитетния ми тон“ и че със сигурност съм щял да спечеля много пари.

Когато публикувах в „Колиърс“ първия си разказ, „Доклад върху ефекта на Барнхаус“, главният герой беше човек, който можеше да контролира заровете, като се концентрира върху тях, а накрая можеше да размества тухлите на комини, намиращи се на цяла миля разстояние, и прочее; тогава чичо Джон каза: „Сега всички откачалки в страната ще започнат да ти звънят. Те правят такива работи“.

Когато публикувах романа „Котешка люлка“, чичо Джон ми изпрати картичка с надпис: „Нали твърдиш, че животът е пълна гадост? Чети Такъри!“. Не се шегуваше.

Явно в неговите очи не бях литературен джентълмен и едно от удоволствията, които вероятно му е доставило писането за моите прадеди, е да покаже как пише един джентълмен. Взех си поука.

* * *

Когато чичо Джон говори в своето повествование за „Кърт“, той има предвид баща ми, Кърт Вонегът-старши. Мен обикновено нарича „Кей“, което беше галеното ми име като малък. Хората, които ме познават от преди да стана на дванайсет години, още ме наричат така. Също и потомците ми.

Никога не съм се отъждествявал с „К.“ от произведенията на Кафка, между другото. Тъй като съм израснал в демокрация, винаги съм си въобразявал, че знам кой е отговорен и какво се случва. Може и да съм се заблуждавал.

Първите страници от ръкописа на чичо Джон са обективен разказ, като от енциклопедия, за заселването на тази страна от европейски имигранти и последвалото развитие на търговията,

индустрията, селското стопанство и прочее. Най-голямата вълна била германската, след това италианската, после — ирландската.

Тук си струва да приведем заключителните думи на чичо Джон от този пролог: „Двете световни войни, в които Съединените щати се изправят срещу Германия, са болезнено преживяване за американците от германски произход. Те мразят, че са принудени да се бият срещу етническите си братовчеди, но го правят, и е много показателно, че сред милионите германски потомци в Съединените щати през тези ужасни войни няма нито един предател.

Германците, обичащи страната, от която произхождат, не одобряват нито кайзер Вилхелм II и неговите пълководци, нито Хитлер и жалките му нацисти. Те са на страната на Англия, а възприемането на английската култура определя тяхното отношение. Когато Англия изпада в беда през 1917 и отново през 1941 година, американците от германски произход се обединяват в нейна подкрепа срещу Фатерланда. На този феномен не се обръща достатъчно внимание“.

Така да бъде.

* * *

Както съм казвал в други книги, антигерманските настроения в тази страна по време на Първата световна война толкова засрамили и смутили моите родители, че те решили да ме отгледат, без да ме запознават нито с езика, нито с литературата, нито с музиката, нито с неписаните семейни истории, които прадедите ми толкова обичали. Те избрали да ме направят неук и да ме лишат от корени като доказателство за своя патриотизъм.

Струва ми се, че твърде много американци от германски произход в Индианаполис са правели същото с изненадващо смирение. Чичо Джон сякаш се гордееше с това разсипване и тихо погребване на една култура — култура, която днес със сигурност щеше да ми е от полза.

Само че и до ден-днешен потръпвам, когато срещна някой американец от германски произход, възпитан, видите ли, да ненавижда Удроу Уилсън, защото поставил под въпрос лоялността на така наречените от него „американци с тирета“; насъскващ онези, които

толкова обичат демокрацията, че обезобразяват стените на немските обществени, гимнастически и образователни дружества в цялата страна; отказващ да слуша немска музика и дори да яде кисело зеле. Доколкото си спомням, никой от моите роднини никога не е споменавал пред мен каквото и да било за Удроу Уилсън.

* * *

Един мой приятел, американец от германски произход на моите години, специалист по история на архитектурата, винаги се нахвърля върху Удроу Уилсън след няколко по-силни питиета. Повтаря, че именно Уилсън убедил тази страна, че е патриотично да си глупав, да се гордееш, че говориш само един език, да вярваш, че всички други култури са по-низши и смешни, обидни както за Бог, така и за здравия разум, че творците, учителите и любознателните хора въобще са мухльовци, когато става дума да се оправят с истински важните неща в живота, и прочее.

Според този мой приятел особено злощастен за страната ни е фактът, че американците от германски произход са се отличили толкова много в изкуството и образованието точно когато е дошъл техният ред да бъдат презрени от най-високо място. Да мразиш всичко, което са направили и което в този момент отстояват, в това число и гимнастиката, между другото, означава да осакатяваш не само тях, но и нашата култура.

Така остава само американският футбол — казва моят приятел от германски произход и някой го откарва у дома.

* * *

Да се върнем на чичо Джон:

„И осемте прабаби и прадядовци на Кърт Вонегът-старши са част от голямата миграция на германци към Средния запад в продължение на половин век от 1820 до 1870 година. Те са: Клемънс Вонегът-старши и съпругата му Катарина Бланк; Хенри Шнул и съпругата му Матилде Шрам; Петер Либер и съпругата му София дьо

Сент Андре; Карл Барус и съпругата му Алис Мьолман. Те са предшествани само от четирима от шестнайсетте му прапрабаби и прапрадядовци — Якоб Шрам и съпругата му Юлия Юнгханс и Йохан Бланк и съпругата му Анна Мария Огер. Повечето от останалите дванайсет и техните прадеди не са ни познати. Те никога не са напускали Германия. Костите им до ден-днешен лежат там в неизвестност.

Всичките осем прадеди обаче, заселили се тук, били по-образовани или с по-високо социално положение, отколкото обикновените имигранти. С изключение на родителите на Анна Огер, те били бюргери, градски хора, търговци и членове на по-горните прослойки на средната класа, за разлика от масата германски имигранти, които били предимно селяни или занаятчии.

Така например прапрадядото на Кей, Якоб Шрам, дошъл от Саксония, където в продължение на поколения семейството му били търговци на зърно. Той донесъл със себе си пет хиляди долара в злато, шестстотин книги и сандъци с домашни потреби, включително един сервиз от майсенски порцелан. Веднага купил парче земя край Къмбърланд, Индиана. Той бил много образован човек и написал поредица от писма обратно до Германия, описвайки своите преживявания и давайки ценни съвети, които да помогнат на бъдещите имигранти. Тези писма били отпечатани и издадени в Германия. Екземпляр от това издание се пази в библиотеката на Историческото дружество в Индиана, което публикувало английския му превод през 1928 година. Якоб Шрам много пътувал — веднъж направил околосветско пътешествие съвсем сам. Той преуспял. Купил много земя, един парцел от над две хиляди акра край стария Мичигански път, на северозапад от Индианаполис. Давал на новопристигналите в района пари на заем, осигурени с хубави ипотeki. Когато единствената му дъщеря Матилде се омъжила за Хенри Шнул през 1857 година, Якоб Шрам му заел капитал, за да му помогне да започне търговия на едро с бакалски стоки и да даде тласък на успешна търговска кариера, от която натрупал голямо състояние.

Прадедите на Кей по бащина линия, семейство Вонегът, също били състоятелни хора. Те дошли от Мюнстер, Вестфалия, където името им произлизало от един далечен предтеча, който имал имение, *айн гут*, край рекичката Фуне; оттам и фамилията Фунегут —

имението край Фуне. Впоследствие името било променено от Фунегут на Вонегът. На английски Фунегут звучи твърде много като «смешно черво»^[2].

Клемънс Вонегът-старши е роден в Мюнстер във Вестфалия през 1824 година; пристига в Съединените щати през 1848-а и накрая се заселва в Индианаполис през 1850 година. Баща му бил официален събирач на данъци за херцога на Вестфалия.

Клемънс имал много по-добро образование от над деветдесет и осем процента от германските и други имигранти. Той направил своя *абитур* в хановерското *хохшуле*, което означава, че имал тогавашния еквивалент на американското колежанско образование и можел да следва в университет като кандидат за докторска степен. Знаел латински и гръцки и говорел свободно френски, освен родния си немски. Чел бил много история и философия, имал богат речник и можел да пише ясно. Макар че бил отгледан и възпитан в римокатолическата вяра, той отхвърлял формализираната религия и не обичал духовниците. Дълбоко се възхищавал от Волтер и споделял много от философските му възгледи. Вместо да постъпи в някой университет, Клемънс станал търговец в една текстилна фирма в Амстердам, Холандия. На двайсет и четири годишна възраст, през 1848 година, той решил да емигрира в Съединените щати, където бил ходил като представител на текстилната фабрика. Когато пристигнал в Индианаполис през 1850 година, той се запознал с един свой сънародник на име Фолмер, който от няколко години живеел тук и вече бил създал собствен малък бизнес — търговия на дребно с железарски и други стоки. Двамата се сприятелили и Фолмер поканил Вонегът да участва в неговото предприятие. От този момент фирмата станала «Фолмер енд Вонегът». Малко след това Фолмер решил да предприеме пътуване на Запад, за да разгледа новата страна и да посети златните находища, открити неотдавна в Калифорния. Повече никой не чул нищо за него и вероятно изгубил живота си в «Дивия запад».

Така Вонегът се оказал едноличен собственик на малкия бизнес, който през 1852 година той, а впоследствие синовете и внуците му, превърнал в голямо предприятие под името «Вонегът Хардуер Къмпани».

Срещу скромното му магазинче, от другата страна на Ийст Уошингтън стрийт, през петдесетте години на деветнайсети век имало

малък немски ресторант. Една от келнерките в това заведение била привлекателно момиче на име Катарина Бланк. Тя била едно от седемте деца в семейството на германски имигранти, селяни от Урлофен в Баден, които се заселили в една ферма в градчето Уейн, окръг Марион, западно от Индианаполис. Мъчели се да повишат производството от фермата си, изсичайки дърветата и пресушавайки мочурищата. При толкова много деца за изхранване и обличане, всички трябвало да работят за прехраната си само след няколко години обучение в началното училище. Катарина Бланк започнала работа като келнерка в това малко кафене и не след дълго се запознала с Клемънс Вонегът, който се влюбил в нея. Двамата се оженили през 1852 година. Той бил на дваисет и осем, тя — на дваисет и четири. Купили скромна къща на Уест Маркет стрийт и семейството заживяло в постоянно подобряващо се материално положение. Също като Клемънс, Катарина била дребна на ръст, с тъмна коса. Двамата разговаряли на немски у дома, но владеели добре и френски. Обучението на децата им било според традициите и културата на Германия от деветнайсети век. Много показателно за аскетичния и пуритански морал на Клемънс е, че литературен идол му бил Шилер, а не Гьоте, който е много по-гениален. Клемънс не одобрявал Гьотевата етика и не желал да го чете. Катарина, въпреки скромния си произход и малкото формално образование, се превърнала в дълбоко уважавана и изключително достойна жена, много обичана от децата и внуците си.

Клемънс се прочул сред съгражданите си като защитник на прогресивното обществено образование. В продължение на дваисет и седем години той членувал в съвета на училищните комисари в Индианаполис, като през повечето време бил председател и главен административен директор. Той бил неподкупен и много способен служител. Особено се интересувал от гимназията и се постарал да осигури първокласни преподаватели по класическите предмети, история и обществените науки. Имал ключова роля в откриването на втората гимназия през 1894 година, известна като гимназия по ръчен труд, в която под ръководството на директора, професор Емерих, се преподавали предимно точни науки, математика и приложно инженерство. Възпитаниците на тези две гимназии с готовност били приемани в «Харвард», «Йейл» и други големи университети до около

1940 година; за съжаление, след това престижът на тези гимназии намалял в резултат на занижените стандарти.

За Клемънс Вонегът се разказват много истории. След като бил избран в съвета на училищните комисари, той установил, че местните банки не плащали лихви по немалките депозити, които съветът използвал за финансиране на дейността си. Той поискал банките да плащат лихви по депозитите на съвета.

Тогава това се възприело като грубо нововъведение в обичайната и удобна практика, съществувала до този момент. Банкерът Джон П. Френцел посетил Клемънс в кабинета му и гръмогласно го порицал. Клемънс се престорил, че не чува добре, и сложил ръка на ухото си. Френцел викнал още по-силно. Клемънс пак се направил, че не чува. Френцел повишил още глас и прибавил обиди, но без резултат. Клемънс отказвал да го «чуе». Накрая Френцел гневно напуснал кабинета, без да бъде чул. От този момент обаче банките започнали да изплащат лихви и продължават да го правят до ден-днешен.

При друг случай някакъв недоволен предприемач отишъл при него и възразил срещу възлагането на договор за строителство на училище на участник в търга, който нямал «правилните» политически връзки. Клемънс пак се престорил, че недочува, но този път, освен това извадил едно джобно ножче и започнал да си реже ноктите. Възмутеният предприемач го обсипал с ругатни. Клемънс запазил спокойствие и мълчание. След като свършил да си реже ноктите, той си събул обувките, свалил си чорапите и много съсредоточено, но все така мълчаливо, започнал да реже ноктите на краката си. Отвратен, посетителят му бързо си тръгнал, ругаейки ненормалния германец. Клемънс останал все така спокоен и невъзмутим. Много такива истории се разказват за него, но когато починал на осемдесет и две години през 1906-а, той бил дълбоко уважаван човек в бизнеса и обществения живот на града, отстъпвайки само на Хенри Шнул по престиж сред германските имигранти в Индианаполис.

С наближаването на осемдесетата си година старият Клемънс предал управлението на своя бизнес във вещите ръце на тримата си синове — Клемънс-младши, Франклин и Джордж. Синът му Бърнард за кратко бил свързан с фирмата, но «търговията с пирони», както я наричал той, не му допаднала и насочил вниманието си към професията си на архитект и към призванието си към изкуствата. Той

не бил толкова енергичен, колкото братята си, двама от които доживели до деветдесетгодишна възраст. Старецът им давал пример не само за високи нравствени стандарти, но и за физическа форма чрез упражняване на тялото. До края на дните си старият Клемънс бил привърженик на ученията на Татко Ян^[3] — здрав дух в здраво тяло. Той се упражнявал всеки ден, независимо от времето навън, хранел се и пиел много умерено. Теглото му никога не надвишавало сто и десет фунта^[4]. Често го виждали да крачи енергично по улиците, размахвайки по един голям камък във всяка ръка. Ако минавал покрай някое дърво с достатъчно нисък здрав клон, той спирал, оставял камъните на земята и се набирал няколко пъти на клона. Една студена декемврийска вечер през 1906-а, когато бил на осемдесет и две години, той излязъл от дома си за вечерната си разходка. Сигурно се объркал и изгубил пътя. След като не се прибрал в обичайното време, семейството му започнало търсене с помощта на полицията. Открили го да лежи край пътя на няколко мили от дома му, съвсем мъртъв. Той би желал такава смърт — деен до последния миг.“

* * *

Почти всичките ми прадеди пристигнали в Индианаполис направо от Европа, с изключение на Петер Либер и София дьо Сент Андре, които притежавали смесения магазин в Ню Улм, Минесота. Когато Петер се върнал от Гражданската война с осакатен крак, той бил пълен с истории за процъфтяващия Индианаполис. В сравнение с него Ню Улм бил мъртвило.

Затова Петер, според чичо Джон, си изпросил назначение като секретар на Оливър П. Мортън, губернаторът на Индиана. За политическата си дейност губернаторът имал нужда от секретар по германските въпроси. Заплатата била добра и постоянна, така че Петер останал на служба при него до края на войната.

„През 1865 година пред Петер изникнала една възможност. Най-голямата пивоварна в града се казвала «Гак енд Байзърс». Поради смъртта на собствениците бизнесът бил обявен за продажба. Петер я купил и я преименувал на «П. Либер енд Ко». Петер нямал абсолютно никакви познания за бирения бизнес, но наел един опитен пивовар на

име Гайгер, който имал такива, и продължил да вари и продава бира «Либер». Начинанието се оказало успешно още от самото начало. Петер отделял най-много внимание на продажбите, в които натрупал голям опит. Това включвало политическа дейност и манипулиране на собствениците на заведения.

Петер непрекъснато се занимавал с политика. Принуден бил да го прави, за да можел да издейства за най-добрите си клиенти разрешителни за продажба на алкохол. До 1880 година бил твърд привърженик на Републиканската партия, като всеки ветеран от Гражданската война. Същата година обаче републиканците, по настояване на Методистката църква, приели в програмата си една точка, която препоръчвала ограничаване на търговията с бира и алкохол. Това бил първият повей на сухия режим, който разгневил Петер и застрашил неговите интереси. Той бързо сменил политическите си възгледи и от този момент нататък станал демократ, при това доста активен и агресивен.

Направил щедри дарения за кампанията на Гроувър Кливланд, особено през 1892 година, когато Кливланд за втори път бил избран за президент. Възнаградили го, като го назначили за генерален консул на Съединените щати в Дюселдорф през 1893 година.“

Петер Либер продал пивоварната си на един британски синдикат, който много искал да я управлява най-големият син на Петер, дядо ми Албърт.

През 1893 година Петер се върнал в Германия, където си купил един замък на Рейн край Дюселдорф. Взел със себе си назначението от президента Кливланд за генерален консул на Съединените щати в Дюселдорф. Чичо Джон казва: „Той веел американското знаме над своя замък, поверявал малкото задължения на подчинените си и завършил дните си в охолство и тържествено великолепие“.

Синът му Албърт, който никога не бил ходил в колеж, останал в Индианаполис да управлява пивоварната и веднъж годишно ходел в Лондон да докладва на новите ѝ собственици.

* * *

Ето на, чичо Джон описа четирима от моите прабаби и прадедовци, донесли в тази страна моминското име на майка ми — Либер, и името на баща ми — Вонегът, когато всичко било още много диво. Остава да разкажем за още четирима прадедовци и прабаби, четирима дядовци и баби и двама родители.

Нека да кажа сега, че прародителят, който най-много ме занимава, е Клемънс Вонегът, умрял край пътя.

„Клемънс Вонегът бил културен ексцентрик“, казва чичо Джон. Такъв се стремя да бъда и аз.

„Той бил дребен на ръст, но непоклатим в независимостта и убежденията си“, казва чичо Джон. „Докато предшествениците му били римокатолици, той заявявал, че е атеист или свободен мислител.“ Това заявявам и аз. „По-правилно е да го наречем скептик, човек, който отхвърля вярата в неизвестното.“ „Скептик“ е подходящо определение и за мен.

„Той обаче бил образец на викториански аскетизъм, живеел пестеливо и се въздържал от всякакви излишества“, твърди чичо Джон. Аз се опитвам. Вече не пия, но пуша като комин. Моногамен съм, но съм се женил два пъти.

„Дълбоко се възхищавал от Бенджамин Франклин, когото наричал американски светец, и кръстил третия си син на него вместо на някой от светците в християнския календар.“ Аз пък кръстих единствения си син на Марк Твен, друг американски светец.

„Като признание за работата му в полза на общественото образование — продължава чичо Джон, — едно от училищата в града било кръстено на него. Той бил много образован и начетен, автор на многобройни памфлети, излагащи възгледите му за образованието, философията и религията. Сам написал и словото за собственото си погребение.“

Това слово, между другото, го има в единайсета глава на тази книга, главата за религията. Скоро го четох на глас на моя син агностик, Марк, който сега е лекар, но по време на следването си беше решил да става унитарниански проповедник.

Ето какво каза Марк за словото, скърцайки със зъби, преди да го чуе и след това: „Велик ход“. Когато четеш словото, особено ако си шахматист като Марк, няма как да не се възхитиш на смелостта на Клемънс Вонегът.

Бележка: Нямам смелост да поискам словото на Клемънс Вонегът да бъде прочетено и на моето погребение.

* * *

Да се върнем на чичо Джон:

„Другият прадядо на Кърт Вонегът-младши, прочул се сред своите съграждани, бил Хенри Шнул, който дошъл заедно с брат си Аугуст в Индианаполис от Хаусберге във Вестфалия около десетина години преди Гражданската война. И двамата чиракували като *кауфман* или търговец в Германия и познавали търговските методи и воденето на сметки. Първо се захванали да купуват и продават фермерска продукция в Централна Индиана. Обикаляли фермите в района с един фургон, купували зърно, масло, яйца, пилета, осолено и пушено свинско, след което препродавали тези продукти в града с печалба.

Когато с непосилен труд бизнесът им процъфтял, те разширили дейността си, като започнали да карат стока до Медисън или Джеферсънвил, Индиана, на брега на река Охайо, където стоката се товарела на големи баржи, плаващи по реките Охайо и Мисисипи до Ню Орлиънс. Някой от двамата придружавал товара и правел търговия в Ню Орлиънс. Там продавали стоката на някой добър пазар и купували кафе, ром и сорго, което наричали «нюорлиънска меласа». После откарвали тези продукти с баржи на север и ги продавали с печалба в Синсинати или Индианаполис. Казват, че докарали в Индианаполис един от последните товари от Юга, преди силите на Конфедерацията в Мемфис да затворят реката. Цената на соргото и кафето скочила до небесата, а по това време братя Шнул вече имали достатъчно средства да започнат търговия на едро с хранителни стоки и да построят склад, който още се намира на ъгъла на Уошингтън стрийт и Делауер стрийт в Индианаполис. Първоначално фирмата била съдружие, известно като «Ей енд Ейч Шнъл», а впоследствие «Шнъл енд Къмпани». В края на Гражданската война Аугуст заявил, че имал достатъчно пари и искал да се върне в Германия. Затова той продал дяловете си на Хенри и отнесъл двеста хиляди долара обратно в

Хаусберге, където си купил един малък замък и заживял като джентълмен до смъртта си през 1918 година.

Хенри Шнул предпочел да остане в Съединените щати. Той станал един от най-видните търговци в Индиана и бил дълбоко уважаван гражданин. Освен търговията с хранителни стоки на едро, той основал «Ийгъл Машин Уъркс», която впоследствие станала прочутата «Атлас Енджин Къмпани», произвеждаща стационарни парни машини и земеделски инструменти. Той основал и «Америкън Улън Къмпани», първата текстилна фабрика в щата.

Малко след приемането през 1865 година на закона, установяващ националните банки, той основал и станал първи президент на Търговската национална банка на Индианаполис, която оцеляла през настъпилата междувременна паника и все още работи.

Хенри Шнул бил извънредно трудолюбив, смел и независим човек; интелигентен, уверен в собствените си сили и изобретателен; неподкупно честен и благонадежден в отношенията си; а също така и напълно посветен на бизнеса и трупането на средства. Той много забогатял за времето си, отрупал децата си с щедри подаръци и през 1905 година оставил състояние, което осигурило спокоен живот на три поколения от потомството му. Толкова бил погълнат от многобройните си занимания, че почти не му оставало време за семейството и децата му не го виждали често. Съпругата му, Матилде Шрам, с която се запознал по време на едно от първите си посещения за купуване на стока във фермата на баща ѝ през 1854 година, била също толкова строга и твърда като Хенри, но имала топъл и любящ нрав и била същинската глава на семейството.“

* * *

Добре, ето че чичо Джон вече ни разказа за двете ми двойки прабаби и прадядовци по бащина линия — Клемънс Вонегът, чиято съпруга е Катарина Бланк, и Хенри Шнул, чиято съпруга е Матилде Шрам, както и за едната двойка по майчина линия — куцийт ветеран от Гражданската война Петер Либер, чиято съпруга е София дьо Сент Андре.

Така стигам до четвъртата ми двойка прабаба и прадядо — единствените, които са имали нещо общо с изкуството. Това са „професор“ Карл Барус, „единственият наистина професионален учител по пеене, цигулка и пиано в града“, според чичо Джон, и неговата съпруга, Алис Мьолман.

„Професор Барус бил дълбоко уважаван и освен работата си като частен учител, дирижирал оркестри, организирил хорови пеения и други музикални събития. Той бил добре образован и утвърден интелектуалец. Никога не се бил занимавал с търговия или бизнес, но получавал хубав доход от преподавателската си дейност и живеел добре. В началото на петдесетте години на XIX век професор Барус първоначално се заселил в Синсинати, където бил назначен за музикален директор на «Синсинати Зангферайн».

През 1858 година д-р Барус бил поканен в Индианаполис да дирижира смесения хор на немските певчески дружества от Индианаполис, Луисвил, Синсинати и Кълъмбъс, Охайо, по време на един голям музикален фестивал. През 1882-ра бил поканен в Индианаполис от «Дас Дойче Хаус» за музикален директор на «Менерхор» и останал на тази длъжност до 1896 година.

По време на последния си концерт същата година в Томлинсън Хол публиката го изпратила с бурни овации, а той получил сребърен лавров венец като признание за големия му принос към музикалния живот на града. През останалите дванайсет години до края на живота си той давал уроци по пиано и пеене на избрани ученици, като през цялото време бил на голяма почит. Влиянието му върху музикалния вкус и изтънчеността на целия град било неизмеримо. Никой след него не успял да заеме мястото му.“

* * *

А професор Карл Барус, музикантът, и жена му Алис родили още една Алис Барус, която според чичо Джон „била смятана за най-красивата и талантлива млада дама в Индианаполис. Тя свирела на пиано и пеела, също така композирала музика, като някои от произведенията ѝ били издадени“.

Това е майката на моята майка.

Да, а Петер Либер, куцият ветеран от войната, и жена му София родили Албърт Либер, който станал индианаполски пивовар и бонвиван.

Това е бащата на моята майка.

Хенри Шнул, търговецът и банкерът, и жена му Матилде родили Нанет Шнул, която според чичо Джон „била много хубава жена в разцвета на силите си и имала прекрасен глас, когато говорела или пеела. Често изпълнявала песни пред публика. Обичала да се смее, доставяло ѝ удоволствие да е сред хора и многобройните ѝ приятели ѝ се възхищавали“.

Това е майката на моя баща.

А Клемънс Вонегът, свободният мислител и основателят на „Вонегът Хардуер Къмпани“, и жена му Катарина родили Бърнард Вонегът, който, твърди чичо Джон, „бил артистичен още от най-ранна възраст. Можел да рисува и да оцветява с голямо умение. Бърнард бил извънредно свит и срамежлив. Няма близки приятели и почти не участвал в обществения живот. Изобщо не бил весела и общителна личност, а по-скоро бил затворен, сдържан и сякаш изпълнен с презрение към заобикалящия го свят“.

Това е бащата на моя баща.

* * *

Така стигаме до пакостника Албърт Либер, чиято емоционална измяна спрямо собствените си деца, по скромното ми мнение, до голяма степен е допринесла за самоубийството на майка ми впоследствие. Както вече казах, той е син на куция ветеран от Гражданската война. Когато баща му се оттеглил в Дюселдорф, Албърт останал в Индианаполис да управлява пивоварната, която баща му продал на един британски синдикат. Родил се през 1863 година.

Когато можех да го опозная, нямаше кой знае какво за опознаване. През цялото време беше на легло със слабо сърце. Можеше и марсианец да е. Какво си спомням за него? Устата му беше отпусната отворена. Отвътре беше много розова.

На младини често ходел в Лондон по работа. „Шиел дрехите си на Савил Роу — казва чичо Джон — и бил същински образец на

викторианска елегантност — сукнени палта в стил принц Албърт, копирени шапки, сака от шотландски туид, колосани ризи и яки, правени по поръчка ботуши. Той бил красив, дружелюбен и много общителен. Обичал забавите, добрата храна и хубавото вино. Постоянно бил замесен в ред любовни афери, мимолетни връзки и непристойни забавления.

Пивоварната била под общото ръководство на един британски офицер от запаса, полковник Томпсън, който посещавал Индианаполис веднъж на една-две години да нагледа делата и да докладва в Лондон. Двамата с Албърт обирали повечето приходи от дейността на пивоварната чрез раздути разходи, търговски схеми, рекламни отдели, политически дарения и други начини за обиране на каймака от печалбата. Синдикатът искал пет процента възвръщаемост на инвестицията и ги получавал. Албърт и другарите му пълнели джобовете си.

За разлика от баща си, който бил консервативен, сдържан и изключително скромнен и непретенциозен, Албърт бил жизнен, наперен, общителен и голям прахосник. Постоянно живеел много нашироко, в няколко големи къщи с много слуги, коне и карета, а впоследствие и с едни от първите и най-хубави автомобили. В най-добрите си години винаги имал английски иконом и лакей с ливрея. Посрещал приятелите си, без да мисли за разходите — най-отбраните ястия, редки вина, цветя, най-белите покривки и най-хубавият китайски порцелан.

Не след дълго си спечелил славата на милионер, който не си знае парите. Станал деен член на клуба на «Бъчварите» в града, в който членували синовете на други богаташи, сред които и Бут Таркингтън. Те организирали знаменити веселби. Един от тях бил собственикът на хотел «Инглиш» и на намиращата се в същата сграда опера, в която се играели всички по-значими пътуващи представления. Той имал запазена лежа от дясната страна на сградата, с врата, водеща към сцената. Това осигурявало на него и на приятелчетата му достъп до сцената и лесна възможност да се виждат с актрисите и особено с хористките от музикалните комедии.

Друг път наемали за цяла нощ най-известната баня в града — шеговито известна като «Допълнението», към Университетския клуб, — намираща се от източната страна на Ню Джърси стрийт, на около

две преки на север от Уошингтън стрийт. Пари в брой не се разменяли, за да не се омърсява благородната атмосфера на Допълнението. Всеки месец посетителите получавали дискретна сметка за разходите по поддръжката. Там местните веселяци организирали същински вакханалии, които осигурявали сочни клюки на достопочтеното общество. Техните прегрешения обаче, в съответствие с викторианския морал, винаги се извършвали зад затворени врата — вратите са за това.

Един от симпатичните им обичаи бил приемането на членове в така наречения «МГ Клъб». Преди елегантната вечеря в някой клуб или хотел, завързвали очите на новака и го слагали да седне на едно студено буре с прясна Либерова бира, към което имало прикрепен кран. При завъртането на крана бирата бликвала и обливала кандидата. Тогава му се казвало, че имал мокър гъз и бил достоен да стане член на тяхното общество. Имали даже златна значка с инициалите «МГ», изработена от бижутер, която можела да се носи на ревера. Били много запалени по спорта и винаги наемали частен пулманов вагон, с който ходели на състезания по борба, конни надбягвания и други спортни събития. Никога не използвали опиати и нецензурни изрази и винаги се отнасяли с уважение към почтените дами. Неизменно били добре облечени, добре възпитани и с поведение на джентълмени.“

* * *

Този образ от едуардианската епоха се оженил за красивата и музикална Алис Барус през 1885 година. Те имали три деца. Майка ми била най-голямото от тях. После Алис Барус умряла от пневмония, когато майка била на шест години.

* * *

„Малко след това — казва чичо Джон — Албърт се оженил за една много красива, но извънредно ексцентрична жена, която изобщо не била приета от семейството и близките приятели на Албърт. Тя се казвала Ора Д. Лейн. Била талантива цигуларка, родом от Зейнсвил,

Охайо. Известна била като Оу Ди, но повечето хора я наричали «Противната». За децата на Албърт тя се превърнала в нещо като злата мащеха от приказките. Наказвала ги и ги тормозела много изкусно. Явно не ги харесвала и така ги малтретирала, че нанесла на всички им отчетлива психологическа травма, от която така и не се възстановили докрай. Ако преди получавали само обич и нежна грижа, сега били подложени на всевъзможни обиди, унижения и липса на внимание. Тя тероризирала и Албърт, застрашавала живота му, спяла с пистолет под възглавницата и била същински демон и проклетница. Добрият и внимателен Албърт издържал колкото могъл, след което се развел, но бил задължен да ѝ плаща голяма издръжка, която изчерпала скромния му капитал. Той така и не се научил да спестява и харчел безгрижно, разчитайки на пивоварната да го спаси отново с голям годишен доход.

Скоро след това обаче Албърт без страх се оженил за трети път за една невзрачна вдовица на име Мида Лангтри, канадка, чиято дъщеря Албърт осиновил и прекръстил на Албърта.

Мида била много по-млада от Албърт. Всъщност тя била почти на годините на дъщеря му Едит.

Малко след третия и последен брак на Албърт започнал Сухият режим през 1921 година — продължава чичо Джон — и пивоварната била затворена. Албърт изгубил поста си и от този момент нататък събитията започнали да се развиват от лошо към по-лошо, докато не умрял в относителна бедност, поне според неговите разбирания. В последните години от живота си се издържал от продажбата на няколко имота, сред които и бившата му резиденция — голяма къща, разположена в имение от сто акра на един хълм над река Уайт, простиращо се на север до булевард «Кеслър» и Западна Петдесет и шеста улица в Индианаполис. Сега тази земя би струвала най-малко един милион долара.

Като всеки богаташ, той притежавал най-различно имущество, придобито не толкова като инвестиция, а по-скоро като допълнение към многобройните му привилегии — всевъзможни ценни книжа, картини, порцелан, мебели и други предмети на изкуството. Голяма част от тях трябвало да продаде, но все пак му останали някои ценни книжа и оценката на състоянието му възлязла на 311 607,65 долара. Всичко, което получили децата му от богатството на Петер Либер, било една малка част от имението на Албърт и няколко попечителски

фонда, които Петер бил направил на тяхно име с акции на «Мърчантс Банк». Така старата поговорка «откъдето дошло, там отишло» се оказала вярна в рамките на три поколения, като в техния случай това се дължало на Сухия режим и на екстравагантността и нехайството на Албърт.

Докато Албърт все още бил в разцвета на силите си, яхнал гребена на вълната, дъщеря му Едит — майката на Кей — на 22 ноември 1913 година се омъжила за Кърт Вонегът. Те били очарователна и много привлекателна двойка.“

* * *

Както вече стана дума, майката на баща ми, Нанет, била весела и общителна и не се интересувала от изкуство, с изключение на музиката, а бащата на баща ми, Бърнард, бил особнякът в семейството, защото рисувал много хубаво още от най-ранна възраст. Освен това бил необщителен и видимо не се чувствал добре в Индианаполис през по-голямата част от времето.

Веднъж в един разговор чичо Джон ми каза, че най-вероятно дядо ми Бърнард бил доволен да умре млад — „да се отърве от всичко“. Той умрял от рак на червата на петдесет и три години, пет години по-млад от мен в момента. Това станало през 1908 година, така че не видял никого от внуците си. Дори не видял децата си женени.

„Също като братята си — казва чичо Джон — той учил в държавни училища — немско-английското училище, след това гимназията в Индианаполис, която по онова време се намирала на ъгъла на Пенсилвания стрийт и Мичиган стрийт. След като видял, че имал талант на художник, Александър Мецгър, приятел на баща му, предложил Бърнард да получи висше образование. Тогава го изпратили в Масачузетския технологичен институт в Бостън, където учил архитектура. По-късно учил в Хановер, Германия, след което няколко години работил като чертожник в една известна фирма в Ню Йорк.

Когато се върнал в Индианаполис през 1883 година, той се захванал да практикува архитектура, първо в собствената си кантора, а впоследствие заедно с Артър Бон в станалата прочута фирма «Вонегът енд Бон», чиито наследници работят и до днес. Тази фирма

проектирала и ръководила строителството на много хубави частни и обществени сгради в Индианаполис, сред които първата Търговска камара, Атенеумът, музеят на изкуствата «Джон Херън», магазинът «Л. С. Еърс», сградата на «Флечър Тръст» и много други.

Той четял с удоволствие стиховете на Хайне. Имал развит вкус към изкуството, но предпочитанията и склонностите му определено били германски. Често живеел със семейството си в чужбина, а двамата си сина изпратил да учат в Страсбург още докато били съвсем малки. Имал три деца — Кърт, роден през 1884-а; Алекс, през 1888-а; и накрая Ърма, през 1890 година.

Освен привързаността си към своята професия, Бърнард нямал друго участие в обществения и гражданския живот на общността. Той ограничавал дейността си до изкуството. Любимите му клубове били «Портфолио» и «Казино Лира». В първия членували художници, скулптори, архитекти и писатели. Всеки месец клубът организирал вечери и дискусии и се смятал за стожер на естетическата съвест на града. «Казино Лира» било общество от музиканти и правело частни концерти на класическа музика. Бърнард бил активен участник и в двете организации и синът му Кърт също се включил в тях, когато поотраснал. Съпругата на Бърнард, Нанет, била много образована и добре запозната с музикалната литература, но не споделяла другите интереси на съпруга си.

Когато децата им станали на възраст да правят обективна преценка, те стигнали до мнението, че бракът на родителите им не бил особено подходящ. Кърт и Ърма определено се отъждествявали с баща си, докато Алекс се отъждествявал с майка си. За разлика от братята си, Бърнард не бил в добра физическа форма. Често страдал от лошо храносмилане и главоболие.“

* * *

Аз също се отъждествявам с този нещастен Бърнард, макар че, общо взето, съм в добра форма и рядко боледувам, да чукам на дърво. Обикновено спя добре. Храносмилането ми е наред.

Според семейната легенда, когато Бърнард Вонегът бил малък, той работел заедно с брат си в семейната железария и веднъж се

разплакал. Попитали го какво има и той отговорил, че не искал да работи в магазин. Казал, че иска да стане художник.

Дете, изразяващо такова желание в такова семейство в такъв град, било тревожна загадка.

Той бил запленил от сцената, продължава легендата, и поискал да стане театрален художник, но разбрал, че почти никой не можел да се издържа от това, затова станал архитект.

Легендата твърди, че той бил щастлив, продуктивен и дори общителен като млад архитект тук, в Ню Йорк. Тогава обаче неговото семейство му казало, че било време да се върне в Индианаполис и да се ожени за жена от добро германско семейство. Трябвало да се подчини на гравитацията, породена от неимоверната маса почтеност, натрупана от баща му и майка му в американската пустош в продължение на малко повече от трийсет години.

Не е трябвало да се подчинява, ако не е искал постоянни главоболия и лошо храносмилане. Трябвало е да остане в Ню Йорк.

Трябвало е да се премести в същата тази къща, в която живея аз сега. По онова време къщата е съществувала.

В един голям, богат, шумен и многоезичен световен град като този, със сигурност би намерил много приятели, таланти като него. Сигурно тук непрекъснато се е шегувал с таланта, изнасял е романтични речи за мъките, съпровождащи изкарването на бял свят на нови произведения на изкуството, и прочее, и прочее. Тук е имало ерудирана публика за такива приказки.

Когато се върнал в Индианаполис, където заниманията с изкуство се смятали за бягство от истинския живот посредством салонни номера, нещата, които го радвали или натъжавали, били лишени от смисъл както за роднините му, така и за съседите. Така че — да, станал мълчалив като мида. Той умрял.

Нима жена му също не била талантива, нима не пеела прекрасно? Да, само че тя не се интересувала от създаването на музика. Тя била нещо като грамофон на границата, възпроизвеждащ мелодии от Стария свят, от който били творците, който се нуждаел от тях, там трябвало да бъдат.

* * *

Може дори да е бил гений, каквито са мутациите понякога.

* * *

Главните роли в разказа за моите прадеди са поверени на мъже, дори да са затворени, потайни и не особено привързани към живота като дядо ми Бърнард. За това си има причини. „За съжаление, почти нищо не се знае за двете баби и четирите прабаби на Кей — заявява чичо Джон. — На практика всички, познавали добре някоя от тях, вече са мъртви. Викторианската епоха, в която са живели, била мъжки свят. Мястото на жените било у дома и обществото не ги забелязвало. Те не оставяли собствена следа и от тях се очаквало скромно да се топят на отразената слава от постиженията на съпрузите си, най-похвалното от които било трупането на пари.

Те обаче раждали децата, което мъжете не можели да правят. Прекрасно се грижели за домакинството и осигурявали на потомството си цялото възпитание и морал, което самите те били получили.

Мъжете били толкова ангажирани в борбата за материален успех, че обръщали много бегло внимание на семействата си. Можем само да предполагаме как са намирали време да отглеждат децата си. В защита на мъжете обаче трябва да се отбележи, че те били емоционално и психологически мотивирани да утвърждават собственото си значение в нова среда — да постигат и да демонстрират стойността си като личности. Успехът се равнявал главно на пари. Да си богат означавало да си уважаван.

Имигрантите буквално гладували — в материално и социално отношение — в Западна Европа през XIX век. Когато пристигнали тук и заварили богатата трапеза на Средния запад, те започнали да се тъпчат. Кой може да ги вини? Междувременно, те изградили с тежък труд цяла империя, упражнявайки вродените си разнообразни способности. Славата се паднала на мъжете, но, макар и незабележимо, техните жени помогнали да се положат основите.“

* * *

Да оставим сега чичо Джон да довърши разказа за моето семейство, без повече да го прекъсвам. Остават да се опишат само един баща и една майка.

„Бащата на Кей — Кърт, най-големият син на Бърнард и Нани — много приличал на баща си като светоглед и поведение, но не и на външен вид. Бърнард бил тъмнокос, имал брада и бил почти съвсем плешив. Кърт бил синеок, с много светла кожа, нежни черти, дълги, тънки пръсти и къдрава руса коса. Той бил същински Адонис, много красив, но без следа от женственост. Също като баща си и той бил артистичен. Могел да рисува графика и живопис. Обработвал керамика и създал красиви неща от този материал. И, разбира се, бил отличен архитект с голям усет.

Кърт Вонегът посещавал началното Десето училище от 1890 до 1898 година. След това постъпил в гимназията «Шортридж» в Индианаполис за малко повече от година. После го изпратили в Американския колеж в Страсбург, Германия, за три години. Това било малко частно училище под ръководството на професор Гос, който го организирал най-вече като училище за американски момчета по модела на немските гимназии. Училището било добро, с високи стандарти и строга дисциплина. Там Кърт усъвършенствал немския език и германските културни тенденции. Страсбург имал собствена опера и симфоничен оркестър. През целия си живот Кърт имал вродена склонност към музиката и през годините, в които се формирал характерът му в това училище, той добил задълбочени познания за целия класически репертоар.

На деветнайсет години бил добре подготвен, със солидна основа от средното училище, и бил приет в Масачузетския технологичен институт, в който следвал архитектура и се дипломирал като бакалавър по наука през 1908 година — годината, в която умрял баща му. След това заминал с овдовялата си майка и със сестра си Ърма за Берлин и продължил да учи архитектура при най-добрите специалисти. Върнал се в Индианаполис през 1910 година и се присъединил към партньора на баща си, Артър Бон, в прочутата фирма «Вонегът енд Бон». Така поставил началото на своята кариера, която обещавала да бъде спокойна и успешна. Семейството му заемало видно място в обществото. Имали много пари.

Кърт бил красавец, с много приятно поведение и макар че бил горд и резервиран, бързо си създал много приятели, които му останали верни. Станал член на Университетския клуб, намиращ се по онова време на ъгъла на Меридиан стрийт и Мичиган стрийт, който бил най-престижният мъжки клуб в града. Посещавал и приемал най-добрите семейства като най-желан ерген. Радвал се на всеобщото одобрение на всеотдайните майчици, търсещи подходяща партия за дъщерите си, и можел да избира от изобилието на дебютантки. След няколко години щастлив и безгрижен живот, Кърт започнал да ухажва Едит Либер, която била с четири години по-млада и също се била завърнала към активно участие в обществото, след като била прекарала известно време в училището на мис Шипли в Брин Мар и била пътувала много по света. Баща ѝ, Албърт Либер, по онова време бил на гребена на вълната като един от най-богатите мъже в града. Той живеел в едно прекрасно имение от стотина акра северозападно от града, в една голяма къща, която неотдавна бил построил.“

* * *

„Едит била много красива жена, висока и изваяна. Кърт постоянно се възхищавал на красотата ѝ и много се гордеел с нея. Те се влюбили, сгодили се и на 22 ноември 1913 година се оженили. Двамата останали силно привързани един към друг до деня, в който Едит умряла, трийсет и една години по-късно. Бракът бил одобрен и от двете семейства, макар че Шнул-Вонегът проявили известна снизходителност. По всеобщо мнение, на стълбицата на социалната йерархия в града и особено в германската група кланът Шнул-Вонегът стоял по-високо от клана Либер-Барус.

Едит била доста висока жена, около пет фута и осем инча, с красива, елегантна фигура. Тя имала по-скоро кестенява, отколкото червеникава коса, много светла и чиста кожа, изящни черти и синьо-зелени очи. Поведението ѝ било много достолепно и изпълнено с достойнство. Имала живо чувство за хумор и често се смеела. Младежките ѝ години с ненавистната мащеха не били лесни, но тя имала достатъчно силен дух и смелост да понесе изпитанието, макар че белезите останали.

Преди годежа и брака с Кърт, Едит била сгодявана с други мъже, но всеки път разваляла годежите. Всички тези кандидати били европейци, тъй като от 1907 до 1913 година Едит живеела предимно в чужбина. Като изключително красива жена и дъщеря на американски милионер, тя била много ухажвана.

Най-напред се сгодила за англичанина Кенет Доултън, внук на сър Хенри Доултън и потомък на семейството, което от поколения владеело прочутата по цял свят фабрика за порцелан «Ройъл Доултън» в Ламбет. Тя се запознала с него, докато гостувала на Томпсънови за сезона в Лондон през 1908 година в последните дни на залязващата елегантност и изисканост на едурдианската епоха, когато богатите все още се радвали на привилегиите си. Доултън бил привлекателен член на по-заможната средна класа, с връзки сред аристокрацията. Той бил очарователен безделник и, разбира се, очаквал Албърт да му осигури подходящо обезпечение като зестра на прекрасната си дъщеря. По това време Албърт се радвал на голям доход, но не изпитвал особен ентусиазъм да се раздели със скромния си капитал. А пък Доултън нямал намерение да се впуска в пивоварния бизнес в Индианаполис. Той искал да се ожени за Едит, баща ѝ да им купи имение в провинцията и малка къща в Мейфеър и да си останат в Англия. Едит се възпротивила и годежът бил развален.

През Първата световна война, като младши офицер от един гвардейски полк на служба в първия Британски експедиционен корпус, Доултън загинал още в първите месеци на войната.

Тогава Едит напуснала добрата стара Англия и преместила европейския си щаб от Лондон в Дюселдорф. От 1909 до 1913 година тя прекарвала по-голямата част от времето си, гостувайки на дядо си Петер, вече над осемдесетгодишен, и на неомъжената си леля Лора, в рейнския замък на стареца. Той вече не бил генерален консул на Съединените щати, но продължавал да развява американското знаме над двореца си и до края запазил американското си гражданство. Трите му деца обаче — Лора, Емили и Рудолф — станали немски граждани. Рудолф се посветил на военна кариера, минал през Кадетското училище и станал подполковник в един кавалерийски полк — уланския, — разквартируван в района на Дюселдорф. Емили се омъжила за един офицер от германската армия. Така Едит се озовала в компанията на подчинените на чичо си от неговия знаменит полк. По

онова време офицерите от армията на кайзера представлявали своеобразна елитна група в обществото, с много привилегии и голям престиж. Кайзеровата заплата и дажбите на офицерите били извънредно оскъдни. Ако офицерът нямал достатъчно средства да допълва заплатата си и да поддържа позицията, която се изисквала от него, следвало да се ожени за богата жена. Всъщност той не можел да се ожени без съгласието на командира на своя полк, а това съгласие не се давало, докато общественото положение, почтеността и зестрата на годеницата не бъдат официално одобрени.

Първият сериозен германски ухажор на Едит бил лейтенант Паул Гент от уланите. След кратко ухажване тя престанала да му обръща внимание. Малко след това капитан Ото Фойгт от полка ѝ направил предложение, което тя приела след бурно ухажване, със съгласието на семейството си и на неговия командир. Капитанът бил ослепителен в пъстрата си униформа с островърха шапка и оперетно снаряжение.

Но и в този случай пътят на истинската любов не бил прав и равен. Възникнали трудности със зестрата, а перспективата за кариера на военна съпруга в крайно предвзетия и регулиран свят на имперската армия никак не допадала на Едит. Капитан Фойгт бил един от онези тракащи токове пруски офицери, които изглеждат много добре в униформа, командвайки кавалерийските си ескадрони, но са съвсем различни от безгрижните, отстъпчиви и почтителни американски съпрузи, които Едит познавала. Тя се разколебала. Албърт обаче ѝ позволил да си купи зестра и тя се заела с тази работа. На всички чаршафи старателно били избродирани инициалите «Л-Ф». В германския клон на семейство Либер смятали, че това бил чудесен брак.“

* * *

„Само че Емили имала лошо предчувствие. Също и Албърт, който и без друго не обичал зестрите. А Едит не искала Германия да бъде постоянният ѝ дом. Капитанът пък не кипял от ентусиазъм да работи в пивоварната. Във всеки случай годежът бил разтрогнат по взаимно съгласие и Едит се върнала в Индианаполис, където баща ѝ построил за нея една малка вила в имението си, много привлекателно

разположена на един склон с изглед към река Уайт. Обзаведена била по неин вкус, в дневната имало роял, камина, удобни кресла и дивани и това било нейното място, където се оттегляла, щом искала да бъде сама — а това било през повечето време. Тя обаче се разбирала достатъчно добре с баща си, с третата му жена Мида и с двете им малки деца. Възобновила контактите със старите си приятели, включила се в обществения живот на града и имала много ухажори. Кърт Вонегът-старши се влюбил силно в нея и тя отвърнала на чувствата му. Всички одобрявали брака им във всяко едно отношение.

Сватбеното тържество на Едит и Кърт дълго се помнело в Индианаполис. Сигурно било най-голямото и най-скъпо тържество, което градът някога бил виждал и вероятно повече няма да види. Бракосъчетанието било извършено от преподобния Франк С. К. Уикс, унитариянски свещеник, на вечерна церемония в Първа унитариянска църква, на която присъствали членовете на двете семейства — Либер и Вонегът — и цял рояк красиви шаферки и елегантни шафери. Тези семейства обаче за три поколения били станали многобройни, а и двата клана имали много приятели. Либерови и Вонегтови заедно със семействата Холвег, Майер, Зеверайн, Шнул, Раух, Френцел, Панцер, Хауайзен, Кип, Кун, Мецгър и Кот били най-видните германски семейства в града. Всички те били весели хора, сантиментални и емоционални. И много обичали да празнуват сватби, особено между близки кланове с общ произход и културна среда. Брачната церемония трябвало да се отпразнува според най-добрите германски традиции — ядене, пиене, танци, музика и песни. Албърт решил да организира тържество на тържествата.

През 1913 година хотел «Клейпул», разположен на северозападния ъгъл на Уошингтън стрийт и Илинойс стрийт, в самото сърце на Индианаполис, бил един от най-хубавите хотели в Средния запад. Той бил завършен едва преди десетина години и бил в отлично състояние. Висок осем етажа, хотелът имал петстотин стаи. Главното му фойе било квадрат със страна 80 фута, височина 60 фута и елегантно обзаведено по тогавашната мода. На мецанина имало голяма бална зала с размери около 125 на 80 фута. Последната била наречена зала «Райли» на името на поета Джеймс Уиткъм Райли от Индиана. На мецанина от страната на Илинойс стрийт имало няколко частни салона за хранене, украсени в червено и златно в стил рококо от епохата на

Луи XV. Собственик на този пъстроцветен кервансарай бил Хенри Лорънс. Двамата с Албърт Либер били приятели. Затова Албърт решил да организира сватбеното тържество на Едит и Кърт в «Клейпул». Хенри Лорънс пък решил да даде всичко от себе си, което и сторил.

Освен многобройните роднини от клановете Либер и Вонегът, Албърт имал и цял куп приятели, от които трябвало да бъдат поканени строго определени хора. Дошли около шестстотин от тях, сред които и полковник Томпсън, който пристигнал от Лондон като представител на английския синдикат. Мъжете били пременени във фракове, а жените — в дълги и елегантни бални рокли. Готвачите на хотела били хванати на работа няколко дни предварително и бил сервиран голям бюфет подбрани ястия. Шампанско от най-редките реколти се леело като река. След това подът бил разчистен и в балната зала засвирил голям оркестър за танци.

Построен бил специален бар, дълъг около шейсет фута. Там се предлагали всички възможни напитки. Тържеството продължило цяла нощ, до шест часа сутринта. Никога дотогава, а и след това, не се било случвало толкова много инак почтени и съвсем консервативни граждани от това скучно общество да припаднат за толкова кратко време. Поглъщането на алкохол след първоначалната основа от шампанско било като изливане на бензин върху горещ пламък. По-късно било установено, че седемдесет и пет мъже и десет-петнайсет жени изгубили напълно съзнание. Хенри Лорънс обаче бил готов за такива случаи. Той бил запазил достатъчно стаи на горните етажи и когато гостите започвали да се клатушкат и да губят координацията, необходима им да се придвижват, келнерите и пиколата в хотела внимателно ги настанявали в удобни легла и в обятията на Морфей, където някои от тях все още почивали три дни по-късно.

Събитието било грандиозно, но Вонегтови и Шнулови го сметнали за доста вулгарно и не се поколебали да изразят неодобрението си. Някои от градските зевзеци, запознати с навиците на Албърт, коментирали огромната цена на веселбата с думите: «Какво толкова! Албърт сигурно го е писал на сметката на пивоварната и е оставил синдикатът да плати тържеството, без да знае». Типична история от бел епок.

На следващата година избухнала Първата световна война, а после дошъл и Сухият режим. Спуснала се завесата над една бляскава

сцена, каквато повече нямало да се повтори.“

* * *

„Бракът на Кърт и Едит бил щастлив и хармоничен, доколкото това е възможно при браковете. В началото били сравнително заможни — имали прислуга, гувернантки за децата и живеели добре. И двамата обаче били склонни към екстравагантност. Пътували и се забавлявали доста нашироко. Ако им трябвали пари, продавали ценни книжа или взимали назаем. След Сухия режим от 1921 година Албърт вече не бил в състояние да им помага.

Те обаче били натрупали достатъчно запаси, които, заедно с професионалния доход на Кърт, им помогнали да преживеят двайсетте години. Майката на Кърт, Нани Шнул Вонегът, починала през 1929 година и оставила на Кърт неговия дял от скромното си състояние, което била наследила от баща си, Хенри Шнул. Бързо го изхарчили. Кърт купил едно парче земя от източната страна на Норт Илинойс стрийт близо до Четирийсет и пета улица. На това място той проектирал и построил една голяма и много красива тухлена жилищна сграда. През двайсетте и трийсетте години изпратили по-големите си деца в частни училища — Бърнард в «Парк Скул», а Алис в девическото училище «Тюдор Хол». Бърнард продължил в Масачузетския технологичен институт, в който се дипломирал като бакалавър по наука и останал да учи за докторска степен по химия. Той станал виден учен и продължава да е такъв. Алис се омъжила за Джеймс Адамс. Когато Кей навлязъл в юношеските си години обаче, семейството вече било изпаднало във финансови затруднения. Той познавал само трудното време през трийсетте години. След трети клас го отписали от частното училище и го изпратили в Четирийсет и трето държавно училище, а след това в гимназията «Шортриддж». Изпратен бил в Университета «Корнел» с много точни указания да не си губи времето и парите за «несериозни» курсове, а да се съсредоточи изцяло върху практическите науки, най-вече физика, химия и математика.

Родителите му били в затруднено положение. В годините на Голямата депресия на практика не се строяло нищо и професионалният доход на Кърт изчезнал. Започнали да харчат от капитала си, което за

добрия буржоа е ерес, предизвикваща ужас и обикновено водеща до катастрофа.

Очевидно било, че повече не могли да поддържат толкова голямо домакинство. Жилището им, върху което вече тегнели няколко ипотеки, било продадено. Къщата още си е там и сега в нея живее Еванс Улън III, потомък на известна фамилия и самият той известен архитект. С парите от своя дял в този имот и с малкото си останали активи Кърт и Едит купили един хубав парцел в Уилямс Крийк — квартал в предградията на около девет мили северно от Монюмънт Съркъл, в който се били преместили много от видните семейства, за да избягат от влошаващите се условия в града. Там Кърт проектирал и построил през 1941 година една по-малка и не толкова претенциозна сграда, но тя била добре изградена от тухли. Заобиколена била от високи горски дървета — дъбове, кленове и брястове. Къщата била много хубава, добре обзаведена и разкривала артистичните умения на Кърт. Той имал малка работилница в мазето, в която монтирал пещ и се занимавал с керамика, създавайки няколко много красиви неща. На това място семейството живеело тихо и скромно, без много забавления и пътувания.

Те продължавали да посягат на топящия се капитал. Кърт обаче имал две акции по 1000 долара, които бил наследил от майка си. Едит, съвсем в духа на своите заблуди за великолепиe, му казала: «Хайде да отидем още веднъж в чужбина». Така че те продали двете акции, заминали за Париж за три седмици и се върнали разорени. Това обаче било първокласна проява на дух — онова, което французите наричат «панаш»^[5]. Рухнали със стил, с високо развети знамена.

Междувременно през декември 1941 година започнала Втората световна война и Америка отново се изправила срещу Германия. Двайсет и четири годишният Бърнард се отървал от мобилизацията, но Кърт-младши, на деветнайсет, бил хванат. Постъпил в армията като редник и го изпратили в тренировъчен лагер. За Едит това било голям шок и мъчителна тревога. Освен другите ѝ финансови проблеми, възможността да изгуби сина си в надвисналия холокост преляло чашата на бедите ѝ. Тя станала унила и мрачна. В отчаяното си желание да намери пари, тя опитала да пише разкази, които да продава, но това се оказало излишно, безнадеждно начинание; трагична заблуда. Тя просто не можела да понася дневна светлина.

Кърт-младши получил отпуск от частта си, за да се прибере у дома през май 1944 година и да прекара Деня на майката със семейството си. Предишната нощ Едит била починала в съня си на петдесет и пет годишна възраст, на 14 май 1944 година. Решили, че смъртта ѝ била причинена от свръхдоза приспивателно, вероятно взето погрешка. Нейното състояние било оценено на 10 815,50 долара в завещанието ѝ. Това било всичко, останало като неин дял от богатството на дядо ѝ и остатъците от баща ѝ.

Само два месеца я делели от раждането на първото ѝ внуче, синът на дъщеря ѝ Алис. Не успяла да види общо дванайсет внуци. Седем месеца я делели от залавянето на сина ѝ Кей от германците по време на Арденската офанзива в Европа през декември 1944 година и плена му в Дрезден до края на войната.“

* * *

„След смъртта на Едит близо десет години Кърт водил почти отшелнически живот. Само че сестра му, Ирма Вонегът Линденер, която по онова време живеела в Хамбург, Германия, му гостувала дълго време, понякога по няколко месеца наведнъж. Те били много близки и силно привързани един към друг. Тя разбирала прищевките му, уважавала неговото уединение и пламенната му независимост и му осигурявала единствената компания, която можел да търпи. Те си приличали по много неща и били дълбоко съпричастни. И двамата били русокоси и синеоки. И двамата говорели свободно немски и споделяли привързаността си към германските музикални и литературни традиции. Кърт развил някакво скептично и фаталистично презрение към живота — това, което германците наричат «велтшмерц»^[6].

С напредването на годините и намаляването на богатството му, Кърт вече не можел да поддържа последното си елегантно, но скромно убежище. Той го продал и с оскъдните средства, които му останали, около десет хиляди долара, купил една малка вила в провинцията, на едно хълмче край криволичещ път на север от Нешвил, в Браун Каунти, около дващест и пет мили южно от Индианаполис. Браун Каунти все още е пасторална общност, но там са някои от най-

високите хълмове и най-красивите гледки в Средния запад. Това място е предпочитано убежище на творците. Кърт се оттеглил там съвсем сам и заживял в пълно уединение. Взел със себе си книгите си и грамофона, подарък от сестра му, на който пускал любимите си плочи с класическа музика — най-вече Моцарт, Бетовен, Вагнер, Брамс и особено Рихард Щраус. Най-много обичал четирите последни песни на Щраус. Пускал ги отново и отново. Те идеално изразявали неговото настроение.“

* * *

„Въпреки че страдал от емфизем, Кърт продължавал много да пуши и да пие уиски в умерени количества. Здравето му бавно се влошавало, докато накрая не открили, че имал рак в един от дяловете на белия дроб. Хирурзите искали да го оперират, но той мъдро отказал. С разпростирането на рака много отслабнал и се задъхвал поради липса на кислород. Той обаче отказвал да постъпи в болница или пък да остане на легло у дома. Сутрин ставал, обличал се, хапвал съвсем малко, след което се излягал на дивана пред уютния огън да чете или да слуша плочите си, съвсем сам. Няма медицински сестри, разчитал изцяло на себе си и нито някога се оплаквал, нито се страхувал от смъртта. Към края една вярна и предана стара прислужница, Нели, отишла да се грижи за него. Непосредствено преди края до него имало и една медицинска сестра, когато вече бил прикован на легло. Умрял тихо в съня си на 1 октомври 1957 година — съвсем сам. Два дни по-късно тленните му останки били погребани в парцела на Вонегът в гробището «Краун Хил» до съпругата му Едит и родителите му Бърнард и Нанет.“

* * *

Така завършва съчинението на чичо Джон, освен едно бомбастично заключение, което няма много общо с фактите. Много неща пропуснах, но не и нещо, пряко свързано с мен. Това е защитено от авторското право.

То принадлежи на внука на чичо Джон, моя първи братовчед Уилям Раух. Сега той работи тук, в Ню Йорк, за кмета Едуард Кох. Виждате ли как сме се разпилели?

* * *

Тъжно дете ли бях, знаейки колко богати са били някога родителите ми? Съвсем не. Бяхме поне толкова богати, колкото повечето хора, заедно с които посещавах държавното училище, и щях да изгубя всичките си приятели, ако пак имахме прислуга, ако носехме скъпи дрехи, ако се возехме на океански лайнери и гостувахме на роднини в Германия в истински замъци, и прочее, и прочее. Майка, която си беше малко чалната, непрекъснато говореше за времето, когато съм щял да заема полагащото ми се място в обществото след края на Голямата депресия, щял съм да плувам с членовете на други видни семейства в Атлетическия клуб на Индианаполис, щял съм да играя тенис и голф с тях в „Уудсток Голф енд Кънтри К्लъб“. Тя не можеше да разбере, че да предам приятелите си в държавното Четирийсет и трето училище, „училището на Джеймс Уиткъм Райли“, между другото, за мен означаваше да предам всичко.

В тази връзка, все още се чувствам неловко от благоденствието и контактите с хора от класата на моите родители.

Хенри Дейвид Торо е казал: „Пътувал съм много из Конкорд“. Може би някой от прекрасните ми учители в гимназията за първи път ми е обърнал внимание върху тази фраза. Сега ми се струва, че Торо е писал от гледната точка на дете, както пиша и аз. И това, което е казал за Конкорд, е това, което всяко дете чувства, което всяко дете очевидно би трябвало да чувства към мястото, където е родено. Със сигурност има достатъчно чудеса за цял един живот, независимо къде е родено детето.

Замъци ли? Индианаполис беше пълен с такива.

* * *

Една от любимите истории на брат ми Бърнард е за фермера, който решава да разгледа Сейнт Луис, най-близкия град. Да кажем, че е било през 1900 година. Седмица по-късно се връща във фермата си, зашеметен от цялото човешко гъмжило и машините, които е видял.

Когато го питат за някоя забележителност в Сейнт Луис, се оказва, че не знае нищо за тях. Той си признава: „Всъщност не стигнах по-далече от гарата“.

* * *

Баща ми не беше надарен с особен талант да се разбира с мен. Такъв е животът. Не прекарвахме много време заедно, а разговорите ни бяха официални и хладни. По-малкият брат на баща ми обаче, чичо Алекс, възпитаник на „Харвард“ и търговец на застраховки живот, беше отзивчив, забавен и щедър с мен, идеалният възрастен приятел.

По това време той беше и социалист, а сред книгите, които ми даваше през втората ми година в гимназията, беше „Теория на безделната класа“ на Торстейн Веблен. Разбрах я чудесно и много я харесах, защото безмилостно се надсмиваше над празните жестове и натрапчиво излишното имущество, което моите родители, и най-вече майка ми, очакваха да си възвърнат някой ден.

* * *

Ще отбележим, че майка ми се опита да бъде това, което аз станах в действителност — професионален писател.

Американската средна класа имаше едно доста устойчиво правило, че синът трябва да полага големи усилия в живота си, за да сбъдне някои от мечтите на разочарованата си майка.

Това вече не е така. Нещата се променят.

* * *

Заклучението на чичо Джон на историята на моето семейство гласи:

В прегледа на четири поколения от прадедите на Кей е много показателно, че няма слабази, няма сред тях индивиди дори с леки психични или невротични разстройства. Взети заедно, те осигурили на Кей богат генетичен фонд, от който да се възползва. Кей ще каже как се е повлияла тази генетична основа от собственото му юношеско развитие. По отношение на прадедите му обаче, пристигнали в Америка от родината си, нека спазва съвета на поета Гьоте:

„WAS DU ERERBT VON DEINEN VÄTERN HAST,
ERWIRB ES, UM ES ZU BESITZEN.“^[7]

„ЩЕ ГО ОСТАВИМ ДА РАЗКАЖЕ СОБСТВЕНАТА
СИ ИСТОРИЯ.“

Немският цитат означава следното и аз го възприемам много сериозно: „Каквото и да си наследил от баща си, ще трябва да го заслужиш, за да стане наистина твое“.

[1] В Западна Африка — разказвач, който съхранява паметта на племето или на рода чрез устни предания. — Б.пр. ↑

[2] Funny gut (англ.). — Б.пр. ↑

[3] Германецът Фридрих Лудвиг Ян (1778–1852), известен още като „Татко Ян“, се смята за основоположник на съвременната гимнастика. — Б.пр. ↑

[4] 1 фунт = 453 г. — Б.пр. ↑

[5] Panache (фр.) — показност, размах. — Б.пр. ↑

[6] Weltschmerz (нем.) — мирова скръб, термин, въведен от немския писател Жан Пол и означаващ чувствата на човек, осъзнал, че физическата реалност никога не може да отговори на потребностите на ума. — Б.пр. ↑

[7] „Каквото от дедите си добил, за да го имаш — спечели го!“ Й. В. Гьоте, „Фауст“, превод Димитър Статков. — Б.пр. ↑

3

КОГАТО ИЗГУБИХ НЕВИННОСТТА СИ

Ето как изглежда моята история от собствената ми гледна точка:

Напуснах Индианаполис, където прадедите ми бяха подготвили толкова много удобства и привилегии за мен, тъй като тези удобства и привилегии в крайна сметка почиваха на пари, а парите вече ги нямаше.

Можех да остана, ако бях постъпил като баща си — да се ожения за една от най-богатите жени в града. Само че аз се ожених за бедна жена. Можех да остана, ако баща ми не ми беше казал следното: стани какъвто искаш, само не архитект. Той и по-големият ми брат, който беше станал химик, искаха да уча химия. Нямаше да имам нищо против да съм архитект, при това архитект в Индианаполис. Щях да бъда трето поколение индианаполски архитект. Няма много такива.

Само че баща ми беше изпълнен с толкова гняв и мъка от липсата на работа по време на Голямата депресия, че успя да ме убеди колко нещастен ще бъда и аз, ако следвам архитектура.

* * *

Затова през 1940 година постъпих в Университета „Корнел“ като студент по химия. В гимназията бях редактор на „Шортридж Дейли Еко“, един от двата училищни всекидневника в страната по онова време, така че лесно станах част и от екипа на „Корнел Дейли Сън“.

Децата, които сега правят „Сън“, ме поканиха да говоря на годишния им банкет в Итака, Ню Йорк, на 3 май 1980 година. Между другото, корпорацията „Сън“, съвсем отделна от университета, ще бъде на сто години, когато тази книга бъде публикувана през 1981 година.

Изкуфелият бивш студент, който вече не пие, каза следното, сред потракването на кубчетата лед:

„Добър вечер, драги американци.

Мисля, че тази вечер трябваше да поканите някой по-сентиментален оратор. Поводът определено е сентиментален, а аз проявявам сентименталност само към верните кучета понякога, но нищо повече.

Най-видният жив писател, работил за «Сън», разбира се, е Елуин Брукс Уайт от випуск 1921-ва. Той ще стане на осемдесет и една години на единайсети юли тази година. Можете да му изпратите поздравителна картичка. Умът му е кристално бистър и той проявява сентименталност не само към кучетата, но и към «Корнел».

Самият аз харесвах само две неща тук — «Сън» и конната артилерия. Да, по мое време тук имаше конна артилерия. Май ще трябва да ви кажа на колко години съм. През ноември ще стана на петдесет и осем. Може и на мен да изпратите картичка. Изобщо не запрягахме конете в лафетите, защото знаехме, че така няма да уплашим Хитлер. Затова само ги оседлавахме, преструвахме се, че воюваме с индианците, и яздохме по цял следобед.

Не е виновен «Корнел», че не харесвах това място, в случай че някой секретар на студентска организация или някой капелан се готви да избухне в плач. Виновен беше баща ми. Той каза, че трябва да стана химик като брат ми, а не да си губя времето и парите му за предмети, които той смяташе за излишни глупости — литература, история, философия. Нямах талант за наука. А най-лошото беше, че всичките ми братя от студентското братство бяха инженери.

Може би щях да обожавам тази дупка, ако ми бяха позволили да уча и обсъждам нещата, които са ми приятни. И още нещо — нямаше да стана писател.

Накрая се оказах с предупреждение за изключване поради слаб успех. По онова време учех ускорено заради войната. С преподавателя ми по органична химия работехме заедно в биохимичната лаборатория. Беше си луд за връзване.

И тогава един ден легнах с пневмония. Това е много кротка болест. Наричали са пневмонията «приятелката на старците». Може да е приятелка и на младежите. Чувствах само, че ти се спи и ти е време

да си идеш. Доколкото ми е известно, не умрях, но напуснах «Корнел» и досега не се бях връщал.

Добър вечер, драги корнелци. Тук съм, за да поздравя «Корнел Дейли Сън» за неговата стогодишнина. Да поставим това събитие в историческа перспектива — «Сън» е четирийсет години по-млад от саксофона и шейсет години по-възрастен от електрическата китара.

За мен това беше едно семейство, в което имаше и жени. Веднъж седмично позволявахме на момичетата да правят женска страница, но така и не се запознах с нито едно от тях. Винаги изглеждаха много ядосани от нещо. Не успях да разбера от какво. Сигурно е било нещо в женското общечитие.

Съжалявам вас, днешните сътрудници на «Сън», че нямате велики водачи, за които да пишете — Рузвелт, Чърчил, Чан Кайшъ и Сталин, от страна на добродетелта, и Хитлер, Мусолини и император Хирохито, от страна на греха.

О, да, предстои ни нова световна война и още една голяма депресия, но къде са водачите сега? Около нас се мотаят никакви обикновени хора, които си бъркат в задника.

Ето какво трябва да направим, ако искаме да възвърнем блясъка на онези, които ни водят към катастрофи, извеждат ни от катастрофите и после пак ни водят към катастрофи — трябва да забраним телевизията и да дадем пример на децата си, като всяка седмица боготворим големия екран в киносалоните.

Трябва да гледаме движещи се и говорещи образи на нашите водачи само веднъж седмично в кинопрегледите. Само така ще можем отново да смесим в главите си водачите с кинозвездите.

През първата ми година тук не знаех и не ме интересуваше къде свършва животът на Джинджър Роджърс и къде започва животът на генерал Дъглас Макартър. Старши сенатор от Калифорния беше Мики Маус, който се отличи като бомбардировач в Тихия океан по време на Втората световна война. Командир Маус пусна една бомба право в комина на един японски боен кораб. Капитан на кораба беше Чарли Чан. Леле как се ядоса.

Срамота е, че тук има толкова много хора, които никога не са виждали Дж. Едгар Хувър на големия екран. Това беше човек, висок четиринайсет фута, когото никой не можеше да подкупи. Представете си човек, който толкова обича страната си, че не може да бъде

подкупен, освен с някои дребни дърводелски работи в дома му. Няма как да се възхищаваш на такава честност без магията на големия екран.

Добър вестник ли беше «Сън» по мое време? Не знам и се страхувам да разбера. Помня, че веднъж изписах малкото име на Етъл Баримор като «Етил», при това в заглавие.

Докато се подготвях за това събитие, миналата седмица обядвах с най-добрия главен редактор, с когото съм работил тук. Това е Милър Харис, който е с една година по-възрастен от мен. Много ще ми е неприятно да съм стар като него. Нямам нищо против да съм стар колкото Е. Б. Уайт, ако можех да бъда Е. Б. Уайт. Милър Харис сега е президент на «Ийгъл Шъртмейкърс». Веднъж си поръчах една риза от него и той ми изпрати сметка за сто четирийсет и четири долара.

По време на обяда ми каза, че по наше време «Сън» без съмнение е бил най-добрият студентски вестник в Съединените щати. Хубаво би било това да беше вярно. За ризите «Ийгъл» знам, че са най-хубавите ризи на света.

Спомням си, че през втората ми година тук бях потресен, когато един пътешественик каза, че «Корнел» бил четирийсет и деветият най-добър университет в света. Надявах се да сме поне някъде в двайсетицата. Не си давах сметка, че дори следването в университет от периферията също ще ме направи писател.

Оказва се, че така се ставало писател — постоянно се чувстваш някак в периферията, някак леко несигурен. Страшно много време изгубих тук в купуване на сиви бархетни ризи. Така и не успях да уцеля точния нюанс.

Накрая изобщо се отказах от сивите бархетни ризи и постъпих в Чикагския университет, четирийсет и осмият най-добър университет в света.

Познавах ли Томас Пинчън? Не. Познавах ли Владимир Набоков? Не. Познавах и познавам Милър Харис, президента на «Ийгъл Шъртмейкърс».

Е, изпитвам по-голяма сантименталност към това събитие, отколкото казах в началото. Ние, химиците, също сме сантиментални. Емоционалният ни живот често бива злепоставян, може би заради атомната и водородната бомба и заради начина, по който изписваме «Етъл».

Тук, в «Сън», намерих семейство, защото в противен случай още в първи курс щях да покая пневмонията в гръдния си кош. Онези от вас, които са били така любезни да прочетат някоя моя книга, която и да е, знаят колко се възхищавам на големите семейства, независимо дали са истински, или измислени, които са основните защитници на душевното здраве.

Още по-любопитно е, че аз, изявеният враг на заболяването, наречено самота, си спомням като най-щастливото време в Итака часовете, в които бях сам.

Най-щастлив бях тук, когато бях съвсем сам — много късно вечер, когато крачех нагоре по хълма, след като бях помогнал да се «затвори» поредният брой на «Сън».

Всички други университетски люде, преподаватели и студенти, спяха. Цял ден си бяха играли игрички с онова, което знаеха за истинския живот. Бяха повтаряли прочути доводи и експерименти, бяха си задавали един другиму трудните въпроси, които истинският живот непрекъснато ще задава.

Ние от «Сън» вече бяхме в центъра на истинския живот. Боже мой, и още как! Току-що бяхме оформили, написали и отпечатали поредния сутрешен вестник за една много интелигентна американска общност, която никак не беше малка — да, при това не по времето на президента Хардинг, а през годините 1940, 1941 и 1942, когато свършваше Голямата депресия и започваше Втората световна война.

Аз съм агностик, както някои от вас може би са се досетили от моите писания. Трябва да ви кажа обаче, че докато се мъкнех съвсем самичък нагоре по хълма късно през нощта, знаех, че всемогъщият Бог ме харесва.“

* * *

Изкарвам си прехраната като писател в Ню Йорк, столицата на света, и доколкото ми е известно, не съм единственият човек от Индианаполис, който членува в Американската академия и институт за изкуство и литература. До миналата година бяхме двама. Другият беше Джанет Фланър, която, под псевдонима „Жьоне“, повече от трийсет години беше кореспондент на „Ню Йоркър“ в Париж. През последните

години си общувах с нея и веднъж ѝ подарих една книга с посвещение: „Индианаполис има нужда от теб!“.

Тя го прочете и ми каза:

— Нищо не знаеш.

Познавала е и баща ми на младини — преди да отлети на изток, за да не се завърне повече у дома. Семейството ѝ в Индианаполис беше най-известно с погребалните бюра, притежавани от роднините ѝ.

Джанет Фланър беше най-умелият и чаровен литературен стилист, излизал от Индианаполис до този момент, и освен това най-много се приближаваше до гражданин на планетата. Тя не беше местен писател. Но не беше и обикалящ света селяндур като Ърни Пайл, друг писател от Индиана.

Затова, когато тя почина тук, в Ню Йорк, исках да съм сигурен, че родният ѝ град ще научи. Обадох се в редакцията на „Индианаполис Стар“, сутрешен вестник, който тъкмо затваряше. Никой в тази редакция не я беше чувал. Нито пък се заинтересувах особено, когато им разказах всичко за нея.

След това обаче успях да събудя интереса им и да ги накарам да публикуват некролог на първа страница, който беше преписан от некролога в „Ню Йорк Таймс“ същата сутрин.

Как стана ли? Казах им, че е роднина на собствениците на погребалните бюра.

* * *

Когато почина, и за мен ще публикуват некролог в някой индианаполски вестник, защото съм роднина на хора, които навремето имаха верига железарии. Веригата беше съсипана от големите супермаркети след Втората световна война. Тя имаше и производствен отдел, който правеше брави за врати, а той пък беше погълнат от един конгломерат. Във всеки случай е по-добре от погребалния бизнес.

Докато бях в гимназията, лятно време работех в основния магазин на „Вонегът Хардуер Къмпани“. Управлявах един товарен асансьор. Приготвях пакети в стаята за доставки и прочее. Харесвах стоките, които продавахме. Всички бяха много истински и практични.

Едва онзи ден установих каква сантименталност проявявам все още към железарския бизнес, след като някоя си Гунила Боетиус от шведския вестник „Афтонбладет“ ме помоли да напиша срещу хиляда крони кратко есе на тема „Когато изгубих невинността си“.

На 9 май 1980 година написах следното писмо:

Драга Гунила Боетиус,

Благодаря Ви за писмото от 25 април, което получих едва тази сутрин.

Ентусиазмът да се намери технологично лечение на почти всички видове човешко недоволство беше единствената религия на моето семейство по време на Голямата депресия, когато за пръв път ми се случи да опозная добре това семейство. Тази религия ме устройваше, а един от клоновете на семейството притежаваше най-голямата железария в Индианаполис, Индиана. Все още не вярвам, че не е трябвало да боготворя хитроумните приспособления и части, които се продаваха там, и всеки път, когато се чувствам изгубен в този свят, намирам утеха в някоя железария. Там медитирам. Не купувам нищо. Чукът е моят Иисус, а моята Дева Мария е трионът.

Разбрах колко е проклета тази моя религия, когато пуснаха атомната бомба над Хирошима. Датата на това събитие може да се намери в почти всеки справочник. Колко дълбока е била моята невинност? Само шест месеца по-рано, като пленен американски пехотинец, бях в Дрезден, когато градът беше изпепелен до основи от съвсем целенасочена огнена буря. Тогава все още бях невинен. Защо ли? Защото технологията, създавала тази огнена буря, ми беше добре позната. Разбрах я напълно, затова с лекота можех да си представя как същата изобретателност и решимост ще са от полза за човечеството, след края на войната. Можех дори да помогна. Все пак нито в бомбите, нито в самолетите няма

нещо, което на практика да не може да се купи от една малка железария.

Що се отнася до огъня, всеки знае какво се прави с нежелан огън. Залива се с вода.

Бомбардировката на Хирошима обаче ме накара да прозра, че вярата в технологията, също като другите големи световни религии, трябва да идва от душата на човека. Мога да се обзаложа на хилядата крони, които ми предложихте за този материал, че всеки един от разказите за изгубена невинност, които получавате, съдържа в себе си не само някое поразително откритие за човешкия дух, но и колко болен може да е той.

Колко е болен духът, озарен от блясъка на Хирошима? И не съм съгласен, че този дух е само американски. Това е духът на всяка високо индустриална нация в света, независимо дали е във война, или в мир. Колко е болен? Толкова болен, че повече не му се живее. Кой друг дух би създал нова физика, основана на кошмари, би оставил в ръцете на някакви си политици толкова „дестабилизирана“ планета, ако използваме израза на ЦРУ, че и най-краткият миг на глупост веднага гарантира края на света?

Смята се, че е хубаво човек да изгуби невинността си. Не съм ги чел, но май така пише в моите романи, значи трябва да е вярно. Аз например сега знам какво точно се случва, така че мога да планирам по-умело и да съм подготвен за изненади. Моралът ми обаче е доста нисък, така че вероятно не съм по-силен, отколкото бях преди. След Хирошима увеличих ампеража си, но понижих волтажа, така че в крайна сметка съм със същото количество ватове, образно казано.

Ужасно е да осъзнаеш, че сигурно за повечето хора около теб животът в служба на машините е толкова мъчителен и досаден, че не биха имали нищо против, дори да имат деца, той да бъде изключен като електрическа крушка по всяко време. Колко от Вашите читатели не биха

се съгласили, че популярността на филма „Д-р Стрейнджлав“ се дължи на щастливия му край?

* * *

Естествено, канят ме на всевъзможни сбирки на неолудити и понякога ме молят да кажа няколко думи. Ето какво казах между рокендрол изпълненията по време на един антиядрен митинг във Вашингтон на 6 май 1979 година:

„Срамувам се. Всички се срамуваме. Ние, американците, толкова несръчно управлявахме съдбата си пред погледа на света, че сега трябва да се пазим от собственото си правителство и собствената си индустрия.

Да не го направим, би било равносилно на самоубийство. Открихме чисто нов начин за самоубийство — семейно, в стила на Джим Джоунс, милиони наведнъж. Какъв е този метод ли? Да не говорим и да не правим нищо за онова, което някои от нашите бизнесмени и военни вършат с най-нестабилните вещества и най-упоритите отрови, които могат да се намерят във Вселената.

Хората, които си играят с такива химикали, са страшно тъпи!

Те са и много зли. Нима не е зло да мълчат по въпроса колко отвратителни са ядрените оръжия и атомните електроцентрали?!

А от всички тъпи и зли хора кой застрашава живота на Земята с лека ръка? Според мен това са онези, които лъжат за ядрената индустрия или карат служителите си да лъжат убедително, срещу пари. Говоря за определени адвокати и говорители, всичките пиар специалисти. Така наречената професия пиар, американско изобретение, днес е напълно дискредитирана.

Лъжите за ядрената енергия, които ни се поднасят, са хитроумно сътворени като шедьовър на Бенвенуто Челини. Казвам ви, че са много по-добре изградени, отколкото самите атомни електроцентрали.

Трябва да ви кажа, че авторите на тези лъжи са малки мръсни маймунчета. Мразя ги. Може би си мислят, че са сладки. Не са сладки. Те смърдят. Ако ги оставим, ще убият всичко живо на тази прекрасна

синьо-зелена планета с техните опровержения на онова, за което говорим тук — с техните зли и глупави лъжи.“

ТРИАЖ^[1]

Получих някакво образование по химия, а също и по биология и физика, в Университета „Корнел“. Справях се зле и скоро забравих всичко, на което се опитвах да ме научат. Армията ме изпрати в Технологичния институт „Карнеги“ и в Университета на Тенеси да уча машинно инженерство — термодинамика, механика, използване на механични инструменти и така нататък. Пак се справих зле. Свикнал съм да се провалям, да бъда най-слабият студент във всеки випуск.

Един мой братовчед от Индианаполис, с когото бяхме съученици в гимназията, се справяше много зле в Мичиганския университет, докато аз се справях зле в „Корнел“. Баща му го попита какъв е проблемът и според мен той му даде възхитителен отговор: „Не знаеш ли, татко? Аз съм тъп!“. Това беше истината.

Справях се лошо и в армията, където бях нелепо висок редник в продължение на трите години служба. Бях добър войник, изключително смъртоносен стрелец, но никой не се сети да ме повиши. Научих всички танци на маршировката. Никой в армията не можеше да танцува по-добре от мен в строя. Ако има трета световна война, още съм достатъчно чевръст пак да танцувам.

* * *

Да, бях посредствен и във Факултета по антропология на Чикагския университет след Втората световна война. Както навсякъде, и там се практикуваше триаж. Имаше такива студенти, които със сигурност щяха да станат антрополози, и най-обаятелните преподаватели старателно се грижеха за тях. Втората група студенти, по мнението на преподавателите, можеха и да станат посредствени

антрополози, но по-вероятно беше успешно да използват наученото за хомо сапиенс в някоя друга област, например медицина или право.

Третата група, в която попадах и аз, спокойно можеха да са мъртви... или да учат химия. Дадоха ни за научен ръководител най-неприятния преподавател, нехабилитиран и обосновано параноичен. Работата му приличаше на тази на келнера Мепуле от разказите на Лудвиг Бемелманс^[2] за измисления хотел „Сплендид“. Мепуле обслужвал масата до кухнята и неговият специалитет бил да се погрижи определени гости на ресторанта в хотела повече да не стъпват там.

Този мой ужасен научен ръководител със сигурност беше най-интересният и най-поучителният преподавател, когото някога съм имал. Лекциите в неговите курсове бяха глави от книгите, които той пишеше за механизмите на социалната промяна, които, както се оказа, никой никога нямаше да публикува.

След като напуснах университета, му гостувах всеки път, когато ходех по работа в Чикаго. Изобщо не ме помнеше и посещенията ми май го дразнеха, особено ако споделях чудесните новини, че са ме публикували тук-там.

Една вечер в Кейп Код, докато бях пиян, смърдящ на иприт с рози и звънях на старите приятели и неприятели, какъвто навик имах тогава, се обадох на любимия ми стар научен ръководител. Казаха ми, че бил умрял — мисля, че беше на около петдесет години. Погълнал бил цианид. Не беше публикувал. И беше загинал.

Искаше ми се да имам някоя негова непубликувана статия за механизмите на социалната промяна, която да включа в моя колаж сега.

Не му споменавам името, защото ми се струва, че не би искал да го види тук.

Нито където и да било.

* * *

Майка ми, която също се самоуби и не дочака дори първото от единайсете си внучета, също не би искала да види името си, където и да било, мисля си аз.

* * *

Дали ме е яд, че са ме подлагали на триаж? Радвам се, че ме подложиха в университета, а не в някой полеви медицински пункт зад фронтовата линия. Можех да свърша като нелепо висок редник, захвърлен в някоя снежна пряспа пред палатката, докато лекарите вътре оперират онези, които имат поне петдесет на петдесет шанс да оцелеят. Защо да губят време и плазма за един пътник?

По-късно аз също съм практикувал триаж в университетска обстановка — в писателски курсове в Университета на Айова, в „Харвард“, в „Сити Колидж“.

Една трета от всеки курс бяха трупове, поне според мен. Нещо повече, бях прав.

Такова име определено е по-подходящо за тази планета, отколкото Земя, защото дава на хората, дошли за пръв път, по-точна представа какво да очакват — триаж.

Добре дошли на Триаж.

* * *

В края на краищата каква е ползата от планета на име Земя, ако не притежаваш земя?

* * *

Нека да завършим с по-жизнерадостна нотка, с едно есе, което написах през май 1960 година по молба на „Интърнешънъл Пейпър Къмпани“. Тази фирма, по очевидни причини, се надява американците да продължават да четат и пишат. Затова се обърна към разни известни личности да напишат брошури, които да се разпространяват безплатно сред всички, жадуващи да четат и пишат по малко — как да обогатим речника си, как да напишем успешно делово писмо, как да търсим в библиотеката и прочее.

Предвид факта, че почти се провалих с химията, машинното инженерство и антропологията, а и никога не съм посещавал курсове по литература и композиция, бях избран да пиша за литературния стил. Приех с огромно удоволствие. Само че трябва пак да се върна към нерадостната тема за триажа, тъй като есето ми не беше предназначено за последната една трета от потенциалните писатели, топлите трупове, нито за горната една трета — онези, които, така или иначе, вече са или ще бъдат прекрасни автори.

Есето ми е за средната една трета и звучи така:

Вестникарските репортери и авторите на технически текстове са научени да не разкриват почти нищо за себе си в своите произведения. Това ги прави чудаци в света на писателите, защото почти всички останали, омазани в мастило нещастници на този свят разкриват на читателите много неща за себе си. Наричаме ги откровения, случайни или умишлени — елементи на литературния стил.

За нас, читателите, тези откровения са увлекателни. Казват ни какво представлява човекът, с когото прекарваме времето си. Невеж или информиран е писателят, луд или с всичкия си, глупав или умен, нечестен или почтен, скучен или забавен?... И прочее, и прочее.

Когато пишете думи на хартия, помнете, че най-ужасното откровение, което можете да направите за себе си, е, че не знаете какво е интересно и какво — не. Нима самите вие не определяте отношението си към писателите най-вече по онова, което решават да ви разкрият, или по онова, което ви карат да мислите? Случвало ли ви се е да се възхищавате на някой празноглав писател заради степента, в която владее езика? Не.

Ето защо собственият ви успешен литературен стил трябва да започне от интересните идеи в главата ви. Намерете тема, която ви вълнува и която чувствате със сърцето си, че ще вълнува и другите. Именно това истинско чувство, а не игрите ви с езика, ще бъде най-завладяващият и най-привлекателният елемент на вашия стил.

Не ви карам да пишете роман, между другото, макар че няма да съжалявам, ако го напишете, стига нещо истински да ви вълнува. Петиция до кмета за дупката на улицата пред дома ви или любовно писмо до момичето от съседния вход ще свършат работа.

Само че не говорете несвързано.

Що се отнася до използването на езика, не забравяйте, че двама от големите майстори на нашия език, Уилям Шекспир и Джеймс Джойс, са писали изречения, които са почти детински, макар темите им да са изключително дълбоки. „Да бъдеш или да не бъдеш?“, пита Шекспировият Хамлет. Най-дългата дума е от пет букви. Когато Джойс е енергичен, той съставя изречения, сложни и блестящи като огърлица на Клеопатра, но любимото ми изречение в неговия разказ „Евелин“ е следното: „Тя беше уморена“. На това място в разказа никакви други думи не могат да разбият сърцето на читателя като тези.

Простотата на езика е не само достойна за уважение, но може би дори свещена. Библията започва с изречение, което е по силите на всеки по-буден четиринайсетгодишен младеж: „В начало Бог сътвори небето и земята“.

Възможно е и вие да сте в състояние да правите огърлици за Клеопатра, образно казано. Но вашето красноречие трябва да се подчинява на идеите в главата ви. Трябва да се ръководите от следното правило: Ако едно изречение, независимо колко е прекрасно, не представя темата ми по нов и полезен начин, трябва да го махна. Ето как звучи същото правило, перифразирано за разказа, за белетристиката: Никога не използвайте изречение, което не казва нещо за героя или не развива действието.

В стила на писане, който е най-естествен за вас, със сигурност ще отеква речта, която сте чували като деца. Английският е третият език на писателя Джоузеф Конрад и всичко онова, което ни се струва пикантно в неговата употреба на английския, несъмнено е оцветено от първия му език — полския. Голям късметлия е писателят, израснал в Ирландия, защото английският, който се говори там, е много забавен и музикален. Аз израснах в Индианаполис, Индиана, където обикновената реч звучи като лентов трион, режещ поцинкована ламарина, и използва речник, беден на орнаменти като френски ключ.

В някои от по-отдалечените котловини на Апалачия децата все още растат, слушайки песни и поговорки от елизабетинската епоха. Така е, а и много американци растат, слушайки език, различен от английския, или такъв английски диалект, който повечето американци не разбират.

Всички тези разновидности на езика са прекрасни, както са прекрасни и различните видове пеперуди. Независимо кой е първият ви език, трябва да го цените през целия си живот. Ако се окаже, че това не е стандартният английски, и ако този език прозира, когато пишете на стандартен английски, резултатът обикновено е очарователен, като много красиво момиче, на което едното око е зелено, а другото — синьо.

Установих, че най-много вярвам на собствените си писания, а и другите също им вярват най-много, когато звучат най-вече като човек от Индианаполис, какъвто съм. Каква алтернатива имам? Онази, която учителите яростно препоръчват и със сигурност са я налагали и на вас — да пиша като образован англичанин отпреди повече от век.

Някога много се ядосвах на такива учители, но вече не го правя. Сега разбирам, че всички тези вехти съчинения и разкази, с които трябваше да сравнявам собствените си работи, не бяха великолепни заради своята отживялост или своята чуждоземност, а защото казваха точно това, което авторите им са искали да кажат. Моите учители искаха да пиша точно, винаги да избирам най-ефективните думи и да ги свързвам недвусмислено, строго, като части на машина. В края на краищата учителите не искаха да ме превърнат в англичанин. Надявах се, че ще стана разбираем и следователно — разбран.

Така се приключи с мечтата ми да правя с думите това, което Пабло Пикасо е правил с боите, или това, което много идоли на джаза са правили с музиката. Ако нарушавах правилата на правописа, ако карах думите да означават това, което аз исках, и ако ги нижех безразборно, просто нямаше да бъда разбран. Затова и вие по-добре избягвайте да пишете в стила на Пикасо или на джаза, ако имате да казвате нещо смислено и искате да ви разберат.

Ако само учителите настояваха съвременните писатели да се придържат към литературните стилове на миналото, можехме съвсем основателно да не им обръщаме внимание. Само че и читателите настояват за същото. Те искат страниците ни да изглеждат по същия начин като страниците, които са виждали преди това.

Защо ли? Защото на самите тях им предстои трудна работа и имат нужда от цялата помощ, която можем да им осигурим. Трябва да разпознаят хиляди малки знаци по хартията и веднага да ги осмислят. Трябва да четат, което е толкова трудно изкуство, че повечето хора не

го овладяват даже след като са преминали през основното училище и през гимназията, в продължение на дванайсет дълги години.

Затова тази дискусия, като всички дискусии за литературните стилове, трябва най-сетне да приеме, че стилистичните ни възможности на писатели не са нито многобройни, нито блестящи, след като нашите читатели се оказват толкова несъвършени творци. Нашата публика изисква от нас да сме изпълнени със съчувствие и търпение учители, стремящи се да опростяват и изясняват, докато ние самите предпочитаме да се реем високо над тълпата и да пеем като славеи.

Това е лошата новина. Добрата е, че ние, американците, сме управлявани от уникална Конституция, която ни позволява да пишем каквото си искаме, без страх от наказание. Така че най-смислената част от нашите стилове — изборът ни за какво да пишем — е неограничена.

Освен това живеем в егалитарно общество, така че няма причина да пишем като аристократи с класическо възпитание, освен ако не сме аристократи с класическо възпитание.

За дискусия на литературния стил в един по-тесен смисъл, в по-технически смисъл, ви препоръчвам „Елементите на стила“ от Уилям Стрънк-младши и Е. Б. Уайт (Макмилан, 1979). В нея има правила като това: „Причастният оборот в началото на изречението трябва да се отнася към граматическия подлог“ и прочее. Разбира се, Е. Б. Уайт е един от най-възхитителните литературни стилисти, които тази страна е родила до днес.

Освен това трябва да си дадете сметка, че никой не би се интересувал колко добре или колко зле се изразява мистър Уайт, ако той не казваше абсолютно завладяващи неща.

[1] Процес, използван за разпределяне на пострадалите при голямо бедствие, катастрофа, война и прочее. — Б.пр. ↑

[2] Лудвиг Бемелманс (1898–1962) — австрийски писател, известен с детската поредица за приключенията на Мадлен. — Б.пр. ↑

5

ИНТЕРВЮ СЪС СЕБЕ СИ

Това интервю със себе си от „Парис Ривю“ №69, 1977 година, се публикува с разрешението на издателство „Вайкинг Прес“, което издава избрани интервюта от „Парис Ривю“ и притежава правата върху всички тях.

Произнесените от писателите изречения, освен ако не са предварително написани, рядко казват това, което писателите искат да кажат. В общи линии писателите са слаби оратори, което обяснява защо професията им изисква от тях да прекарват зад бюрата си с години, ако трябва, обмисляйки какво да кажат и как най-добре да го кажат. Интервюиращите опитват да ускорят този процес, като отварят черепите на писателите, образно казано, и ровят в мозъците им за неизползвани идеи, които иначе могат да си останат там. Нито една идея не е била открита с помощта на този брутален метод, но въпреки това трепанации на писатели продължават да се правят всеки ден.

Сега отказвам на всички, които за пореден път искат да отстранят горната част на черепа ми. Единственият начин да измъкнеш нещо от мозъка на един автор е да го оставиш на мира, докато той или тя не е готов да го напише.

Това интервю е изцяло писмено. Нито една дума от него не е произнесена на глас. Встъпителният материал в курсив обаче е писан от „Парис Ривю“, не от мен, а именно:

В увода към първото от събраните интервюта (направено в Уест Барнстейбъл, Масачузетс, когато Вонегът е на 44 години) се казва: „Той е ветеран от войната, отдаден на семейството си човек, с едър кокал, лекота на движенията, спокоен. Разположил се е в едно кресло, облечен в опърпано сако от туид, сиви вълнени панталони и синя риза «Брукс Брадърс», отпуснат, с ръце, пъхнати в джобовете. Обсипва интервюто с експлозивна кашлица и кихавици, осколки от есенна настилка и живот на заклет пушач. Гласът му е звучен баритон, от Средния запад, с иронични интонации. От време на време пуска

откритата и будна усмивка на човек, който е видял и е съхранил в себе си почти всичко — депресията, войната, вероятността да умре по мъчителен начин, безумията на корпоративните връзки с обществеността, шест деца, непостоянен доход, много закъсняло признание“.

Последното от интервютата в сборника е направено през лятото на 1976-а, доста години след първото. Описанието му тогава звучи така: „... той се движи с ненатрапчивата дружелюбност на старо семейно куче. Видът му, общо взето, е раздърпан — дългата къдрава коса, мустаците и съчувствената усмивка говорят за човек, който едновременно е развеселен и натъжен от света около себе си. Наел е къщата на Джералд Мърфи за лятото. Работи в малката спалня в дъното на дневната, в която Мърфи — художник, бонвиван и приятел на великите творци — починал през 1964 година. От бюрото си Вонегът може да гледа моравата отпред през един малък прозорец; зад него има голямо бяло легло с балдахин. На бюрото до пишещата машина има брой на «Интервю» на Анди Уорхол, «Тилова зона» от Кланси Сигъл и няколко празни цигарени кутии.

Вонегът пуши цигари «Пал Мал» една след друга от 1936 година и по време на интервюто изпушва повече от половин кутия. Гласът му е нисък и стържещ, а докато говори, постоянните действия по паленето на цигарите и издухването на дима са като препинателни знаци в речта му. Другите разсейвания като дрънченето на телефона и лаят на едно дребно, опърпано куче на име «Тиквичка», не отнемат от добродушното разположение на Вонегът. Наистина, както отбелязва Дан Уейкфийлд^[1] за съученика си от гимназията «Шортридж»: «Той често се смееше и се отнасяше добре с всички».“

* * *

ИНТЕРВЮИРАЩ: Вие сте ветеран от Втората световна война, нали?

ВОНЕГЪТ: Да. Когато умра, искам да ме погребат с военни почести — с тръбач, знаме върху ковчега, почетен взвод, военни гробища.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Защо?

ВОНЕГЪТ: По този начин ще постигна онова, което винаги съм желал повече от всичко — нещо, което щях да получа, ако бях успял да умра във войната.

ИНТЕРВЮИРАЩ: И това е?...

ВОНЕГЪТ: Безусловното одобрение на хората около мен.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Смятате, че не сте го постигнали сега?

ВОНЕГЪТ: Роднините ми твърдят, че се радват, че съм богат, но просто не могат да ме четат.

ИНТЕРВЮИРАЩ: По време на войната сте били батальонен разузнавач в пехотата, нали така?

ВОНЕГЪТ: Да, но основното ми обучение беше на 240-милиметрова гаубица.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Доста голямо оръдие.

ВОНЕГЪТ: Най-голямото подвижно полево оръдие в армията по това време. Оръдието се състоеше от шест части, като всяка част беше теглена от трактор с гъсенични вериги. Където ни кажеха, че трябва да стреляме с него, трябваше първо да го сглобим. На практика трябваше да го изобретим. Спускахме частите една върху друга с помощта на кранове и крикове. Диаметърът на самия снаряд беше около девет и половина инча и тежеше триста фунта. Построявахме малка железопътна линия, по която доставяхме снаряда от земята до цевта, издигаща се на около осем фута. Задната част на цевта беше като вратата на сейфа на някоя банка в Перу, щата Индиана, да речем.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Сигурно е било много вълнуващо да се стреля с такова оръдие.

ВОНЕГЪТ: Не съвсем. Пъхахме снаряда, след което слагахме и торби с много бавни и спокойни експлозиви. Мисля, че бяха мокри кучешки бисквити. Затваряхме вратичката на цевта, след това освобождавахме ударника, който падаше върху капсула детонатор с гърмящ живак, а той бълваше огън върху мокрите кучешки бисквити. Мисля, че основната цел беше да стане пара. След известно време се чуваха звуци като от готвене. Много приличаше на варене на пуйка. Мисля, че можехме абсолютно безопасно от време на време да отваряме вратичката на цевта и да поливаме снаряда със сос. Макар че в крайна сметка гаубицата винаги ставаше неспокойна. Накрая се отпускахме върху откатния си механизъм и изплювахме снаряда. Снарядът излизаше, носейки се като целелина на „Гудиър“. Ако

имахме стълба, можехме да изпишем „Кур за Хитлер“ на снаряда, докато напускаше цевта. Можеха да пратят след него хеликоптери, които да го свалят.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Абсолютното оръдие на терора.

ВОНЕГЪТ: От Френско-пруската война.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Само че накрая са ви изпратили в чужбина не с този инструмент, а със 106-а пехотна дивизия?

ВОНЕГЪТ: „Дивизията на сухата храна“. Много често ни даваха суха храна. Сандвичи със салам. Един портокал.

ИНТЕРВЮИРАЩ: В бой ли?

ВОНЕГЪТ: Още докато бяхме в Щатите.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Когато са ви обучавали за пехотата?

ВОНЕГЪТ: Никога не са ме обучавали за пехотата. Вижте, батальонните разузнавачи бяха елитни части. Бяха само шестима във всеки батальон и никой не беше съвсем сигурен какво точно трябваше да правят. Затова всяка сутрин се отправяхме с маршова стъпка към стаята за отдых да играем тенис на маса и да попълваме молбите си за кандидатофицерската школа.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Само че по време на основното си обучение сигурно сте се запознали и с други оръжия, освен гаубицата?

ВОНЕГЪТ: Когато изучавате 240-милиметровата гаубица, нямате време за други оръжия. Не ви остава време дори за някой филм за венерически болести.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какво стана, когато стигнахте фронта?

ВОНЕГЪТ: Започнах да подражавам на разните военни филми, които бях гледал.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Убихте ли някого във войната?

ВОНЕГЪТ: Мина ми през ума. Веднъж си сложих щика, в очакване на атака.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Атакувахте ли?

ВОНЕГЪТ: Не. Ако всички други бяха атакували, и аз щях да атакувам. Само че решихме да не атакуваме. Не виждахме никого.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Това е било по време на Арденската офанзива, нали? Най-голямото поражение на американски войски в историята.

ВОНЕГЪТ: Вероятно. Последната ми мисия като разузнавач беше да открия нашата артилерия. Обикновено разузнавачите излизат

да търсят разни неща на врага. Работата беше толкова зле, че накрая търсехме собствените си неща. Ако бях открил нашия батальонен командир, всички щяха да го сметнат за много готино.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Имате ли нещо против да разкажете за залавянето си от германците?

ВОНЕГЪТ: С удоволствие. Бяхме в едно дере, дълбоко като окоп от Първата световна война. Навсякъде имаше сняг. Някой каза, че май сме в Люксембург. Беше ни свършила храната.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Кой са „ние“?

ВОНЕГЪТ: Разузнавателният отряд на нашия батальон. Всичките шестима. И още около петдесет души, които не бяхме виждали до този момент. Германците ни виждаха, защото ни говореха през един високоговорител. Казваха, че положението ни е безнадеждно и така нататък. Тогава си сложихме щикове. Няколко минути беше много хубаво.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Как така?

ВОНЕГЪТ: Бяхме като таралеж със стоманени шипове. Горко на онзи, който щеше да дойде да ни нападне.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Но все пак дойдоха?

ВОНЕГЪТ: Не. Вместо това изпратиха 88-милиметрови снаряди. Снарядите се пръскаха в короните на дърветата над нас. Това бяха много силни взривове над главите ни. Засипаха ни стоманени осколки. Някои хора бяха улучени. След това германците пак ни казаха да излезем. Не викнахме: „Идиоти“ или нещо от този сорт. Казахме: „Добре“, „Спокойно“ и така нататък. Когато германците накрая се показаха, видяхме, че са облечени в бели камуфлажни костюми. Ние нямахме нищо такова. Бяхме си със зелените униформи. Независимо от сезона, ние си бяхме със зелени униформи.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какво казаха германците?

ВОНЕГЪТ: Казаха, че за нас войната е свършила, че сме извадили късмет, че сега можем да сме сигурни, че ще останем живи, в което нямаше как да бъдат сигурни за себе си. Всъщност вероятно бяха убити или пленени от Трета армия на Патън още през следващите няколко дни. Колело в колело^[2].

ИНТЕРВЮИРАЩ: Вие говорехте ли немски?

ВОНЕГЪТ: Често бях слушал родителите си да го говорят. Не ме бяха научили да го правя, тъй като в Америка имаше голяма неприязън

към всичко германско по време на Първата световна война. Опитах да разменя няколко думи, които знаех, с хората, които ни заловиха, те ме попитаха дали съм от германски произход и аз казах: „Да“. Искаха да разберат защо воювам с братята си.

ИНТЕРВЮИРАЩ: И вие отговорихте?...

ВОНЕГЪТ: Въпросът наистина ми се стори невеж и смешен. Моите родители толкова пълно ме бяха отделили от германското ми минало, че хората, които ме бяха пленили, можеха да са боливийци или тибетци, що се отнася до мен.

ИНТЕРВЮИРАЩ: След като са ви заловили, са ви откарали в Дрезден, така ли?

ВОНЕГЪТ: В същите товарни вагони, които бяха докарали войските, които ни заловиха... вероятно същите вагони бяха откарвали евреите, циганите, Свидетелите на Йехова и прочее в лагерите на смъртта. Вагоните са си вагони. Няколко пъти ни атакуваха британски бомбардировачи „Москито“ нощно време. Може би са си мислели, че сме някакви стратегически материали. Уцелиха вагона, в който бяха повечето офицери от нашия батальон. Всеки път, когато казвам, че мразя офицерите, което все още ми се случва доста често, си напомням, че на практика никой от офицерите, при които съм служил, не е оцелял. Беше нещо като Коледа.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Накрая сте пристигнали в Дрезден.

ВОНЕГЪТ: Първо в един голям затворнически лагер южно от Дрезден. Войниците бяха отделени от сержантите и офицерите. Според параграфите на Женевската конвенция, която е един типичен документ от епохата на крал Едуард, редниците трябваше да си изкарват прехраната. Всички останали трябваше да гният в затвора. Като редник аз бях откаран в Дрезден.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какви бяха първите ви впечатления от Дрезден преди бомбардировките?

ВОНЕГЪТ: Първият напудрен град, който съм виждал. Град, пълен със статуи и зоопаркове, като Париж. Живеехме в една кланица, в един хубав нов бетонен свинарник. Сложиха койки и сламени дюшеци в свинарника, а ние ходехме на работа всяка сутрин като наемни работници в една фабрика за малцов сироп. Сиропът беше за бременни жени. Проклетите сирени започваха да вият и чувахме как бомбардират някой друг град — бум, бум, бум, бум. Изобщо не

очаквахме да ни се случи. В града имаше много малко бомбоубежища и никаква военна индустрия, само цигарени фабрики, болници и фабрики за кларинети. След това започна да вие една сирена — беше на 13 февруари 1945 година — и ние слязохме два етажа под нивото на улицата в един голям хладилник за месо. Там беше студено и навсякъде висяха животински трупове. Когато се качихме, града го нямаше.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Не се ли задушихте в хладилника за месо?

ВОНЕГЪТ: Не. Той беше доста голям, а ние не бяхме много. Нападението също не звучеше като кой знае какво. Бум. Първо минаха един път с фугасни бомби, колкото да ни поразмърдат, след което хвърлиха запалителните. Когато започна войната, запалителните бомби бяха доста големи, горе-долу колкото кутии за обувки. Докато дойде ред на Дрезден, те бяха станали малки, дребни нещица. Опожариха целия проклет град.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какво стана, когато се качихте горе?

ВОНЕГЪТ: Пазачите ни бяха от сержантския състав — един сержант, един старшина и четирима редници — и нямаха началници. Нямаха и град, тъй като бяха дрезденци, ранени на фронта и върнати у дома на по-лека служба. Два часа ни държах в стойка мирно. Не знаех какво друго да правят. Обсъждаха го и разговаряха помежду си. Накрая прекосихме развалините и ни настаниха заедно с някакви хора от Южна Африка в едно предградие. Всеки ден ходехме пеша до града и ровехме в мазета и бомбоубежища, за да вадим труповете, като санитарна мярка. Когато влизахме вътре, едно типично бомбоубежище, което често беше най-обикновено мазе, приличаше на трамвай, пълен с хора, получили едновременно инфаркт. Хората просто си седяха на столовете, всичките мъртви. Огнената буря е изумително нещо. Тя не съществува в природата. Подхранва се от смерчове, които възникват в сърцевината ѝ, и не остава нищичко за дишане. Вадехме мъртвите навън. Товареха ги на камиони и ги откарвах в парковете, в големи открити пространства в града, които не бяха затрупани от отломки. Германците бяха запалили погребални клади и изгаряха труповете, за да избегнат смрадта и разпространяването на болести. Сто и трийсет хиляди трупа бяха скрити под земята. Това си беше страшно сложно търсене на великденски яйца. Работехме, заобиколени от кордони германски войници. Цивилните хора не можеха да видят какво правим.

След няколко дни градът започна да мирише и измислиха нов метод. Нуждата е майка на изобретателността. Нахлувахме в бомбоубежището, събирахме ценностите от скутовете на хората, без да правим опит да ги разпознаваме, и предавахме ценностите на пазачите. След това идваха войници с огнехвъргачка, заставаха на прага и кремираха хората вътре. Вадиш златото и бижутата, след което изгаряш всички вътре.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какво впечатление за човек, който има намерение да става писател!

ВОНЕГЪТ: Страхотна гледка беше, нещо потресаващо. Беше и момент на откровение, тъй като американските цивилни и сухопътните военни не знаеха, че американски бомбардировачи са участвали в бомбения килим. Това се пазеше в тайна почти до самия край на войната. Една от причините да опожарят Дрезден до основи е, че вече бяха опожарили всичко друго. Нали се сещате: „Какво ще правим довечера?“. Всички са готови, Германия още е във война и машината за опожаряване на градове влиза в употреба. Опожаряването на градове си беше тайна — врящи нощни гърнета и пламтящи детски колички. Това с Норденовия бомбов прицел беше голяма измишльотина. Виждали сте документалните кадри с член от екипажа на бомбардировача, от двете му страни военни полицаи с извадени колтове 45-и калибър. Разни такива глупости, докато те, дявол го взел, просто си летяха над градовете, стотици самолети, и пускаха навсякъде. Когато постъпвах в Чикагския университет след войната, човекът, който ме интервюираше за прием, беше бомбардирал Дрезден. Той стигна до този момент от живота ми и каза: „Беше ни много неприятно да го правим“. Този коментар е заседнал в ума ми.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Друга възможна реакция би била: „Така ни заповядаха“.

ВОНЕГЪТ: Неговата беше по-човечна. Според мен той е смятал, че бомбардировката е била необходима, и може и така да е било. Всички разбраха колко бързо се възстановява един град. Инженерите казваха, че ще са необходими петстотин години да се възстанови Германия. Всъщност това стана за около осемнайсет седмици.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Имаште ли намерение да опишете тези свои преживявания, след като всичко свърши?

ВОНЕГЪТ: Когато градът беше разрушен, няхах представа за мащаба на цялата работа... Независимо дали така е изглеждал Бремен или Хамбург, Ковънтри... Не бях виждал Ковънтри, така че няхах с какво да го сравня, освен с онова, което бях виждал на кино. Когато се прибрах у дома (аз съм писател още от времето в корнелския вестник „Сън“, макар че тогава обхватът на писанията ми беше друг), се замислих дали да не напиша военната си история. Всичките ми приятели се бяха прибрали и те също бяха преживели чудесни приключения. Отидох до редакцията на вестник „Индианаполис Нюз“ да потърся какво имат за Дрезден. Имаше един материал, дълъг около половин инч, в който се казваше, че самолетите ни са преминали над Дрезден и два от тях са били свалени. Тогава си помислих, че това май наистина е най-незначителната подробност от Втората световна война. Другите имаха много повече неща, за които да пишат. Помня как завиждах на Анди Руни, когото издавах по онова време; не го познавах, но мисля, че той беше първият, който публикува историята си от войната, казваше се „Опашният стрелец“. По дяволите, аз не съм имал такива изискани приключения. От време на време обаче срещам по някой европейец, с когото разговаряхме за войната, аз казвах, че съм бил в Дрезден, той се учудваше, че съм бил там, и винаги искаше да научи повече подробности. След това излезе една книга на Дейвид Ървинг за Дрезден, в която се казваше, че това било най-голямото клане в европейската история. Боже мой, казах си аз, все пак и аз съм видял нещо! Щях да пробвам да напиша моята история от войната, независимо дали беше интересна, или не, и да се опитам да направя нещо от нея. Описвам накратко този процес в началото на „Кланица 5“; представях си я с участието на Джон Уейн и Франк Синатра. Най-накрая едно момиче на име Мери О’Хеър, съпруга на мой приятел, който беше там заедно с мене, каза: „Тогава бяхте само деца. Не е честно да се преструвате, че сте били мъже като Уейн и Синатра, и не е честно спрямо бъдещите поколения, защото правите войната да изглежда добре“. Това мнение беше много важно за мен.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Това малко е изместило фокуса...

ВОНЕГЪТ: Тя ме освободи да пиша за това какви деца бяхме всъщност — на 17, 18, 19, 20, 21. Физиономиите ни бяха детски и докато бях пленник, не ми се налагаше да се бръсна много често. Не помня да е било проблем.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Още един въпрос — замисляте ли се все още за бомбардировката на Дрезден?

ВОНЕГЪТ: Написах книга на тази тема, казва се „Кланица 5“. Тиражът още не е изчерпан и от време на време трябва да работя по въпроса като бизнесмен. Марсел Офюлс ме покани да участвам в неговия филм „Спомен за справедливост“. Искаше да разкажа за Дрезден като зверство. Казах му по-добре да разговаря с Бърнард В. О'Хеър, съпругът на Мери, което той и направи. О'Хеър също беше батальонен разузнавач, а после и пленник. Сега е адвокат в Пенсилвания.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Защо не искахте да свидетелствате?

ВОНЕГЪТ: Нося немско име. Не исках да споря с хора, които смятат, че Дрезден е трябвало да бъде сринат със земята. В книгата си казвам само, че Дрезден, волю-неволю, беше сринат със земята.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Това ли е най-голямото клане в европейската история?

ВОНЕГЪТ: Това беше най-бързото избиване на голям брой хора — сто трийсет и пет хиляди души за няколко часа. Имаше и по-бавни методи за убиване, разбира се.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Лагерите на смъртта.

ВОНЕГЪТ: Да, там в крайна сметка бяха избити милиони. Много хора мислят, че дрезденското клане е правилно и твърде минимално отмъщение за стореното в лагерите. Може и така да е. Както казах, никога не споря по този въпрос. Мимоходом отбелязвам, че смъртната присъда се отнасяше за абсолютно всички, които се намираха в незащитения град — бебета, старци, животните в зоопарка и хиляди, хиляди бесни нацисти, разбира се, както и за най-добрия ми приятел Бърнард В. О'Хеър и за мене, заедно с другите. Напълно основателно О'Хеър и аз би трябвало да сме сред жертвите. Колкото повече трупове, толкова по-правилно е отмъщението.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Издателство „Франклин Лайбръри“ подготвя луксозно издание на „Кланица 5“, ако не се лъжа.

ВОНЕГЪТ: Да. Поискаха да напиша нов увод за него.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Имахте ли някакви нови мисли?

ВОНЕГЪТ: Казах, че само един човек на цялата планета е имал полза от нападението, което сигурно е струвало десетки милиони долари. Нападението не съкрати войната даже с половин секунда, не

отслаби нито германското нападение, нито германската отбрана, не освободи нито един човек от лагерите на смъртта. Само един имаше полза — не двама, петима или десетима. Само един.

ИНТЕРВЮИРАЩ: И кой беше това?

ВОНЕГЪТ: Аз. Получих по три долара за всеки убит. Представете си само.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какви чувства изпитвате към вашите съвременници?

ВОНЕГЪТ: Към моите братя и сестри по перо ли? Със сигурност приятелски. Трудно се разбирам с някои от тях, тъй като явно работим в много различни сфери. Известно време това беше загадка за мен, но тогава Сол Стайнбърг...

ИНТЕРВЮИРАЩ: Художникът ли?

ВОНЕГЪТ: Точно така. Той каза, че в почти всяко изкуство има хора, които реагират бурно на историята на изкуството, на триумфите, провалите и експериментите от миналото, както и такива, които не го правят. Аз попадах във втората група, а и нямах избор. Не можех да си играя игри с литературните си предшественици, тъй като никога не ги бях изучавал системно. Бях учил за химик в Университета „Корнел“, а след това за антрополог в Чикагския университет. Иисусе, бях станал на трийсет и пет, преди да пощурея по Блейк, на четирийсет, преди да прочета „Мадам Бовари“, на четирийсет и пет, преди изобщо да чуя за Селин. Луд късмет беше, че прочетох „Погледни към дома, ангеле“ точно когато трябваше.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Кога?

ВОНЕГЪТ: Когато бях на осемнайсет години.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Значи винаги сте били читател?

ВОНЕГЪТ: Да. Израснах в къща, претъпкана с книги. Но никога не ми се е налагало да чета книга за някой курс, никога не ми се е налагало да пиша реферат за нея, никога не ми се е налагало да доказвам на някой семинар, че съм я разбрал. Ужасно нескопосан съм в обсъждането на книги. Опитът ми е нулев.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Кой от вашето семейство ви е оказал най-голямо влияние като писател?

ВОНЕГЪТ: Сигурно майка ми. Едит Либер Вонегът. След като семейството ни изгуби почти всичките си пари през Голямата депресия, майка ми смяташе, че ще успее отново да натрупа състояние,

пишейки за лъскавите списания. Записа се на вечерни курсове по писане на разкази. Изучаваше списанията по същия начин, по който комарджиите изучават списъците със залозите.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Навремето е била богата, така ли?

ВОНЕГЪТ: Баща ми, архитект със скромни финансови възможности, се оженил за едно от най-богатите момичета в града. Състоянието било натрупано от пивоварния бизнес с бира „Либер Лагер“, а след това „Голд Медал“. „Либер Лагер“ станала „Голд Медал“, след като спечелила награда на някакво парижко изложение.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Трябва да е била много добра бира.

ВОНЕГЪТ: Много преди да се появя на бял свят. Никога не съм я опитвал. Знам, че е имала тайна съставка. Дядо ми и неговият главен пивовар не позволявали на никого да гледа, когато я добавяли.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Знаете ли каква е била?

ВОНЕГЪТ: Кафе.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Значи, майка ви е изучавала писане на разкази?

ВОНЕГЪТ: А баща ми рисувал картини в ателието, което бил устроил на последния етаж на къщата. По време на Голямата депресия нямало много работа за архитекти — за никого нямало много работа. Колкото и да е странно обаче, майка ми била права — дори посредствените автори в списанията изкарвали купища пари.

ИНТЕРВЮИРАЩ: В такъв случай майка ви е избрала много практичен подход към писането.

ВОНЕГЪТ: Да не кажем безпardonен. Тя беше много интелигентна и културна жена, между другото. Учила е в същата гимназия, в която и аз, и е била една от малцината, които са имали само отличен плюс, докато е била там. После отишла в пансион на Изток, а след това обиколила цяла Европа. Говореше свободно немски и френски. Още пазя някъде бележника ѝ от училище. „Отличен плюс, отличен плюс, отличен плюс...“ Оказа се, че е добра писателка, но ѝ липсваше вулгарността, която лъскавите списания искаха от нея. За щастие, аз бях пълен с вулгарност, така че, когато пораснах, успях да сбъдна мечтата ѝ. Да пиша за „Колиърс“, „Сатърди Ивнинг Поуст“, „Космополитън“ и „Лейдис Хоум Джърнъл“ беше фасулска работа за мене. Искаше ми се само да беше жива да го види. Искаше ми се само да беше жива да види всичките си внуци. Имаше десетима. Не дочака

да види дори първия. Сбъднах още една от мечтите ѝ — дълги години живях в Кейп Код. Винаги е искала да живее в Кейп Код. Сигурно е нещо обичайно синовете да опитват да сбъдват невъзможните мечти на майките си. След като сестра ми почина, осинових нейните синове и направо ме хваща страх да ги гледам как опитват да сбъднат невъзможните ѝ мечти.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какви бяха мечтите на сестра ви?

ВОНЕГЪТ: Искаше да живее като член на „Швейцарското семейство Робинсън“^[3], с невъзможно дружелюбни животни в невъзможно приятна изолация. Най-големият ѝ син, Джим, през последните осем години беше козар на един планински връх в Ямайка. Без телефон. Без електричество.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Гимназията в Индианаполис, която вие и майка ви сте посещавали...

ВОНЕГЪТ: И баща ми също. „Шортридж“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Струва ми се, че издаваха всекидневник.

ВОНЕГЪТ: Да. „Шортридж Дейли Еко“. В училището имаше печатница. Ученици списваха вестника. Ученици го набираха. След часовете.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Току-що се засмяхте на нещо.

ВОНЕГЪТ: Сетих се една глупост за гимназията. Не е свързана с писането.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Ще ни я кажете ли все пак?

ВОНЕГЪТ: А... просто си спомних нещо, което се случи в час по обществознание, учехме как работи нашето правителство. Учителят накара всички ни да станем по ред и да разкажем какво правим след часовете. Аз седях в дъното на стаята, седях до едно момче на име Дж. Т. Олбъргър. След това той стана застрахователен агент в Лос Анджелис. Умря неотдавна. Както и да е, той непрекъснато ме буташе, караше ме, предизвикваше ме да кажа истината за моите занимания след училище. Предложи ми пет долара да кажа истината. Искаше да стана и да кажа: „Аз се занимавам с авиомоделизъм и си правя чекии“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Разбирам.

ВОНЕГЪТ: Освен това работех в „Шортридж Дейли Еко“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Интересно ли ви беше?

ВОНЕГЪТ: Интересно и лесно. Винаги ми е било лесно да пиша. А и се научих да пиша за връстниците си, не за учителите. Повечето

начинаещи писатели не пишат за връстниците си, за да не си го отнесат от тях.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Значи, всеки следобед сте отивали в редакцията на „Еко“...

ВОНЕГЪТ: Да. А един път, докато си пишех, така се случи, че небрежно си подуших мишниците. Няколко души ме видяха, решиха, че е много смешно, и от този момент нататък ми лепнаха прякора „Снарф“. В годишника на моя випуск, випуск 1940, аз фигурирам като „Кърт Снарфийлд Вонегът-младши“. Строго погледнато, аз не бях снарф. Снарф е човек, който обикаля и души седалките на велосипедите на момичетата. Не съм го правил. „Твар“ също има много специфично значение, което малцина знаят. Поради небрежна употреба, днес „твар“ е доста безформена обида.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какво е „твар“ в строгия смисъл на думата, в първоначалния смисъл?

ВОНЕГЪТ: Това е някой, който си пъха изкуствена челюст между бузите на неговия задник.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Разбирам.

ВОНЕГЪТ: Моля за извинение — някой или някоя. Непрекъснато обиждам феминистите по този начин.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Не ми е съвсем ясно защо някой би правил такова нещо с изкуствена челюст.

ВОНЕГЪТ: За да отхапва копчетата от задните седалки на такситата. Това е единствената причина тварите да го правят. Само това ги възбужда.

ИНТЕРВЮИРАЩ: След „Шортридж“ сте постъпили в Университета „Корнел“, нали така?

ВОНЕГЪТ: Сигурно.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Сигурно ли?

ВОНЕГЪТ: Имах един приятел, който много пиеше. Ако някой го питаше дали снощи е бил пьян, той неизменно отговаряше небрежно: „А, сигурно“. Много ми харесваше този отговор. Той превръща живота в някакъв сън. „Корнел“ беше пьянски сън отчасти поради самото пиене и отчасти защото взимах предимно курсове, за които няхах никакъв талант. Баща ми и брат ми бяха решили, че трябва да уча химия, тъй като брат ми се справял много добре с химикалите в Масачузетския технологичен институт. Той е с осем

години по-голям от мене. И е по-забавен. Най-прочутото му откритие е, че сребърният йодид понякога причинява валежи от дъжд или сняг.

ИНТЕРВЮИРАЩ: И сестра ви ли беше забавна?

ВОНЕГЪТ: О, да. Макар че понякога в чувството ѝ за хумор се прокрадваше жестока нотка, която някак не съответстваше на характера ѝ. Адски смешно ѝ се струваше, някой ако падне. Веднъж видя една жена да излиза от трамвая в хоризонтално положение и се смя седмици наред след случката.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Хоризонтално положение?

ВОНЕГЪТ: Да. Явно тази жена си беше заклешила тока някъде. Така или иначе, вратата на трамвая се отвори, а сестра ми гледаше от тротоара и видя как жената излезе в хоризонтално положение — права като дъска, с лицето надолу, на около два фута от земята.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Клоунада?

ВОНЕГЪТ: Разбира се. Много обичахме Лаурел и Харди. Знаете ли кое е едно от най-смешните неща в един филм?

ИНТЕРВЮИРАЩ: Не.

ВОНЕГЪТ: Някой да стъпи в локва, която на пръв поглед изглежда малка и плитка, но се оказва, че е дълбока шест фута. Спомням си един филм, в който Кари Грант прескачаше от ливада на ливада през нощта. Стигна до един нисък плет, който той елегантно прескочи, само че от другата страна имаше яма, дълбока двайсет фута. Но това, което най-много обичахме със сестра ми, беше някой във филма да вдигне скандал на всички, след което тържествено да излезе през вратата, водеща към килера. Разбира се, връщаше се обратно в стаята, омотан в закачалки и шалове.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Дипломирахте ли се като химик в „Корнел“?

ВОНЕГЪТ: Скъсаха ме по всичко в средата на третата ми година. С удоволствие се записах в армията и отидох на война. След войната постъпих в Чикагския университет, в който ми беше много приятно да уча антропология, наука, която в по-голямата си част е поезия и няма никаква математика. По това време вече бях женен и не след дълго имах едно дете, което беше Марк. Естествено, по-късно той щеше да полудее и да напише една много хубава книга за това, „Експрес за рая“. Току-що му се беше родило дете, първото ми внуче, момче на име Закари. Марк завършва втората си година в медицинското училище на „Харвард“ и ще е може би единственият във випуска си

без дългове, когато се дипломира — заради книгата. Доста приличен начин да се възстановиш от нервно разстройство, бих казал.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Изучаването на антропология впоследствие повлия ли на вашите произведения?

ВОНЕГЪТ: Потвърди атеизма ми, който, така или иначе, е религията на прадедите ми. Религиите бяха представени и изучавани като Руб-Голдбъргови машини, за каквито винаги съм ги смятал. Не ни беше позволено да смятаме дадена култура за по-висша от която и да е друга. Вдигаха ни скандал, ако прекалено много говорехме за раси. Всичко беше прекалено идеалистично.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Почти като религия?

ВОНЕГЪТ: Точно така. И единствената за мен. Поне до този момент.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какво представляваше дисертацията ви?

ВОНЕГЪТ: „Котешка люлка“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Но вие не я ли написахте години, след като сте напуснали Чикаго?

ВОНЕГЪТ: Напуснах Чикаго, без да напиша дисертация... и без диплома. Всичките ми идеи за дисертации бяха отхвърлени и аз бях останал без пукната пара, така че се хванах на работа като пиар в „Дженеръл Електрик“ в Скенектади. Двайсет години по-късно получих писмо от някакъв нов декан в Чикаго, който преглеждал студентското ми досие. Според правилата на университета, каза ми той, публикувано произведение с високо качество можело да замени дисертацията, така че ми се полагала магистърска степен. Показал бил „Котешка люлка“ на катедрата по антропология и там се съгласили, че това било горе-долу сносна антропология, затова ми изпратили дипломата по пощата. Аз съм випуск 1972-ра или някъде там.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Поздравления.

ВОНЕГЪТ: О, нищо особено. Фасулска работа.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Някои от персонажите в „Котешка люлка“ се основават на хора, които сте познавали в „Дженеръл Електрик“, нали така?

ВОНЕГЪТ: Д-р Феликс Хоуникър, разсеяният учен, е карикатура на д-р Ървинг Лангмюър, звездата на изследователската лаборатория на „Дженеръл Електрик“. Познавах го, макар и бегло. Брат ми работеше с него. Лангмюър беше очарователно разсеян. Веднъж се

чудеше на глас дали, когато костенурките си прибират главите в черупките, гърбовете им се извиват или се свиват. Включих това в книгата. Друг път оставил бакшиш на масата, след като жена му сервира закуска у дома. Включих и това. Най-същественият му принос обаче беше идеята му за така наречения от мен „лед 9“ — вид замръзнала вода, устойчива при стайна температура. Това не ми го е разказвал лично на мен. Носеше се като легенда в лабораторията, горедолу по времето, когато Х. Дж. Уелс посетил Скенектъди. Това е било много преди мен. Бил съм малък, когато се е случило... слушал съм радио, правел съм модели на самолети.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Да?

ВОНЕГЪТ: Както и да е... Уелс пристигнал в Скенектъди и наредили на Лангмюър да го разведе наоколо. Лангмюър решил, че на Уелс ще му е интересно да чуе една идея за научнофантастичен разказ — за вид лед, който е устойчив на стайна температура. На Уелс не му било интересно или поне никога не използвал идеята. След това Уелс умрял, а после и Лангмюър най-накрая умрял. Казах си: „Който каквото си намери, за него си е — идеята е моя“. По една случайност се оказа, че Лангмюър е първият физик в частния бизнес, носител на Нобелова награда.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какво мислите за Нобеловата награда за литература на Белоу?

ВОНЕГЪТ: Това беше възможно най-подходящият начин да се отличи цялата ни литература.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Лесно ли ви е да разговаряте с него?

ВОНЕГЪТ: Да. Имал съм около три случая. Веднъж той ми гостува в Университета на Айова, в който аз преподавах, а той беше гост лектор. Много добре мина. Във всеки случай имахме нещо общо помежду си...

ИНТЕРВЮИРАЩ: А именно?...

ВОНЕГЪТ: И двамата бяхме продукт на катедрата по антропология на Чикагския университет. Доколкото знам, той никога не е ходил на антропологически експедиции, а и аз не съм. Вместо това си измисляхме прединдустриални общества — аз в „Котешка люлка“, а той в „Хендерсън, Дъждовният крал“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Значи, той е колега учен?

ВОНЕГЪТ: Аз изобщо не съм учен. Въпреки това обаче сега се радвам, че баща ми и брат ми ме караха да стана учен. Разбирам как функционират научната мисъл и игривост, макар че не съм способен да участвам в тях. Обичам да съм сред учени, вълнувам се и ми е интересно, когато ми разказват с какво се занимават. Прекарал съм много повече време с учени, отколкото с литератори, най-вече с приятелите на брат ми. Приятно ми е и с водопроводчици, дърводелци и автомонтьори. Не познавах никакви литератори допреди десет години, всичко започна с двете години преподаване в Айова. Там, в Айова, изведнъж се оказах приятел на Нелсън Олгрен, Хосе Доносо, Ванс Буржели, Доналд Джъстис, Джордж Старбък, Марвин Бел и прочее. Бях изумен. Сега, съдейки по рецензиите за последната ми книга, „Фарс или никога вече самота“, хората искат да ме изкарат от литературните среди — да ме върнат там, откъдето съм дошъл.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Имало е и лоши рецензии, така ли?

ВОНЕГЪТ: Само в „Ню Йорк Таймс“, „Тайм“, „Нюзуик“, „Ню Йорк Ривю ъф Букс“, „Вилидж Войс“ и „Ролинг Стоун“. В Медисин Хет много ме харесаха.

ИНТЕРВЮИРАЩ: На какво отдавате тази ненавист?

ВОНЕГЪТ: Може би „Фарс или никога вече самота“ е много лоша книга. Напълно съм готов да го повярвам. Всички пишат лоши книги, защо да не го правя и аз? Необичайното в рецензиите беше, че искаха хората сега да признаят, че никога не съм ставал за нищо. Рецензентът в „Сънди Таймс“ направо поиска критиците, които са ме хвалели преди, сега публично да си признаят колко са били сбъркали. Моят издател, Сам Лорънс, опита да ме утеши, като ми каза, че неизменно нападали авторите, когато ставали приказно богати.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Имахте ли нужда да бъдете утешаван?

ВОНЕГЪТ: Никога през живота си не съм се чувствал по-зле. Чувствах се, все едно пак спя прав в товарен вагон в Германия.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Толкова зле?

ВОНЕГЪТ: Не. Но доста зле. Изведнъж критиците искаха да ме размажат като буболечка. А и не беше заради това, че изведнъж се оказах с пари. Скрытият упрек беше, че съм бил недоद्याлан, че съм пишел, без да съм бил проучил систематично голямата литература, че не съм бил джентълмен, след като с такава охота съм бил драскач във вулгарни списания... че не съм бил платил академичния си дълг.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Не сте ли страдали?

ВОНЕГЪТ: Да, страдал съм... но като недостатъчно образован човек във вулгарна компания и вулгарен занаят. Достатъчно непочтено беше, че съм извърщавал изкуството за пари. След това съм надминал и това престъпление, ставайки, както вече казах, приказно богат. Е, това вече е много лошо за мен и за всички останали. Всичките ми произведения са в продажба, така че не можем да се отървем нито от мен, нито от книгите ми.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Смятате ли да отвърнете на удара?

ВОНЕГЪТ: В известен смисъл, да. В момента съм член на щатския съвет по изкуствата на щата Ню Йорк и всеки път, когато някой от членовете на съвета спомене за уведомяването на катедрите по английска филология в колежа за някоя литературна възможност, аз казвам: „Изпратете ги на катедрите по химия, изпратете ги на катедрите по зоология, изпратете ги на катедрите по антропология, на катедрите по астрономия, на катедрите по физика, на всички медицински и юридически колежи. Писателите най-вероятно са там“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Вярвате ли в това?

ВОНЕГЪТ: Мисля, че е изключително свеж полъх, ако създателят на литература няма в главата си само историята на литературата до момента. Литературата не бива да се завира в собствения си задник, образно казано.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Да поговорим за жените в книгите ви.

ВОНЕГЪТ: Не са много. Няма истински жени, няма любов.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Струва ли си да поразсъждаваме над това?

ВОНЕГЪТ: Проблемът е механичен. Голяма част от случващото се в разказа е механично, свързано е с техническите проблеми по правенето на разказа. Разказите за каубои и полицаи например завършват със стрелби, защото стрелбите са най-сигурният начин за приключването на такива разкази. Няма по-подходящо нещо от смъртта да се каже онова, което винаги звучи толкова изкуствено: „Край“. Опитвам се да държа голямата любов настрана от моите разкази, защото щом тази тема се появи, става почти невъзможно да се говори за друго. Читателите не искат да чуят за друго. Те пощуряват по любовта. Ако любовникът в една история спечели истинската си любов, това е краят на историята, дори да започва трета световна война и небето да е почерняло от летящи чинии.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Значи, държите любовта настрана.

ВОНЕГЪТ: Има други неща, за които искам да говоря. Ралф Елисън прави същото в „Невидимия“. Ако героят в тази великолепна книга беше намерил някого, достоен да бъде обичан, някого, който е луд по него, това щеше да бъде края на историята. Селин направи същото в „Пътешествие до края на нощта“ — той изключи възможността за истинска и окончателна любов, за да може историята да продължава още и още, и още.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Не са много писателите, които говорят за механизма на разказа.

ВОНЕГЪТ: Аз съм толкова недодялан технократ, че съм убеден, че можем да ги бърникаме като „Форд“ модел „Т“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: С каква цел?

ВОНЕГЪТ: Да доставяме удоволствие на читателя.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Дали някога ще напишете любовна история, как мислите?

ВОНЕГЪТ: Може би. Водя живот, изпълнен с обич. Наистина е така. Дори когато вода този изпълнен с обич живот обаче и всичко върви толкова добре, понякога се улавям, че мисля: „Боже мой, не можем ли поне за малко да говорим за нещо друго?“. Знаете ли кое е най-смешното?

ИНТЕРВЮИРАЩ: Не.

ВОНЕГЪТ: Изхвърлят книгите ми от училищните библиотеки в цялата страна, защото явно ги смятат за неприлични. Виждал съм писма до вестници в малки градчета, които слагат „Кланица 5“ в една и съща категория с „Дълбокото гърло“ и списание „Хъслър“. Как може човек да мастурбира на „Кланица 5“?

ИНТЕРВЮИРАЩ: Има ги всякакви.

ВОНЕГЪТ: Е, такива няма. Цензорите ненавиждат моята религия. Смятат ме за непочтителен към тяхната представа за всемогъщия Бог. Според тях е работа на правителството да пази репутацията на Бог. Мога само да кажа: „Пожелавам им успех, пожелавам успех на правителството и пожелавам успех на Бог“. Нали знаете какво е казал Х. Л. Менкън за религиозните хора? Казал, че изобщо не го били разбрали. Не бил казвал, че ги мразел. Просто ги намирал за смешни.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Когато ви попитах преди малко кой от семейството ви е оказал най-голямо влияние като писател, вие казахте, че това е била вашата майка. Очаквах да кажете, че е била сестра ви, защото във „Фарс или никога вече самота“ разказвате толкова много за нея.

ВОНЕГЪТ: Във „Фарс“ казах, че тя е човекът, за когото пиша... че всеки успял творец твори за конкретна публика в ума си, състояща се от един човек. Това е тайната на творческото единство. Всеки може да го постигне, ако направи нещо, представяйки си само един човек. Не бях осъзнал, че тя е човекът, за когото пиша, докато не почина.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Тя обичаше ли литературата?

ВОНЕГЪТ: Тя пишеше прекрасно. Не четеше много... но пък и Хенри Дейвид Торо не е четял много през последните си години. Баща ми беше същият — не четеше много, но можеше да пише фантастично. Такива писма пишеха баща ми и сестра ми! Когато сравнявам моята проза с тяхната, ме хваща срам.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Сестра ви опитвала ли е да продава произведенията си?

ВОНЕГЪТ: Не. Тя можеше да е и забележителен скулптор. Веднъж ѝ се разкрех, че не прави нищо с талантите, които има. Тя ми отговори, че да имаш талант, не те задължава непременно да правиш нещо с него. Това твърдение ме сепна. Смятах, че хората би трябвало да грабват талантите си и да бягат колкото могат по-дълго и по-надалеч.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какво мислите сега?

ВОНЕГЪТ: Ами това, което каза сестра ми, днес изглежда като много феминистка мъдрост. Имам две дъщери, които са талантливи като нея, но проклети да са, ако изоставят достойнството си и чувството си за хумор, грабвайки талантите си и отчаяно хуквайки да бягат колкото могат по-дълго и по-надалеч. Видяха ме как бягам колкото мога по-дълго и по-надалеч... и сигурно им се е сторило доста шантаво изпълнение. А това пък е най-лошата възможна метафора, защото всъщност виждаха човек, който десетилетия седи на едно място.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Пред пишещата машина.

ВОНЕГЪТ: Да, пушейки до припадък.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Спирали ли сте някога да пушите?

ВОНЕГЪТ: Два пъти. Веднъж го направих напълно и се превърнах в Дядо Коледа. Станах шишкав. Бях стигнал почти 130 килограма. Спрях за близо година, след което Хавайският университет ме покани на остров Оаху да чета лекция. Една вечер пиех от кокосов орех на покрива на „Или Кай“^[4] и за постигането на пълно щастие трябваше само да изпуша една цигара. Което и направих.

ИНТЕРВЮИРАЩ: А втория път?

ВОНЕГЪТ: Съвсем неотдавна — миналата година. Платих 150 долара на „Смоук Ендърс“ да ми помогнат да откажа цигарите в рамките на шест седмици. Всичко беше точно както го обещавах — лесно и поучително. Спечелих си удостоверение за завършен курс и значката за спомен. Единственият проблем беше, че освен това полудях. Бях безпределно щастлив и горд, но околните ме намираха непоносимо упорит, рязък и необуздан. Още нещо — спрях да пиша. Дори писма не пишех вече. Явно бях направил лоша сделка. Затова пак започнах да пуша. Както казваха от Националната асоциация на производителите...

ИНТЕРВЮИРАЩ: Не съм убеден, че знам какво са казвали.

ВОНЕГЪТ: „Няма безплатен обяд.“

ИНТЕРВЮИРАЩ: Наистина ли смятате, че може да се преподава творческо писане?

ВОНЕГЪТ: Горедолу по същия начин, по който се преподава голф. Професионалният играч може да посочи очевидните недостатъци в замаха ви. Мисля, че успешно правех това в Университета на Айова в продължение на две години... В „Харвард“ преподавах творческо писане зле, защото бракът ми се разпадаше и защото пътувах всяка седмица от Ню Йорк до Кеймбридж. Още по-зле преподавах в „Сити Колидж“ преди две години. С твърде много други проекти се занимавах по същото време. Вече нямам воля да преподавам. Само знам теорията.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Можете ли да опишете теорията с няколко думи?

ВОНЕГЪТ: Тя беше формулирана от Пол Енгъл — основателят на „Писателската работилница“ в Университета на Айова. Той ми каза, че ако „Работилницата“ някога има собствена сграда, над входа ѝ ще бъдат изписани следните думи: „Не го приемайте толкова сериозно“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: И каква ще е ползата от това?

ВОНЕГЪТ: Ще напомня на студентите, че те се учат да правят номера.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Да правят номера ли?

ВОНЕГЪТ: Ако карате хората да се смеят или да плачат от едни малки черни знаци на листове бяла хартия, нима това не е номер? Всички велики сюжети са страхотни номера, на които хората всеки път се хващат.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Можете ли да дадете пример?

ВОНЕГЪТ: Готическият роман. Всяка година излизат с дузини и всичките се продават. Моят приятел Бордън Дийл неотдавна написа един готически роман ей така, на шега, и когато го попитах какъв е сюжетът, той ми отговори: „Млада жена постъпва на работа в стара къща и си изкарва акъла“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Някакви други примери?

ВОНЕГЪТ: Другите не са толкова забавни за разказване — някой попада в беда и после се измъква; някой губи нещо и го намира; постъпват зле с някого и той си отмъщава; Пепеляшка; някой си проваля живота и пропада надолу, надолу, все по-надолу; хора се влюбват, а разни други хора им се пречат; добродетелен човек неправилно е обвинен в грях; грешник бива смятан за добродетелен; някой храбро се изправя пред изпитание и го преодолява или пък не успява; някой лъже, някой краде, някой убива, някой прелюбодейства.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Да ме прощавате, но това са много старомодни сюжети.

ВОНЕГЪТ: Гарантирам ви, че нито една съвременна разказваческа схема, дори такава без сюжет, няма да достави истинско удоволствие на читателя, ако някой от тези старомодни сюжети не е вмъкнат някъде. Възхвалявам сюжетите не защото точно възпроизвеждат живота, а защото са начин читателите да продължават да четат. Когато преподавах творческо писане, казвах на студентите да карат героите си веднага да искат нещо, дори да е просто чаша вода. Парализираните от безсмислеността на съвременния живот герои също трябва да пият вода от време на време. Един от студентите ми написа разказ за една монахиня, между чиито долни леви кътници заседнало парче зъбен конец, който тя цял ден не могла да извади. Разказът разглеждаше много по-важни теми от зъбния конец, но онова, което караше хората да продължават да четат, беше мъчителният

въпрос кога най-сетне ще бъде изваден зъбният конец. Няма човек, който да не прочете разказа, без да си бръкне с пръст в устата. Ето ви сега един прекрасен номер. Когато изключите сюжета, когато изключите някой да иска нещо, вие изключвате читателя, което е доста подло. Може да изключите читателя и като не му кажете веднага къде се развива действието, кои са героите...

ИНТЕРВЮИРАЩ: И какво искат.

ВОНЕГЪТ: Да. Може и да го приспите, ако героите ви не се противопоставят един другиму. Студентите обичат да казват, че не създават противостояния, защото в съвременния живот хората избягват конфронтациите. „Съвременният живот е толкова самотен“, твърдят те. Това е мързел. Работата на писателя е да създава противостояния, така че героите да могат да изричат неочаквани и разбулващи неща и да ни образоват и забавляват. Ако един автор не може или не иска да го прави, той трябва да се оттегли от занаята.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Занаят ли?

ВОНЕГЪТ: Занаят. Дърводелците строят къщи. Разказвачите използват свободното време на читателя по такъв начин, че читателят да не остава с чувството, че са му изгубили времето. Автомонтьорите поправят коли.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Но трябва и талант, нали?

ВОНЕГЪТ: Във всички тези сфери. Известно време бях дилър на „Сааб“ в Кейп Код, постъпих в училището им за автомонтьори и те ме изхвърлиха от тяхното училище. Нямах талант.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Колко често се среща разказваческият талант?

ВОНЕГЪТ: В един курс по творческо писане от двайсет души, където и да е в тази страна, шестима студенти ще са изумително талантиливи. Двама от тях не след дълго може и да публикуват нещо.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Какво отличава тези двама от останалите?

ВОНЕГЪТ: Ще имат в главите си още нещо, освен литература. Сигурно ще са и енергични хора. Имам предвид, че няма пасивно да чакат някой да ги открие. Ще настояват да бъдат четени.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Били сте пиар, занимавали сте се и с реклама...

ВОНЕГЪТ: Така ми се струва, да.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Мъчително ли беше? Искам да кажа, струваше ли ви се, че талантът ви се погубва, осакатява се?

ВОНЕГЪТ: Не. Това са небивалици — че такъв вид работа наранявала душата на писателя. В Айова Дик Йейтс и аз всяка година изнасяхме лекция за писателя и системата на свободния пазар. Студентите я мразеха. Разказвахме за всевъзможни халтури, с които писателите биха могли да се заемат, ако умираха от глад или пък искаха да съберат достатъчно средства, за да финансират написването на книга. Тъй като издателите вече не инвестират в дебютни романи и тъй като списанията умряха, и тъй като телевизиите вече не купуват от млади независими автори, и тъй като фондациите дават пари само на дърти мухльовци като мене, младите писатели ще трябва да си изкарват прехраната като безсрамни драскачи. В противен случай скоро ще се окажем без съвременна литература. Има само едно наистина отвратително нещо, което халтурата прави с писателите, и то е, че им губи ценното време.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Не е шега работа.

ВОНЕГЪТ: Трагедия е. Непрекъснато се опитвам да измисля начини, дори да са ужасни, младите писатели някак си да оцеляват.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Трябва ли да се субсидират младите писатели?

ВОНЕГЪТ: Нещо трябва да се направи, след като свободният пазар вече направи почти невъзможно да се издържат чрез свободен пазар. В началото бях невероятен бизнесмен — по простата причина че имаше много бизнес. Докато работех за „Дженеръл Електрик“, написах един разказ, „Доклад върху ефекта на Барнхаус“, първият разказ, който някога съм писал. Изпратих го на „Колиърс“. Нокс Бъргър беше техният редактор на художествена литература. Нокс ми обясни какво не е наред и как да го поправа. Направих каквото ми каза и той купи разказа за седемстотин и петдесет долара, заплатата ми за шест седмици в „Дженеръл Електрик“. Написах още един, той ми плати деветстотин и петдесет долара и предположи, че може би е време да напусна „Дженеръл Електрик“. Така и постъпих. Преместих се в Провинстаун. Накрая цената ми за разказ стигна две хиляди и деветстотин долара за парче. Представете си само. А Нокс ми намери двама агенти, които бяха опитни като него в белетристиката — Кенет Литауър, неговият предшественик в „Колиърс“, и Макс Уилкинсън,

който е бил литературен редактор в „Метро Голдуин Майер“. И нека официално да заявя, че Нокс Бъргър, който е приблизително на моята възраст, е открил и е насърчил повече добри млади автори от всеки друг редактор по онова време. Мисля, че това не го пише никъде. Този факт е известен само на писателите и лесно може да изчезне, ако не бъде записан някъде.

ИНТЕРВЮИРАЩ: С какво се занимава сега Нокс Бъргър?

ВОНЕГЪТ: Литературен агент е. Всъщност той представлява сина ми Марк.

ИНТЕРВЮИРАЩ: А Литауър и Уилкинсън?

ВОНЕГЪТ: Литауър почина преди десетина години. Между другото, на двацет и три години той беше полковник в ескадрилата „Лафайет“ и беше първият пилот, бомбардирал окоп. Той ми беше ментор. Макс Уилкинсън се пенсионира във Флорида. Винаги се е срамувал, че е агент. Ако някой непознат го питаше с какво се занимава, той неизменно отговаряше, че отглежда памук.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Имате ли друг ментор сега?

ВОНЕГЪТ: Не. Предполагам, че съм прекалено стар, за да си намеря някого. Каквото и да напиша сега, се отпечатва без коментари от моя издател, който е по-млад от мене, от редакторите, от когото и да било. Вече я няма сестра ми, за която да пиша. Изведнъж в живота ми се появиха много незаети постове.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Имате ли усещането, че сте много високо, без предпазна мрежа под вас?

ВОНЕГЪТ: И без прът, с който да пазя равновесие. От това понякога изтръпвам.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Искате ли да добавите още нещо?

ВОНЕГЪТ: Нали знаете паниккловете, които слагат на вратите в училищата и театрите? Ако се блъснете във вратата, тя ще се отвори.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Да.

ВОНЕГЪТ: Повечето от тях са марка „Вондуприн“. „Вон“ означава Вонегът. Един мой роднина попаднал в пожара в Ирокезкия театър в Чикаго преди много време и изобретил паникклоста заедно с още двама души. „Прин“ било Принц. Забравих кой беше „Ду“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Добре.

ВОНЕГЪТ: Искам да кажа още, че хумористите много често са най-малките деца в семействата си. Когато бях най-малкото дете на

масата ни за вечеря, единственият начин да привлече нечие внимание беше да съм смешен. Трябваше да се специализирам. Много внимателно слушах комиците по радиото, за да се науча как да се шегувам. А сега, след като пораснах, книгите ми са такива — мозайки от шеги.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Имате ли любими шеги?

ВОНЕГЪТ: Сестра ми и аз често спорехме коя е най-смешната шега на света... освен човек, който нахълтва в килера, разбира се. Оказа се, че когато двамата работим заедно, бяхме забавни почти колкото Лаурел и Харди. В общи линии за това става дума във „Фарс или никога вече самота“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Решихте ли накрая коя е най-голямата шега на света?

ВОНЕГЪТ: Накрая се спряхме на една. Малко е трудно да се разкаже просто така.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Опитайте.

ВОНЕГЪТ: Ами... няма да се разсмеете. Никой не се смее. А тя е една стара шега на „Двете черни гарги“. „Двете черни гарги“ бяха двама бели мъже с боядисани в черно лица, на име Моран и Мак. Записваха номерата им на плоча, уж бяха двама чернокожи, които мързеливо разговаряха помежду си. Както и да е, единият казва: „Снощи сънувах, че ям бархетни палачинки“. Другият казва: „Наистина ли?“. А първият отговаря: „И когато се събудих, одеялото го нямаше“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Аха.

ВОНЕГЪТ: Казах ви, че няма да се смеете.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Вие явно предпочитате Лаурел и Харди вместо Чаплин. Така ли е?

ВОНЕГЪТ: Много обичам Чаплин, но между него и публиката има твърде голямо разстояние. Той е прекалено очевидно гениален. По някакъв негов си начин той е велик като Пикасо, а това ме плаши.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Ще напишете ли някога пак разказ?

ВОНЕГЪТ: Може би. Този, който си мислех, че ще е последен, написах преди около осем години. Харлан Елисън ме помоли да напиша нещо за един сборник, който той подготвяше. Разказът се казваше „Голямото космическо ебане“. Мисля, че съм първият писател, използвал думата „ебане“ в заглавие. Разказваше се за изстрелването

на космически кораб към Андромеда, носещ бойна глава, пълна със сперма. Което ми напомня за моя добър приятел от Индианаполис, горе-долу единственият ми останал приятел от Индианаполис — Уилям Фейли. Когато влязохме във Втората световна война и всеки трябваше да дава кръв, той се чудеше дали вместо това не може да даде половин литър сперма.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Ако родителите ви не бяха изгубили всичките си пари, с какво щяхте да се занимавате сега?

ВОНЕГЪТ: Щях да съм архитект в Индианаполис — като баща ми и дядо ми. И щях да съм много щастлив. Все още ми се иска да беше станало. Още нещо впрочем — един от най-добрите млади архитекти живее в къщата, която баща ми построил за семейството в годината, в която съм се родил — 1922. Моите инициали, инициалите на сестра ми и инициалите на брат ми са изписани във витражите на трите малки прозорчета до входната врата.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Значи, копнеете за доброто старо време.

ВОНЕГЪТ: Да. Всеки път, когато съм в Индианаполис, в главата ми постоянно се върти един и същи въпрос: „Къде ми е леглото, къде ми е леглото?“. А ако призраците на баща ми и дядо ми витаят в този град, те сигурно се чудят къде са всичките им сгради. Центърът на града, където се намираха повечето им сгради, е превърнат на паркинги. Сигурно се чудят и къде са се дянали повечето им роднини. Двамата са израснали в големи семейства, които вече не съществуват. Самият аз усетих съвсем малко от това — от голямото семейство. А когато постъпих в Чикагския университет и чух шефа на катедрата по антропология, Робърт Редфийлд, да чете лекция за фолклорното общество, което по същество представляваше едно стабилно, изолирано голямо семейство, нямаше нужда да ми обяснява колко е хубаво това.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Нещо друго?

ВОНЕГЪТ: Да. „Фарс или никога вече самота“ е първият американски роман, в който се използват мерни единици от метричната система. Никой не обърна внимание, така че сега аз трябва да го раздухам.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Нещо друго?

ВОНЕГЪТ: Ами... току-що открих молитва за писатели. Чувал съм за молитви за моряци, за крале, за войници и така нататък, но

никога не бях чувал за молитва за писатели. Мога ли да я кажа сега?

ИНТЕРВЮИРАЩ: Разбира се.

ВОНЕГЪТ: Написана е от Самюъл Джонсън на 3 април 1753 година — денят, в който той подписал договор, задължаващ го да състави първия пълен речник на английския език. Той се молел за себе си. Може би трети април трябва да се отбелязва като „Ден на писателя“. Както и да е, молитвата е следната: „Боже, който досега си ме подкрепял, помогни ми да се справя с този труд и с всичките ми сегашни изпитания; така щото, когато в последния ден представя поверения ми талант, да мога да получа прошка, в името на Иисуса Христа. Амин“.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Това прилича на желание да отнесе таланта си колкото се може по-далече и по-бързо.

ВОНЕГЪТ: Да. Той е бил прочут драскач.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Вие смятате ли се за драскач?

ВОНЕГЪТ: В известен смисъл.

ИНТЕРВЮИРАЩ: В какъв смисъл?

ВОНЕГЪТ: Рожба на Голямата депресия.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Разбирам. Един последен въпрос. Ако бяхте комисар за издателската дейност в Съединените щати, какво щяхте да направите за подобряване на днешното окаяно положение?

ВОНЕГЪТ: Не ни липсват чудесни писатели. Липсва ни сигурна маса читатели.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Следователно?...

ВОНЕГЪТ: Предлагам всеки безработен да представя кратък преразказ на книга, преди да получи социалните си помощи.

ИНТЕРВЮИРАЩ: Благодаря ви.

ВОНЕГЪТ: Благодаря ви.

[1] Дан Уейкфийлд (1932) — американски писател, журналист и сценарист. — Б.пр. ↑

[2] „И по изглед и по направа бяха като че колело в колело.“ (Иез. 1:16). — Б.пр. ↑

[3] Роман от швейцарския пастор Йохан Давид Вис (1743–1818), разказващ за приключенията на едно семейство, претърпяло коработрушение в Индийския океан. — Б.пр. ↑

[4] Легендарен хотел на плажа Уайкики в Хавай. — Б.пр. ↑

6

ХОРАТА, КОИТО ЧОВЕК ПОЗНАВА

От „Политикс Тудей“, януари/февруари 1979:

„Кой е истински щастлив в Америка?“, питаха ме по един или друг начин моите деца, когато навлязоха в пубертета, който е детската менопауза. Тогава мълчах, но не трябваше да го правя. Имаше един отговор, който продължава да е верен и днес: „Уилям Ф. Бъкли-младши“. Държа петнайсетата му самостоятелна книга подръка, сборник от около 130 материала, публикувани в различни издания (с едно интересно изключение) от началото на 1975 година. Норман Мейлър беше казал за себе си, че е един от най-добрите „бързи писатели“. Бъкли е поне два пъти по-бърз. Може да напише рубриката си за 20 минути, твърди той, и да произведе 150 такива на година, плюс една книга, много рецензии, речи и статии, а също и телевизионни встъпления. Бързите произведения, събрани в тази книга, са първокласни без изключение — не само по отношение на необузданото щастие (нещо, с което Мейлър със сигурност не се справя), но и като проникателни комедии и възхвала на английския език.

Освен това той е прекрасен мореплавател и скиор, а също и полиглот, музикант, пилот, отдаден на семейството си човек, любезен и забавен с непознатите. Нещо повече, също като завършилия „Йейл“ герой от романа „Спасяването на кралицата“, той е поразително красив. Отчетливо американските му черти са живи, но смекчени от известна стеснителност, сдържаност. (Последните седем думи са собственият коментар на Бъкли за хубавия външен вид на героя му, Брадфорд Оукс.)

Затова всеки път, когато видя мистър Бъкли, си мисля — честна дума, без дори един атом ирония — следното: „Ето един човек, спечелил десетобоя на човешкия живот“.

Учудва ме и колко много прилича той на един далеч по-крив гений, комика Станли Лаурел. Лаурел също успяваше да внуши,

въпреки своята красота и сериозност, че става нещо ужасно смешно. Човек не може да добие или да отгледа такъв вид според мене. Надникнете през прозореца на някое родилно отделение и ще видите, че само едно на петдесет бебета го има. За мнозина е трудно, но за Лаурел и Бъкли е фасулска работа да се живее с такова лице.

Бих дал един милион долара да изглеждам по този начин.

Освен това, когато видя Бъкли, се питам: дали е щял да знае, че е възможно да си истински забавен и в същото време консервативен, ако не беше първооткривателската работа на Х. Л. Менкън? Вероятно не. С тази своя физиономия, в съчетание с прекрасния си ум и високото социално положение, можеше да звучи като духовен син на Менкън дори и никога да не е чувал за Мъдреца от Балтимор.

Колко сериозно приема консерватизма? Да, със сигурност достатъчно сериозно, за да му посвети целия си живот, но само дотам ли? Идеалите, които защитава, всъщност конвенционалният републиканизъм, логично са негови още от раждането му. Бил е богат и блестящ, с прекрасни, предприемчиви роднини още преди да му сложат първата пелена и е притежавал рядката дарба да бъде много щастлив, както казвам аз. И нищо не се е променило, освен може би това, че животът му е ставал все по-хубав.

Най-важното е, че никога не е имало нещо, от което да се срамува. В Америка е доста необичайно никога да не си се срамувал. Интелектуалното пътешествие на Бъкли се състои от потвърждения, а не от открития. Ето защо той има по-шеговито отношение към консерватизма от много други хора, достигнали до него по трудния начин, като Александър Солженицин например. Бъкли не е стигнал до консерватизма чрез гняв и болка.

Солженицин никога не би могъл, както впрочем не би могъл и Менкън, да започне книга така, както Бъкли започва тази — с уговорката, че трябва да я нарече противоречива по следната причина: „... защото за почти всяко нещо, казано тук, някъде е записана противоположна, макар и интелектуално различна реакция. Това, разбира се, е жалко, но от друга страна, не съм и очаквал светът да приеме моята гледна точка еднородно и с овации“.

Признавам, че това са едва ли не безгрижни думи на един непобедим участник в дебати, а не на пламенен защитник — участник в дебати, който, понеже е толкова добър в дебатите, се готви за пореден

път да изкара противниците си глупаци, знаейки, че в крайна сметка никой няма да се ядоса особено. Той се държи както по време на студентските си години в „Йейл“, когато се задявал с отявлени членове на Демократическата партия, но винаги добронамерено. Той ни казва, че „... една от причините да бях толкова щастлив в «Йейл» беше фактът, че добронамереността е... толкова характерна за «Йейл», колкото смехът за Дъблин, песните за Милано или угризенията за «Ню Йорк Бук Ривю»“.

Аз поне съм благодарен, че Бъкли, сериозно или не, е избрал да бъде последователен в реакциите си на външни стимули като машина за пинбол, машина, създадена да учи на консервативни идеали — 5000 точки за електрическият стол, 10 000 точки за закони срещу профсъюзите, 50 000 точки за повече съчувствие към ЦРУ, цял милион за индивидуално превъзходство и решителни действия, и така нататък. Ако нямахме толкова интелигентен и добронамерен човек (за разлика от генерал Голдуотър например) да защитава социалния дарвинизъм, някои от нас можеха да се отвратят и объркат да слушат, да научат колко е хубаво за нас самите да бъдем по-коравосърдечни.

* * *

Уилям Ф. Бъкли-младши ми е приятел. Нашето приятелство е нюйоркско. Нюйоркско приятелство означава да си приятел с човек, когото си виждал поне веднъж. Ако си срещал някого само веднъж и ако си нюйоркчанин, всеки път, когато името на този човек се спомене в разговор, имаш право да кажеш: „Да... еди-кой си ми е приятел“.

Виждал съм се с мистър Бъкли — или Бил, както го наричат приятелите — може би три пъти, общо за шейсет секунди. Плаша се от неговите културни и спортни постижения, от положението му в обществото, но най-вече от уменията му да води дебати. Представа си нямам как се печели спор, нито пък как да отстоявам своята позиция.

Ако трябва да кажа в какво вярвам, трябва да го направя без противопоставяне, иначе онемявам. Участвал съм в шоуто на Ърв Къпсинет — токшоу, тръгнало от Чикаго — четири пъти. Нито веднъж не обелих нито дума. Неотдавна срещнах мистър Къпсинет и той каза, че много би искал пак да му гостувам. Защо не?

* * *

Веднъж изнасях реч в Библиотеката на Конгреса, беше около 1972 година. Някъде към средата на речта един човек сред публиката стана и каза: „С какво право вие като лидер на американската младеж превръщате тези хора в циници и песимисти?“.

Нямах подходящ отговор, така че слязох от сцената.

И това ми било пример за смелост!

* * *

Убежденията, които трябва да отстоявам, всъщност са толкова меки и сложни, а когато им се направи вивисекция, се превръщат в някаква безформена каша. Аз съм пацифист, аз съм анархист, аз съм гражданин на света и така нататък.

Предметът на тази глава обаче е приятелството и благодарение на едно обикновено чудо в тази епоха на компютри мога да предложа азбучен списък на писатели, които са или, в случай че са починали, са били мои приятели. Нали разбирате, съпругата ми, Джил Кременц, през изминалите години е снимала стотици писатели, вкарвайки имената им и номерата на негативите в компютър, така че да може мигновено да извади снимка на всеки от тях.

Затова аз просто минавам с пръст по нейния списък, спирайки на името на всеки човек, когото съм срещал поне веднъж, и — хоп! — мои приятели са Ричард Адамс, Рената Адлър, Айзък Азимов, Чингис Айтматов, Робърт Андерсън, Мая Анджелоу, Хана Арент, Майкъл Арлън, Чинуа Ачебе, Джон Ашбъри, Марвин Барет, Жак Барзун, Джон Барт, Доналд Бартълми, Ричард Бах, Ръсел Бейкър, Став Бекър, Сол Белоу, Ингрид Бенджис, Робърт Бентън, Чарлс Берлиц, Майкъл Беси, Уилям Блати, Джеймс Болдуин, К. Д. Б. Брайън, Рей Бредбъри, Джими Бреслин, Джон Малкълм Бринин, Харолд Бродки, Ванс Буржели и да, Уилям Ф. Бъкли-младши, Арт Бъкуолд, Том Бъргър, Карл Бърнстийн, Уилям Бъроус, Ан Бърстийн, Хайнрих Бьол, Петер Вайс, Ейми Вандербилт, Пер Вастберг, Гор Видал, Ели Визел, Естер Вилар, Роман Вишняк, Андрей Вознесенски, Марк Вонегът, Уилям Гадис, Мейвис

Талант, Джон Кенет Галбрейт, Джон Гарднър, Уилям Гас, Николас Гейдж, Чарлс Гейнс, Барбара Гелб, Брендан Тил, Пенелопи Гилят, Алън Гинзбърг, Гейл Годуин, Уилям Голдман, Надин Гордимър, Едуард Гори, Гюнтер Грас, Франсин дю Плеси Грей, Адолф Грийн, Гейл Грийн, Джърмейн Гриър, Уинстън Грум, Луис Гулд, Дан Гърбър, Барбаралий Даймънстийн, Питър де Врийс, Гуен Дейвис, Питър Дейвисън, Мидж Декър, Лестър Дел Рей, Ники Джовани, Ерика Джонг, Джил Джонстън, Джеймс Джоунс, Джоун Дидиън, Бордън Дийл, Моника Дикенс, Джеймс Дики, Бети Додсън, Е. Л. Доктороу, Дж. П. Донлийви, Хосе Доносо, Розалин Дрекслър, Джон Дън, Ричард Еберхарт, Фред Ексли, Маргарета Екстрьом, Ралф Елисън, Станли Елкин, Ричард Елман, Амос Елон, Глория Емерсън, Ханс Магнус Енценсбергер, Джейсън Епстийн, Едуард Епстийн, Уилард Еспи, Нора Ефрон, Сузан Зонтаг, Лион Идъл, Уилям Индж, Кристофър Ишъруд, Ричард Йейтс, Елия Казан, Алфред Казин, Хортънс Калишър, И. Дж. Кан, Винсънт Канби, Гарсън Канин, Джъстин Каплан, Труман Капотти, Малкълм Каули, Сю Кауфман, Полин Кейл, Лин Кейн, Мъри Кемптън, Голуей Кинъл, Джеймс Клавел, Артър Ч. Кларк, Елинор Кларк, Рамзи Кларк, Джуди Клемесруд, Артър Коен, Харви Кокс, Ърскин Колдуел, Ричард Кондън, Франк Конрой, Еван Конъл, Робърт Котловиц, Уилям Коул, Йежи Кошински, Майкъл Крайтън, Пол Краснър, Джо Крафт, Робърт Крейтън, Джудит Крист, Джон Кросби, Станли Куниц, д-р Алекс Къмфърт, Шарлот Къртис, Ханс Кьонинг, Ленард Лайънс, Луис Лапам, Айра Левин, Майер Левин, Джак Легет, Джон Ленард, Зигфрид Ленц, Макс Лернер, Дорис Лесинг, Яков Линд, Лойд Литъл, Робърт Джей Лифтън, Антъни Лукас, Алисън Лури, Анита Лус, Питър Маас, Том Макгуейн, Джон Д. Макдоналд, Дуайт Макдоналд, Рос Макдоналд, Мери Маккарти, Юджийн Маккарти, Арчибалд Маклийш, Маршъл Маклуан, Лари Макмъртри, Терънс Макнали, Джеймс Макферсън, Джон Макфий, Бърнард Маламъд, Маря Манс, Питър Матисен, Роло Мей, Норман Мейлър, Уилям Мередит, Джеймс Мерил, Маргарет Мийд, Кейт Милет, Джеймс Милс, Артър Милър, Джонатан Милър, Мърл Милър, Джесика Митфорд, Армистед Мопин, Алберто Моравия, Елза Моранте, Ханс Моргентау, Райт Морис, Уили Морис, Тони Морисън, Пенелопи Мортимър, Онър Мур, Рей Мънго, Албърт Мъри, Уилям Мъри, Виктор Наваки, В. С. Найпол, Анаис Нин, Уилям А. Нолън, Марша Норман, Джон Ноулс, Едуин Нюман, Лесли Нюман,

Една О'Брайън, Еймос Оз, Синтия Озик, Едуард Олби, Нелсън Олгрен, Лайза Олтър, Айрис Оуенс, Джойс Каръл Оутс, Сидни Офит (най-добрият ми приятел!), Гордън Паркс, Грейс Пейли, Джонатан Пенър, Елинор Пери, Франк Пери, С. Дж. Перълман, Джордж Плимптън, Питър Прескот, В. С. Причет, Робърт Пърсиг, Джеймс Райт, Чарлс Райт, Дотсън Рейдър, Кристофър Рен, Джеймс Рестън-младши, Ричард Рийвс, Ишмейл Рийд, Рекс Рийд, Ейдриън Рич, Джил Робинсън, Майк Ройко, Бети Ролинс, Джудит Роснър, Филип Рот, Мюриъл Рюкайзър, Джон Саймън, Джон Сак, Андрю Сарис, Уилям Сароян, Уилям Сафайър, Карл Сейгън, Нора Сейър, Ан Секстън, Ерик Сийгъл, Барбара Сийман, Андре Сименов, Исаак Б. Сингер, Хедрик Смит, У. Д. Снодграс, Ч. П. Сноу, Уоле Соинка, Барбара Пробст Соломан, Харисън Солсбъри, Стивън Спендър, Бенджамин Спок, Глория Стайнъм, Роуз Стайрън, Уилям Стайрън, Джийн Стафорд, Шейн Стивънс, И. Ф. Стоун, Робърт Стоун, Ървинг Стоун, Доротия Страус, Тери Садърн, Джаклин Сюзан, Лайънъл Тайгър, Кенет Тайнън, Гей Талес, Питър Тейлър, Джеймс Тейт, Хана Тилих, Хънтър С. Томпсън, Ласло Тот, Алвин Тофлър, Уилард Траск, Калвин Трилин, Даяна Трилинг, Мишел Турние, Барбара Тъкман, Стъдс Търкъл, Луис Уайз, Е. Б. Уайт, Тиодор Уайт, Лари Уайлд, Уейн Уарга, Юдора Уелти, Гленуей Уескот, Морис Уест, Том Уикър, Ричард Уилбър, Пол Уилкс, Гари Уилс, Джой Уилямс, Тенеси Уилямс, Уилям Уитуърт, Джефри Улф, Том Улф, Джоузеф Уомбо, Алис Уокър, Робърт Пен Уорън, Хърман Уоук, Ориана Фалачи, Джеймс Т. Фарел, Лорънс Ферлингети, Джейн Ан Филипс, Франсес Фицджералд, Джанет Фланър, Томас Флеминг, Джо Флеърти, Уилям Прайс Фокс, Питър Форбат, Джералд Франк, Майкъл Фрейн, Ото Фридрих, Бети Фридан, Брус Джей Фрийдман, Елиът Фримонт-Смит, Макс Фриш, Ерих Фром, Карлос Фуентес, Даниъл Халпърн, Пит Хамил, Елизабет Хард — Уик, Джим Харисън, Къртис Харнак, Майкъл Харпър, Моли Хаскел, Барбара Хауър, Джейн Хауърд, Алекс Хейли, Лилиан Хелман, Джоузеф Хелър, Нат Хентоф, Ръст Хилс, Уорън Хинкъл, Джон Хокс, Сандра Хохман, А. Е. Хочнър, Таунсенд Хупс, Джон Хърси, Джон Чарди, Скайлър Чейпин, Джон Чийвър, Марчет Чут, Дик Шаап, Нтозаке Шанге, Харви Шапиро, Лин Шер, Сузан Фромберг Шефер, Уилфрид Шийд, Нийл Шийхан, Сузан Шийхан, Артър Шлезинджър-младши, Стив Шлезинджър, Адам Шоу,

Ъруин Шоу, Бъд Шулбърг, Аликс Кейтс Шулман, Елън Шуом, Джон Ървинг, Клифорд Ървинг и Роман Якобсон.

Искате ли да ви запозная?

* * *

Какви ли истории мога да разказвам в Индианаполис за тези знаменитости! Всъщност нямам такива. Повечето писатели не са остроумни, когато говорят. Особено авторите на романи, както съм казвал и преди, се влачат в обществото като ранени мечки. Поне добрите го правят.

Някои казват, че моят приятел Гор Видал, който веднъж спомена в едно интервю, че аз съм бил най-лошият писател в Съединените щати, е остроумен. Аз пък мисля, че той иска да си припише твърде голяма заслуга за това, че носи костюм с жилетка.

* * *

След срещите ми с всички тези хора, мога да разкажа само един хубав анекдот. Това се случи в Университета на Айова в Айова Сити, където преподавах в знаменитата Писателска работилница през 1965 и 1966 година. Най-известните ми колеги бяха писателите Ванс Буржели, Нелсън Олгрен и Ричард Йейтс, чилиецът Хосе Доносо и поетите Джордж Старбък, Джеймс Тейт, Марвин Бел, Доналд Джъстис, както и поетът основател на Работилницата, разбира се, който беше Пол Енгъл.

Оказа се, че сред онези наши студенти, които не след дълго наистина щяха да постигнат нещо като писатели, бяха Джейн Барнс, Джон Кейси, Брус Доблър, Андре Дюбю, Гейл Годуин, Джон Ървинг и Джонатан Пенър.

Олгрен, Доносо и аз бяхме от новите, така че отидохме заедно на първата есенна среща на катедрата по английски език, чието счетоводство плащаше нашите заплати. Мислехме, че трябваше да присъстваме. Никой не ни беше казал, че лекторите в Писателската

работилница традиционно пренебрегвали всички подобни бюрократични, многословни хленчове и бози.

Така че Олгрен, Доносо и аз слизахме заедно по стълбите след срещата. Олгрен беше закъснял и затова беше седнал отделно от Доносо и мен. Двамата с Доносо не се познаваха, така че аз ги запознах на стълбите, обяснявайки на Олгрен, че Доносо е от Чили, но е завършил Принстънския университет.

Олгрен се ръкува с Доносо, но не му каза нищо, докато не слязохме долу. Най-накрая измисли какво да каже на един чилийски писател: „Сигурно е много хубаво — каза той — да си от толкова дълга и тясна държава“.

* * *

Много писатели ли са шизофреници, поне частично? Имат ли халюцинации, дали виждат и чуват неща, които здравите хора не могат да усетят? Превръщат ли разбърканите възприятия в злато на литературното поприще? Ако писателите са полезно луди, какъв е медицинският термин за тяхното заболяване? Или пък, ако самите писатели не са смахнати, сигурно много от техните прадеди са.

Оказва се, че психиатричното отделение на университетската болница в Айова си е задавало някои от тези въпроси, чиито корени са във фолклора. То се възползва от големия брой известни писатели, дошли в Айова Сити — обикновено поради липса на късмет да преподават в Писателската работилница. Така че ни разпитваха за душевното ни здраве, а също и за това на нашите прадеди и на братята и сестрите ни.

Както разбрах, за тях очевидно не сме побъркани, нито пък чак толкова много от нас са потомци на хора, виждали и чували неща, които всъщност ги няма. Огромното мнозинство от нас сме депресирани и сме потомци на хора, които, психологически погледнато, са били в мрачно настроение много по-дълго, отколкото някой нормален човек би искал.

* * *

Ще добавя, че писателите, общо взето, са не само необичайно потиснати, но и средният им коефициент на интелигентност е колкото на продавачките на козметика в универсалните магазини „Блумингдейлс“. Нашата сила е търпението. Установили сме, че писането позволява дори на един глупав човек да изглежда полуинтелигентен, достатъчно е само този човек да пише една и съща мисъл отново и отново, като всеки път само мъничко я усъвършенства. Все едно да надуваш цепелин с велосипедна помпа. Всеки може да го направи. Трябва само време.

* * *

Онзи ден, в една книжарница на Медисън авеню, чух един французин да казва на английски, че Америка не е създавала книга през последните близо четирийсет години. Знам какво имаше предвид. Той говореше за планетарни литературни съкровища от мащаба на „Моби Дик“, „Хъкълбери Фин“, „Стръкчета трева“ или „Уолдън“ например. Принуден бях да се съглася с него. През моя живот (1922-?) нито една книга от тази страна не е била съизмерима с „Одисей“, „Последите на изгубеното време“, „Тенекиеният барабан“, „Сто години самота“ или „Един ден на Иван Денисович“.

И все пак, докато гледам сега всичките американци в списъка с моите приятели, ми се иска французинът да беше тук, за да мога да му кажа с леден тон: „Напълно сте прав, мосю, не сме създали книга. Ние, бедните американци, успяхме да създадем само литература“.

* * *

А ето какво казах добронамерено за приноса на моя приятел Джоузеф Хелър към тази литература в „Ню Йорк Таймс Бук Ривю“ на 6 октомври 1974 година:

Продуцентската компания, която филмира първия роман на Джоузеф Хелър, „Параграф 22“, трябваше да събере единайсетата или дванайсетата най-голяма ескадрила бомбардировачи на планетата по това време. Ако някой иска да филмира втория му роман, „Нещо се

случи“, той ще може да купи по-голямата част от реквизита от „Блумингдейлс“ — няколко легла, няколко писалища, малко маси и столове.

Животът е много по-малък и по-евтин във втората му книга. Всъщност се е свил почти до размерите на гроб.

Казват, че Марк Твен е смятал, че от приключенията му като лоцман на кораб по Мисисипи насам, неговият живот е тръгнал по низходяща крива. Двата романа на мистър Хелър, разгледани последователно, могат да се възприемат като подобно твърдение за едно цяло поколение бели американци от средната класа, моето поколение, поколението на мистър Хелър, поколението на Хърман Уоук, поколението на Норман Мейлър, поколението на Ъруин Шоу, поколението на Ванс Буржели, поколението на Джеймс Джоунс и още, и още — за тях след Втората световна война всичко върви надолу, колкото и абсурдна и кървава да беше тя.

И двете книги са пълни с чудесни шеги, но никоя от тях не е смешна. Взети заедно, те разказват история на болка и разочарования, преживени от посредствени хора с добри намерения.

Мистър Хелър е първокласен хуморист, който умишлено осакатява шегите си с нещастията на героите, които ги схващат. Освен това той държи да се занимава с най-изтърканите теми. След като са издадени и претопени хиляда книги за самолети през Втората световна война, той ни поднася поредната, която постепенно бива приета за нормално луд шедьовър.

Сега той ни предлага хиляда и първата версия на „Рекламистите“ и „Мъжът със сивия бархетен костюм“.

Има един спретнато облечен мениджър с остър език на име Робърт Слоукъм, казва ни той, който живее в хубава къща в Кънектикът с жена си, дъщеря си и двамата си сина. Слоукъм работи в Манхатън и се занимава с комуникационен рекет. Той е неспокоен. Оплаква изгубените възможности от младостта си. Много му се иска повишение и по-голяма заплата, въпреки че презира фирмата си и работата, която върши. От време на време извършва незадоволителни прелюбодеяния на търговски конференции в някой курорт, по време на дълги обеди или докато се преструва, че работи до късно в офиса.

Той е изтощен.

Той се ужасява от старостта.

Пренаписването на тази ситуация, описвана до смърт, отнема на мистър Хелър дванайсет години. Тя е под формата на монолог на Слоукъм. Никой друг не говори, освен през устата на Слоукъм. А изреченията на Слоукъм толкова си приличат по форма и структура от началото до края на книгата, че си представях човек, който прави гигантска статуя от ламарина, оформяйки я с милиони еднакви удари на своя чук химикалка.

Всяка вдлъбнатина беше факт, потискащо обикновен факт.

„Жена ми всъщност е добър човек, или поне беше — казва Слоукъм още в началото, — и понякога ми става жал за нея. Пие през деня, а вечер се опитва да флиртува на партитата, на които ходим, въпреки че не знае как.“

„Купих кола на дъщеря си — казва той към края. — Настроението й май се оправя.“

Слоукъм прави всичко по силите си да ни убеди, със своето чук-чук изчукване на факти, че той е принуден да е толкова нещастен, колкото е, не заради враговете си или недостатъци на характера си, а заради фактите.

Какво са му причинили тези досадни факти? Изисквали са от него да им реагира, тъй като е добронамерен човек. А реагирайки, реагирайки и пак реагирайки, той се е оказал вцепенен от скука и лишен от всяка способност да се радва на живота, след като вече е навлязъл дълбоко в средната възраст.

Само един от милионите факти наистина е ужасен. Само един отличава нещастieto на Слоукъм от това на неговите съседи. Най-малкото му дете е неизлечим идиот.

Слоукъм е безсърдечен към детето. „Вече не възприемам Дерек като едно от моите деца — казва той. — Даже не го смятам за мое дете. Опитвам се изобщо да не мисля за него. Това става все по-лесно, дори у дома, когато е край нас заедно с всички, вдигайки шум с някоя червена дрънкулка или издавайки нечленоразделни звуци, докато се мъчи да говори. Вече дори не зная как се казва. Децата също не се интересуват от него.“

На това място, или поне някъде в книгата, мистър Хелър можеше да използва конвенционални, Чехови методи да ни накара да заобичае един понякога лош човек. Можеше да каже, че Слоукъм е бил пиан или уморен след тежък работен ден, когато е казал тези безсърдечни думи,

или пък че е прошепнал безсърдечността си само на себе си или на някой непознат, когото никога повече няма да види. Слоукъм обаче е неизменно трезвен и преднамерен през целия си монолог и явно ни най-малко не се вълнува кой ще чуе думите му. Ако съдим по избора му на неромантични случки и поведение, явно той иска да не го харесваме.

А ние изпълняваме това негово желание.

Хубава ли е тази книга? Да. Тя е прекрасно написана и е завладяващо четиво. Кристално ясна и остра е като шлифован диамант. Концентрацията и търпението на мистър Хелър са толкова очевидни на всяка страница, че можем само да кажем, че „Нещо се случи“ във всяко едно отношение е точно това, което той се е надявал да бъде.

Книгата може и да се рекламира с неверни твърдения, в което според мене няма нищо лошо. Вече видях материали от английската кампания, в които пише, че сме зажаднали за нова книга на Хелър, защото искаме пак да се посмеем. Не по-лош от всеки друг метод хората да бъдат накарани да прочетат една от най-нещастните книги, писани някога.

„Нещо се случи“ всъщност е толкова поразително песимистична, че може да се нарече смел експеримент. Описанията на пълна безнадеждност в литературата до този момент са били приемливи само в малки дози, под формата на разкази, като например „Метаморфозата“ на Франц Кафка, „Лотарията“ на Шърли Джаксън или „Махмурлукът“ на Джон Д. Макдоналд. Доколкото ми е известно обаче, Джоузеф Хелър е първият голям американски писател, който се занимава с пълното нещастие в цял роман. Дори още по-решително, той оставя главния си герой Слоукъм по същество непроменен до края.

Една жена на средна възраст, която току-що беше прочела „Нещо се случи“ още на шпалти, онзи ден ми каза, че според нея това бил отговор на книгите, писани напоследък от жени за неблагоприятния живот на домакините. Слоукъм наистина твърди, че заслужава не по-малко нещастие от всяка една жена, която познава. На жена му все пак ѝ се налага да свиква само с един пъкъл, с домашната стая за мъчения в Кънектикът, в която той също е принуден да се гърчи през нощта и в събота и неделя, когато не прелюбодейства. Само че той трябва и редовно да ходи на работа, където му се причинява болка на всички онези нервни центрове, пощадени от мъчителите у дома.

(Между другото, местоработата на Слоукъм остава неназована, а продуктите и услугите му не са описани. Само че аз накарах един приятел на приятел на мой познат да попита мистър Хелър дали би имал нещо против да назове работодателя на Слоукъм. Мистър Хелър му отговорил незабавно и съвсем открито: „Корпорация «Тайм»“. Така че имаме малка сензация.)

Също както мистър Хелър не се интересува да дрънка за нещо толкова конкретно като някаква фирма, чието име звучи познато, така той е и много над състезанията по оплакване, с които хората се занимават напоследък. Той е започнал тази книга още през 1962 година, а оттогава е имало безброй унищожителни новини и сблъсъци. Но човекът на Хелър, Слоукъм, е глух и сляп за тях. Той приема сигнали само от три източника — работата си, паметта си и дома.

На базата само на тези сигнали той е в състояние да заяви, очевидно съвсем сериозно: „Светът просто не работи. Той е идея, която е изживяла времето си“.

Това си е истински черен хумор... без хумора.

Робърт Слоукъм е бил във военновъздушните сили в Италия по време на Втората световна война, между другото. Най-много обичал да демонстрира на проститутките непоколебимата си мъжественост. Същото правеше и Джон Йосарян, героят от „Параграф 22“, чието настоящо местонахождение е неизвестно.

Ще има гъста и лепкава предпазливост по отношение на възприемането на тази книга като значима. Трябваше да измине повече от година, преди „Параграф 22“ да събере група ентузиаста. Самият аз се отнасях предпазливо към книгата. И сега съм предпазлив.

Неудобството, което мнозина ще изпитат от харесването на „Нещо се случи“, има дълбоки корени. Да се преглътне книга от Джоузеф Хелър, не е случайна работа, тъй като той, умишлено или не, е създател на митове. (Несъмнено един от начините за постигането на това е да си последният и най-блестящ разказвач на някоя често разказвана история.) „Параграф 22“ вече е преобладаващият мит за американците във войната срещу фашизма. „Нещо се случи“, ако бъде преглътната, може да стане преобладаващият мит за ветераните от средната класа, завърнали се у дома след тази война, за да оглавят средностатистически семейства. Така предложеният мит гласи, че тези семейства били отчайващо уязвими и потискащи. Той твърди, че

главите на семействата често започвали работа, която била не съвсем почтена или най-малкото безсмислена, за да спечелят колкото се може повече пари за малките си семейства, които пари били използвани в безполезни опити да купят сигурност и щастие. Предложеният мит гласи, че по този начин те изгубили своето достойнство и волята си за живот.

Той твърди, че в момента те са ужасно уморени.

Да приемем нов мит за себе си, означава да опростим спомените си... и да поставим печат на одобрение върху нещо, което може да се превърне в епитафия на нашата епоха в ръкописа на историята. Това, по мое мнение, е причината критиците често да заклеят най-важните ни книги, стихове и пиеси при първата им поява, докато в същото време възхваляват по-слаби произведения. Раждането на нов мит ги изпълва с първичен ужас, тъй като митовете са много ефективни.

Е, сега аз потиснах първичния си ужас. Поразсъждавах безстрастно за „Нещо се случи“ и съм съгласен, че може спокойно да се показва на бъдещите поколения като един вид стряскащо обобщение на онова, което е преживяло моето поколение на мъгляво умни бели хора, и какво ние, оплетени в тези преживявания, направихме след това с живота си.

Очаквам да има ответна реакция. Очаквам младите читатели да заобичат Робърт Слоукъм заради това, че той не би могъл да е толкова морално отблъскващ и обществено безполезен, колкото твърди, че е.

Някои много по-млади от мен хора може би дори биха могли добронамерено да се смеят на Слоукъм — нещо, на което аз не съм способен. Възможно е дори трагичното му и глупаво убеждение, че той е изцяло отговорен за щастието или нещастията на членовете на своето семейство, да им се стори комично.

А могат и да съзрат някакво благородство в него, като стар войник, който вече е емоционално съсипан от остаряването и цивилния живот.

Що се отнася до мен, не мога да се усмихна, когато той казва, уж за позата, в която спи: „Смених ембрионалната поза с позата на труп“. Толкова ми се иска Слоукъм да каже нещо хубаво за живота, че търся надежда и между редовете, които трябва да са израз на върховна

ирония, както когато заявява: „Най-сетне знам какъв искам да стана, когато порасна. Когато порасна, искам да съм малко момче“.

Може би най-забележителната реч на Слоукъм оплаква не неговото поколение, а следващото, в лицето на мрачната му дъщеря тийнейджърка. „Едно време у нас имаше едно засмяно момиченце, седнало нависоко на детско столче — казва той, — което ядеше и пиеше със здравословен апетит и се смееше със спонтанно удоволствие; сега вече я няма и от нея не е останала и следа.“

Не можем да се откъснем от тази прекалено дълга книга, макар в нея да няма издигане и спадане на чувствата и на тона, защото е построена така, че да ни държи в напрежение. Загадката, която ни увлича, е следната: коя от няколкото възможни трагедии ще произлезе от толкова много нещастие? Авторът избира една от най-подходящите.

Твърдя, че това е една от най-запомнящите се и следователно най-трайните вариации на позната тема, смело заявяваща нещо, което другите вариации само загатват, което другите вариации с отчаяна сантименталност се опитват да не загатнат — много животи според преценката на хората, които ги живеят, просто не си струват да бъдат живени.

* * *

Неморално ли беше от моя страна да рецензирам книга на приятел в „Ню Йорк Таймс“? По онова време изобщо не познавах Хелър добре. Бяхме преподавали заедно в „Сити Колидж“ и се бяхме поздравявали по коридорите. Ако го познавах добре, щях да откажа поръчката.

Само че след като я приех, наех една лятна къща близо до неговата на Лонг Айленд и започнах да го опознавам все по-добре и по-добре точно по времето, когато рецензирах „Нещо се случи“. Оказа се, че той много се вълнува кой точно ще свърши тази работа за „Таймс“.

Казах му, че съм чул много упорит слух, който напълно го задоволи, че от „Таймс“ били наели Робърт Пен Уорън, а той сигурно точно в този момент преравяше книгата в търсене на най-дълбоките й значения в залесеното си убежище във Върмонт.

* * *

Що се отнася до литературната критика по принцип — отдавна смятам, че всеки критик, който изразява гняв и презрение за някой роман, пиеса или стихотворение, е нелеп. Той или тя е като човек в броня от главата до петите, който напада шоколадова мелба или сладоледена торта.

Възхищавам се на всекиго, който завършва някакво произведение на изкуството, независимо колко е ужасно. Един театрален критик от списание за публицистика веднъж ми каза, разговаряйки с мен на премиерата на една моя пиеса, че обичал от време на време да си напомня, че Шекспир стоял зад гърба му, така че той трябвало много отговорно и мъдро да изразява мнението си за всяка пиеса.

Казах му, че е точно обратното, че Шекспир стои зад мен и зад всеки друг драматург, който е достатъчно смел да се изправи пред една премиера, независимо колко лоши са пиесите ни.

* * *

Ето как похвалих моя приятел Ъруин Шоу на един банкет в негова чест в „Плейърс Клъб“, тук, в Ню Йорк, в така наречената „вечер на лулите“, на 7 октомври 1979 година. Моят приятел Франк Синатра беше там, също и приятелите ми Адолф Грийн и Бети Комдън, моят приятел Джоузеф Хелър, моят приятел Уили Морис, приятелят ми Мартин Гейбъл и така нататък. Казах следното:

„Извинявам се, че чета от лист хартия. Писателите в известен смисъл са достойни за съжаление. Принудени са да записват всичко.

Това е актьорски клуб и трябва да призная, че актьорите са далеч по-добри от писателите, когато говорят пред публика. Някой друг им пише това, което трябва да кажат, а те го запомнят.

Това е клуб на запомнящите и според мен е много хубаво, че те си имат клуб. Всеки, който иска, трябва да си има клуб. Америка е за това.

За това, а също и за борба с различни заболявания и така нататък.

Събрали сме се най-вече за да почетем Ъруин Шоу като творец и като човек. Искам да му благодаря и за демонстрацията на това какво може да направи с човешкото тяло цял един живот, отдаден на активен спорт.

Той обича да го възприемат като здравеняк. Вярно е, че превърна ските в контактен спорт.

Затова, Ъруин, сега те поздравявам като Роки Грациано на американската литература, защото си мисля, че така искаш да те поздравяват. Ще ти е приятно да научиш, че често попадам на таксиметрови шофьори, които не просто говорят като теб. Ъруин, те говорят точно като теб.

Освен това всички се оказваха джентълмени като теб.

А и как въобще можеш да твърдиш, че си здравеняк, след като си написал един от най-невинните и прекрасни разкази, които бих могъл да прочета? Имам предвид «Момичетата с летните си рокли». В него се казва, че дори влюбените мъже гледат с копнеж всяко красиво момиче, което минава покрай тях в топлото време, но накрая заключава, че в това няма нищо лошо.

Ъруин, докъде се простира твоята невинност?

Е, не ми е приятно да го кажа в присъствието на Джоузеф Хелър...

Всъщност е доста вълнуващо да го кажа в присъствието на Джоузеф Хелър...

Ъруин Шоу написа най-хубавия американски роман за Втората световна война, «Младите лъвов»е. Той беше единственият сред нас, който имаше достатъчно мъдрост и кураж да пише за европейската част на тази война от двете страни на фронта. Като американец от германски произход, аз, разбира се, съжалявах, че в книгата му нацистите са лошите.

Като цяло обаче «Младите лъвов»е е толкова хубава книга, че Ърнест Хемингуей се поболя. Той си мислеше, че е патентовал войната.

Само че историята на Ърнест Хемингуей е трагична, а тази на Ъруин Шоу е всичко друго, само не такава. Вижте колко е щастлив Ъруин.

Знам какъв е източникът на повечето от това щастие, но една част от него със сигурност се дължи на факта, че публикуването на

събраните разкази на Ъруин Шоу миналата година потвърди без всякакво съмнение, че той е един от най-големите разказвачи на всички времена.

О, знам колко е жестоко на деветдесет и втория рожден ден на човек да се говори само за нещата, които е вършил на младини. Само че тази вечер го правя по егоистични причини, във възхвала на собствената си младост, когато кипях от ентусиазъм за толкова много неща. Това е да си млад — да кипиш от ентусиазъм за направеното от другите, а не да им завиждаш.

А аз бях толкова ентусиазиран от всичко, написано от Ъруин Шоу. Той продължава да пише все така добре, но аз вече не изпитвам удоволствие да го чета, защото сега сме колеги. Просто не мога да си позволя да харесвам друго, освен мен. Сега, когато чета някого друго, виждам неговите или нейните думи размазано, сякаш през лека мъгла от сярна киселина или иприт.

В сегашните произведения на Ъруин Шоу обаче мога да видя следното: въпреки изискания си живот далеч от нас, в Европа, Хемптънс и така нататък, той още помни как говорят и какво чувстват американците. Това е много необичайно в литературната ни история. Почти всеки друг значим американски писател, живял другаде, бързо е забравял как говорим и какво чувстваме.

Как е извършил това чудо? Мога само да гадая, но съм почти сигурен, че съм прав. Мисля, че всеки път, когато Ъруин идва в Ню Йорк, той се хваща да кара такси.

След като вече ви издадох малката му тайна, няма да се учудите, ако се окаже, че той ви кара у дома след този банкет в негова чест.

Благодаря ви за вниманието.“

* * *

А ето какво казах за моите приятели Боб Елиът и Рей Гулдинг, може би най-важният и смешен жив американски комедиен екип в момента, като увод към тяхната книга „Пиши, ако си намериш работа: Най-доброто от Боб и Рей“ (Рандъм Хаус, 1975):

Това е истината — комиците и джазмузикантите ми действат успокоително и ме просвещават повече от проповедниците,

политиците, философите, поетите, художниците или писателите на моето време. По мое мнение, историците на бъдещето ще ни поздравяват за много малко други неща, освен клоуните ни и джаза ни.

А ако знаят какво вършат, ще отделят особено уважителни думи за Боб и Рей, чиято книга е тази. Те ще кажат, освен всичко друго, че шегите на Боб и Рей са забележително литературни, смешни са както за четене, така и за слушане. Могат да отбележат също така, че Боб и Рей са имали такава енергия и толкова последователи, че продължавали да създават прекрасни материали за радиото по време, когато радио творчеството иначе било мъртво.

Слушам Боб и Рей от много години — в Ню Ингленд, в Ню Йорк Сити. Ние сме горе-долу на една възраст, което означава, че са ни вдъхновявали приблизително едни и същи светци — Джак Бени, Фред Алън, У. К. Фийлдс, Ступнагал и Бъд и прочее, и прочее. А моите събрани съчинения ще напълнят бомбето на Оливър Харди, докато техните ще напълнят стадиона в Хюстън.

Имам чувството, че тази книга съдържа около една десетохилядна от техните произведения. Вълнуващо е да кажем, че в нея е събран каймакът на каймака от каймака на техните шегички. Истината е обаче, че всичките им изпълнения са на забележително високо ниво. Спомням си например едно конкретно предаване преди десет години, от което би могла да излезе не по-малко впечатляваща книга от тази.

Бях в студиото, когато го чух — и освен това го видях. Тогава май кандидатствах за сценарист при Боб и Рей. Трябваше да си говорим за работата в паузите между скечовете, когато микрофоните не работеха. Един от епизодите, който си спомням, беше за продаването на рекламно място върху сателита на Боб и Рей, който щеше да е в орбита само на двайсет и осем фута от повърхността на Земята.

Имаше и една обява за препълнения със стока склад на Боб и Рей, наблъскан с пуловери с избродирана буква „О“. Ако името ви не започвало с „О“, казаха те, щели да ви го сменят по съдебен път.

И така нататък.

Имаше един епизод с Мери Бекстейдж. Съпругът на Мери, актьорът Хари, искал да получи роля в някаква пиеса. Най-големият

му талант според неговите фенове била чудесната му способност да помни разни неща.

Имаше имитатор на животни, който казваше, че прасето правело „грух, грух“, кравата правела „муу“, а петелът правел „кукуругу“.

Едва не пукнах от смях. Болезнено уязвим съм за подобни шеги. Рано или късно, очаквам да умра от смях. Затова казах на Боб и Рей, че никога не бих могъл да напиша нещо по-смешно от това, което чух в този съвсем обикновен за тях ден.

В този ден ме учуди меланхолията на Боб и Рей. Струваше ми се, че трябва да са най-щастливите хора на земята, но от време на време лицата им се засенчваха от сънна печал. Виждах съм същите облаци и при следващи наши срещи, но едва сега имам теория, която да ги обясни:

Допускам, че Боб и Рей понякога се чувстват прокълнати — като екипажа на „Летящия холандец“ или като катерици, хванати във въртящо се колело. Те са в толкова трептящо съзвучие с епохата си и един с друг, че могат да продължават да са смешни почти безкрай.

Подобна неограничена възможност да радваш хората неизбежно постепенно изтощава.

Освен това, прелиствайки тази великолепна книга, ми направи впечатление, че шегите на Боб и Рей са рядко устойчиви на разбиване с взлом. Те не са като шегите на повечето комици днес, корените им не са в шоубизнеса, в света на звездите или в актуалните новини. Главните им действащи лица почти неизменно са четвъртокласни американци, чиито занимания са ако не достойни за презрение, то най-малкото налудничави.

И докато другите комици ни показват хора, измъчвани от лош късмет, от врагове и прочее, героите на Боб и Рей заплашват да съсипят себе си и околните със собствената си глупост. В хумора на Боб и Рей има някаква свежа и прекрасна наивност.

Те сякаш казват, че човек не е лош. Той просто е твърде смехотворно глупав, за да оцелее.

Убеден съм в това.

Бъдете здрави.

* * *

А ето какво казах на погребението на моя приятел Джеймс Т. Фарел на 24 август 1979 година, чието тяло след това беше откарано в католическото гробище в родния му Чикаго.

„Тук съм по молба на член от семейството — може би като представител на поколението американски писатели, най-силно повлияно от Джеймс Т. Фарел. Не бяхме близки приятели. Много от вас бяха, за което ви завиждам. Познавах го бегло. Установих, че е лесно да го обичаш и да му се възхищаваш. Той беше с осемнайсет години по-възрастен от мене.

Ето какво направи той за мен и за много други като мен, когато бях много млад — той ми показва чрез книгите си, че няма абсолютно нищо лошо, дори е полезно и прекрасно да се показва истинският живот, онова, което наистина се говори, чувства и прави — какво става в действителност. Докато не го прочетох, исках само да бъда приеман добре във възпитана компания.

И двамата бяхме от Чикагския университет.

Виждам, че на ковчегата му има кръст. Не е зле, който и да го е сложил, но на небето със сигурност знаят, че Джеймс Т. Фарел от Чикаго и Ню Йорк не беше сред водещите фигури на организираната демагогия по отношение на Иисус Христос. По този начин той рискува. Ако в момента го хокат пред райските двери, това сигурно е заради прекаленото му изтъкване на разума, състраданието и честта за сметка на набожността. Не се страхувам за него. Този спор го е печелил и преди.

Последният път, когато бях в това депо на меланхолията, беше, за да се сбогувам с Джанет Фланър, още един човек от Средния запад, превърнал се в световен патриот. Мис Фланър и мистър Фарел бяха членове на Американската академия и институт за изкуства и литература. Мис Фланър присъстваше редовно на годишните срещи на тази организация през пролетта. Също като много от нашите културни герои. Джеймс Т. Фарел не дойде нито веднъж. Веднъж го попитах защо. Той каза, че не искал да се изправя лице в лице с някои от критиците, писатели като него, които преди години били заклеили произведенията му — заклеили ги уж заради това, че пишел лошо, но всъщност било заради погрешните политически възгледи, с които бил известен. Той беше преждевременен антисталинист. Той беше и остана до смъртта си мислител с леви възгледи.

Злобните атаки не го унижиха, не можеха да го унижат, защото той беше ирландец. Те обаче така размътиха неговата репутация, че тепърва предстои да се направи безстрастна оценка на делото на живота му. Това е огромна работа. Балзаковска по мащаб. Преди две години говорих на седемдесет и третия му рожден ден и казах, че ако Джеймс Т. Фарел беше създал такава по обем литература в някоя по-малка страна, досега да беше получил Нобелова награда. Това беше силно изказване. Допълнително се усилваше от това, че звучеше вярно.

Древните гърци — или поне някои от тях — вярвали, че човек не бил живял добре, ако загинел при нещастни обстоятелства. Това мнение заслужено не се радва на популярност в Америка, където толкова много животи приключват много зле, почти в реда на нещата. Да допуснем обаче, че гърците са били прави. Според строгите им стандарти можем да кажем, че американският писател Джеймс Т. Фарел е изживял прекрасен живот. Умрял е в съня си, обкръжен от огромна обич, каквато светът рядко познава... и без да дължи извинение никому за нищо.

Разбира се, той беше спортен запалянко, а навремето е бил и атлет с големи и разнородни способности. Затова сега е уместно той да остане в спомените ни с думите: «Печелиш, печелиш».“

ПРИЯТЕЛИ ЗА ИГРА

Преди около осем години изнесох реч във Вирджинския университет, която милостиво е изгубена, така че сега не се налага да я включавам някъде тук. Помня, че казах, че Томас Джеферсън, с имението си, наречено „Монтичело“, с изкуственото езерце за пъстърва в градината отпред, с кухненските асансьори за качване на вино и сайдер от избата, с тайните стълбища и така нататък, е бил Хю Хефнър на своето време. На Джеферсън не му прислужвали млади момичета с топки памук, закачени на дупетата. Вместо тях той имал истински роби.

Един преподавател по история след това ми обясни, че Джеферсън не бързал да освободи робите си, защото всъщност той не ги притежавал. Той ги бил ипотекирал. Също като ипотекираната къща, в която пиша в момента, те принадлежали на банката.

Бележка на автора: днес няма жив потомък на Томас Джеферсън, който да е изцяло бял.

* * *

Най-хубавата част от това посещение обаче беше да разбера какво е станало с един мой детски приятел за игра. Той беше с две години по-малък от мене и живееше в съседната до нас къща в Индианаполис. Играехме си заедно през трийсетте години. Бащите ни бяха построили грамадни къщи по време на бума през двайсетте. През трийсетте обаче и двамата се разориха. Неговият баща имаше магазин за мебели, който банкрутира, а моят не можеше да си намери работа като архитект и на двамата с майка ми беше започнала да им се носи славата на мошеници, които правят големи сметки и никога не плащат. Докато бях в Шарлътсвил, този приятел ми изпрати бележка и се оказа,

господ ми е свидетел, че е станал шеф на катедрата по астрономия в университета. Казваше се Сам Голдстейн.

Така че Сам и аз хубаво си поприказвахме за неговата работа, която беше свързана предимно с радиотелескопи, и за моята работа. Говорихме за децата си. Всичко беше наред.

Опреснихме спомените си за съседските кучета, които познавахме — кучета, които познаваха и нас. Спомнихме си за двата булдога Бутс и Бийнс, собственост на семейство Уелс. Бутс и Бийнс ловяха котки и малки кученца и ги разкъсваха на две. Лично бях свидетел как го направиха с една наша котка.

Сам и аз се смяхме, когато разказах как баща ми изпрати бележка на мистър Уелс, че ще застреля Бутс и Бийнс, ако пак влязат в нашия двор. Мистър Уелс изпрати отговор, че ще застреля баща ми, ако баща ми застреля Бутс и Бийнс.

Психоаналитиците пропускат важни сведения за детството на пациентите си, ако не питат за кучетата, които пациентите са познавали. Както съм казвал другаде, кучетата все още ми се струват не по-малко интересни и достойни за уважение от хората. Винаги.

* * *

Отравянето на куче е най-долното престъпление, за което мога да се сетя. Бутс и Бийнс накрая бяха отровени, но не можех да се радвам, а нашето семейство със сигурност нямаше нищо общо с това. Ако бяхме отровили някого, това щеше да е мистър Уелс.

* * *

Когато се събрахме със Сам Голдстейн в Шарлътсвил, кучетата от детството ни бяха мъртви, така че щеше да е безумие да разсъждаваме какво правят сега. Можехме обаче да разсъждаваме за децата, които познавахме, защото човешките същества живеят много по-дълго. Говорихме си неща от рода на: „Какво ли е станало с Нанси Бригс?“ или „Какво прави сега Дик Мартин?“, и така нататък в същия дух. От време на време някой от нас подхвърляше по някоя и друга

овехтяла новина. Нанси Бригс се омъжила за някакъв моряк и се преместила в Тексас през Втората световна война. Какво ще кажете за тази новина?

* * *

Толкова често съм играл тази игра в нашето паянтово общество: „Какво стана с еди-кой си?“. Играта става наистина тъжна само ако някой действително знае с подробности какво е станало с няколко еди-кой си. Няколко обикновени житейски истории, разказани бързо една след друга, вероятно правят живота да изглежда много по-безсмислен, отколкото е.

Странно, че хората, за които най-много ми се иска да науча нещо, са колегите ми от новинарското бюро на „Дженеръл Електрик Къмпани“ в Скенектади, Ню Йорк, от 1948 до 1951 година, от двайсет и шестата до двайсет и деветата ми година. Всичките ми колеги бяха мъже, но когато си мисля за старата ми банда, включвам и жените.

Както се пее в песента на „Гей Найнгийс“ „Старата ми банда“:

*Сбогом завинаги, момчета, приятели,
сбогом завинаги, любими приятелки...*

Постоянната ми загриженост за тези хора от „Дженеръл Електрик“ е толкова ирационална и дълбока, че подозирам, че тя има някакви генетични корени. Може да съм роден с някакъв часовник вътре в мене, който ме кара толкова да обичам колегите си по онова време. Тъкмо правехме първите си стъпки като големи хора и по друго време сигурно щяхме да сме прави да си мислим, че е по-добре много да се харесваме и да си вярваме, тъй като ще сме заедно до живот.

Разбира се, Дарвиновото желание на „Дженеръл Електрик“, от системата на свободните предприемачи, беше да се конкурираме помежду си.

Чувал съм и други хора да казват, че са ирационално привързани към онези, с които са били заедно, когато са започвали. Това е често

срещано явление.

* * *

Един от най-близките ми приятели от „Дженеръл Електрик“ е Оли М. Лайън, който за известно време беше президент на рекламната агенция „Йънг енд Рубикам“, след което се върна в родния си щат Кентъки да продава модерни силози на фермерите. Силозите се затваряха толкова херметично, че силажът не се разваляше от ферментация, гризачи и гниене.

Обичах жената на Оли, Лавина, почти колкото него, а тя бързо умря от рак на панкреаса в Кентъки. Едно от последните ѝ желания беше да говоря на погребението ѝ. „Искам той да се сбогува с мен“, каза тя. Така и направих.

Казах следното:

Лавина ме помоли да бъда тук.

Това е най-трудното нещо, за което Лавина някога ме е молила, но пък тя никого не молеше да прави трудни неща. Единствените ѝ указания бяха да се сбогувам с нея като стар приятел... като всички стари приятели.

Ще го кажа сега. Ако трябва да го кажа накрая, да стигна до него, за да го кажа, мисля, че ще се пръсна. Ще лая като куче. Затова го казвам сега:

— Сбогом, скъпа Лавина.

Ето, направих го. Вече го направихме.

Често се случва на погребения живите да съжаляват за много неща, които са казали или направили на починалия — да си мислят „искаше ми се да бях казал това, вместо онова, искаше ми се да бях направил едно, вместо друго“. Това погребение не е такова. Това не е църква, пълна със съжаления.

Защо не ли? Винаги сме се отнасяли към Лавина с любов и уважение. Защо сме го правили? Неповторимият гений на Лавина беше да се държи по такъв начин, че единственият възможен отговор от наша страна да е любов и уважение. Мисля, че това е най-богатото ѝ завещание към нас — уроците ѝ как да се отнасяме с другите така, че единствените възможни отговори пак да са любов и уважение.

Сред нас има поне още един човек, който няма нужда да научи онова, което знаеше Лавина. Това е духовната половинка на Лавина, макар че той беше толкова влюбен в нея, че може изобщо да не го е знаел. Това е Оли Морис Лайън.

Оли и Лавина са провинциалисти, между другото.

Видях как постигат успех и щастие в грозния индустриален град Скенектъди в Ню Йорк, когато се запознах с тях. Тогава не бяха много по-големи от Мери и Филип сега. Помислете си за това. Да, когато живееха в Ню Йорк Сити, те се забавляваха не по-малко от произволно дете от епохата на джаза. Браво на тях! Само че винаги си оставаха фермерът и неговата жена.

Сега жената на фермера е мъртва. Радвам се, че се върнаха тук, преди тя да почине.

Жената почина първа.

Случва се непрекъснато, но винаги изглежда като ужасно нарушаване на естествения ред, когато жената умира първа. Има ли някой тук, дори и дете, който да не е бил убеден, че Лавина ще ни надживее? Тя беше толкова здрава, толкова способна, толкова красива, толкова силна. Тя трябваше да присъства на нашите погребения, а не обратното.

Е, може и да дойде. Ще го направи, ако може. Ще говори с Бог по този въпрос, сигурен съм. Ако някой може малко да промени небесните правила, това е Лавина.

Твърдя, че беше силна. Всички казваме, че беше силна. Да, през тази двестагодишна пролет можем да кажем, че тя беше като някоя легендарна първа заселничка с привидните си сили. Сега знаем, че само се е преструвала на силна — това е най-доброто, което всеки от нас може да направи. Разбира се, ако цял живот можете да се преструвате на силни, както правеше Лавина, тогава ще носите много утеха на хората около вас. Може да им позволите от време на време да се държат детински.

Браво, скъпа Лавина. И не забравяй, Лавина, моментите, в които те оставяхме да бъдеш малко момиченце.

Когато е била малка в Палмира, Илинойс, най-малкото дете в голямо семейство, тя е трябвало да оставя бележка в кухнята, в която пишело къде отивала след училище. Един ден намерили бележка, на която пишело:

Отидох, където си искам.

*Обичахме те.
Обичаме те.
Винаги ще те обичаме.
Ще се видим пак.*

* * *

Признавам си, че най-много ме трогват онези американски стихотворения, възхищаващи се просто и ясно на странните форми, които гигантското безразличие на Америка придава на живота. Затова антологията „Спуун Ривър“ от Едгар Лий Мастърс ми се струва велика книга.

Това е варварско мнение. Затова нямам какво да губя, като изтърся още, че можем да се възхищаваме на натрапчивата наивност на много стихотворения, които са станали на кънтри песни.

Моля ви да обърнете внимание на текста на „Випуск 57-а“, голям кънтри хит отпреди няколко години:

*Томи продава стари коли,
Нанси прави косите красиви,
Харви има бакалия,
а на Маргарет всички дни са щастливи.
Джери кара камион в „Сиърс“,
Шарлът прави кариера.
Пол пък продава застраховки
и сделките с имоти не са му бариера.*

*Випуск 57-а имаше мечти,
мислехме да променим света
с великите наши дела.
Или май сме мислели,*

че ще се промени, както искаме сега.
Випуск 57-а имаше мечти.

Бети управлява къмпинг,
Джан продава модно облекло,
Ранди е във лудница,
а Мери е на болнично легло.
Чарли взе да работи във „Форд“,
Джсо пък взе жената на Джеси,
Шарлът си взе милионер,
а Джеси взе, че се обеси.

Випуск 57-а имаше мечти,
но животът ден след ден
не е каквото ни се струва.
Нещата стават все по-сложни,
щом осемнайстата година отпътува.
Випуск 57-а имаше мечти.

Хелън стана стюардеса,
Франк работи във завод
Джанет е учителка в училище
и ще е такава цял живот.
Боб работи в общината,
Джаск пък стана лаборант,
Пеги свири в презвитерианската църква
и същински е талант.

Випуск 57-а имаше мечти,
мислехме да променим света
с великите наши дела.
Или май сме мислели,
че ще се промени, както искаме сега.
Випуск 57-а имаше мечти.

Джсон животновъд е виден,
Рей на всички задлъжня,

*какво ли стана с Мейвис,
така и никой не узна.
За Сони Линда се омъжи,
Бренда стана моя
и нашият випуск
е вече история.*

*Випуск 57-а имаше мечти,
но животът ден след ден
не е каквото ни се струва.
Нещата стават все по-сложни,
щом осемнайстата година отпътува.
Випуск 57-а имаше мечти.*

Copyright 1972 by House of Cash

Автори са Дон и Харолд Рийд, единствените истински братя в кълтри квартета на име „Статлър Брадърс“. Никой от квартета не се казва Статлър. Кръстили са се така на марка домакинска хартия.

* * *

Съпругата ми Джил и аз толкова се възхищавахме на „Статлър Брадърс“, че отидохме чак до международния конгресен център „Ниагара Фолс“ през април 1980-а, за да ги слушаме и да им стиснем ръцете. Също така се снимахме с тях.

А освен това те обявиха от сцената, че за тях е чест тази вечер в публиката да са „прочутият писател Кърт Вонегът и неговата съпруга Джил Кременц, известният фотограф“. Получихме страхотни овации, макар че не се изправихме да ни видят, а и съм сигурен, че никой не ни беше чувал до този момент.

След това при нас дойде една жена, която каза, че сигурно ние сме известните хора, споменати от братята, тъй като не приличаме на

никого друго от публиката. Каза, че оттук нататък щяла да прочете всичко, написано от нас.

Джил и аз отседнахме в същия „Холидей Ин“, в който бяха и „Статлър Брадърс“, само че те спаха цял следобед. Автобусът им беше паркиран отвън и го виждахме от нашата стая. Веднага след изпълнението си, някъде около полунощ, те се качиха в автобуса и двигателят му заработи с онзи плътен, гъргорещ, мек и наситен рев на автобусните двигатели. Автобусът потегли без никакви светлини вътре. Никой не помахаше от прозореца. Отпрати се към Кълъмбъс, Охайо, за поредното представление следващата вечер. Забравил съм къде отиваше след това — мисля, че беше Сагино, Мичиган.

* * *

Всъщност бих искал „Випуск 57-а“ за известно време да ни стане национален химн. Всеки знае, че „Звездното знаме“ е пълен провал като музика и поезия, а е и толкова представителна за американския дух, колкото Тадж Махал.

Представям си как американците пеят на стадиона на някоя олимпиада, когато някой от нашите спортисти печели медал — да речем, на десетобоя. Представям си как по страните на певците се стичат сълзи, когато стигат до тази строфа:

*Какво ли стана с Мейвис
така и никой не узна.*

* * *

„Випуск 57-а“ може да е химн поне на моето поколение. Според мнозина вече си имаме химн, песента на моя приятел Алън Гинзбърг „Вой“, която започва така:

*Видях най-добрите мозъци на мойто поколение,
съсипани
от лудост, гладни истерични голи,
как се влачат на разсъмване по негърските улици
и търсят инжекция от гняв,
ангелоглави хипстъри, изгарящи за древното
небесно свързване със звездното динамо
в машинарията на нощта.^[1]*

И така нататък.

Много харесвам „Вой“. Кой ли не го харесва? Просто не се отнася особено за мен или за онова, което се е случило с моите приятели. Най-малкото, според мен най-добрите мозъци на моето поколение вероятно бяха музиканти, физици, математици, биолози, археолози, гениални шахматисти и така нататък, а най-близките приятели на Гинзбург, ако не греша, са били студенти в катедрата по английска филология на Колумбийския университет.

Не се обиждайте, но никога не би ми хрумнало да търся най-добрите мозъци на което и да е поколение в някоя катедра по английска филология. Определено бих започнал с катедрата по физика или по музика, след което по биохимия.

Всеки знае, че най-тъпите хора в един американски университет са в катедрата по образование, а след това в английската филология.

* * *

Също така — и отново не искам да обиждам никого — най-смислените и често пъти опустошителни приключения, преживени от мен и от други като мен, са свързани с отглеждането на деца. „Вой“ не се занимава с такива приключения.

По някакъв начин истински великите стихотворения не го правят.

* * *

Алън Гинзбърг и аз бяхме приети в Националния институт за изкуства и литература в една и съща година — 1973. Някой от „Нюзуик“ ми се обади да ме пита как ще коментирам факта, че двама писатели, видни противници на общоприетия ред, са приети в толкова консервативна организация.

Казах следното и наистина го мислех, а коментарът ми не беше публикуван: „Боже мой, ако мистър Гинзбърг и аз още не сме част от общоприетия ред, не виждам кой би бил“.

* * *

Да се върнем на темата за детските приятели за игра — в дома на Вонегът, с неговите мошеници и техните разплащателни сметки, и в съседния дом на Голдстейн, с неговия банкрут, имаше много книги. По една случайност децата на Голдстейн и аз, както и децата на Марк с три къщи по-нататък, чийто баща скоро щеше да умре много внезапно, можехме да четем също толкова лесно, колкото да ядем шоколадов сладолед. Така, на съвсем крехка възраст и в пълна тишина, без да пречим на никого, защото бяхме много добри деца, бяхме утешавани и отглеждани от човешки умове, много по-спокойни, търпеливи, забавни и безстрашни, отколкото родителите ни можеха да си позволят да бъдат.

* * *

Години по-късно, на 1 октомври 1976 година, отправих следната завоалирана похвала на изкуството да се чете по време на откриването на новата библиотека на Кънектикътския колеж в Ню Линдън:

„Тази реч се казва «Фабриката за фиде».

Също като живота, тази реч ще е свършила, преди да сте се усетили. Животът е толкова кратък!

Роден съм едва вчера сутринта, малко след изгрев-слънце, и при все това днес следобед аз съм на петдесет и четири години. Аз съм само едно бебе, но ето че съм тук и откривам библиотека. Нещо не е наред.

Имам един приятел художник на име Сид Соломон. Той също е роден вчера. И следващото нещо, което разбира, е, че му е време да направи ретроспективна изложба на своите картини от последните трийсет и пет години. Сид попитал една жена, която твърдяла, че му е съпруга, какво става, за бога. Тя отговорила: «Сид, ти си вече на петдесет и осем години».

Представете си как се е почувствал.

Друго нещо, което Сид установил, било, че той е ветеран от нещо, наречено Втора световна война. Някой каза, че и аз съм бил в тази война. Възможно е. Не споря с хората, които ми казват такива неща.

Реших да прочета малко за тази война. Отидох в една библиотека, която много приличаше на тази. Това беше една сграда, пълна с книги. Научих, че Втората световна война била толкова ужасна, че самият Адолф Хитлер бил принуден да се самоубие. Помислете си само — тъкмо се родил и изведнъж дошло време да се застреля.

За вас това е история. Можете сами да я прочетете.

Моят приятел Сид Соломон определено имаше повече късмет от Хитлер. Сид трябваше само да подготви ретроспективна изложба. А аз опитах да му помогна, като написах есе за първата страница на каталога му.

Това наистина е едно от хубавите неща на тази планета — начинът, по който хората понякога се опитват да помагат на други хора.

По думите на Барбра Стрейзънд, които вероятно трябва да се изпишат на фасадата на тази сграда заедно с изображение на атомна подводница: «Хората, които се нуждаят от хора, са най-щастливите хора на света».

За да напиша есето за картините на Сид, трябваше да го попитам какво смята, че прави с боите. Той беше абстрактен експресионист, нали разбирате. Картините му ми приличаха на ярко време — неонов гръмотевични бури и тям подобни.

Очакваше ме такъв шок! Сид не можа да ми обясни какво смята, че прави!

Това не промени мнението ми за Сид и за неговата работа. Сид и картините му са все така благородни и прекрасни. Онова, в което

изгубих вяра, беше английският език — между другото, най-богатият език на света. Имаме повече думи от който и да е друг.

Когато се сблъска с абстрактния експресионизъм обаче, великият ни език предаде Сид и мен... и всеки друг изкуствовед, когото съм чел.

Езикът беше безмълвен!

До този миг на истината бях съгласен с носителя на Нобелова награда, покойният химик Ървинг Лангмюър, когото веднъж чух да казва: «Всеки, който не може да обясни работата си на четиринайсетгодишно дете, е шарлатанин».

Вече не го вярвах.

Така че накрая написах за каталога на Сид обичайните глупости за модерното изкуство.

Може и да го имате във вашата библиотека. Четете го със здраве.

Оттогава обаче тази загадка ме занимава и днес имам добри новини за вас. Отново мога да се съглася с д-р Лангмюър за шарлатаните. Ето какво прави Сид Соломон, казано на прост английски език:

Той медитира. Той свързва ръката си и четката с по-дълбоките, тихи и потайни части на съзнанието си... и рисува онова, което вижда и чувства там.

На това се дължи приятният шок от разпознаването, който изпитваме, когато гледаме неговите произведения.

Колко хубаво!

«Ура за Сид Соломон!», ще кажа аз. Той със сигурност е по-енергичен и по-полезен от всички лъжливи свети люде, които медитират дълбоко, след което самодоволно заявяват, че е невъзможно да изразят онова, което са видели и почувствали.

По дяволите, нечленоразделните медитатори! Три пъти ура за творците, които имат смелостта да показват и разказват.

Тъй като сме се събрали да открием библиотека, нека да аплодираме най-вече онези творци, които наричаме писатели. Боже мой, не са ли чудесни писателите? Те не пазят медитациите си за себе си. Много често си докарват мигренозни главоболия и язви, съсипват животите и браковете си, докато правят всичко възможно да покажат и разкажат.

Веднъж научих как да бъда другия вид медитатор, онзи, който не показва и не разказва. Платих осемдесет долара на Махариши Махеш

Йога да ми покаже как се прави.

Махариши Махеш Йога ми даде една мантра, безсмислена дума, която трябваше непрекъснато да си повтарям, докато потъвам все по-дълбоко в съзнанието си. Обещах да не казвам на никого каква е моята мантра. Тя беше следната: Айе-ийм.

Сега ще ви демонстрирам. (*Влиза в транс*) Айе-ийм, айе-ийм, айе-ийм...

(*Излиза от транс*) Къде съм? Още ли съм на петдесет и четири? Или вече съм на осемдесет и шест? Не бих се изненадал.

Добре, това беше обществено безполезният вид медитация. Чувствам се леко освежен, но не виждам как това помага на някого в Ню Линдън или другаде.

Сега за обществено полезния вид медитация, с който е пълна тази благородна сграда: когато писателите медитират, те не си избират скучни, безсмислени мантри, които непрекъснато да си повтарят. Те избират парещи и остри мантри, изпълнени с цвърченето и дрънченето на живота. Те изваждат всичко на показ от най-съкровените кътчета на душата си с мантрите, които избират.

Ще ви дам няколко примера:

«Война и мир»

«Произход на видовете»

«Илиада»

«Упадък и падение на римската империя»

«Критика на чистия разум»

«Мадам Бовари»

«Животът по Мисисипи»

«Ромео и Жулиета»

«Червеният медал за смелост».

Искаше ми се сега да имам вашия каталог. Можех да продължа с литературните мантри, които са променили света към по-добро.

За «Червения медал за смелост», между другото — смята се, че този разказ на Стивън Крейн е особено полезно четиво за американците, особено по време на двестагодишнината. Аз обаче знам един друг разказ на Крейн, който според мен е още по-поучителен за съвременните американци. Може и вие да го знаете. Казва се «Синият хотел».

В «Синият хотел» се разказва за един чужденец, който пристига тук и извършва убийство. Той си въобразява, че се защитава. Уплашил се е до смърт, мислейки си, че американците са много по-опасни, отколкото са всъщност.

Затова убива.

Това е всичко.

Десет процента от вас сигурно се питат защо съм озаглавил речта си «Фабриката за фиде». Сто процента от мен с удоволствие ще обяснят:

Много е просто. Това заглавие е потвърждение на факта, че повечето хора не могат да четат или във всеки случай не обичат да четат.

Четенето е толкова трудно нещо, че повечето ни време в училище минава само в учене как се прави това. Ако бяхме прекарвали толкова време в каране на кънки на лед, колкото в четене, сега щяхме да сме звезди в холивудското шоу за фигурно пързаляне, а не книжни плъхове.

Както знаете, не е достатъчно читателят да възприеме малките символи на страницата с очите си, а в случай че е спял — с пръстите си. След като тези символи вече са в главите ни и сме ги подредили в правилния ред, трябва да ги облечем в тъга, радост или апатия, в любов или омраза, в гняв или умиротвореност, или както е искал авторът да бъдат облечени. За да сме добри читатели, трябва дори да разпознаваме иронията — това е, когато авторът казва едно, а всъщност има предвид друго, противоречейки си за нещо, което смята за измамно.

Трябва да разпознаваме даже и шегите! Тежко и горко ни, ако пропуснем някоя шега.

Затова повечето хора се отказват от четенето.

Така че, независимо от цялото ликуване, което тази нова библиотека ще предизвика в общността, тази сграда можеше да е и фабрика за фиде. Нищо лошо няма във фидето. Нищо лошо няма в библиотеките. Това са съвсем неутрални добри неща.

Сигурно основната тема на тази прекрасно структурирана реч ще влезе в жаргона на Кънектикътския колеж.

Някой студент може да каже на друг: «Искаш ли да пием по една бира?».

А другият може да отговори: «Не. Казаха ми, че ще ме скъсат. Като имам предвид сърцераздирателните жертви, които родителите ми са направили, за да ме пратят тук, по-добре да прекарам известно време във фабриката за фиде».

Ако студент зададе особено тъп въпрос на някой преподавател, преподавателят може да му каже: «Иди във фабриката за фиде и разбери».

И така нататък.

Разбира се, този достоен книгомобил от камък и стомана не е скучна фабрика за фиде за нас, за тази банда читатели — за нас, малцината щастливци. Тъй като ние много обичаме книгите, това трябва да е един от най-пълните, най-веселите дни в живота ни.

Глупаво ли е да се вълнуваме толкова от книги в епохата на киното и телевизията? Ни най-малко, защото способността ни да четем, съчетана с библиотеки като тази, ни прави най-освободените мъже и жени — и деца.

(Между другото, тази дума изглежда много странно, когато е изписана: «най-освободени». Радвам се, че не съм чужденец.)

Както и да е, тъй като сме читатели, не трябва да чакаме някой специалист по комуникациите да реши какво трябва да мислим по-нататък... и как точно да го правим. Можем да пълним главите си с всичко от антилопи до ягоди, по всяко време на денонощието.

Може би още по-вълшебното е, че ние, читателите, можем толкова евтино да общуваме помежду си във времето и пространството. Мاستилото и хартията са почти толкова евтини, колкото пясъка и водата. Не трябва да се събира някой управителен съвет, за да реши дали можем да си позволим да запишем едно или друго. Самият аз веднъж описах края на света на две страници — за по-малко от едно пени, включително износването и късането на лентата на пишещата ми машина и дъното на панталоните ми.

Замислете се над това.

Сравнете го с бюджетите на Сесил Б. Демил.

Киното е просто поредната протеза за човешки същества, на които им липсва нещо. Ние живеем не само в епохата на киното, но и в епохата на изкуствените челюсти, на стъклените очи, на перуките, на силиконовите гърди и прочее, и прочее.

Киното е идеалното лекарство за хора, които не искат или не могат да четат и нямат въображение. Тъй като нямат въображение, на тези хора могат да им се показват актьори и пейзажи, съпроводени с подходящата музика и всичко останало.

Но пак ще повторя, че киното е ужасно скъп начин да се каже нещо на някого, като тук включвам и телевизията. Нещо повече — здрави хора, изложени на прекалено много актьори и прекалено много пейзажи, един ден могат да се събудят и да установят, че въображението им е мъртво.

Единственото ми известно средство против това е библиотеката... и способността да се чете.

Четенето тренира въображението — изкушава го да става все по-силно.

Толкова за това.

Сигурно би било уместно по такъв повод да се каже нещо свято. За съжаление, ораторът, когото сте наели, е унитариец. Не знам почти нищо за светите работи.

Езикът е свят за мен, което пак показва колко малко знам за светостта.

Литературата е свята за мен, което пак показва колко малко знам за светостта.

Свободата ни да говорим или да пишем каквото си искаме в тази страна е свята за мен. Това е рядка привилегия не само на тази планета, но подозирам, че и в цялата Вселена. И това не е нещо, което някой ни е дал. Това е нещо, което даваме сами на себе си.

Медитацията е свята за мен, тъй като вярвам, че всички тайни на битието и небитието са някъде в главите ни... или в главите на другите.

Вярвам, че четенето и писането са най-полезните форми на медитация, открити някога.

Като четем произведенията на най-интересните улове в историята, ние медитираме с нашия ум и с техния.

За мен това е чудо.

Девизът на тази достойна библиотека е вечният девиз на всички медитатори: «Пазете тишина».

Така завършва моята реч.

Благодаря ви за вниманието.“

[1] Гинзбург, Алън. Вой. Прев. Владимир Левчев. С., ИК „Колибри“, 2009. — Б.пр. ↑

МАРК ТВЕН

Медитирал съм със съзнанието на Марк Твен. Започнах да го правя като дете. Все още го правя. Когато бях малък, много ме окуражаваше мисълта, че този континент е пълен с толкова интересни и прекрасни неща, че няма нужда да се възхищавам на хора от другаде. Трябваше да подражавам на другите американци. Сега се отнасям със смесени чувства към такъв съвет. Невинаги е било удобно или привлекателно да се държа като чист американец, какъвто съм.

Тъй като съм едновременно хуморист и сериозен писател, бях поканен да говоря на стогодишнината от завършването на чудатата къща на Марк Твен в Хартфорд, Кънектикът. Церемонията се състоя на 30 април 1979 година. Специално в моя чест на билиардната маса на Марк Твен на третия етаж бяха подредени топки. Щяха да ми позволят да ги разбия с личния стик на Марк Твен. Аз отказах. Не се осмелявах да дам на духа на Марк Твен възможността да ми каже, например изстрелвайки бялата топка право в ъгловия джоб, без да докосне нищо по пътя си, какво мисли за мене.

Официалните ми бележки за Марк Твен бяха следните:

„Всеки американски писател смята, че тази къща е обитавана от призраци. Косата ми може да побелее преди края на тази много кратка реч.

Ще цитирам един предишен обитател на тази къща: «Когато срещна добре обрисуван герой в художествената литература или биографията, обикновено изпитвам топъл личен интерес към него по причина, че го познавам отпреди — срещал съм го по реката».

Твърдя, че това е дълбоко християнско твърдение, отзвук от блаженствата. То е построено — както много шеги, впрочем — от обезоръжаващо прозаично начало и неочаквано предизвикателен завършек.

Ще го повторя, защото ние несъмнено сме тук да се повтаряме. Влюбените не правят почти нищо друго, освен да се повтарят.

«Когато срещна добре обрисуван герой в художествената литература или биографията, обикновено изпитвам топъл личен интерес към него по причина, че го познавам отпреди — срещал съм го по реката.»

Според мен три думи правят това свещена шега. Те са «топъл», «личен» и «реката». Реката, разбира се, е животът — и не само за речните лоцмани, но даже и за хората в пустинята, за хората, които никога не са виждали вода в толкова дълга и тясна форма. Марк Твен казва това, което Христос е казвал по толкова много начини: че не може да не обича някого в живота.

Разбира се, аз се отнасям скептично към божествеността на Христос и с насмешка към идеята, че има Бог, който се грижи за това как се чувстваме и какво правим. Отгледан съм по този начин — наред това, което провинциалистите от изток си представят като Библейски пояс. Скептицизмът ми беше затвърден от Марк Твен в годините, през които се формирах като личност, както и от други добри хора. Оттогава съм завещал на моите деца тази липса на вяра и любовта си към литературата в нейна подкрепа.

Искушавам се по този повод да изразя с няколко думи идеала, който родителите ми, Твен и останалите са отстоявали преди мен и който сега предавам нататък. Този идеал, постигнат от малцина, е следният: «Живей така, че да можеш да кажеш на Бог в деня на Страшния съд: „Бях много добър човек, макар че не вярвах в Теб“». Между другото, в тази реч думата «Бог» и всички местоимения, отнасящи се за Него, са изписани с главна буква.

Ние, религиозните скептици, бихме искали да се перчим малко на небето, обяснявайки на останалите, прекарвали много време да треперят в църквите тук долу: «Не ме интересуваше дали доставях удоволствие на Бог, или Го гневях — никога не ми е влизал в сметките».

Религиозните скептици често стават много жлъчни накрая, също и Марк Твен. Нямам намерение сега да гадаем защо е станал толкова жлъчен. Знам защо аз ще стана жлъчен. Най-накрая ще разбера, че през цялото време съм бил прав — няма да видя Бог, няма нито рай, нито Страшен съд.

Използвах думата «сметки». Тя е роднина на онзи елегантен глагол от Мисури, «смятам». По времето на Твен и в граничните

райони човек, който смятал едно или друго, искал лъжите му да бъдат уважавани, тъй като до тях се достигало посредством аритметика. Искал да признаете, че аритметиката, логиката на неговите лъжи, е вярна.

Знам един дебелашки виц, който не е подходящ за разказване в смесена компания във викторианска къща като тази. Мога обаче да ви кажа финала, без да обидя някого. Ето го: «Не си сваляй шапката. Можем да се окажем на мили оттук». Всеки писател, започващ някаква история, може да си каже: «Не си сваляй шапката. Можем да се окажем на мили оттук».

Това е тайната на добрия разказвач — да лъже, но аритметиката да е вярна. Разказвачът, също като всеки друг ентусиазиран лъжец, се отправя на непредсказуемо приключение. Първата му лъжа, неговото въведение, ще породии още много лъжи. Разказвачът трябва да избира между тях, да търси онези, които са най-правдоподобни, които поддържат аритметиката вярна. Така историята се създава сама.

Най-бурното разказваческо приключение, със сметки от Мисури, е «Един янки в двора на крал Артур». То е написано в този свещено абсурден паметник, също както «Приключенията на Том Сойер», «Скитник в чужбина», «Принцът и просякът», «Животът по Мисисипи», от която цитирах, и световният шедевър «Хъкълбери Фин». Най-продуктивните години на Твен са прекарани тук — откогато е навършил трийсет и девет години до достигането на моята възраст, петдесет и шест. Той е бил на моите години, когато е заминал оттук да живее в Европа, в Рединг и в Ню Йорк, най-големите му произведения вече са били зад гърба му.

Ето докъде бил стигнал по реката на живота, когато си е тръгнал оттук. Вече не е могъл да си позволи да живее тук. Никак не го е бивало в бизнеса.

За «Един янки в двора на крал Артур» — неговото въведение, неговата първа лъжа обещава голяма веселба. Какво по-комично от това да върнеш в Ранното средновековие един оптимист и технократ от деветнайсети веки? Подобно въведение със сигурност е ключ към сандък с ужасно смешни шеги и ситуации. Когато е взел този лъскав ключ, Марк Твен може би си е казал: «Не си сваляй шапката. Можем да се окажем на мили оттук».

Ще ви припомня къде се е оказал той, със или без шапката си. Този янки и неговата малка групичка електротехници, механици и какви ли не още били нападнати от хиляди английски воители, въоръжени с мечове, копия и брадвиг. Нашият янки укрепил позициите си с няколко реда електрически огради и ров. Той имал и няколко предшественика на съвременните картечници, които се наричали Гатлингови картечници.

Много е смешно, че хиляди от първите нападатели били убити от електрически ток. Десет хиляди от най-великите рицари на Англия чакали в резерва. Ето че идват; цитирам и ви каня да се посмеете с мен, докато чета:

«Тринайсетте Гатлингови картечници започнаха да повръщат смърт върху обречените десет хиляди. Те се спряха, удържаха за момент позициите си срещу този опустошителен потоп от огън, след което се разпръснаха, обърнати към рова и понесени към него като слама от вятъра. Една четвърт от войската изобщо не успя да стигне до издигнатия ръб на укреплението; три четвърти го достигнаха и се хвърлиха долу, към смъртта от удавяне.

Десет кратки минути след като открихме огън, въоръжената съпротива беше напълно унищожена, кампанията беше приключила, ние, петдесет и четиримата, бяхме господари на Англия! Около нас лежаха мъртви двайсет и пет хиляди мъже.»

Край на цитата.

Колко смешен финал.

Марк Твен починал през 1910 година, на седемдесет и пет годишна възраст и четири години преди началото на Първата световна война. Чувал съм да казват, че той предрекъл тази война и всички останали след нея в «Един янки в двора на крал Артур». Не го е направил Твен. Направило го е неговото въведение.

Колко отвратен ли е бил този човек на изкуството, че невинните му шеги за технологията и суеверията неумолимо са го отвели до отвратителен край. Внезапно и ужасяващо, онова, което изглеждало толкова ясно в книгата дотук, вече изобщо не било ясно — кой е добър, кой е лош, кой е мъдър, кой е наивен. Питам ви, кой е по-подлуден от суеверия и жажда за кръв, хората с мечовете или хората с Гатлинговите картечници?

Ще ви кажа, че фаталното въведение на «Един янки в двора на крал Артур» си остава главното въведение на западната цивилизация и все повече на световната цивилизация, накратко казано: най-здравомислещите, най-приятните хора, използващи най-високите технологии, ще наложат здравомислие в целия свят.

Да ви прочета ли края на «Един янки в двора на крал Артур» още веднъж?

Няма нужда.

Да се върнем към обикновеното разказвачество, което не е навредило на никого: въведението оформя всяка история, да, но авторът трябва да осигури езика и тона.

Струва ми се очевидно, като на американец, пишещ сто години след построяването на тази къща, че нямаше да се прочуем като нация с гъвкав, забавен и често красив собствен език, ако не беше геният на Марк Твен. Само един гений би могъл толкова елегантно да създаде погрешно впечатление за речта ни, за остроумието ни, за здравия ни разум и за почтеността си пред нас самите и пред останалия свят.

Самият той беше най-пленителният американец в сърцето на всяка от неговите истории. Лесно можем да простим това, защото той успява да внуши, че читателят е същият като него и може да му е брат. Най-поразително прави това в образите на младия речен лоцман и Хъкълбери Фин. Прави го толкова добре, че и последният новопристигнал по тези брегове, най-вероятно виетнамски бежанец, може, четейки го, да започне да си въобразява, че притежава частица от особения чар на Марк Твен.

Това е чудо. Този тип чудеса си имат име и то е митове.

Представете си, ако обичате, какво мнение щяхме да имаме за себе си и какво мнение за нас щяха да имат другите, ако не бяха митовете за нас, създадени от Марк Твен. След това можете да започнете да пресмятате дълга ни към този човек.

Един човек. Един-единствен човек.

Кръстиях първородния си син на него.

Благодаря ви за вниманието.“

9

ПО-СМЕШЕН НА ХАРТИЯ ОТ ОСТАНАЛИТЕ

Бива ме повече от другите в моя занаят да се шегувам на хартия.

Не знам дали си заслужава, но това е речта ми по повод дипломирането на випуска във Фридонския колеж, Фридония, Ню Йорк, на 20 май 1978 година, която съдържа, наред с останалото, и някои от моите теории защо и как действат шегите:

„Говорителят на вашия випуск току-що каза, че й е омръзнало до смърт да чува: «Радвам се, че не съм младеж сега». Мога само да кажа: радвам се, че не съм младеж сега.

Президентът Бийл не искаше да има никакви отрицателни помисли в прощалното му слово до вас, затова ме помоли аз да направя следното съобщение: «Всички, които дължат такси за паркинга, следва да ги заплатят, преди да напуснат сградата, в противен случай ще си имат неприятности с академичните справки».

Когато бях малък, в Индианаполис имаше един хуморист на име Кин Хъбард. Всеки ден той пишеше по няколко реда за «Индианаполис Нюз». Индианаполис има нужда от всеки хуморист, до когото може да се добере. Често пъти той беше духовит като Оскар Уайлд. Беше казал например че Сухият режим е по-добър, отколкото изобщо да не съществува алкохол. Беше казал, че който е измислил слабоалкохолната бира, явно е бил доста слаб. Беше казал, че бедността не е порок, но спокойно би могла да бъде. Веднъж отишъл на една церемония по дипломирането и после заявил, че според него би било по-добре важните неща да се разпределят в рамките на четирите години, вместо да се оставят за самия край.

Е, предполагам, че тук, във Фридония, истински важните неща са били разпределени в четирите години и сега нямате особена нужда от мен. В такъв случай имам късмет. В общи линии, имам да ви казвам

само едно нещо — това със сигурност е краят на детството. «Много съжалявам», както казваха по време на Виетнамската война.

Може би сте чели романа на Артър Ч. Кларк «Краят на детството», един от малкото шедеври в областта на научната фантастика. Всички останали са написани от мен. В романа на Кларк човечеството внезапно претърпява забележителна еволюционна промяна. Децата стават много по-различни от родителите, не толкова във физическо, колкото в духовно отношение, и един ден те образуват нещо като колона от светлина, която се извива в спирала към вселената, а мисията ѝ остава неизвестна. Така завършва книгата. Вие, завършващите студенти, обаче приличате много на родителите си и се съмнявам, че ще се отправите сред сияние към космоса, щом ви връчат дипломите. Много по-вероятно е да се отправите към Бъфало, Рочестър или Ийст Куог... или към Кохоуз.

А и предполагам, че всички вие ще искате пари и голяма любов, освен всичко друго. Ще ви кажа как да спечелите пари: работете много здраво. Ще ви кажа как да намерите любовта: носете хубави дрехи и се усмихвайте през цялото време. Научете текстовете на най-новите песни.

Какво друго да ви посъветвам? Яжте много трици, за да си набавяте необходимия хранителен обем. Единственият съвет, който съм получавал от моя баща, беше: «Никога не си пъхай нищо в ушите». Нали знаете, че най-малките костици на тялото ви се намират в ушите, както и усещането ви за равновесие. Ако бърникате в ушите си, може не само да оглушеете, но и да започнете непрекъснато да падате. Затова оставете ушите си на мира. Добре са си и така.

Не убивайте никого, дори и щатът Ню Йорк вече да не праща хора на електрическия стол за това.

Общо взето, това е всичко.

Едно от незадължителните неща, които бихте могли да направите, е да си дадете сметка, че сезоните са шест, а не четири. Поезията на четирите сезона е абсолютно сбъркана в тази част на планетата, което може би обяснява защо сме толкова потиснати през цялото време. Имам предвид, че много често пролетта не прилича на пролет, ноември не става за есен и така нататък. Ето каква е истината за сезоните — пролетта е май и юни. Какво по-пролетно от май и юни? Лятото е юли и август. Много е горещо, нали? Есента е септември и

октомври. Виждате ли тиквите? Усещате ли миризмата на запалена шума? След това идва сезонът, наречен «заклучване». Тогава природата гаси всичко. Ноември и декември не са зимата. Те са заключване. След това идва зимата, януари и февруари. Леле, колко са студени! Какво идва след това? Не е пролетта. Идва «отключване». Какво друго може да са жестокият март и малко по-милостивият април? Март и април не са пролетта. Те са отключване.

Още един незадължителен съвет — ако някога ви се наложи да държите реч, започнете с някой виц, ако знаете такъв. Дълги години търсех най-хубавия виц на света. Мисля, че вече го знам. Ще ви го кажа, но трябва да ми помогнете. Трябва да кажете: «Не», когато си вдигна ръката ето така. Става ли? Не ме разочаровайте.

Знаете ли защо сметаната е много по-скъпа от млякото?

(Публиката: «Не».)

Защо кравите никак не обичат да клечат върху толкова малки бутилки?

Това е най-хубавият виц, който знам. Навремето, когато работех в «Дженерал Електрик Къмпани» в Скенектади, трябваше да пиша речи за служители на фирмата. Включих вица за кравите и малките бутилки в речта на един от вицепрезидентите. Той си четеше речта и не беше чувал този виц. Не можа да спре да се смее и трябваше да го отведат от трибуната с кръвотечение от носа. Уволниха ме на следващия ден.

Как работят вицове? Началото на всеки добър виц те предизвиква да се замислиш. Ние сме толкова простодушни животни. Когато ви попитах за сметаната, не можехте да се сдържите. Наистина се опитвахте да измислите логичен отговор. Защо пилето пресича улицата? Защо пожарникарите носят червени тиранти? Защо Джордж Вашингтон е погребан на склона на един хълм?

Втората част на вица обявява, че никой не ви кара да мислите, никой не иска да чуе прекрасните ви отговори. Вие изпитвате такова облекчение, че най-сетне има някой, който не иска от вас да проявявате интелигентност. Смейте се от радост.

Всъщност построих цялата тази реч по такъв начин, че да ви позволи да бъдете глупави, колкото си искате, без напрежение и без никакви наказания. Дори написах една много смешна песен по този повод. Липсва ѝ музика, но тук сме затънали до гуша в композитори. Все ще се появи някой. Думите звучат така:

*Сбогом, сбогом, моя Фридония,
Адиос, учители и пневмония.
Щом разбера къде е купонът,
ще ти звънна без ирония.
Толкова те обичам, Антония,
че ще ти купя арония.
Обичаш ме и ти, нали, Антония?*

Нали виждате — опитвахте се да отгатнете следващата рима. Никого не интересува колко сте умни. Затова се смейте от облекчение.

Държа се толкова глупаво, защото много ви съжалявам. Толкова много съжалявам всички вас. Животът пак ще е много суров, веднага щом приключим тук. А най-полезната мисъл, която ще ни крепи, когато отново се възцари хаосът, е, че ние не принадлежим към поколения толкова различни, както се опитват да ни внушат някои, колкото ескимосите и аборигените в Австралия. Всички ние сме толкова близо едни до други във времето, че би трябвало да се възприемаме като братя и сестри. Имам няколко деца — шест, ако трябва да сме точни, — което със сигурност е твърде много за един атеист. Когато моите деца се оплакват от нашата планета, аз им казвам: «Млък! Самият аз току-що пристигам. За кого ме взимате, за Матусали? Мислите, че днешните новини ми харесват повече, отколкото на вас? Грешите».

Всички ние повече или по-малко живеем един и същи живот сега.

Какво искат малко по-възрастните хора от малко по-младите? Искат признателност, че са оцелели толкова дълго, често пъти проявявайки изобретателност, в трудни условия. Малко по-младите хора са непоносимо стиснати да покажат признателност за това.

Какво искат малко по-младите хора от малко по-възрастните? Повече от всичко, струва ми се, те искат да бъдат възприемани, на момента и без излишно суетене, като мъже и жени. Малко по-възрастните хора са непоносимо стиснати да ги възприемат по този начин.

Ето защо аз се нагърбвам със задачата да обявя настоящите абсолвенти за жени и мъже. Повече никой не бива да се отнася с тях

като с деца. Нито пък те могат да се държат като деца — никога вече.

Това се нарича церемония за навлизане в пубертета.

Давам си сметка, че идва малко късно, но по-добре късно, отколкото никога. Всяко примитивно общество, изучавано някога, има церемония за навлизане в пубертета, по време на която бившите деца веднъж завинаги стават жени и мъже. Някои еврейски общности все още зачитат този старинен обичай, разбира се, и според мен извличат полза от него. Като цяло обаче, нашите ултрамодерни, свръхиндустриализирани общества са решили да премахнат церемониите за навлизане в пубертета, освен ако не броим издаването на шофьорска книжка на шестнайсетгодишна възраст. Ако искате да броите това за церемония за навлизане в пубертета, тя има една много странна особеност — пубертетът ви може да бъде отнет от съдия, дори да сте на петдесет и шест години като мене.

Друго събитие в живота на американските и европейските мъже, което може да се смята за церемония за навлизане в пубертета, е войната. Ако лице от мъжки пол се върне у дома след война, особено ако е сериозно ранено, всички са единомислени — той е истински мъж. Когато се прибрах в Индианаполис след Втората световна война в Германия, един мой чичо ми каза: «Боже мой, сега приличаш на мъж». Искаше ми се да го удуша. Ако го бях направил, щеше да е първият германец, убит от мен. Бях мъж още преди да отида на война, но той за нищо на света не искаше да го признае.

Допускам, че забавянето на церемонията за навлизане в пубертета на младите момчета в нашето общество е хитър план, макар и несъзнателно замислен, целящ да накара тези момчета да искат да отидат на война, независимо колко ужасна или несправедлива е тя. Разбира се, има и справедливи войни. Войната, на която нямах търпение да отида, се оказа от справедливите.

А кога едно лице от женски пол престава да бъде малко момиченце и става жена, с всички права и привилегии, произлизащи от това? Всички знаем отговора със сигурност — когато роди дете в брак, разбира се. Ако това първо дете е извънбрачно, тя все още е дете. Има ли нещо по-просто, по-естествено или по-очевидно от това — или пък, в наши дни и в нашето общество поне, по-несправедливо, по-неуместно или направо глупаво?

Май е по-добре за собствената ни сигурност да възстановим церемониите за навлизане в пубертета.

Не само обявявам настоящите абсолвенти за жени и мъже. С цялата ми дадена власт аз ги обявявам също така за кларкове. Повечето от вас знаят, сигурен съм, че всички бели хора на име Кларк са потомци на обитатели на Британските острови, които се отличавали с уменията си да четат и пишат. Разбира се, всеки чернокож на име Кларк най-вероятно е потомък на някой, който е бил принуден да работи без заплащане и без никакви права за някой бял човек на име Кларк. Интересен род е този Кларк.

Давам си сметка, че вие, завършващите, сте специалисти в някаква област. Само че вие сте прекарвали по-голямата част от последните шестнайсет и повече години, учейки се да четете и пишете. Хората, които могат с лекота да четат и да пишат като вас, са чудеса и според мен ни позволяват да допуснем, че може би все пак сме цивилизовани. Ужасно е трудно да се научиш да четеш и пишеш. Отнема ти цяла вечност. Когато обвиняваме учителите в училище за ниските оценки по четене на учениците им, се държим така, сякаш това е най-лесното нещо на света — да научим някого да чете и пише. Опитайте някой път и ще видите, че е почти невъзможно.

Каква полза да си кларк, след като вече има компютри, кино и телевизия? Кларкуването, чисто човешко начинание, е свято. Машинарията не е. Кларкуването е най-дълбоката и ефективна форма на медитация, практикувана на тази планета, и далеч надминава халюцинациите на хиндуист на върха на някоя планина. Защо ли? Защото кларковете, умеейки да четат, могат да мислят с мислите на най-мъдрите и най-интересните улове в цялата история. Когато кларковете медитират, дори самите те да са с посредствен интелект, те го правят с мислите на ангели. Има ли нещо по-свято от това?

Толкова за пубертета и кларкуването. Останаха още две важни теми — самотата и скуката. Независимо на колко години сме, ние ще сучаем и ще сме самотни до края на живота си.

Самотни сме, защото нямаме достатъчно приятели и роднини. Човешките същества би трябвало да живеят в стабилни, големи семейства от по петдесет и повече души със сходни възгледи. За хората от племето ибо в Нигерия е нещо съвсем нормално да имат хиляда роднини, с които се познават доста добре. Когато се роди дете, то

тръгва на дълго пътешествие, за да се запознае с всичките си роднини. Това нещо все още е доста разпространено в Европа, макар че числото хиляда е твърде високо за там. Когато ние или нашите прадеди сме пристигнали в Америка обаче, ние сме се съгласили, освен всичко друго, да се лишим от такива семейства. Такова решение е болезнено, нечовешко. В емоционално отношение то е ужасно скъпо.

Говорителят на вашия випуск изрази съжаление за разпадането на институцията на брака в тази страна. Бракът се разпада, защото семействата ни са прекалено малки. Един мъж не може да е цяло общество за една жена и една жена не може да е цяло общество за един мъж. Опитваме се, но едва ли е изненада, че мнозина от нас не издържат.

Затова препоръчвам на всички да станете част от всевъзможни организации, независимо колко нелепи са те, просто за да имате повече хора в живота си. Не е от особено значение дали повечето от членовете им са идиоти. Имаме нужда от множество всевъзможни роднини.

Що се отнася до скуката, немският философ Фридрих Вилхелм Ницше, умрял преди седемдесет и осем години, е казал следното: «Срещу скуката дори боговете са безсилни». Трябва да скучаем. Това е част от живота. Научете се да се справяте с нея или няма да сте онова, за което провъзгласих членовете на този дипломиращ се випуск — зрели жени и мъже.

Ще завърша, като отбележа, че списанията за публицистика, чиято работа е да знаят и разбират всичко, са установили, че тазгодишните випускници били апатични. Кръвта тече бавно във вените на тазгодишните випускници. Те имат нужда от «Геритол». Е, като човек от едно по-енергично поколение, с блясък в очите и пружинираща походка, нека ви кажа какво ни позволяваше през цялото време да се реем високо като хвърчила — омразата. През целия си живот съм имал кого да мразя — от Хитлер до Никсън, не че тези двамата могат да се сравняват по злодеяния. Вероятно е трагично, че човешките същества могат да черпят толкова енергия и ентусиазъм от омразата. Ако искате да се чувствате десет фута висок и сякаш можете да тичате сто мили без почивка, омразата върши много по-добра работа от кокаина. Хитлер възстанови Германия — една победена, банкрутирала, полумъртва от глад нация — само чрез омраза и нищо повече. Представяте ли си?

Затова ми се струва доста вероятно випуск 1978-а в Съединените американски щати всъщност да не е апатичен, а само да изглежда такъв на хората, свикнали да достигат екстаз чрез омраза. Членовете на випуск 1978 не са заспали, не са застинали, не са апатични. Те просто извършват експеримента да се справят без омраза. Омразата е липсващият им витамин и те много правилно са усетили, че в дългосрочен план той е точно толкова полезен, колкото и цианидът.

Това, което правят, е много вълнуващо и аз им пожелавам успех.“

* * *

Една от причините да трябва да съм по-смешен на хартия от повечето ми колеги е, че имам немско име, което не пропуска да напомни на всеки американец поне за милисекунда за германския враг в двете световни войни. На мен самия, военнопленник на германците, всяко немско име ми го напомня поне за същата милисекунда. Аз бях от нашите, нали помните?

Затова не е зле да казвам някой виц при първа възможност.

Разговарял съм с няколко германски ветерани от Втората световна война, които сега живеят в Америка, и всъщност съм ги харесвал. Те също бяха неописуемо смешни при първа възможност.

Възможно е и Марк Твен да е черпил част от енергията си на комик от същата неловкост. Все пак той е служил за кратко на Конфедерацията в най-кървавата война в американската история, а след това е заставал пред публика, платила да го види, в която, наред с другите, е имало и ветерани от Съюза със съпругите си.

* * *

Предимството на писателя, който умее да се шегува, е, че той или тя може да е наистина смешен, ако има нещо наистина смешно. Повечето съвременни американски романисти, особено онези, които са смятани за велики, тъй като книгите им са много дебели, не могат да са смешни дори когато трябва да са смешни. Затова те трябва през цялото време да се преструват, че се занимават с толкова сериозни неща,

например с доброто и със злото, така че да не е възможно да има нищо смешно при тях. Затова произведенията им неизменно са мрачни като полицейски хрътки.

Книгите на шегаджиите са кратки, което е социален недостатък в епоха, в която литературната значимост се мери на килограм. Работата е там, че вицовете обясняват идеите толкова ефективно, че няма кой знае какво да се добави след поантата. Време е за нова идея... и за нов хубав виц.

* * *

Веднъж попитах моя приятел Джо Хелър какво прави. Той каза, че имал идея за нова книга. Казах му, че една идея изобщо не стига за цяла книга. Казах го, защото той е смешен писател.

Ако беше сериозен писател, щях да кажа, че една идея е предостатъчна за трилогия.

* * *

Най-лошото за един писател, който умее да се шегува, разбира се, както посочи Джеймс Търбър от Кълъмбъс, Охайо, в едно есе преди години, е следното: без значение за какво става дума, шегаджията винаги ще се стреми да каже нещо смешно.

* * *

Някой отракан млад критик скоро ще използва този цитат срещу мен, мислейки ме за прекалено тъп да си дам сметка, че сам съм се обрекъл, прекалено невеж да разбера, че, без да искам, сам съм посочил големия си недостатък.

Често търсят моя съвет млади писатели, които искат да са прочути и приказно богати. Най-доброто, което мога да им предложа, е следното:

С възможно най-убедителния вид на полицейска хрътка обявете, че работите по дванайсет часа на ден над шедъовър. Внимание: всичко е загубено, ако се усмихнете.

10

НЕУДОБСТВО

Един приятел веднъж ми разказа за това, което той наричаше „екзистенциално бръмчене“, безпокойството, което ни движи, което никога не ни позволява напълно да се отпуснем. Веднъж опитал хероин. Каза, че веднага разбрал как прелъстява този наркотик. За първи път в живота си не му досаждало екзистенциалното бръмчене.

Аз бих описал бръмченето, което ме съпровожда през цялото време, като неудобство. По някакъв начин съм се опозорил.

Роднините ми в Индианаполис може би наистина смятат, че е така. Те не изпитват особен ентузиазъм от работата ми. Вече ви разказах за неприязънта на чичо Джон към нея. Що се отнася до чичо ми Алекс, посветих му „Сирените от Титан“, а той каза, че не можел да я чете. Според него битниците щели много да я харесат. Леля ми Ела, която притежаваше книжарница „Стюартс“ в Луисвил, Кентъки, не искаше да поръчва моите книги. Намираше ги за уродливи и не го криеше.

Единствената похвална рецензия, която съм получавал досега в родния си град, беше в броя от октомври 1976 година на „Индианаполис Магазин“, издание на Търговската камара. Тя започваше така:

Независимо дали харесват книгите му, или не (има и такива, които не ги харесват), повечето хора, които познават Кърт Вонегът-младши, са на мнение, че той е добър човек.

В Индианаполис неговите лели, братовчеди и старите му приятели го наричат Кей и пазят мили и живи спомени за него. Леля му Ърма Вонегът Линденер казва с обич: „Той е толкова добричък, страшно е мил“, а очите ѝ грейват от обич, докато разказва за грижите, които е полагал за семейството през годините. Бил е в завидно добри

отношения с чичо си, Алекс Вонегът... макар убежденията им коренно да се различават.

Огромната пропаст между старовремското благородство на роднините на Вонегът и неговият собствен съвременен начин на живот, мислене и писане не е отслабила обичта помежду им. Мисис Линднър, интелигентна, образована жена, признава, че не е чела „Закуска за шампиони“ и няма намерение да го прави. Някои от другите му книги също я озадачават, но гордостта ѝ от постиженията му на голям писател не може да намалее заради разлика във възгледите...

За моите роднини още по-обиден от книгите ми е фактът, че съм разведен. В историята на семейството ми в Америка аз съм едва вторият човек, който се е развел. Когато се върнах в Индианаполис за погребението на чичо Алекс, в погребалното бюро „Фланър енд Бюканън“ една моя братовчедка, с която навремето бяхме много близки, ми обърна гръб, защото не съм останал с първата си жена, въпреки всички трудности.

* * *

Единственият друг Вонегът, който се е развеждал, е чичо ми Уолтър, също първи братовчед на баща ми. И той имал нахалството да си търси щастието в света на изкуството в Ню Йорк Сити, като сценичен актьор. Той бил протеже на най-видния романист на Индианаполис по онова време, Бут Таркингтън. Никога не съм виждал мистър Таркингтън, макар че известно време живеел само на една пряка от дома му на Норт Меридиан стрийт, в който почина през 1946 година. Използването му на чернокожи като хумористични елементи в някои от неговите разкази, независимо от добрите намерения на мистър Таркингтън, прави разказите му да изглеждат малко отживели днес.

Независимо от това, мистър Таркингтън, освен всичко останало беше и първокласен драматург, какъвто аз не съм, той гледал чичо

Уолтър в любителски представления в Индианаполис и го накара да дойде тук в края на двайсетте години, което чичо Уолтър направил.

Той веднага пожънал успех във второстепенни роли, например участвайки с Хъмфри Богарт във „Вкаменената гора“. Съпругата му Марджъри също се справяла добре като второстепенна актриса и чичо Уолтър, леля Марджъри и двете им деца, Уолтър-младши и Ърма, участвали заедно в единствената комедия на Юджийн О'Нийл, „Пустинните земи“, с участието на Джордж М. Кохан. Представете си само — четирима Вонегът наведнъж в постановка на Бродуей.

Първия път, когато дойдох да работя в Ню Йорк като възрастен, като пиар на „Дженеръл Електрик“ със седалище в Скенектади, по-възрастните хора често ме питаха дали не съм роднина на Уолтър и Марджъри Вонегът. Помнеха ги като актьори и бонвивани. Пиеха много. Пиеха алкохол в нелегалните барове и можеха да разказват истории за гангстерите, които познавали.

Разведоха се, защото Марджъри се влюби в Дон Маркуис, създателят на Арчи и Мехитабел. Маркуис тогава не беше женен и тя се омъжи за него.

Към края на трийсетте години чичо Уолтър трудно получаваше роли, отчасти заради пиенето си, така че той се прибра в Индиана с нова съпруга, красива млада актриса на име Розали, която семейството така и не прие. Построиха си малка къщичка в една градина в северната част на Индиана, собственост на овдовялата майка на чичо Уолтър. Там си живееха, пиеха много и говореха как ще си направят собствена малка трупа в пустошта, както често говорят пропилените се бивши актьори и актриси.

Скоро след това умряха.

* * *

Джейн Кокс Вонегът и аз, влюбени от деца в Индианаполис, се разделихме през 1970 година след брак, продължил двайсет и пет години по стандартните мерки. Още сме добри приятели, както се казва. Също като толкова много други двойки днес, които вече не са двойки, и ние преминахме през някакво ужасно, неизбежно преमेждие, което не бяхме в състояние да проумеем. Също като

шестте ни деца, и ние бяхме току-що пристигнали на тази планета и правехме всичко по силите си. Така и не разбрахме какво ни е застигнало. Не беше друга жена, не беше и друг мъж.

Събудихме се в две линейки, тръгнахме към различни болници, така да се каже, и повече не успяхме да се съберем. Да, живи бяхме, но бракът ни беше мъртъв.

А той не беше като Лазар.

Дълго време този брак беше добър, след което вече не беше. Там някъде дойде и шокът от това, че децата ни вече нямаха нужда от нас. И двамата трябваше да си намерим други важни наглед задачи и други неотложни причини да работим и да се притесняваме. Аз обаче започнах да обяснявам, нарушавайки правилото, което винаги налагам, когато преподавам писане: „Можете само да кажете какво се е случило. Ще бъдете изхвърлени от този курс, ако сте толкова арогантни, че да си въобразявате, че можете да ми кажете защо се е случило. Не го знаете. Няма как да го знаете“.

* * *

Така че аз изпитвам неудобство от провала на първия ми брак. Неудобно ми е от начина, по който по-възрастните ми роднини приемат книгите ми. Само че изпитвах неудобство още преди да се ожения или да напиша книга. Може би обяснението се крие в един лош сън, който сънувам, откакто се помня. В този сън знам, че много отдавна съм убил една възрастна жена. Оттогава живея примерен живот.

Само че сега полицията е дошла да ме прибере, с неоспорими доказателства за моето престъпление. В общи линии, това е сюжетът на „Престъпление и наказание“ от Достоевски, разбира се. Освен това, по някакво съвпадение, двамата с Достоевски сме родени на една дата.

* * *

Възможно ли е тази жена да е майка ми? Попитах един психиатър. Тя каза, че жената може дори да не е жена. Може да е мъж.

Отидох при един хиндуист, за когото се смяташе, че има окултни сили. Отговорих на обявата му във „Вилидж Войс“, в която предлагаше срещу заплащане да казва на хората какви са били в предишните си животи. Питам го дали някога съм убивал някого в някой друг живот. Той отговори, че съм живял само веднъж преди и най-високият ми сан е бил оръженосец на рицар в Северна Европа. Всъщност, без да искам, съм бил убил едно дете. Моят рицар, аз и още някакви хора сме били яздени през едно село и по някакъв начин детето било попаднало под копитата на коня ми.

— Не е било по ваша вина — каза гадателят.

Въпреки това.

* * *

Много време след като започнах да сънувам този сън, написах един разказ за списание „Лайф“ за масов убиец в Провинстаун, Масачузетс. Той и дъщеря ми Едит се познаваха. Името му беше Тони Коста.

Беше признат за виновен и луд. Затвориха го в „Бриджуотър“, институция за луди престъпници в Масачузетс, недалеч от Провинстаун. Там е бил и бостънският удушвач. Тони Коста и удушвачът убивали само жени. Тони Коста убивал млади, авантюристично настроени жени на възраст за женене, които не се страхували да отидат някъде с един приличен на вид непознат. Удушвачът убивал всякакви жени, които можел да хване насаме.

Тони Коста и аз си разменихме няколко писма, след като го затвориха. Накрая той се обеси. Посланието в писмата му до мен беше, че човек, който толкова се старае да бъде добродетелен, колкото той, не би могъл да нарани и муха. Той го вярваше.

* * *

Това чувство ми е познато.

* * *

Дали някога съм убивал, дори и на война? Не ми е известно.
Може да съм забравил. Чакам полицията.

11

РЕЛИГИЯ

Към края на брака ни Джейн и аз се карахме най-вече за религията, в общия ѝ смисъл. Тя започна да се посвещава все повече на връзките със свръхестественото, защото изпитваше нужда от повече сила и разбиране... и щастие, и здраве. Това ми причиняваше болка. Тя не би могла да разбере и не можеше да разбере защо това ми причинява болка и защо въобще ми влиза в работата.

За да покажа на нея, а също и на някои други хора защо това ми причиняваше болка, избрах за епиграф на тази книга цитат от една тънка книжка, „Обучение по етика“, издадена през 1900 година и написана от свободомислещия ми пралядо Клемънс Вонегът, който тогава е бил на седемдесет и шест години: „Онзи, който изповядва либерални възгледи и избира за спътник в живота човек, завладян от суеверия, той рискува свободата и щастието си“.

* * *

Не знаех, че пралядо ми е казал такова нещо, нито пък че е написал книга, допреди около десет дни. Тогава брат ми Бърнард ми изпрати книгата, след като я намерил при една командировка в Индианаполис. Бърнард ми изпрати и екземпляр от коментарите на Клемънс Вонегът за живота и смъртта, които били прочетени на погребението му. Клемънс Вонегът планирал собственото си погребение през 1874 година, а починал през 1906. Думите му към опечалените били следните:

„Приятели или противници: Обръщам се към всички вас, които сте се събрали, за да предадете тялото ми на земята:

Обръщам се към вас, роднини мои:

Не скърбете! Аз достигнах до края на жизнения си път, както и вие някой ден ще достигнете до своя. В покой съм и нищо няма да смущава дълбокия ми сън.

Няма да ме смущават тревоги, мъка, страхове, желания, страсти, болка, упреци от другите. Аз съм безкрайно добре.

Напуснах живота с чувство на обич и привързаност към цялото човечество и ви призовавам да не забравяте истината, че хората на тази земя могат да са радостни, ако само можеха да живеят рационално и ако можеха взаимно да допринасят за благосъстоянието на всеки.

Този свят не е долина на скръбта, ако сте проникателни да осъзнаете наистина прекрасното и да се възползвате от него за всеобщото щастие и добруване. Затова нека да обясняваме колкото се може по-често и особено, когато някой напуска този живот, че градим вярата си на твърда основа, на Истината за пускане в действие на нашите идеи, които не зависят от разни басни и от други идеи, отдавна разобличени от Науката като неверни.

Искаме също така Знание, Доброта, Съчувствие, Милост, Мъдрост, Справедливост и Правдивост. Освен това се стремим към всички онези атрибути — и благоговеем пред тях, — от които човешката фантазия е създала Бог. Стремим се и към добродетелите на Въздържанието, Трудолюбието, Приятелството и Мира. Вярваме в чистите идеи, основаващи се на Истината и Справедливостта.

Следователно обаче ние не вярваме, не можем да повярваме, че в продължение на милиони и милиони години е имало едно Мислещо Същество, което най-накрая от нищото — само чрез Словото — е създало този свят или по-скоро тази земя с нейната Твърд, със Слънцето, Луната и Звездите.

Не можем да повярваме, че това Същество е създало човека от пръст и му е вдъхнало Безсмъртна Душа, след което е позволило на човешкото същество да се размножава с милиони, а тях е потопило в неописуема мизерия, нещастие и болка до края на вечността. Нито пък можем да повярваме, че потомците на едно или две човешки същества неизбежно ще станат грешници; не можем да повярваме, че наказателната екзекуция на един Невинен може да изкупи греховете ни.“

Такава е религията на прадедите ми. Остава загадка как се е предала на мен. Когато ги опознах, и двамата ми родители бяха толкова замаяни от мирова скръб, че не можеха да предадат нищо — нито немския език, нито любовта си към немската музика, нито семейната история, нищо. Всичко беше свършено. Те бяха капут.

Така че явно накрая съм ги разпитвал в какво вярва нашето семейство. Сигурно съм забелязал, че Голдстейнови, Уелсови и останалите гордо вярвали в едно или в друго, затова и аз съм искал нещо, в което гордо да вярвам.

Колко съм се гордял с нашата религия, колко твърдоглаво съм се гордял дори, се вижда в моите произведения, струва ми се. Нима не споменах, че провалът на първия ми брак се дължи донякъде на факта, че жена ми отказа да сподели моята религия?

И нима не говорих като свободомислещ човек пред випускниците на колежа „Хобарт енд Уилям Смит“ в Женева, Ню Йорк, на 26 май 1974 година:

„Кин Хобард беше вестникарски хуморист в Индианаполис. Той пишеше под псевдонима Ейб Мартин. Баща ми, който беше архитект в Индианаполис, го познаваше бегло. Кин Хобард смяташе за неправилни речите по повод дипломирането. Според него истински важната информация би трябвало да се разпределя равномерно в рамките на четири години, вместо да се пази за една голяма реч в самия край.

Това е елегантна шега, макар че май в момента на никого не му тече кръв от носа от смях. В това няма нищо лошо. Искам да сме сериозни. Искам сериозно да помислим върху речите по повод дипломирането, да разберем какво всъщност не се казва на студентите преди самия край. В литературния занаят наричаме запазването на нещо прекрасно чак до края «неочакван обрат». О’Хенри сигурно е измислил повече неочаквани обрати от всеки друг писател в историята. Така че какъв е неочакваният обрат в колежанското образование? Какво е онова нещо, заради което колежа наемат хора отвън да го съобщят в деня на дипломирането?

От външния човек се очаква да отговори на следните въпроси: какъв е смисълът на живота и какво трябва да правят сега с него току-що завършилите студенти?

Тази информация трябва да се пази до самия край по една много важна причина — никой отговорен, обичащ истината учител не може да даде отговор на тези въпроси в час, нито пък в личното пространство на своя кабинет или на дома си. Нито един човек, който уважава доказателствата, не е намерил и най-малката представа какъв е смисълът на живота и какво трябва да правят хората с него.

О, пълно е с прекрасни предположения. Само че честните и образовани хора трябва да ги възприемат именно като предположения. Какво струват предположенията? От научна и правна гледна точка те не струват и пукната пара. Както се казва, твоето предположение е не по-лошо от моето.

Любимите си предположения, също като толкова други любими неща, сме научили в детството си от хора, които са ни обичали и са ни желали доброто. Не сме склонни да се отнасяме критично към тези предположения. Върховна грубост е да критикуваме нещо, което ни е дадено в името на любовта. Затова съвременното светско образование често е болезнено. По своята същност то ни приканва да поставяме под съмнение мъдростта на онези, които обичаме.

Много лошо.

Казах, че едно предположение е не по-лошо от друго, но това е така само в общи линии. Някои предположения са по-жестоки от други — иначе казано, по-сурови са спрямо човешките същества и други животни. Пример е вярването, че Бог иска еретиците да се изгарят до смърт. Някои предположения са по-самоубийствени от други. Пример е вярването, че човек, който истински обича Бог, не го лови отровата на гърмящата змия и мокасиновата змия. Някои предположения са по-алчни и по-егоцентрични от други. Пример е вярването в божественото право на крале и президенти.

Всички тези предположения са злепоставени. Разумно е да допуснем обаче, че други лоши предположения тровят живота ни днес. Едно добро обучение по скептицизъм ще ни помогне да разкрием тези лоши предположения и да ги унищожим с присмех и презрение. Повечето от тях са направени от честни и почтени хора, които не са могли да знаят онова, което знаем ние, или онова, което можем да

научим, ако искаме. Имаме страхотно добра информация за нашите тела, за нашата планета и за вселената... за нашето минало. Не ни се налага да предполагаме толкова много, колкото хората едно време.

Бъртранд Ръсел заяви, че ако срещне Бог, ще Му каже: «Сър, не ни дадохте достатъчно информация». Аз бих добавил: «При все това, сър, не съм убеден, че постигнахме възможно най-доброто с наличната информация. Така или иначе, в края имахме купища информация».

Най-ужасяващият ни провал е в използването на нашите познания за нуждите на човешките същества от телесна и духовна храна. Допускам, че някои от предположенията, направени от прадедите ни, донякъде са отговорни за изгладнелите тела и души, които срещаме навсякъде.

Позор за нас. Не толкова голям позор за прадедите ни.

Самият аз съм предтеча, тъй като имам поколение, писал съм книги и съм на петдесет и една години. Идвам от по-прости времена. Когато бях момче, за един говорител на церемония по дипломирането беше достатъчно да каже: «Върви да убиеш Хитлер, момчето ми. После се ожени и си народете много деца».

Някои от вас още могат да тръгнат да търсят Хитлер, в Парагвай например. Може и да е там. Сега трябва да е на осемдесет и пет години. Сигурно си е обръснал мустаците.

Някои от вас могат да тръгнат да избиват комунисти, но това вече не е на мода. А и без друго няма да избием истински комунисти. Тази страна е изпълнила повече от изискванията на «Комунистическия манифест», отколкото която и да е откровено комунистическа нация. Може пък ние да сме комунистите.

Нашите политици обичат да казват, че ние имаме религия, а комунистическите държави нямат. Мисля, че е точно обратното. Тези държави имат религия, която се нарича комунизъм, а в Свободния свят самостоятелните религии са голяма рядкост.

Каня се да направя собственото си предположение на предтеча за смисъла на живота и какво да правят младите хора с него. Пак ще предупредя, че говоря не по-малко глупости от всеки друг, а всеки, който твърди, че знае със сигурност смисъла на живота, със същия успех би могъл да изнася лекции за Дядо Коледа и за Великденския заек, а също и за феите на зъбките.

Между другото, аз съм най-големият специалист в света по феите на зъбките. Така прекарах по-голямата част от живота си — в изучаване на феи на зъбките. Това трябва да бъде изписано на гроба ми. Аз бях човекът, установил, че феите на зъбките са канибали. Повечето феи на зъбките се хранят с майски бръмбари, разбира се. В пренаселена среда и в атмосфера, богата на въглероден моноксид обаче, феите на зъбките започват и да се изяждат помежду си.

И кой може да ги вини?

Добре.

Какво трябва да правят днес младите хора с живота си? Много неща, очевидно. Но най-безстрашното е да създадат стабилни общности, в които може да се лекува ужасната болест самота. Младите хора трябва да откриват и развиват теории за живота, в които могат да вярват нормалните хора почти навсякъде.

Предполагам, че ни трябва нова религия. Ако предположението, че ни трябва нова религия, е светотатство, тогава император Константин е виновен в богохулство, а император Нерон е един възхитително набожен човек. Искам да отбележа също така, че е невъзможно една стара религия да се премахне напълно. Религията на Нерон съществува до днес, всъщност определяйки датите и дори настроенията на много от нашите така наречени християнски празници.

Великден е времето за възраждане на живота и очевидно винаги е било така, дори когато хората са яли мастодонтско месо. Няма почовешко от това да копнееш за възраждане, когато настъпи пролетта. А от уважение към прадедите си, ние сме най-консервативни именно в областта на духовното възраждане. Не трябва да сме толкова консервативни.

Какво ме кара да си мисля, че ни е необходима нова религия? Лесно е. Една ефикасна религия позволява на хората във всеки момент да си представят какво се случва и как трябва да се държат. Така беше и с християнството. Днес страната ни е пълна с човешки същества, които на висок глас заявяват, че животът им е хаос, и явно няма никакво значение кой какво прави оттук насетне. Това е по-лошо и от морска болест.

Не можем ли изобщо без религия? Много хора са опитвали — не в комунистическите държави, както вече казах, а тук. Много хора са

принудени да живеят без религия, защото едновременношните религии, които познават, са твърде суеверни, пълни с прекалено много магия, твърде невежи в биологията и физиката, за да бъдат в хармония с настоящето.

Казват им да имат вяра. Вяра в какво? Вяра във вярата, доколкото мога да преценя. Това е също толкова подробно, колкото много съвременни проповедници си дават труда да бъдат, освен случаите, в които впечатляват публика от пещерни хора. Как е възможно един проповедник да ни говори за мъже и жени, чуващи гласове, без да засегне въпроса за шизофренията — заболяване, за което знаем, че е много разпространено винаги и навсякъде.

Знаем твърде много за едновременношната религия и по някакъв начин това познание ни убива.

Книгата «Битие» обикновено се възприема като разказ за случилото се преди много време. Началото ѝ поне може да се разглежда като пророчество за случващото се в момента. Възможно е тази планета да е Едем. Ако е така, тогава ние още сме в Едемската градина. Възможно е ние, отровени от цялото си знание, все още да пълзим към портите.

Можем ли да избълваме цялото си знание? Мисля, че не е възможно. Често ми се е искало да го направя. Ние сме задръстени с нашето знание, което е попило във всичките ни тъкани. По-добре да потърсим хубавото в лошата ситуация, което е чудесно човешко умение. По-добре да използваме онова, което ни е отровило, а именно — знанието.

За какво можем да го използваме?

Защо да не го използваме да измислим реалистични методи, които да ни предпазят да не използваме през портите на Едемската градина? Ние сме такива чудесни майстори, може би можем да заключим тези порти, докато още сме от вътрешната страна.

В рая е пролет. Надеждата витае във въздуха!

Ако сега говоря за семейство Лауд, всички ли ще знаят за кого става дума? Нямам предвид шумните съседи на всеки от вас. Имам предвид едно семейство от преуспели човешки същества в Калифорния, чието фамилно име е Лауд^[1]. Миналата година те на драго сърце участвали в един документален филм по телевизията. Уж

невидими оператори и тонтехници записвали през цялото време дори и най-неприятните и неудобни моменти в живота им.

Повечето зрители, както и семейство Лауд, твърдели, че били озадачени от домораслите трагедии и несметните комедии, обезсмъртени по този начин. Предполагам, че семейство Лауд са истински земляни, които имат всичко, с изключение на религия, в която да вярват. Няма да им казва какво да искат, какво да не поглеждат, какво да правят по-нататък. Сократ ни е казал, че неизследваният живот не заслужава да бъде живян. Семейство Лауд показаха, че морално неподреденият живот също е бракма.

Християнството не би могло да нахрани Лаудови. Нито пък будизмът, стремежът към печалба, участието в изкуствата или произволен друг пенкилер от американския духовен миш-маш. Така че Лаудови умираха пред очите ни.

Ако анализът ми е верен, значи имаме формула за още успешни телевизионни предавания. Всяко предаване може да показва по някое иначе пълноценно семейство, лишено от един животоподдържащ елемент. Можем да започнем със семейство Уотсън, които си имат всичко, без вода. Само че нито едно семейство не би могло да оцелее цял един телевизионен сезон без вода, затова по-добре да сложим Уотсънови на диета, напълно лишена от витамин В комплекс.

Не бихме могли да кажем на публиката, на критиците или на семейство Уотсън какво в действителност не е наред със семейство Уотсън. Бихме се престрували на изненадани като всички защо не се радват на квадрифоничната си уредба, на уроците си по степ, на своя «Понтиак Вентура» и на всичко останало. Бихме участвали в симпозиуми с духовници, социолози и прочее, без да стигаме до окончателни изводи... докато семейство Уотсън бавно умират от бери-бери.

Микроскопично количество витамини би могло да спаси Уотсънови. Само че дори един тон Били-Греъмовеци не би могъл да спаси семейство Лауд. Те знаят прекалено много.

Предполагам, че сега е подходящият момент да споменем молитвените закуски в Белия дом. Мисля, че всички вече знаем, че подобна религия е също толкова хранителна за човешкия дух, колкото цианкалият. Проведохме експерименти с нея. Всички морски свинчета умряха. До гуша сме затънали в мъртви морски свинчета.

Смъртоносната съставка в тези закуски не е молитвата. Нито пък яйцата, портокаловият сок или царевичната каша. Тя е един болестотворен нов щам лицемерие, който е заразил всички.

Също като тифозната Мери!

Ако съм обидил някого тук с приказките си за необходимостта от нова религия, моля за извинение. Готов съм да се откажа от думата «религия» и да я заменя със следните три думи: искрен морален кодекс. Със сигурност имаме нужда от такова нещо и то трябва да е достатъчно просто и достатъчно разумно, за да може всеки да го разбере. Проблемът с голяма част от наследените морални кодекси е, че са обект на твърде много тълкувания. Търсим специалисти, историци, археолози, лингвисти и прочее да ни кажат откъде се е взела една или друга идея, да обяснят какво всъщност означава едно или друго твърдение. Това е добра новина за лицемерите, които обичат да се чувстват набожни, независимо какво правят.

Ако сега трябваше да отгледаме щамове лицемерие в лабораторни условия, в каква среда щяхме да ги отглеждаме? Мисля, че щяха да растат като вълшебните бобени зърна на Джак в торова смес от древни морални кодекси.

Възможно е моралната простота да не е възможна в наши дни. Възможно е простотата и яснотата да могат да бъдат донесени само от някой месия, който може никога да не се появи. Ако искате, можем да си говорим за поличби. Обичам добрата поличба не по-малко от всеки друг. Какво може да е значението на кометата Кохоутек, която трябваше да ни накара да вдигнем поглед, да ни впечатли с нищожеството на проблемите ни, да очисти душите ни с космическо страхопочитание? Кохоутек се провали и какво може да означава това?

Според мен това означава, че не можем да очакваме бляскави чудеса от небето, че проблемите на обикновените човешки същества трябва да се решават от обикновени човешки същества. Посланието на Кохоутек е: «Не идва помощ. Повтарям: не идва помощ».

Ами пришълците от други планети, които би трябвало да са много умни? Много хора вярват, че те вече са идвали и са ни научили как да строим пирамиди. Нещо, с което дори и египтяните биха се съгласили, струва ми се, е, че нямаме нужда от още пирамиди.

Като обикновен човек, ужасен от скоростта, с която съсипваме почвата си, питейната си вода и атмосферата си, ще предложи едно

схващане за добро и зло, което може да влезе в един съвременен и простиъчен морален кодекс. Злото ни отвращава. Доброто ни изпълва с радост и очите ни заблестяват. Това е неизменно. Възможно ли е да не отидем по-нататък обаче и да кажем, че всичко, което наранява тази планета, е зло, а всичко, което я запазва или лекува, е добро?

Нека веднага да кажа, че идеята е сантиментална, каквото и да означава това. Мисля, че сантименталността е свързана по някакъв начин със загрижеността за внуците, а те да вървят по дяволите. Само че най-лошото в моя морален кодекс е, че той отначало подканя хората да се забавляват, бидейки очарователно лоши, което мнозина намират за секси, а след това накрая ставаме добродетелни до припадък. Това започва да прилича на биографията на св. Августин и на още няколко прочути светци.

В по-голям мащаб, цели нации обичат да взривяват други нации, след което да се появяват като ангели и да раздават стъклени очи, изкуствени крайници, шоколади и тям подобни, за да възстановят всичко, за да тръгне отново всичко.

От самото начало трябва да разберем научния факт, че всяка рана, която нанасяме на жизнените системи на тази планета, най-вероятно е съвсем необратима. Затова всеки, който наранява планетата, а след това се преструва, че я лекува, е просто поредният лицемер. Той си остава съвсем необратимо едно зло и следователно отвратително човешко същество.

Известно време посещавах една унитарна църква и сигурно си личи. На един Великден проповедникът каза, че ако се заслушахме внимателно в камбаната на неговата църква, ще чуем как песента ѝ непрекъснато повтаря: «Няма ад, няма ад, няма ад». Независимо какво сме правили в живота, каза той, няма да горим цяла вечност в ада. Няма дори да се пържим десетина-петнайсет минути. Това беше само негово предположение, разбира се.

Джими Бреслин, от друга страна, веднъж ми каза, че май се канел да се връща към католицизма, защото смятал, че в администрацията на Никсън имало прекалено много хора, които заслужавали да горят в ада. Може и така да е.

Във всеки случай не мисля, че някой се е страхувал от ада повече, отколкото повечето от нас се страхуват от презрението на другите хора. Според нашия нов и искрен морален кодекс ще можем да

плашим бъдещите злосторници само с това — презрението на другите хора.

За да има ефект от това презрение обаче, ни трябва сплотени общности, които в наши дни са по-редки и от белоглавия орел. Странно е, че такива общности са толкова редки, тъй като човешките същества генетично са стадни създания. Имат почти толкова нужда от многобройни приятели и роднини, мислещи като тях, колкото от витамин В комплекс и искрен морален кодекс.

Познавам бегло Сарджънт Шрайвър. Когато се кандидатира за вицепрезидент, той ме попита дали имам някакви идеи. Може би си спомняте, че парите бяха в изобилие, но що се отнася до идеите, и двете партии бяха в крайна нищета. Затова му казах, но се боя, че не ме слушаше, че убиец номер едно в Америка не са сърдечносъдовите заболявания, а самотата. Казах му, че той и Макгъвърн могат да отнесат републиканците, ако обещаят да излекуват това заболяване. Дори му подарих един лозунг, който да сложи на значките, стикерите, знаменцата и плакатите: «Никога вече самотни!».

Останалото е история.

Преди няколко години бях в Биафра, в горчивия край на нигерийската гражданска война. Помните, че жителите на Биафра нямаха какво да ядат. Бяха под блокада, така че никаква храна не можеше да стигне до тях. Почти нямаха с какво да се бият, освен няколко карабини «Маузер», които бяха доста по-стари от мене. И въпреки това продължаваха да се бият. Нямаха програма за набиране на нови членове. Нямаха правителствен план за подпомагане на бежанците, а и нямаше нужда от такъв. Правителството не правеше нищо и за старите и болните. За краткото време, през което съществуваше, Биафра можеше да е обект на възхищение и за анархистите, и за консерваторите.

Хората можеха да се грижат един за друг без никаква помощ от централното правителство, защото всеки жител на Биафра беше член на едно голямо семейство. Той имаше стотици роднини, които познаваше по име и по репутация. Някои имаха хиляди роднини, че и повече.

Тези семейства се грижеха за своите ранени, за своите луди, за своите бегълци. Споделяха по равно всичко, което имаха. Нямаше нужда правителството да изпраща полицаи, за да е сигурно, че храната

ще бъде справедливо разпределена. Когато на правителството му трябваша нови войници, то казваше на всяко семейство колко наборници трябва да изпрати. Тогава семейството решаваше кой да отиде.

Тази прекрасна схема не беше измислена от жителите на Биафра. Те просто продължаваха да живеят, както повечето човешки същества са живеели до неотдавна.

Виждам съм миналото и то работи.

Трябва да се върнем към големите семейства, колкото се може по-бързо, и вече да не сме самотни, вече да не сме самотни.

Някои от вас ще станат лидери, макар че днес това се смята за мизерно поприще. Вече никой не иска да е папа. Ако ви се налага да ръководите, може да си представяте, че вашата мисия е да ни помогнете да открием прекрасно бъдеще. Имайте предвид, че е възможно да служите на народа си по-добре, ако с интелигентност и въображение го върнете към някои от по-човечните и по-добронамерени институции от миналото.

Със сигурност ще се изправяте пред повече социално недоволство в бъдеще и ще продължават исканията за икономическа справедливост. Наистина ще сте много проникателни лидери, ако осъзнаете, че хората всъщност не протестират за пари, а за спасение от самотата.

Нека ви отнема още съвсем малко време с темата за големите семейства. Нека поговорим за развода и за факта, че един от всеки трима тук е разведен или ще се разведе. Когато го правим, най-вероятно ще се тръшкаме, ще ридаем и неясно ще хленчим за пари и секс, за предателство, за надживяване един другия, за това колко са близки любовта и омразата и така нататък. Никой никога дори не се е доближавал до истината, която е следната — обикновеното семейство изобщо не осигурява достатъчно другарство.

Смятам да напиша пиеса за разпадането на брака и в края на пиесата един от героите ще каже онова, което хората в живота си казват в края на един брак — съжалявам. Вие, бидейки хора, имате нужда от стотици предани другари, мислещи като вас. Аз съм само един човек. Опитвал съм, но никога не мога да бъда сто души за вас. И вие сте опитвали, но никога не можете да бъдете сто души за мен. Много лошо. Довиждане.

Да поговорим за несъвместимостта между родители и деца, която често настъпва само поради лош генетичен късмет. В едно малко семейство деца и родители могат да се окажат вкопчени в адска схватка в продължение на двайсет и една години, че и повече. В едно голямо семейство детето разполага с много други домове, в които да потърси любов и разбиране. То не е принудено да стои у дома и да тормози родителите си, нито пък е принудено да копнее за любов.

В едно голямо семейство всеки може да изчезне от собствената си къща в продължение на месеци и пак да бъде сред роднини. Никой не трябва да се впуска в безнадеждно търсене на дружелюбни непознати, което повечето американци са принудени да правят.

Сещам се за салони за масаж... автобусни спирки и барове.

Вие, завършващите, сега напускате едно изкуствено голямо семейство. Дори да сте ненавиждали живота си тук, ще откриете, че малкото семейство не е в състояние да го замени. А онези от нас, дошли да ви поздравят за завършването — ние сме избягали тук от самотата, за да станем поне за малко част от изкуствено голямо семейство.

А когато си тръгнем, всички ние до края на живота си ще търсим големи, стабилни общности от хора, мислещи като нас, иначе казано — роднини. Те вече не съществуват. Тяхната липса е не само главната, но може би единствената причина за неясното ни недоволство наред цялото ни благоденствие.

Мислехме си, че ще се справим без племена и кланове. Е, не можем.

Имаше време, когато много обичах да измислям нови религии и обществени порядки. Сега проумях, че подобни схеми няма да действат без подкрепата на огромни и страховити полицейски сили и затворнически системи, освен ако не бъдат оставени сами да се измислят. В края на краищата император Константин не е измислял нищо. Разполагал е с много религии, от които да избира. Избрал е християнството, защото му се е струвало най-свежо.

Хитлер, Ленин и някои други също са се опитвали да освежат народите си с вече съществуващи идеи. Както знаем, изборът им е бил отвратителен. Много е важно какво избираме. А сега историята и влошаващата се физическа и нравствена среда ни казват нещо, което

не искаме да чуем, което искаме по-скоро децата и внуците ни да чуят — наш ред е да избираме.

Поне не ни се налага да избираме между различни магически теории, начини да манипулираме Бог, дявола и какво ли още не, какъвто е бил случаят с прадедите ни. Вече не вярваме, че Бог причинява земетресения, чуми и унищожава реколтата, когато ни се ядоса. Вече не си въобразяваме, че можем да Го умиловим чрез жертвоприношения, празници и дарове. Толкова се радвам, че вече не трябва да Му измисляме подаръци. Какво да подариш на някого, който си има всичко?

Идеалният подарък за някого, който си има всичко, разбира се, е нищо. Смятам, че всичките ни дарове трябва да отидат за същества на повърхността на тази планета. Ако Бог се ядоса от това, можем да се обадим на Масачузетския технологичен институт. Много е вероятно те да могат да Го успокоят.

Новият морален кодекс, който избираме, може вече да има мъченици. Не е лесно да се забележат такива неща. Всички трупове си приличат... докато историците не ги подредят, разполагайки с информация за миналото.

Ще видим, каквото ще видим.

През две трети от живота си бях песимист. С изненада установих, че сега съм оптимист. Сега ми се струва, че съм подценявал разума и изобретателността на човека. Наистина си мислех, че сме толкова глупави, че ще продължим да разкъсваме планетата на парчета, да си ги продаваме един другиму, да ги горим. Никога не съм очаквал термоядрена война. Струваше ми се сигурно, че просто ще погълнем планетата от скука и глупост не след векове, а след десетина-двайсет години.

Килгор Траут веднъж написа научнофантастичен разказ, озаглавен «Планетогълтаци». В него се разказваше за нас и ние бяхме кошмарът на Вселената. Бяхме нещо като междупланетни термити. Пристигахме на някоя планета, изгълтвахме я и умирахме. Преди да умрем обаче, винаги изпращахме космическите си кораби да основат малки колонии някъде другаде. Бяхме заболяване, тъй като не е необходимо да се населяват планети с такава ужасна разрушителна сила. Лесно е да се грижиш за една планета.

Правнуците ни със сигурност ще ни възприемат като планетогълтачи. По-бедните от Америка държави сега смятат Америка за планетогълтач. Това обаче ще се промени. В нас се надига желание да кажем «Не, благодаря» на фабриките си. Някога бяхме вманиачени на тема вещи, въобразявайки си, че те някак ще успокоят или някак ще ни компенсират за самотата ни.

Експериментът е бил провеждан в тази най-богата нация през цялата история. Вещите помагат, но не толкова, колкото твърдят рекламодателите, а сега вече знаем как производството на някои от тези продукти трайно уврежда планетата.

Така че има желание да се справяме без тях.

Има желание да направим необходимото животът на планетата да продължи още много, много дълго. Навремето не мислех така. И това желание трябва да е религиозен ентусиазъм, тъй като възхвалява живота, тъй като изисква смислени жертви.

Вече знаем, че това е лоша новина за бизнеса. Би трябвало да е вълнуваща новина за хората, които обичат да учат и да водят. И слава богу, че разполагаме с достоверна информация, вместо суеверия! Слава богу, че започваме да мечтаем за човешки общности, създадени да бъдат в хармония с истинските желания на човешките същества и тяхната същност.

Току-що чухте един атеист да казва «слава богу» не един, а цели два пъти. Чуйте и това:

Бог да благослови випуск 1974-а.“

* * *

Шест години по-късно все още бях, поне външно, непоклатим свободомислещ, тъй като казах следното в Първа енорийска унитариянска църква в Кеймбридж, Масачузетс, на 27 януари 1980 година, приблизително двестагодишнината от рождението на Уилям Елъри Чанинг:

„Това ще е много кратко. Почти няма да има зрителен контакт.

Това е само един сън. Знам, че е само сън. Сънувал съм го и преди. Това е сън за космическо смущение. Стоя пред голяма и добре облечена публика. Обещал съм да говоря за най-дълбоката и поетична тревога на човечеството — благородството на човешката природа.

Само един маниак би обещал толкова величествено нещо, но аз съм го направил — в този сън.

Сега е време да говоря. Нямам какво да кажа. Нищичко.

Дубидубидубидо.

Всеки момент ще се събудя и ще разкажа съня на жена си. «Къде се случваше това, слънчице?», ще ме попита тя. «В църквата на янките на Харвард Скуеър», ще отговоря аз и двамата ще се смеем ли, смеем.

Всеки път, когато сънувам този сън обаче, аз съм облечен само в маслинозелени дрипи, белъо от военния резерв. Днес тази подробност липсва, така че това може и да не е сън. Кой може да каже със сигурност?

В този сън, ако това е сън, е двестагодишнината от рождението на Уилям Елъри Чанинг, главният основател на унитариянството в Съединените щати. Искане ми се да се бях родил в общество като неговото — малко, дружелюбно, процъфтяващо и самодостатъчно. По онова време хората са имали общи прадеди. Много са си приличали, обличали са се еднакво и са се радвали на едни и същи забавления и храна. В общи линии са били съгласни какво е добро и какво е зло — как изглежда Бог, кой е Исус.

Чанинг израснал в така нареченото от покойния антрополог Робърт Редфийлд фолклорно общество — сравнително изолирана общност от приятели и роднини със сходни интереси, значително по големина стабилно голямо семейство. Редфийлд твърди, че всички сме потомци на хора, живели в такива общества, и че най-вероятно от време на време ще ни се иска и ние да живеем в такива. Фолклорното общество, в неговата, а също и в нашата представа е идеалната организация, в която хората могат наистина да се грижат един за друг, да делят по равно и да разпределят уважението между всички.

Възможно е. Това също може да е сън, но предпочитам да не мисля така.

Фолклорното общество на Чанинг, с център «Харвард», вероятно е било най-интелигентното и съзидателно фолклорно общество, познато в Западното полукълбо. Казвам «вероятно», защото знаем

твърде малко за инките, ацтеките и маите... и за някои други племена. Изкушавам се да добавя тук Индианаполис от времето, когато дядо ми е бил млад.

Само че фолклорното общество на Чанинг вече го няма. То е залято от приливните вълни на чужди хора практически отвсякъде — хора като мен. Фолклорното общество на Чанинг е американската Атлантида, ако щете.

Една от най-трайните американски легенди е свързана с последните дни от потъването на тази Атлантида. Това е историята за арестуването, съдебния процес и екзекутирането на Сако и Ванцети — за това как коренните жители на Атлантида са воювали с приливните вълни.

Тази война с вълните започва твърде късно. Едва завчера, на практика. Сако и Ванцети са екзекутирани в Чарлстаунския затвор през 1927 година. Тази част от Нова Англия е престанала да бъде истинско фолклорно общество, започнала е да приема голям брой чужди хора с непознати идеи и обичаи, сто години преди това — когато Уилям Елъри Чанинг е бил почти на петдесет.

Чанинг не е живял достатъчно дълго, за да види как се разбиват наистина огромните вълни от имигранти. Според мен обаче той е видял, че ограничените, етноцентрични проповеди, подходящи за фолклорното общество, не бива повече да се проповядват тук. Дълбоко вкоренените в местната история, социология и политика проповеди в общия случай са безобидни и може би дори крият някакво очарование в една относително затворена и изолирана общност. Защо проповедникът в тази общност да не повдигне духа на енорияшите си, казвайки, че те са по-добри слуги на Бог от чуждите хора? Този вид проповеди са много стари, наистина много стари. Стари са като планините. Четете Стария завет. Сигурно можете да го заемете от съседната църква.

Когато Чанинг започнал да проповядва нов вид проповед в този град, проповед, която днес наричаме унитарна, той призовавал енорияшите си да вярват в човешкото достойнство на хора, съвсем различни от техните приятели и роднини. Дошло било времето да се признае достойнството на чуждите хора, дори на чернокожите.

Възможно ли е чуждите хора, дори чернокожите, да имат човешко достойнство без съгласието на Чанинговото паство? Не.

Човешкото достойнство трябва да се дава от хора на хора. Ако стоите пред мен и аз не вярвам във вашето достойнство, значи нямате такова. Ако аз стоя пред вас и вие не вярвате в моето достойнство, значи, нямам такова. Ако на енорияшите на Чанинг им се струва, че необразованите чернокожи роби в Американския юг имат пренебрежимо малко достойнство, то тогава тези роби всъщност са пренебрежимо малко достойни за уважение — може би колкото шимпанзетата.

Лесно е да се открие достойнството в роднини и приятели. Неизбежно е да го открием в роднини и приятели. Какво е човешкото достойнство тогава? То е доброто мнение, почтително и безкритично, което имаме за най-близките си хора. Установено е, че можем да имаме същото добро мнение и за чужди хора, ако ни кажат онези, които ни учат или по някакъв начин ни водят.

Има ли нещо по-съществено в плуралистично общество като нашето от това всеки гражданин да вижда достойнството на всяко друго човешко същество навсякъде?

Да си представим за момент общество, точно противоположно на онова, което би трябвало да е нашето — такава беше хитлеристка Германия. Хитлер отгледа поколение от войници и полицаи, слепи за човешкото достойнство, които никога не го виждаха. Така че винаги, когато изпращаше войниците и полицаите си, нямаше достойнство. Ако беше завладял света, никъде нямаше да има достойнство. Какво е наказанието в такова общество, ако вярваш в нечие достойнство? Смърт. Която също би била недостойна, след като няма кой да види достойнство в нея.

Грънчарева нива^[2].

Не дава ли Бог достойнство на всекиго? Не и според мен. Даването на достойнство — поне на онова достойнство, от което има някаква полза на земята — е нещо, което само хората правят.

Или не правят.

Какво ще стане, ако дадете достойнство на един скитник — пиян скитник с осрани панталони и провиснали от носа сополи? Поне няма да обеднеете във финансово отношение. Нито пък той може да похарчи това, което сте му дали, за евтино вино.

Макар че има и една пречка — ако дадете на такъв непознат безкритичното уважение, което давате на приятели и роднини, тогава

ще поискате да го разберете и да му помогнете. Това не може да се избегне.

Предупреждавам ви — ако си позволите да съзрете достойнство в някого, вие се обричате да искате да разберете и да помогнете на този човек.

Всъщност в каквото и да съзрете достойнство — не е необходимо да е човек, — пак ще искате да го разберете и да му помогнете. Много хора днес виждат достойнството на нисшите животни, на растителния свят, на водопадите и пустините... дори на цялата планета и нейната атмосфера. И сега са безпомощни да не искат да разберат и помогнат на тези неща.

Бедничките!

Аз съм потомък на сравнително неотдавнашни имигранти. Първият ми американски предтеча, един търговец атеист от Мюнстер, пристигнал тук около пет години след смъртта на Уилям Елъри Чанинг. Чанинг починал през 1842 година, неохотен аболиционист, който не доживял да види убийствата в Гражданската война. Аз съм пръска пяна от една от вълните, залели американската Атлантида.

Религията на прадедите ми, връщайки се поне четири поколения назад, е най-разяждащият вид агностицизъм, ако не и по-лошо. Когато бях малък, всичките ми роднини, мъже и жени, се съгласиха с Х. Л. Менкън, когато каза, че намирал религиозните хора за смешни. Според Менкън, той бил разбран погрешно, че мразел религиозните хора. Не ги мразел, каза той. Просто ги намирал за смешни.

Какво им е толкова смешното на религиозните хора в наши дни? Те вярват в толкова много неща, които науката е доказала, че са или непознаваеми, или абсолютно погрешни.

Как е възможно религиозните хора да вярват на толкова недоказани, абсолютно измислени дрънканици? Вероятно една от причините е, че тези дрънканици обикновено са много красиви и следователно отекват възторжено в по-примитивните дялове на мозъците ни, в които знанието не се брои за нищо.

По-важното обаче е, че приемането на една вяра, каквато и да е вяра, осигурява на приемащия я членство в своеобразно изкуствено голямо семейство, което наричаме паство. Това е начин за борба със самотата. Всеки път, когато виждам някого да бяга от разума към

религията, си мисля: «Ето един човек, който просто не може повече да понася проклетата самота».

Неотдавна прочетох едно есе на Харви Кокс, в което той цитираше един от първите християнски отци, който бил казал: «Един християнин не е християнин».

Мистър Кокс твърдеше, че една от най-характерните и привлекателни черти на християнството за него бил стремежът към формиране на паства.

По същия начин можем да кажем, че един човек не е човек.

Мнозина са намерили решение на проблема със самотата, записвайки се при парашутистите. Членството в това конкретно семейство се получава и поддържа посредством скачане от самолети, крещейки: «Джеронимо!». Дори и командващият генерал не знае защо всички трябва да викат «Джеронимо!». Няма значение.

В едно самотно общество не е най-важното да има значение. Най-важното е да се отървеш от самотата. Напълно им съчувствам.

Още не съм споменал любовта. Пазех я за края.

Любовта е измислена от един готвач в ресторанта «Браун Дарби» в Холивуд, Калифорния, през 1939 година. Тя се състои от презрели гигантски праскови с мед от долината Сан Фернандо, поръсени с шоколадови пръчици. По традиция се сервира в затоплени пурпурни купи.

Както знаят всички женени тук, любовта е калпав заместител на уважението.

Споменах за старата традиция на религиозен скептицизъм в моето семейство. Едната от двете ми дъщери неотдавна загърби всичко това. Тя живееше сама, далеч от дома, и се оказа, че е наизустила едно спорно християнско верую — тринитарианството. Сега човешкото й достойнство редовно бива потвърждавано от приятелски кимвания в паството. Радвам се, че вече не е самотна. За мен това е повече от добре.

Тя вярва, че Иисус е Син на Бога или може би самият Бог... или както е там. Имам повече проблеми с Троицата, отколкото с алгебрата в колежа. Препращам всички, които се интересуват от нея, към така наречения Никейски събор, който се е провел в 325 година от раждането на Христа. Тъкмо там Троицата била установена в сегашното си положение. За съжаление, протоколите са изгубени.

Известно е, че император Константин е бил там и сигурно много е говорил. Той ни е дал първата християнска армия. Може да ни е дал и Светия Дух.

Няма значение. Изобщо не споря за религия с християнската си дъщеря. Защо да го правя? Започнах обаче да пиша за нея една религиозна пиеса, в която Бог не присъства, но въпреки това някак успява да е духовна. Все пак в нея става дума за Иисус Христос.

Ще ви разкажа само последната сцена:

Римските войници, използвайки древни полицейски методи, са направили всичко възможно да докажат на Иисус, че той няма никакво достойнство, поне доколкото те могат да видят. Съблекли са го и са го били с камшици. Сложили са му корона от тръни. Накарали са го да влачи тежкия си кръст по улиците. Заковали са ръцете и краката му към кръста. Изправили са кръста, така че той да виси от него.

Група обикновени хора, които от съжаление искат да го свалят от кръста, да го сложат да легне някъде, да превържат раните му, да му дадат храна и вода и прочее, се приближават към кръста. Римските войници ги спират и им казват, че могат да се приближат до подножието на кръста, ако искат, но не бива по никакъв начин да докосват Иисус, да не говорим за някаква помощ.

Такъв е законът.

Затова обикновените хора — мъже, жени и деца — се събират под Иисус. Те му говорят, пеят му, надявайки се нещичко от това малко да помогне. Казват му колко им е жал за него. Опитват се да изпитат част от болките му — сякаш няма да му се наложи да изтърпи онова, което те изпитат.

След известно време падат на колене. Изтощени са.

В този момент на сцената се появява богат римски турист, преуспял спекулант с просо от Месопотамия. Направил съм го богат, защото всички страшно мразят богатите. Той е преситен от разпятия, защото е виждал твърде много непознати хора, разпънати из Римската империя. По онова време кръстовете са били като днешните улични лампи.

На туриста му се струва, че коленичилите хора, пеейки и стеножейки, боготворят този човек на кръста. Той весело им подхвърля: «Леле! Като ви гледа човек как го боготворите, ще си помисли, че това е Синът на вашия Бог».

Говорител на коленичилите, може би Мария Магдалена, му отвърща: «О, не, господине. Ако той беше Синът на нашия Бог, нямаше да има нужда от нас. Ние сме тук, защото той е обикновено човешко същество, като всички нас, затова, както е редно, се опитваме да помогнем, с каквото можем».

В този случай това не е сън. Благодаря ви за вниманието.“

[1] Loud (англ.) — шумен, гръмогласен. — Б.пр. ↑

[2] Наричана още «кръвна нива», малка нива на юг от Йерусалим, която свещениците купили с трийсетте сребърника, взети от Юда като заплата за кръвта на Спасителя. — Б.пр. ↑

МРЪСНИ ДУМИ

Рая Фейган Кокс беше безстрашна и хубава женичка от Кълъмбия Сити, Индиана, намиращ се в североизточния ъгъл на щата, горе-долу на половината път между Форт Уейн и Уинона Лейк. Тя беше родена в така нареченото „добро семейство“, но баща ѝ беше алкохолик. Не можеше да се задържи на никаква работа.

Затова, макар още почти дете, Рая се зае да избави себе си и брат си, а в крайна сметка и потомците си, от нищетата и убогия живот. Сама се изпрати в Уисконсинския университет и взе магистърска степен по класическа филология. Дисертацията ѝ беше гимназиален учебник върху латинските и гръцките корени на често срещани думи в английския език. Той беше възприет от много училища в цялата страна, от което Рая спечели достатъчно пари, за да издържа брат си да следва медицина. Той отвори кабинет в Холивуд и стана любимият гинеколог на много прочути кинозвезди.

Тя се омъжи за един адвокат в Индианаполис, който не печелеше много пари. Хващаше се на работа като учител по латински, гръцки и английски и стана индианаполският представител на гостуващи лектори и музиканти. От време на време продаваше наивни, духовити разказчета на разни списания. Това ѝ позволи да издържа сина си и дъщеря си в най-добрите частни училища, дори по време на Голямата депресия. Дъщеря ѝ стана член на „Фи Бета Капа“ в „Суортмор“.

Тя почина преди три години и беше погребана в гробището „Краун Хил“ в Индианаполис, някъде между банковия обирджия Джон Дилинджър и поета от Индиана Джеймс Уиткъм Райли. Много я харесвах. Тя ми беше добър приятел. Тя беше първата ми тъща.

Споменавам я в тази глава за мръсните думи, защото тя си въобразяваше, че използвам определени неприлични изрази в книгите си, за да предизвикам сензация, за да направя книгите по-продаваеми. Каза ми като на приятел, че думите постигали обратния ефект, поне в кръга на нейните приятели. Приятелите ѝ вече не понасяли да ме четат.

„Индианаполис Магазин“ каза почти същото в една статия за мен, която цитирах в една от предишните глави. Тя възхваляваше темите на по-ранните ми книги „Механично пиано“, „Сирените от Титан“, „Майка Нощ“: „... гняв срещу войната и убийствата, срещу празнотата, която технологията оставя в съвременния живот“. Само че после продължаваше: „Оттам нататък, макар темите да оставаха същите, стилът му започна да се променя. Започнаха да се промъкват неприлични изрази, а мръсните думи в «Закуска за шампиони» изобилстваха във вакханалия от непристойни рисунки и долни изрази, напомнящи на малко момче, което се плези на учителя си“.

Това плезещо се малко момче по онова време беше на петдесет години. От много десетилетия не бях искал да скандализирам нито някой учител, нито когото и да било. Искях американците в книгите ми да говорят така, както наистина говорят американците. Искях да се шегувам с телата ни. Защо не? Защо не, питам отново, особено след като Рая Фейган Кокс, Бог да я прости, ме уверяваше, че тя самата не потръпва от мръсни думи.

Ако бях отишъл при приятелите на Рая, те също щяха да ми кажат, че са чували многократно всички мръсни думи, използвани от мен, и тези думи не могат да ги изненадат. Въпреки това щяха да настояват тези думи да не се публикуват. Употребата на такива думи била лошо възпитание. Лошото възпитание следвало да се наказва.

Още докато бях в началното училище обаче подозирах, че предупрежденията за думите, които възпитаните хора никога не употребявали, всъщност бяха уроци как да си държим езика зад зъбите не само по отношение на телата си, но и за още много, много други неща... може би прекалено много.

Това подозрение се потвърди някъде в четвърти клас. Баща ми ме удари заради лошото ми поведение пред гостите. Това беше единственият случай, в който някой от родителите ми ме е удрял. Не бях казал пред гостите „лайно“, „пикня“, „пръдня“, „ебане“ или нещо от този род. Бях им задал въпрос от областта на икономиката. Баща ми обаче толкова се засегна от въпроса, все едно ги бях нарекъл „тъпи лайнари“. Те си бяха тъпи лайнари, между другото.

Голямата депресия продължаваше. Трябва да е било 1932 година. Няколко години преди това ме бяха извадили от частното училище, така че съучениците ми вече не бяха децата на богатите и силните.

Това бяха децата на монтьори, чиновници, пощальони и прочее. Струваше ми се чудесно, че майките им можеха да готвят. Уменията на моята майка не се простираха до там. Освен това бащите им бръмчаха с мотори и прочее. Социалният натиск, който е най-могъщата сила във вселената, всъщност ме накара да презирам класата на родителите си.

Само че бях достатъчно любезен, когато тези двама тъпи богати лайнари една вечер дойдоха у дома. Те бяха мъж и жена. Добре помня имената им, но ще ги нарека „Бъд и Мери Суон“. Беше по времето, когато ценните книжа се бяха обезценили, когато много банки бяха затворили завинаги. Фабрики и магазини бяха опустели. Въпреки това семейство Суон пристигнаха с нов мармън, а мисис Суон имаше ново кожено палто и нов пръстен със звезден сапфир.

Всички трябваше да погледнем през входната врата колата, а след това палтото и пръстена. Така че майка и татко, с доброто си възпитание, казаха, че се радват, че със семейство Суон всичко върви толкова добре. Цялата работа ми се струваше подозрителна. Всички други бяха разорени. Откъде Суонови имаха толкова пари? Като че ли само на тези двамата беше разрешено да не се подчиняват на закона за гравитацията.

Майка и татко ми казаха да погледна още веднъж сапфира, за да видя красивата звезда в него. Така и направих. Само че след това, за да разбера по-добре какво става, попитах мистър Суон колко му е струвал този пръстен. В този момент баща ми ме удари. Удари ме изотдолу по дънцето на панталоните ми. Ударът ме запрати по посока на стълбището и аз продължих нагоре към стаята си. Бях бесен.

Така. Както щяха да разберат родителите ми впоследствие, за свое неудоволствие, Суонови бяха оръдие на мошеници. Те били наети от бандити да се перчат пред свои приятели, които можели още да имат скътани някакви пари. Родителите ми щели да поискат да разберат откъде идва лесната печалба на семейство Суон. И на моите родители им трябвала лесна печалба. Ако не я намерели, щели да изпаднат завинаги от класата на богатите. Както казах, самият аз се бях смъкнал в по-ниските прослойки.

Суонови казаха, че били инвестирали малкото, останало им след краха на пазара на ценни книжа, в една прекрасна компания, която искали да запазят в тайна. Тя тихомълком създавала възлищен монопол, който щял да стане богат и могъщ като „Стандард Ойл“.

Изкупувала мини, речни баржи и контролни пакети в железопътни линии, превозващи въглища, като ги придобивала срещу малка част от реалната им стойност, понеже плащала в брой. Почти никой друг нямал пари в брой. Средствата се набирали от хора като Суонови и моите родители, които можели да пазят тайна и които можели да изчегъртат още нещо от дъното на килера, ако се налагало.

Стойността на компанията щяла да нарасне поне сто пъти в момента, в който благоденствието отново се възцари в света. Междувременно компанията вече плащала дивидент, тъй като била много ефективна. Тъкмо с дивидентите били купени мармънът, палтото и пръстенът със звездния сапфир.

Разбира се, родителите ми инвестираха. Предполагам, че бяха намерили купувачи за някои от маслените си платна и източни килими, или пък за някои от хубавите пушки на татко. По време на бума татко колекционираше пушки.

Родителите ми са били толкова добре възпитани като деца, че на практика им е било невъзможно да заподозрат старите си приятели във връзки с мошеници. Те не разполагаха с прости и практични думи за органите и функциите на отделителната и репродуктивната системи, нито пък с подобни думи за подлост и лицемерие. Доброто възпитание ги беше направило беззащитни срещу хищниците от собствената им класа.

Това е пак нашият стар приятел, социалният натиск, разбира се.

Естествено, нямаше никакъв въглищен монопол. У когото и да са попаднали парите на родителите ми, най-вероятно ги е похарчил за състезателни коне и млади танцьорки, с изключение може би на една четвърт от сумата, изплатена на семейство Суон като дивидент.

* * *

Неотдавна разговарях по телефона с една моя братовчедка в Индианаполис, омъжена млада жена, на която казах, че мисълта да се върна там ме изпълва с ужас, защото не мога да си представя как по-възрастните ми роднини могат да ме обичат, като в същото време толкова мразят книгите ми. Тя отвърна, че трябва да си давам сметка,

че всички те са викторианци и са твърде стари да се променят. Не можели да устоят, когато трябвало да се презират мръсни книги.

Тогава се замислих за Виктория, кралица на Обединеното кралство Великобритания и Ирландия, императрица на Индия, живяла от 1819 година, много преди първият ми предтеча да стъпи в тази страна, до 1901 година, когато баща ми е бил ученик в гимназията „Шортридж“. И се запитах защо ли всяко споменаване на телесна функция толкова е измъчвало тази кралица.

Не мога да повярвам, че самата Виктория би се втрещила истински дори за миг, ако ѝ бях показал рисунката на моя задник, която направих за книгата си „Закуска за шампиони“. Задникът ми изглежда така:

Освен това задникът ми фигурира и в моя подпис, който изглежда така:

Как би се почувствала наистина кралица Виктория в присъствието на обявеното от самата нея за неприлично? Че силата ѝ да се налага е подложена на съвсем мъничка атака, много далече от центъра ѝ, подложена е на атака там, където все още е без значение... подложена е на атака по периферията. Тя създаде тиранични правила за тази периферия, които да я предупреждават за приближаването на всеки грубиян, дръзнал да ѝ обърне внимание върху страданията на ирландците или жестокото отношение във фабриките, или привилегиите на аристокрацията, или надвисналата световна война и прочее, и прочее? Ако не била в състояние да приеме, че човешките същества понякога пърдят, как би могла да чуе всичко това, без да припадне?

* * *

Какъв коварен план е съставила кралица Виктория, за да разколебае хората да обсъждат правото си на контрол върху собствения си живот? Убедила ги е, че ще заслужат самоуправление само след като спрат да мислят за всичко онова, за което хората не могат да спрат да мислят.

Благовъзпитаните майки през онази епоха не можели да не възпитават децата и прислугата си по същия начин — а и съпрузите си, ако им се удавало, и прочее, и прочее.

* * *

Кой е най-мръсният разказ, който съм писал? Със сигурност „Голямото космическо ебане“, първият разказ в историята на литературата с думата „ебане“ в заглавието. Сигурно беше последният разказ, който някога ще напиша. Написах го за моя приятел Харлан Елисън, който го публикува в антологията си „Отново опасни видения“. Той го защити с авторско право през 1972 година и се появява тук с любезното му разрешение. Ето какво гласи той:

ГОЛЯМОТО КОСМИЧЕСКО ЕБАНЕ

През 1987 година в Съединените американски щати стана възможно един младеж да осъди родителите си заради начина, по който е бил отгледан. Би могъл да ги призове в съда, да ги накара да платят и дори да отидат в затвора за допуснати сериозни грешки, когато той е бил само едно безпомощно малко дете. Това не беше само начин за осигуряване на правосъдие, но и за намаляване на възпроизводството, тъй като вече нямаше много за ядене. Абортите бяха безплатни. Всъщност всяка жена, която доброволно се съгласеше да направи аборт, получаваше подарък кантарче за баня или настолна лампа.

През 1989 година Америка организира Голямото космическо ебане, което беше сериозно усилие да се осигури съществуването на човешкия живот някъде във Вселената, тъй като на Земята определено

нямаше да продължи още дълго. Всичко беше станало на лайна, бирени кутийки, стари коли и бутилки от белина. Интересно нещо се случи на Хавайските острови, където от години изхвърляха боклук в кратерите на изгаснали вулкани — няколко вулкана изведнъж избълваха всичко обратно. И така нататък.

Това беше време на голяма свобода по отношение на езика, така че дори президентът казваше „лайно“, „еба“ и други подобни, без някой да се чувства заплашен или засегнат. Всичко си беше съвсем наред. Той нарече Космическото ебане „Космическо ебане“, а след него същото направиха и всички останали. То представляваше една космическа ракета с осемстотин фунта замразена сперма в носовия отсек. Щеше да бъде изстреляна към галактиката Андромеда, на два милиона светлинни години разстояние. Корабът беше кръстен „Артур Ч. Кларк“, в чест на един прочут изследовател на Космоса.

Трябваше да бъде изстрелян в полунощ на Четвърти юли. В десет часа нея вечер Дуейн Хублър и жена му Грейс гледаха изстрелването по телевизията в дневната на скромния си дом в Елк Харбър, Охайо, на брега на бившето езеро Ери. Езерото Ери в момента представляваше почти твърда отпадна маса. В нея живееха човекоядни миноги по трийсет и осем фута. Дуейн работеше като надзирател в Изправителната институция за възрастни на Охайо, която се намиреше на две мили. Хобито му беше да прави къщички за птици от бутилки от белина. Продължаваше да ги прави и да ги закача из двора си, въпреки че вече нямаше птици.

Дуейн и Грейс се дивяха на филма, показващ как е била изсушена спермата за полета. Малка чашка от веществото, любезно предоставено от шефа на катедрата по математика на Чикагския университет, било рязко замразено. След това го сложили под стъклен похлупак и изтеглили въздуха отвътре. Въздухът излязъл, оставяйки фин бял прах. Прахът изобщо не изглеждал много и Дуейн Хублър казал същото, но в него имало неколкостотин милиона сперматозоида със забавени функции. Първоначалното дарение, средното дарение, било два кубически сантиметра. Имало достатъчно прах, изчислил на глас Дуейн, да запуши ухото на игла. А осемстотин фунта от това вещество скоро щели да се отправят към Андромеда.

— Да еба Андромеда — каза Дуейн, но не беше вулгарен. Той повтаряше плакатите и стикерите из целия град. Други гласяха:

„Андромеда, обичаме те“, „Земята си пада по Андромеда“ и прочее.

На вратата се почука и в същия момент старият приятел на семейството, шерифът, влезе в стаята.

— Как си, дърто копеле? — попита Дуейн.

— Не се оплаквам, лайнар такъв — отвърна шерифът и двамата продължиха да се майтапят още известно време. Грейс се засмя, радвайки се на остроумията им. Едва ли щеше да се смее толкова радостно обаче, ако беше малко по-наблюдателна. Можеше да забележи, че шегаджийското настроение на шерифа е само привидно. Под повърхността нещо го безпокоеше. Също така можеше да забележи, че шерифът носи официални документи.

— Сядай, дърт глупако — каза Дуейн, — и гледай как на Андромеда ще ѝ дойде изневиделица.

— Доколкото разбирам — отговори шерифът, — ще трябва да седя тук повече от два милиона години. Жена ми може да се зачуди какво е станало с мене.

Той беше много по-умен от Дуейн. На „Артър Ч. Кларк“ имаше негова сперма, а от Дуейн — не. Човек трябваше да има коефициент на интелигентност най-малко 115, за да приемат спермата му. Имаше и някои изключения — ако си добър спортист или можеш да свириш на някакъв инструмент, или да рисуаш, но Дуейн не попадеше и в тези категории. Надяваше се строителите на къщички за птици да получат някаква преференция, но се оказа, че не става. От друга страна, директорът на Нюйоркската филхармония получи правото да дари цяла кварта^[1], стига да пожелае. Той беше на шейсет и осем години. Дуейн беше на четирийсет и две.

По телевизията в момента показваха възрастен астронавт. Той казваше, че определено му се искало да отиде там, където отивала спермата му. Вместо това щял да си седи у дома, със спомените си и чаша „Танг“. „Танг“ беше официалната напитка на астронавтите. Тя беше изсушена оранжада.

— Може да нямаш два милиона години — каза Дуейн, — но пет минути поне имаш. Сядай сега.

— Това, за което съм дошъл... — каза шерифът и тревогата му си пролича — обикновено го върша прав.

Дуейн и Грейс бяха истински изненадани. Нямаха ни най-малка представа какво ги очаква. Ето какво се случи: шерифът връчи на

дватамата по една призовка и каза:

— Със съжаление ви съобщавам, че вашата дъщеря, Уанда Джун, ви обвинява, че сте я съсипали, когато е била малка.

Дуейн и Грейс останаха като ударени от гръм. Знаеха, че Уанда Джун вече е на двацет и една години и може да ги съди, но определено не бяха очаквали да го направи. Тя беше в Ню Йорк Сити и когато ѝ се обади по телефона за рождения ѝ ден, едно от нещата, които Грейс ѝ каза, всъщност беше: „Е, ако искаш, вече можеш да ни съдиш, слънчице“. Грейс беше толкова убедена, че двамата с Дуейн са били добри родители, че даже се разсмя, когато продължи: „Стига да искаш, можеш да пратиш калпавите си родители в затвора“.

Между другото, Уанда Джун беше едно дете. Беше на косъм да се сдобие с братя или сестри, но Грейс ги абортира. Вместо тях Грейс взе три настолни лампи и едно кантарче.

— Какво казва, че сме ѝ направили? — попита шерифа Грейс.

— Във всяка от призовките има отделен списък на обвиненията — отговори той. Не можеше да погледне клетите си приятели в очите, затова се загледа в телевизора. Там някакъв учен обясняваше защо Андромеда е избрана за цел. Между Земята и галактиката Андромеда имало най-малко осемдесет и седем хроносинкластични инфундибули, изкривявания във времето. Ако „Артър Ч. Кларк“ преминел през някоя от тях, корабът и товарът му щели да се умножат един трилион пъти и да се появят на произволно място във времето и пространството.

— Ако някъде във Вселената има плодородие — обеща ученият, — нашето семе ще го намери и ще процъфти.

Едно от най-потискащите неща в космическата програма до този момент, разбира се, беше това, че тя показваше колко безумно далеч е плодородието, ако изобщо го имаше. Тъпи хора като Дуейн и Грейс и дори някои по-интелигентни, като шерифа, бяха убеждавани, че там някъде гостоприемно ги очакват, а Земята е просто едно лайно, използвано като площадка за изстрелване.

Сега Земята наистина беше едно лайно, но дори и на тъпите хора започваше да им просветва, че може да е единствената обитаема планета, която хората някога ще намерят.

Грейс плачеше, че дъщеря ѝ я съди, а списъкът с обвиненията, който четеше, се разпадаше на многобройни образи от сълзите.

— Боже, боже, боже... — нареждаше тя, — говори за неща, които отдавна съм забравила, но тя явно не е забравила нищо. Говори за нещо, което се е случило, когато е била само на четири години.

Дуейн четеше обвиненията срещу себе си, затова не попита Грейс какво ужасно нещо е сторила на Уанда Джун, когато е била едва на четири години, но ето какво беше то: бедната малка Уанда Джун рисувала красиви картинки с флумастер по целия тапет в току-що ремонтираната дневна, за да зарадва майка си. Вместо това майка ѝ избухнала и я напляскала. От този момент нататък, твърдеше Уанда Джун, тя не била в състояние да погледне никакъв художествен материал, без да се разтрепери като лист и да я облее студена пот. „По този начин бях лишена — твърдеше Уанда Джун по настояване на адвокатата си — от блестяща и печеливша кариера в областта на изкуството.“

Междувременно Дуейн научаваше, че бил провалил възможностите на дъщеря си за, по думите на адвокатата ѝ, „изгоден брак и произтичащите от него удобства и любов“. Явно бил направил това, бидейки пиан всеки път, когато идвал някой ухажор. Също така често бил гол до кръста, когато отварял входната врата, но носел патрондаша и револвера си. Можела дори да назове конкретен любовник, когото била изгубила заради баща си — Джон Л. Нюкъм, който в крайна сметка се оженил за друга. В момента имал много хубава работа. Бил командир на охранителния отряд на някакъв арсенал в Южна Дакота, в който съхранявали холера и бубонна чума.

Шерифът имал още лоши новини и знаел, че скоро щял да има възможност да им ги каже. Бедните Дуейн и Грейс нямало как да не го попитат: „Защо ни причинява това?“. Отговорът на този въпрос щял да е лошата новина, че Уанда Джун била в затвора, обвинена, че ръководи банда за кражби от магазини. Единственият начин да избегне затвора било да докаже, че всичко, което е и което върши, е по вина на родителите ѝ.

Междувременно сенатор Флем Сноупс от Мисисипи, председател на космическата комисия в Сената, се беше появил на телевизионния екран. Той беше много доволен от Голямото космическо ебане и казваше, че американската космическа програма през цялото време се е стремяла именно към това. Бил горд, продължаваше той, че Съединените щати са намерили за уместно да разположат най-

голямата фабрика за сушене на сперма в „малкото му родно градче“, което беше Мейхю.

Между другото, думата „сперма“ има интересна история. Тя е също толкова стара като „ебане“, „лайно“ и прочее, но все още я няма в речниците, дълго след включването на другите думи. Това е така, защото много хора искаха да си остане истински вълшебна дума... единствената останала.

И когато Съединените щати обявиха, че ще направят нещо наистина вълшебно, че ще изстрелят семенна течност към галактиката Андромеда, народът поправи своето правителство. Колективното подсъзнание заяви, че е време последната вълшебна дума да излезе на светло. Хората настояваха, че изстрелването на семенна течност към друга галактика е нищо. Само сперма можеше да свърши работа. Така че правителството започна да използва тази дума и дори направи нещо, нечувано до този момент — стандартизира правописа ѝ.

Човекът, който интервюираше сенатор Сноупс, го помоли да се изправи, за да могат всички да видят покривалото на слабините му, което сенаторът и направи. Тези покривала бяха излезли на мода и много мъже ги носеха под формата на ракети, в чест на Голямото космическо ебане. Обикновено на корпуса на ракетата бяха изписани буквите „САЩ“. На корпуса на сенатор Сноупс обаче беше изрисувано знамето на Конфедерацията.

Оттам разговорът тръгна към хералдиката изобщо и журналистът припомни на сенатора кампанията му за премахване на белоглавия орел като национална птица. Сенаторът обясни, че не искал страната му да бъде представяна от същество, което очевидно не се справяло в наши дни.

Попитан да назове същество, което се справя, сенаторът успя да назове цели две — миногата и червения калифорнийски червей. Нито той, нито някой друг обаче знаеше, че според миногите Големите езера бяха прекалено замърсени и вредни дори за самите тях. Докато всички човешки същества бяха у дома си и гледаха Голямото космическо ебане, миногите изплуваха от слюзта и изпълзяха на земята. Някои от тях бяха дълги и дебели почти колкото „Артур Ч. Кларк“.

А Грейс Хоблър откъсна мокрите си очи от четивото си и зададе на шерифа въпроса, от който той толкова се страхуваше:

— Защо ни причинява това?

Шерифът ѝ обясни, след което също се разплака заради злата Съдба.

— Това е най-ужасното задължение, което ми се е налагало да изпълнявам... — каза той на пресекулки, — да съобщавам такива сърцераздирателни новини на толкова близки приятели... в нощта, която би трябвало да е най-щастливата нощ в историята на човечеството.

Той я остави да ридае и влезе право в устата на една минога. Миногата веднага го изяде, но не преди той да успее да изкрещи. Дуюейн и Грейс изхвърчаха от къщата да видят за какво са крясъците и миногите изядоха и тях.

По ирония на съдбата, телевизорът им продължаваше да предава обратното броене, въпреки че те вече не можеха нито да го видят, нито да го чуят, а и не ги интересувахе.

— Девет! — каза един глас. След това: — Осем! — А после: — Седем!

И така нататък.

* * *

Тази история е измислена. Ето ви една истинска:

Когато бях малък, родителите ми имаха една приятелка, която всички много харесваха заради нейната жизненост, добър вкус, безупречни маниери и прочее. Тя се омъжи за един германски бизнесмен.

Когато се върна в Индианаполис след Втората световна война, тя беше по-прекрасна от всякога. Жизнерадостно заяви, че Хитлер бил прав за много неща и хората трябвало да се възхищават на Германия, защото воювала с толкова могъщи противници едновременно.

— За малко да победим — напомни ни тя.

Аз също тъкмо се бях върнал от Германия. Там бях в плен. Затова дръпнах баща си настрана и му казах:

— Татко, не мога да не изпитвам смесени чувства към тази стара семейна приятелка.

Той ми каза да не ѝ обръщам внимание, когато говори на политически теми, че не разбирала нищо от тях, че била само едно мило, глупаво, безобидно момиченце.

Прав беше. Тя не беше в състояние да разсъждава смислено за задници, за Аушвиц или за нещо друго, което би разтревожило едно момиченце.

Това се казва класа.

[1] Американска мярка за обем, приблизително равна на 1 литър.
— Б.пр. ↑

13

ДЕЦА

Първата ми съпруга и двете ми дъщери сега са преродени християни — правят бели магии с ритуали и молитви. В това няма нищо лошо. Би било глупаво да твърдя, че свободомислещите идеи на Клемънс Вонегът все още са така пленителни и обнадеждаващи, както преди — не и след смъртоносното отравяне на планетата, не и след двете световни войни, с наближаваща трета.

Мога ли сега да повторя, от цялото си сърце, онова, което е написал в малката си книжка през 1900 година: „Вярваме в добродетелта, в усъвършенстването, в прогреса, в непоклатимостта на природните закони, в необходимостта да подобряваме условията и отношенията в обществото, които трябва да са в хармония с онази доброта, която обуславя моята цялост“?

Не.

„Истината — казва той — трябва винаги да се възприема като основно изискване на човешкото общество.“ Както бях казал другаде, усъмних се в истината, след като беше хвърлена над Хирошима.

* * *

Клемънс Вонегът е писал за могъщи и богати семейства, създадени от престъпници. Той ги презирал. Самият той създал династия, основана на упорит труд, благоразумие и честни отношения.

В края на живота си, осем години преди Първата световна война, многобройните му потомци, в това число баща ми и дядо ми, сигурно са изглеждали като невинни, щастливи морячета във флотилия от прясно боядисани малки лодки, плаващи с попътен вятър в тихо пристанище, без да губят сушата от поглед.

Пристанището беше Индианаполис. Лодките бяха работата и акциите във „Вонегът Хардуер Къмпани“.

Седемдесет и четири години по-късно „Вонегът Хардуер Къмпани“ вече не съществува. „Площадът на милята“ в сърцето на Индианаполис, където някога се е намирал оживеният ѝ главен магазин, сега е пустиня от паркинги. Нощно време „Площадът на милята“ е пуст като Източен Берлин. Търговската мрежа на „Вонегът Хардуер Къмпани“ беше разбита от съвсем честна конкуренция — големите вериги.

Така че не мога да завеща на потомците си акции на „Вонегът Хардуер“, нито пък мога да им предложа работа в тази фирма, ако животът отвън загубее. Аз съм последният от дядовия си клон на семейството, който е работил там, който известно време е имал малка лодка.

* * *

Що се отнася до акциите, мога да оставя на потомците си само една история за легендарните времена, вече потънали в мъглата на времето, когато името Вонегът било синоним на железария в Индианаполис. Тази история ще бъде изгубена завинаги, ако не я извадя от нетрайната си глава и не я запиша.

Живял в Индианаполис един японски бижутер, който освен всичко друго изработвал на ръка пръстени за випускничките на „Тюдор Хол“, малкото затворено девическо училище, в което изпращали богатите момичета от цяла Индиана, преди да заминат за колежа на Изток. Сестра ми е завършила това училище, макар че семейството ѝ беше разорено. Първата ми съпруга е завършила това училище, макар че и нейното семейство беше разорено.

Бижутерът се казвал Ику Мацу Мото. Той криел много тайни, може би защото клиентите му рядко го разпитвали. Оказало се, че навремето е бил цирков атлет в „Ринглинг Брадърс енд Барнъм енд Бейли“.

И така, един ден той се появил пред главния магазин на „Вонегът Хардуер Къмпани“ на Ийст Уошингтън стрийт и поискал една наковалня. Магазинчето му било на Монюмънт Съркъл, на три преки.

В Индианаполис, проектиран от Пиер Шарл л'Анфан, французинът, проектирал и Вашингтон, окръг Колумбия, разстоянието между две преки е една десета от милията.

Ику Мацу Мото си харесал една наковалня и попитал продавача колко струва. Продавачът на шега му отговорил, че може да я вземе без пари, ако успее да си я занесе. И така, Ику Мацу Мото я отнесъл у дома.

* * *

Почти не познавам малцината Вонегът, които все още живеят в Индианаполис, а децата ми ще ги познават и ще се интересуват от тях точно толкова, колкото аз се интересувам от германските си роднини. Нещата се разпадат.

В Олбъни живее един Бърнард Вонегът. Това май е брат ми. Там има и един Питър Вонегът, който е син на Бърнард, библиотекар, който се ожени за една жена на име Мичи Минатоя, която, също като Ику Мацу Мото, е с японско потекло. Те имат две деца, Карл Хироаки Вонегът и Емико Алис Вонегът, единствените внуци на брат ми. Освен всичко друго, те са и Дьо Сент Андре. Странно и хубаво.

* * *

Има един д-р Марк Вонегът в Бруклин, Масачузетс. Това май е синът ми.

Гордея се с Марк, затова го похвалих и дадох преживяванията му за пример по следния начин на срещата на Асоциацията за психично здраве в Ню Джърси в Мористаун на 4 юни 1980 година:

„Заглавието на тази реч в програмите ви е «Трябва ли да се справяме без препоръки?». Моля ви да го задраскате, ако искате да си спомняте какво точно се е говорило тук. Новото заглавие е «Страх и омраза в Мористаун, Ню Джърси» и искам всички да знаете колко спокойно се чувствам сред вас. Ако полудея, вие познавате най-новите

методи как да ми помогнете. За нула време ще съм излязъл от лудницата и ще си ходя по улиците, наблъскан догоре с торазин.

Заглавието в програмите ви и без друго е сбъркано. Трябваше да бъде «Трябва ли да се справяме без отправни точки?». Ако искате, поправете «препоръки» на «отправни точки», преди да задраскате всичко, което ме подсеща за една много смешна история. Клиент в ресторанта вика келнера и му казва: «Келнер, в супата ми има прах». А келнерът отговаря: «Много съжалявам, сър, това е печатна грешка. Трябва да е грах».

Когато си мислех, че ще говоря за отправни точки, имах предвид жалоните на една по-проста и по-устойчива цивилизация от нашата в момента. Примери: «Хамлет» на Шекспир, Петата симфония на Бетовен, «Мона Лиза» на Леонардо, Гетисбъргското обръщение на Линкълн, «Хъкълбери Фин» на Марк Твен... Великата китайска стена, наклонената кула в Пиза, Сфинксът. Тези няколко произведения на изкуството се извисяваха като огромни паметници в съзнанието на випускниците от държавните училища във всяко кътче на страната. В нашето съзнание сега те са потънали като Атлантида, ако щете, потопени от най-новите сензации по телевизията и радиото, в дворците на киното и в списание «Пийпъл».

Мина времето, когато работещият в областта на психичното здраве в Америка имаше няколко общи отправни точки с маниака по рождение, когато би могъл да започне терапевтичния разговор с коментар за усмивката на Мона Лиза, например. Все е някакво начало. Днес обаче ми се струва, че терапевтът трябва да е готов задълбочено да обсъжда «Бинго на плажа», «Тексаското клане», «Хауди Дуди», «Детската стая» и Уолтър Кронкайт — и прочее, все в същия дух. Специалисти по Фара Фосет. Всяка тема за разговор в наши дни живее колкото една светулка. Имам син на Западния бряг, който е автор на скечове и веднъж написа нещо много смешно според него за Хауди Дуди. Наложих се да му обясня, че има милиони американци, по-възрастни и по-млади от него, които не знаят и не се интересуват кой е Хауди Дуди. Той беше потресен. Когато беше на седем години, за него Хауди Дуди беше Бог.

Тази реч обаче я изхвърлих, както вече казах. Не съм достатъчно умен, за да я изнеса. Беше твърде амбициозна — не само за мен, но и за един мотел в Ню Джърси на обед. Затова реших да говоря каква чест

е за мен да съм тук. Ако някои от вас си водят бележки, можете да запишете: «Поласкан да говори за психичното здраве»... нещо от този сорт.

Не знам защо сте ме поканили. Сигурно защото синът ми Марк полудя. Той не е авторът на скечове. Онзи е друг син. Този, който полудя, вече е добре. Миналата година завърши медицинското училище на «Харвард» и сега е стажант в Бостън. Той също е великолепен оратор. Много обича да пита публика, състояща се от работещи в областта на психичното здраве: «Колко от вас някога са пили торазин?». Почти никой не вдига ръка и моят син лекар се усмихва и казва: «Няма да ви навреди. Трябва да го пробвате някой път, ей така, просто да добиете представа как се чувстват пациентите ви».

Организаторите на тази среща ме попитаха какви научни степени имам. Сигурно и цирков артист да бях, пак щяха да ме питат. Затова прерових чекмеджето на нощното си шкафче за някакви документи. Намерих чифт отдавна загубени копчета за ръкавели, за съжаление, само позлатени. Намерих една снимка на сестра си Алис, когато е била на шестнайсет години. Тя почина тук, в Ню Джърси, на четирийсет и една и в не особено добро психично здраве. Намерих диплома от Чикагския университет, който е на запад оттук. Там пишеше, че съм изкарал магистърска степен по антропология. Проверих думата в речника. Оказа се, че означава изучаване на човека.

В Чикагския университет преди много време трябваше да си избира специалност от следните пет области на антропологията: археология, културна антропология, етнология, лингвистика и физическа антропология. Избрах културната антропология, защото предлагаше най-голяма възможност да се пишат високопарни безсмислици. Културата, естествено, е всеки предмет или идея, оформен от мъже, жени и деца, а не от Бог. Културната антропология е обширна специалност, ще кажете вие. Не съм чувал културен антрополог да страда от клаустрофобия.

Тъкмо тази проклета диплома ме накара да си въобразя за миг, че мога да ви говоря като специалист по културата, за онова прокрустово ложе, което неприспособените хора намират за толкова неудобно. Единственият ми син Марк се чувстваше толкова неудобно, че се опита да си разбие главата в него, и трябваше да го вкарат в стая с

тапицирани стени. Наистина. Толкова беше луд. Готов беше да се убие с цигулка «Страдивариус», ако имаше такава подръка... или с наклонената кула в Пиза, или с мустаците на Уолтър Кронкайт.

Аз обаче съм разказвач, а не културен антрополог, независимо какво пише в дипломата. Дори не съм най-добрият разказвач в собственото си семейство, когато става дума за отношенията между култура и психично здраве. Синът ми Марк е най-добрият разказвач в тази област. Той написа една прекрасна книга за полудяването и възстановяването. Казва се «Експрес „Рай“». Марк си спомня всичко. Той иска да разкаже на хората, които полудяват, нещичко за въртележката, на която са се качили. Понякога помага да знаеш какво те очаква. Колко от вас са пили торазин?

Марк ме научи да не разглеждам психичното заболяване в романтична светлина, никога да не си представям измамно блестящ шизофреник, който разсъждава по-смислено за живота от своя лекар и дори от президента на «Харвард». Марк твърди, че шизофрениите е ужасна и съсипваща като едра шарка, бяс или друга отвратителна болест, която ви идва наум. Не може да се обвинява обществото, нито пък, слава богу, приятелите и роднините на пациента. Шизофрениите е вътрешна химическа катастрофа. Това е случай на чудовищно лош генетичен късмет, лош късмет, който се среща в абсолютно всяко общество, включително австралийските аборигени и средната класа във Виена преди Втората световна война.

Много други писатели точно в този момент пишат за някой възхитителен, може би дори божествен шизофреник. Защо ли? Защото всеки път историята бива посрещана с овации. Тя хвърля вината за страданията на пациента върху културата, икономиката, обществото и всичко друго, само не върху самото заболяване. Марк твърди, че това е погрешно.

Като негов баща обаче мисля, че имам право да кажа следното: вярвам, че една култура, съчетание от идеи и артефакти, може понякога да накара един здрав човек да действа срещу собствения си интерес и срещу интересите на обществото, а и на планетата.

Измислих една история за този случай и за тази публика в този мотел. Ето я:

Става дума за един психиатър. Той е германски полковник от СС в Полша през Втората световна война. Казва се Вонегът. Това е хубаво

немско име. Полковник Вонегът трябва да се грижи за психичното здраве на есесовците в своя район, което включва и униформения персонал в Аушвиц.

Полковник Вонегът има череп с кръстосани кости на фуражката си. Обикновено, когато един есесовец иска да изрази любовта си към една жена, той ѝ дава да носи череп с кръстосани кости. Полковник Вонегът обаче е влюбен в жена от СС, която си има собствен череп с кръстосани кости. Така че вместо тях той ѝ изпраща бонбони.

Но не това е най-големият проблем в тази история. Най-трогателното е, когато един млад, идеалистичен лейтенант от СС идва при Вонегът за помощ. Той се казва Дампфвалце. «Дампфвалце» значи «валяк». «Вонегът» не значи нищо. Питайте произволен критик от «Ню Йорк Ривю ъф Букс».

Лейтенант Дампфвалце, който може да бъде изигран от Питър О'Тул, чувства, че вече не издържа на железопътния перон в Аушвиц, където ден след ден се разтоварват вагони с хора. Дошло му е до гуша от това, но е достатъчно разумен да потърси помощ от специалист. Между другото, д-р Вонегът е разнороден работник в областта на психичното здраве, прагматик. Малко юнгианец, малко фройдист, малко ранкианец и прочее. Умът му е отворен и любопитен.

Всъщност той лекува Дампфвалце с мегавитамини — същите, които излекуваха сина ми. Изобщо не сме отдали дължимото на нацистите за развитието на мегавитаминната терапия.

Така че Дампфвалце е готов да се върне към задълженията си. Очите му отново блестят. Има добър апетит. Спи като новороден всяка нощ. Той пита д-р Вонегът колко сериозно е било заболяването му.

Д-р Вонегът отговаря, че ако Дампфвалце не е разпознал навреме малките сигнали на природата за опасност и не се е оставил в ръцете на съвременната медицина, не след дълго е можел да опита да застреля Адолф Хитлер. Толкова зле е бил.

Според мен поуката от тази история е, че понякога едно общество може да е най-лошият тълкувател на психичното здраве.

Благодаря ви за вниманието.“

* * *

Три от шестте ми деца са осиновени племенници. Те са запазили името си, най-оригиналното от всички имена — Адамс. Първата ми съпруга и аз ги осиновихме, след като в рамките само на двайсет и четири часа баща им се удави, когато влакът, с който пътуваше, падна от един мост в Ню Джърси, а майка им почина от рак в една болница. Майка им беше единствената ми сестра, а смъртта ѝ се очакваше от доста време.

Имаше и четвърти брат Адамс, бебе, осиновено от първи братовчед на баща си в Бирмингам, Алабама.

Те осиротяха през септември 1958 година, почти двайсет и две години преди времето, в което пиша. Веднага пристигнах от Кейп Код да се погрижа за къщата им в Ръмсън, Ню Джърси. Имаха среща, на която не присъствах. Слязоха долу с едно-единствено условие — да не бъдат разделяни от кучетата си. Едно от тези кучета, овчарка на име Санди, щеше да стане най-близкият ми приятел, който някога съм имал.

* * *

Джеймс Адамс, най-големият от сираците, както продължаваме да ги наричаме, по онова време беше на четиринайсет. Сега е на трийсет и шест, на тези години бях аз, когато с Джейн го осиновихме. За малко беше в колеж, след това стана доброволец на Корпуса на мира в Перу, след това отглеждаше кози в Ямайка, а сега е дърводелец в Левърет, Масачузетс.

Женен е за Барбара д'Артаней, бивша учителка от Нова Англия, живяла и работила няколко години с него във фермата му за кози на една планина в Ямайка. От обществено положение и имоти се интересуват толкова, колкото и Хенри Дейвид Торо.

Те ме дариха с внучка. Районът, в който отглеждат това дете, представлява основно пасища, завзети обратно от пущинака. В името на детето отеква невинният империализъм на първите бели колонизатори. Тя се казва Индия Адамс.

Бог да пази Индия Адамс в дивия американски пущинак.

* * *

Една история от времето преди Джим да се ожени:

Джим тръгнал със сал по Амазонка заедно с двама приятели, след като напуснал Корпуса на мира. Една нощ, докато салът бил привързан близо до Манаус, старият град от времето на каучуковия бум в Бразилия, покрай него минала една моторна лодка. На руля ѝ бил Евгений Евтушенко, съветският поет. Заедно с него били няколко бразилски приятели. Той попитал на английски дали могат да дойдат на сала да изпият по нещо. В замяна, казал той, щял да даде на домакините си най-доброто име за техния сал.

Така започнали да пият на сала и по някаква причина Евтушенко и Джим се сбили.

Това сложило край на купона и посетителите се върнали на моторницата си. Точно преди да отплават, Евтушенко казал: „Не съм забравил какво ви обещах. Трябва да наречете сала си «Хъкълбери Фин»“.

Години по-късно и аз се запознах с Евтушенко и го попитах дали тази история е вярна.

— А! — рече той. — А! Това вашият син ли е? Много лошо момче!

Светът е малък.

* * *

Стивън Адамс беше на единайсет, когато го осиновихме, на същата възраст беше и родният ми син Марк. Стивън беше най-независимият от всички, тъй като беше превъзходен атлет и имаше алтернативно семейство много преди родителите му да починат, световното семейство на треньорите, съотборниците и съперниците навсякъде. Треньорите в Кейп Код, също като треньорите в Ню Джърси, го посрещнаха като отдавна изгубен син.

Стив пристигна в Кейп Код с яке с надпис на гърба „Детска футболна лига Ню Джърси — международен турнир“. Друго представяне не беше необходимо.

Той отиде да учи английска литература в „Дартмът“ и да играе защитник. Сега е в Лос Анджелис, професионален автор на комедии за телевизията. На трийсет и три години е, не се е женил и много тича.

От всичките си деца най-малко познавам Стив, защото, трябва да му се признае, той най-малко се нуждаеше от мен. В същото време той е единственият, който си избра да стане професионален писател като мен. Доколкото знам, не започва да пише нищо, ако то не обещава веднага да стигне до някаква шега. Получава добри пари да бъде несериозен. Ако някога стане сериозен, ще си изгуби работата.

Работата му, освен това изисква да забрави всичко, което е учил в „Дартмът“ за историята, литературата, философията и какво ли още не, и да се шегува само с неща, познати на публиката му — последните телевизионни реклами, знаменитостите в момента, най-касовите филми от миналата година, изключително популярните плочи, политиците, непрестанно показвани по новините, и прочее, и прочее. Това сигурно е уморително.

Той е най-малко вкорененото от всичките ми деца и има голяма вероятност да се откъсне. Ако има поколение, децата му, вероятно в Калифорния, сигурно никога няма да научат, освен ако не прочетат тази книга, че са от фамилията Дьо Сент Андре, че имат втори братовчеди на име Карл Хироаки Вонегът и Емико Алис Вонегът, и прочее, и прочее.

* * *

По-малкият брат на Стив, Кърт Адамс, деветгодишен, когато го осиновихме, също живее в Левърет, близо до брат си Джим. Кърт беше първият от братята, заселил се там. Сега е на трийсет и две, работи като пилот в „Еър Ню Ингленд“ и строи прекрасни дървени къщи, които се отопляват изцяло с печки на дърва. Самият той живее в такава къща. Женен е за една великолепна художничка на име Линдзи Палермо. До този момент нямат деца.

Кърт е единственият от всички, който има бизнес нюх. Разполага със скромни средства, но печели прилично от малките си инвестиции. Добре се грижи за малкото си доларово стопанство.

Останалите не се интересуват от финансови игри. Не могат да се съсредоточат, както не можеха баща ми, майка ми или сестра ми, както не може брат ми.

Според мен е въпрос на гени. Хората се раждат или с умението да управляват пари, или без него.

Всички ние сме експерименти по ентусиазъм, ограничен и предначертан. Аз пиша.

* * *

Брат ми е ентусиаст в научното изследване на гръмотевичните бури. Покойната ми сестра беше родена да е ентусиаст в рисуването и скулптурата, но тя устоя. Тя каза, много мъдро според мен: „Само защото имаш талант, не означава, че трябва да правиш нещо с него“.

* * *

Има и четвърти брат Адамс. Той беше бебе, когато почина майка му. Осинови го първи братовчед на баща му в Бирмингам, Алабама, съдия. Майка му почина, преди да успее да окаже някакво влияние върху характера му, но при все това възгледите му за живота са като нейните... а също и шегите му. Той се казва Питър Найс.

Обмисля да се премести в Левърет — да е близо до братята си, които най-много му приличат от всички хора на света.

* * *

Когато осиновихме братята Адамс, две от родните ни деца се сдобиха с изкуствени близнаци. Стив Адамс беше на годините на Марк Вонегът. Кърт Адамс беше на годините на Едит Вонегът. Това беше голяма радост за Едит, която заведе новия си близък да го покаже в началното училище „Барнстабъл“. Тя имаше и двама силни по-големи братя. За Марк ползите от семейното сливане отначало не бяха

очевидни. Вече не беше най-голямото дете, единственото момче и прочее.

* * *

Всичките деца днес са си близки и се възприемат като истински братя и сестри. Късметлии са, че имат толкова заинтересовани и отзивчиви роднини. Всяка година има много срещи, изпълнени с обич, в голямата стара къща в Кейп Код, в която са израснали заедно. Когато бяха малки, бяха такава забележителна тайфа, че един полицаи беше станал специалист по навиците и скривалищата им. Имаше красиво име и винаги оставяше синята лампа на колата си включена, когато паркираше в нашия двор. Казваше се сержант Найтингейл^[1].

Когато сержант Найтингейл идваше да разпитва някое от децата, лампата на колата му хвърляше по цялата ни къща сини отблясъци, докато се въртеше.

Никой обаче не влезе в затвора.

Никой не продаваше дрога.

* * *

Имаше само един забележителен автомобилен инцидент. Марк преобърна и разнебити един микробус фолксваген с около осем души вътре. Изсипаха се от колата край пътя, както солта се изсипва от солницата. Изпадаха от капака на покрива, от страничните врати, от задната врата. Марк излетя последен. Падна на краката си и се озова с лице към насрещното движение, като футболен защитник.

Никой не беше убит или тежко ранен, слава богу.

Джим Адамс не е единственото ми дете, което за малко да влезе в схватка с видна фигура от света на литературата. Приблизително по времето, когато Джим и Евтушенко си отправяха заплахи на Амазонка, Марк Вонегът обмисляше дали да не се сбие с Джак Керуак в кухнята ни в Кейп Код. Тези сблъсъци се случиха даже в един и същи часови пояс, макар и в различни полукълба.

Запознах се с Керуак едва в края на живота му, което означава, че нямаше как да го опозная, тъй като се беше превърнал в пумпал. За кратко се беше заселил в Кейп Код и един общ приятел, писателят Робърт Боулс, една вечер го доведе у дома. Съмнявам се, че Керуак знаеше нещо за мен или за работата ми, или къде изобщо се намираше. Той беше луд. Наричаше Боулс, който е чернокож, „негър със сини венци“. Твърдеше, че евреите били истинските нацисти и че комунистите били наредили на Алън Гинзбърг да се сприятели с Керуак, за да контролират американската младеж, чийто лидер бил той.

Това беше покъртително. Очевидно в главата на този човек, навремето очарователен, справедлив и интелигентен, бушуваха бури. Искаше да играе покер, затова раздадох карти. Мисля, че раздадох за четирима — за Боулс, за Керуак, за Джейн и за мен. Керуак взе останалата част от тестето и я захвърли в другия край на кухнята.

Тъкмо в този момент влезе Марк, който се беше прибрал неочаквано за уикенда от колежа „Суортмор“, в който следваше богословие. Освен това беше борец средна категория в отлична форма. Имаше брада, облечен беше в работна риза и сини джинси и носеше брезентова торба. Всичко във вида му и дори стойката му сякаш беше вдъхновено от книгите на Керуак.

В момента, в който го зърна, Керуак се изправи и го изглежда унищожително от главата до петите. Спокойствието преди битката се спусна влажно в стаята.

— Мислиш си, че ме разбираш — каза Керуак на Марк. — Изобщо не ме разбираш. Искаш ли да се бием?

Марк не каза нищо, защото не знаеше кой е Керуак и защо е толкова ядосан.

Керуак започна да се хвали какъв бияч е и попита Марк дали му стиска да се бие с него.

Ако не друго, Марк разбра поне това, че може наистина да му се наложи да се бие с този човек. Не му се искаше, но пък, от друга страна, не беше чак толкова против да се сбие с него.

В този момент обаче Керуак се отпусна тежко на стола си, клатейки глава и повтаряйки непрекъснато: „Изобщо не ме разбира“.

По-късно същата вечер, след като Керуак и Боулс си тръгнаха, двамата с Марк си поговорихме за Керуак, който по това време

завършваше седемнайсетата си и последна книга. Много скоро щеше да умре.

Оказа се, че Марк никога не беше чел Керуак.

* * *

Марк сега е лекар, женен е за Пат О'Шей, учителка, имат един син, Закари Вонегът, първият ми внук, който сега е на три години и е единственият до момента, носещ странното ми фамилно име. Марк е първият Вонегът в Америка, който е лечител, и едва вторият с някаква докторска степен. Разбира се, брат ми Бърнард е доктор по химия.

А единствения път, когато се срещнах с поета Конрад Ейкън, той ми каза, че детето се съревновава с баща си в онази област, в която бащата е слаб, област, в която бащата погрешно си мисли, че е постигнал успех. Ейкън постъпил точно така, по собствените му думи. Неговият баща бил ренесансов човек, хирург, спортист, малко музикант, малко поет и прочее, и прочее. Ейкън каза, че той самият станал поет, защото си дал сметка, че поезията на баща му не била много хубава.

И ако вярвам на това, какво да си мисля за мен, отразен в собствените си деца, които весело ми съперничат във всяка област, включително писането, в което винаги съм дилетантствал, докато те са ме гледали? Играех малко шах, а сега всички те ме бият на шах. Рисувах по малко, а сега Джим Адамс, Марк Вонегът, Едит Вонегът и Нанет Вонегът рисуват далеч по-добре от мен. Отчаян, този старец ще направи самостоятелна изложба на рисунките си през есента, само че те не струват.

А, да, занимавах се и с дърводелство, така че Джим Адамс, Кърт Адамс, Стив Адамс и Марк Вонегът сега правят мебели. И прочее, и прочее.

Марк написа една първокласна книга. Едит не само написа, но и илюстрира една първокласна книга.

Дрънках малко на пиано и на кларинет, така че Стив Адамс сега пише музика и свири на китара по кабаретата, а Марк свири на саксофон и малко на пиано в една джаз група, състояща се само от лекари, и прочее, и прочее.

Това е ужасно.

* * *

Установих, че не искам да навлизам в подробности за двете си дъщери, затова ще кажа много малко за тях. Нанет и Едит са талантиливи художнички. И двете откриха, че животът на твореца е самотен. Едит реши, че самотата е твърде висока цена. Нанет ще става медицинска сестра, която ще снима за удоволствие.

* * *

Междувременно създадената от човека атмосфера на политиката, икономиката и технологията ще ги блъска насам-натам.

* * *

Кое е любимото произведение на децата ми до този момент? Може би едно писмо на най-малката ми дъщеря Нанет. Толкова е неподправено! Написа го на мистър Х, сприхав клиент на един ресторант в Кейп Код, в който тя работеше като сервитьорка през 1978 година. Клиентът бил толкова ядосан от обслужването една вечер, че написал оплакване до управата. Управата закачила оплакването на таблото за съобщения в кухнята.

Ето какво отговори Нанет:

Уважаеми мистър Х,

Като новообучена сервитьорка се чувствам длъжна да отговоря на оплакването, което неотдавна сте изпратили до „Ей Би Си Ин“. Писмото Ви причини повече страдания на една невинна млада жена това лято, отколкото неудобството, което сте изпитали от това, че супата не Ви е

била донесена навреме, хлябът Ви е бил отсервиран твърде рано и така нататък.

Сигурна съм, че новата сервитьорка наистина Ви е обслужила лошо. Помня, че онази вечер беше много нервна и притеснена, но се надяваше, че грешките ѝ, колкото и тромави да бяха, щяха със съчувствие да бъдат отдадени на неопитността ѝ. Самата аз съм допускала грешки в обслужването. За щастие, клиентите ги приемаха добронамерено и състрадателно. Толкова много научих от тези грешки и от подкрепата и разбирането на другите сервитьори и на клиентите само в рамките на една седмица, че сега съм много по-уверена в работата си и рядко допускам грешки.

Сигурна съм, че Катарин ще стане опитна сервитьорка. Разберете, че да се научиш да сервираш, е като да се научиш да жонглираш. Не е лесно да се намери равновесието и усещането за време. В момента, в който ги откриеш обаче, сервирането се превръща в трайно и непоколебимо умение.

Грешките трябва да са позволени дори и в толкова добър ресторант като „Ей Би Си Ин“. Трябва да се позволи на сервитьорите да бъдат хора. Може би не си давате сметка, че посочвайки тази млада жена, Вие сте принудили управата да я уволни. Катарин в момента няма лятна работа в Кейп Код, а училището предстои.

Можете ли да си представите колко е трудно да си намериш работа тук? Знаете ли колко трудно младите студенти свързват двата края? Като човек се чувствам длъжна да Ви помоля два пъти да мислите какво е важно в живота. Надявам се, че искрено ще се замислите над думите ми и в бъдеще ще сте по-внимателен и човечен в действията си.

С уважение,

Нанет Вонегът

[1] *Nightingale* (англ.) — славей. — Б.пр. ↑

НЕРАЗБРАНИЯТ ДЖОНАТАН СУИФТ

Възможно ли е човек с моята слава да пише толкова лошо, че да го отхвърлят? Да, представете си. Необходими са известни усилия обаче. Като суетен издател на самия себе си, възнамерявам да пробутам едно такова фиаско в нашата култура. Става дума за есе за Джонатан Суифт, което подготвих като предговор към едно ново издание на „Пътешествията на Гъливер“.

Възражението на издателя беше, че представям Суифт в много сантиментална светлина, очевидно, без да съм прочел нито един подробен разказ за живота и нрава му. Ето какво бях направил:

„Върви, пътничко — гласи епитафията му на латински, — и се постарай да следваш оногова, който с всички сили се бореше за свободата.“ Джонатан Суифт (1667–1745), англикански свещеник, е написал това за дългия си живот. Погребан е до жена си в катедралата „Сейнт Патрик“ в Дъблин, чийто декан е бил през последните си трийсет и две години. В Дъблин е написал и „Пътешествията на Гъливер“ — книга, не по-малко вечна от всяка катедрала. Назначението в „Сейнт Патрик“ го разочаровало. Той се надявал да получи епархия в Англия. Независимо от това, той станал, по думите на изследователя на Суифт, Рикардо Б. Куинтана, „виден гражданин на Дъблин и голям ирландски патриотичен декан“. В нашето обидчиво и надутото общество не би било възможно такъв яростен сатирик да оглави катедрала и да стане ценен общественик.

Той започнал да пише „Пътешествията на Гъливер“ приблизително на моята възраст, която е петдесет и четири години. Завършил я на шейсет. Вече бил признат за един от най-големите сатирици на своето, а и на всички времена. Мотивите му обаче неизменно били сериозни и аз твърдя, че „Пътешествията на Гъливер“ може да се чете като поредица от високоотговорни проповеди, изнесени по време на криза в християнските ценности, която далеч не

е отминала. Според мен кризата е следната: възрастните християни просто вече не бива да се смятат за божи агънца.

Суифт умрял преди изобретяването на парната машина и на железния плуг, впрочем и преди Конституцията на Съединените щати. Само че знаел за микроскопите, телескопите, диференциалните уравнения, теориите на Харви за кръвообращението в човешкото тяло, Нютоновите закони за движението и прочее. Със сигурност имало неща, които започвали да подсказват, че естественият ред на нещата, тъй дълго забулен в тайнственост и неподатлив на промяна, може би всъщност е прекрасен часовников механизъм, в който може да се човърка и дори да се разглобява и сглобява наново. Човешкият разум бил в процес на набиране на сили да променя живота, както само армиите и бедствията можели до този момент. Затова най-видният жител на Дъблин смятал, че трябвало непременно да се погледне сурово, за доброто на вселената, на големите маймуни, които изведнъж били започнали да мислят толкова мощно. Божи агънца, как ли пък не!

В „Пътешествията на Гъливер“ Суифт определя толкова високи критерии за сурово отношение към човешките същества, че повечето от нас можем да ги достигнем само по време на война, при това — за кратко. Той ни смаява, пикае върху нас, увеличава ни и поглежда във всичките ни гадни отверстия, насърчава ни да показваме глупостта и коварството си, отвратително ни състарява. На хартията ни подлага на всички унижителни изпитания, които въображението на писателя може да съчини. И какво научаваме за себе си в хода на тези експерименти, достойни за Аушвиц? Само едно, според героя на Суифт, капитан Гъливер: ние сме крайно отвратителни. Слава богу, можем да сме сигурни, че самият Суифт не мисли така, защото преди да позволи на Гъливер да ни обяви за по-лоши от помия, той го прави луд. Такъв трябва да е дълбокият смисъл на любовта на Гъливер към конете, тъй като Суифт не е изпитвал особено уважение към тези отнесени и вятърничави животни. Гъливер вече не е надеждният свидетел, какъвто е в Първа глава.

В гимназията имах една учителка, която ме уверяваше, че човек трябва да е поне малко луд, за да повтаря непрекъснато колко е гадна човешката природа, така както го прави Суифт. А Суифт го повтаря много преди Гъливер да полудее. Сега бих казал на тази учителка, ако още е жива, че повторението му е толкова неумолимо, че чак става

смешно, каквото трябва да бъде, а Суифт ни преподава урок, не по-малко важен от този, че не сме агънца — готовността ни да се отвърщваме от себе си и от другите може би не е онзи пазител на цивилизацията, за който много от нас я приемат. Всъщност отвърщението е може би най-големият унищожител на разума ни, на здравия ни разум — то може да ни накара да действаме във вреда на собствените си интереси, може да ни побърка.

Суифт не развива тази тема, това го прави историята от последните стотина години. Какво е накарало цивилизовани човешки същества да построят лагерите на смъртта? Отвърщението. Какво ги е карало да бомбардират беззащитни градове, да измъчват затворници, да пребиват жените и децата си, да си пръскат мозъците? Отвърщението. Да. Според мен „Пътешествията на Гъливер“ е забележителен опит да бъдем инжектирани със свръхдоза отвращение, за да развием имунитет към тази толкова опасна болест.

Настоящото издание на „Пътешествията на Гъливер“ за Клуб „Книга на месеца“ се основава на изданието на Оксфордския университет от 1971 година, под редакцията на Пол Търнър, преподавател по английска литература в Оксфорд. В онова издание има нещо, което липсва на сегашното — увод и стотици увлекателни бележки, написани от него. Препоръчвам това издание на всички, които търсят удоволствието да свържат разказа с приключенията и епохата на самия Суифт и които биха искали да участват в разсъжденията за достоверността на безкрайните лъжи на капитан Гъливер. Например мистър Търнър казва: „Пропорцията на лилипута е един инч към един фут в обикновения свят. Мог (Ф. Мог, «Сайънтифик Американ», т. CLXXIX, 1948) споменава някои биологични усложнения — един лилипут би имал много по-малко място за мозъчни клетки (следователно няма да е толкова умен) от едно шимпанзе; главата му ще е твърде малка, за да поддържа полезни очи; и ще му трябват осем пъти повече калории на унция телесно тегло, отколкото на обикновен човек — двайсет и четири хранения на ден, вместо три“. Що се отнася до великаните в Бробдингнаг, той пак цитира Мог, който „нарича човек, висок шейсет фута, «инженерен абсурд». Скелетът трябва да е значително видоизменен, за да поддържа теглото (около деветдесет тона) — по-къси крака, по-малка глава, по-дебел врат и по-масивно туловище (за да побере съответните вътрешни

органи, необходими за функционирането на такава огромна машина)“. И така нататък.

Оправданието за подобно лишено от бележки издание, разбира се, е, че авторът, като всички автори, би искал книгата му да бъде харесвана сама за себе си. Ако призракът на Джонатан Суифт е сред нас, моята намеса като някой яху със сигурност му е много неприятна. Извинявам се. Освен присъствието ми в това издание, най-сериозното ми прегрешение е невъзможността да предам цялата ярост, радост и ирационалност, съпътствали създаването на този шедьовър. Докато възхвалявах здравия разум на „Пътешествията на Гъливер“, аз я изкарах прекалено здравомислеща.

НОВА ВЕРСИЯ НА ДЖЕКИЛ И ХАЙД

С Лий Губър, продуцентът от Бродуей, се сприятелихме, докато работехме заедно в нюйоркския Съвет по изкуствата. През лятото на 1978 година той ме помоли да напиша съвременна версия на новелата на Робърт Луис Стивънсън „Д-р Джекил и мистър Хайд“ за музикалната сцена. Оригиналът, между другото, е съвсем тънък, не повече от шейсет страници. В него почти няма изградени образи, той е изненадващо повърхностен и без много персонажи. Това е първото произведение, за което Стивънсън е получил пари.

Аз не взех нищо за моята версия. Намирам я за великолепна, макар и малко небрежна и кратка. Казва се „Професорът по химия“ и представлява следното:

Време: наши дни, пролет.

Място: „Суитбред“, малък колеж в покрайнините на Филаделфия.

Първа сцена: портите на колежа, на обяд.

При вдигането на завесата: виждаме хор от студенти и студентки, отчаяно нещастни, демонстриращи скръбта си по екстравагантни начини. Една особено красива и заплесната студентка се казва КИМБЪРЛИ. Ученолюбивият ѝ приятел се казва САМ. Всеки персонаж държи екземпляр от студентския вестник, от който разбират, че колежът е банкрутирал и вероятно ще бъде закрит.

КИМБЪРЛИ: Не мога да го понеса!

САМ: Какъв е този свят, в който са възможни такива неща?

ПЪРВИ СТУДЕНТ: Какво прогнило, смърдящо общество!

И така нататък. Виковете стават все по-музикални, а оплакването — по-структурирано, така че се оформя песен и танц за злочестата съдба. До този момент обаче не се споменава каква е причината за нещастieto. Изпълнението завършва със студенти, пръснати в унили пози.

ПЪРВИ СТУДЕНТ: Искам да се напия.

SAM: Какво ще помогне това?

ПЪРВИ СТУДЕНТ: Поне ще мога да повърна.

КИМБЪРЛИ: Така или иначе, го правиш.

САЛИ КАТКАРТ, копие на Джуди Гарланд, влиза бодро, облечена като мажоретка, с вдигнати помпони. Не е чула новината.

САЛИ: Ей, банда, защо сте провесили носове? Пролет е!

КИМБЪРЛИ: Къде беше, Сали?

САЛИ: Репетирахме с мажоретките. *(Започва да танцува.)* Хайде С, хайде У, хайде И, хайде Т! Хайде Б, хайде Р, хайде Е, хайде Д! Суитбред! Суитбред! Суитбред!

SAM: Колежът е банкрутирал, Сали.

САЛИ: О, не!

САМ: (Подава ѝ вестника.) Това е „Дейли Панкреас“.

КИМБЪРЛИ: Нямахте да посмеят да го публикуват, ако не беше вярно.

САЛИ: (Чете.) „Банкрут! Затваря завинаги след две седмици.“
Най-невинният колежа на света.

САМ: Остави помпоните, Сали. Вече няма кого да подкрепяш.

САЛИ: Още няма да ги оставя, Сам... само ще ги сваля долу.

ХОР: (П'ят в один глас, силен акорд.)
Долуууууууууууууууууууууууууу.

ДЖЕРИ РИВЪРС, копие на Мики Руни и президент на студентския съвет, влиза с баща си, ФРЕД ЛЕГХОРН, хитър селяндур, крал на механизираното птицевъдство.

САМ: Ей, това е Джери Ривърс, президентът на студентския съвет.

ДЖЕРИ: Банда, това е петият и вероятно последният съпруг на майка ми, Фред Легхорн, най-големият производител на пилета в света.

САЛИ: Омръзват ли ви някога пилетата, мистър Легхорн?

ЛЕГХОРН: На когото му омръзват пилетата, му омръзва живота.

САМ: Чу ли за банкрута, Джери?

ДЖЕРИ: Да. Чудя се какво могат да направят няколко обикновени хлапета като нас.

ДЖЕРИ кръстосва ръце зад гърба си и танцува степ, докато обмисля проблема. Спира и се обръща към хора.

ДЖЕРИ: Вие имате ли някакви идеи?

Хористите кръстосват ръце зад гърбовете си и повтарят стъпките му в унисон. Спират и изпяват следващата реплика с изумителен хоров ефект.

ХОР: Какво могат да направят обикновени хлапета като нас, за каквото и да е?

ЛЕГХОРН: Може би можете да направите благотворителна разпродажба.

САЛИ: Мистър Легхорн, не можете ли да ни дадете няколко милиона?

ЛЕГХОРН: Дойдох да видя как се справя доведеният ми син с десет хиляди долара на година и трябва да призная, че не съм впечатлен. Прилича ми на Дисниленд без атракциите.

КИМБЪРЛИ: Но ние сме бъдещето на вашата нация!

ЛЕГХОРН: Точно това имам предвид.

ДЖЕРИ: Чакайте малко! Сетих се! Ще поставим мюзикъл на Бродуей с всички талантиливи хора тук!

ХОР: *(Поразени, в един глас.)* Уау! Мислиш ли, че ще успеем?

ДЖЕРИ: Защо не? Ще направим нещо кичозно с деца и за един сезон ще изкараме достатъчно пари да издържаме тая академична барака за години напред!

ХОР: *(В един глас.)* Леле-мале!

САЛИ: Джери... само един въпрос: още ли сме влюбени?

ДЖЕРИ: Имаш предвид, въпреки банкрута ли? Рано е да се каже.

САЛИ: Ще чакам.

АЛБЪРТ УАЙТФИЙТ, обичният стар президент на колежа и философ, влиза, покрусен от мъка заради банкрута. Утешава го Д-Р ХЕНРИ ДЖЕКИЛ, уважаваният ръководител на факултета по химия, и ПОПС, изкуфялото университетско ченге. УАЙТФИЙТ и ДЖЕКИЛ са облечени в академични тоги и шапки. ПОПС е с униформа на полицай от нямото кино. Сцената е невъобразима. Студентите гледат с ужас и съжаление как УАЙТФИЙТ си скубе косите, разкъсва си дрехите, нахлузва си кофа за боклук на главата и прочее.

УАЙТФИЙТ: Не искам да живея повече!

ПОПС: Моля ви, сър... студентите гледат.

УАЙТФИЙТ: Не ме интересува!

ПОПС: Не бива да виждат президента на колежа си в такова състояние. Могат да пишат у дома.

УАЙТФИЙТ: Заслужавам да ме обесят на Стария бряст за това, което направих.

ДЖЕКИЛ: Елбърт, не си направил нищо по-различно от един милион други глупаци.

УАЙТФИЙТ: *(Прегръща Джекил.)* О... д-р Хенри Джекил... шефът на химическия факултет и най-добрият ми приятел. Преданият стар Хенри, единственият преподавател с щатска репутация.

ДЖЕРИ: Президент Уайтфийт... д-р Джекил... какво стана с гаранционния фонд, който трябваше да е толкова голям и така добре инвестиран... „Ксерокс“, „Полароид“, „Ай Би Ем“.

УАЙТФИЙТ: *(Отеква трагично.)* „Ксерокс“, „Полароид“, „Ай Би Ем“.

Тук започва страхотно ритмично изпълнение, все по-нарастващо, което се състои от имената на известни фирми. Всички са обзети от влудяващия, лигав боен танц на богатството. Завършва в задъхано изтощение.

ЛЕГХОРН: Какво стана с тези акции?

КИМБЪРЛИ: *(Сексуално възбудена от богатството.)* Всички тези горещи, твърди, здрави акции. Ммм! Ммм!

УАЙТФИЙТ: Един късо подстриган и сладкодугмен инвестиционен съветник дойде в кабинета ми преди два месеца. В този момент четях Платон.

САМ: Коя част от Платон, сър?

УАЙТФИЙТ: *(Възмутено.)* Вече не съм длъжен да отговарям на подобни малоумни въпроси. Четях Платон и точка.

САМ: Да, сър.

УАЙТФИЙТ: Всичко е толкова объркано. Вече не знам къде започва и къде свършва. Този инвестиционен съветник ми каза: „Вдигни кървясалия си поглед от пожълтелите страници, стари философе. Погледни истинския свят! Могат да се печелят пари! След два месеца колежът «Суитбред» може да е два пъти по-богат от «Харвард»“.

САЛИ: Но „Харвард“ е много голям!

КИМБЪРЛИ: „Харвард“ е много труден!

САМ: Там наистина са много сериозни.

УАЙТФИЙТ: „Инвестирай всичко в такаови фючърси“, каза той.

ЛЕГХОРН: О, боже.

УАЙТФИЙТ: Моля ви, за бога, никой да не споменава какао в мое присъствие.

САЛИ: Какво означава какаови фючърси?

УАЙТФИЙТ: Все още не знам.

КИМБЪРЛИ: Ще отида да го потърся в библиотеката.

УАЙТФИЙТ: Точно затова сте тук — да се научите как да търсите разни неща.

ЛЕГХОРН: (*Към Кимбърли.*) Потърси на буквата К.

КИМБЪРЛИ: (*Искрено.*) Благодаря за съвета.

КИМБЪРЛИ излиза.

УАЙТФИЙТ: Ако докторската ми дисертация не беше за философските доводи против самоубийството, досега да съм мъртъв.

ДЖЕРИ: Д-р Уайтфийт?...

УАЙТФИЙТ: (*Показва, че е нон компос ментис^[1] от ненавист към самия себе си.*) Бъл, бъл, бъл.

ДЖЕРИ: Сър... говорих с другите и смятаме, че можем да поставим мюзикъл на Бродуей.

УАЙТФИЙТ: Хлъц.

ЛЕГХОРН: Това е най-умното, което казахте досега.

ДЖЕРИ: Още не съм измислил за какво ще се разказва.

САЛИ: Ти си гений в шоу бизнеса, Джери. Можеш да направиш всичко.

САМ: Можем да поставим живота на Иисус Христос.

ДЖЕРИ: Може би.

САЛИ: (*Пее с мелодията на „Ах, мой мили Августин“.*)

*Мария Магдалена,
Магдалена, Магдалена...
Аз съм Мария Магдалена.
Какво правиш ти?*

ПОПС: *(Със същата мелодия.)*

*Имам проказа, проказа, проказа.
От проказа съм болен.
Кой ще ме цери?*

ДЖЕРИ: Не, не, Иисус Христос е поставян от деца до смърт.
(Закъсняла реакция.) Я виж ти, Попс, не знаех, че можеш да пееш.

ПОПС: Бях на път да стана голяма звезда на сцената, екрана и радиото. Само че тогава прегазиха кучето ми и навлязох в период на дълбока депресия, от която така и не се възстанових. Никой не започва кариера като университетско ченге.

ДЖЕКИЛ: Майната му... знаете ли, дължен съм да направя нещо да помогна. Да измисля някакво химическо откритие.

УАЙТФИЙТ: Вече даде на света рецептата за бананова торта „Бети Крукър“.

ДЖЕКИЛ: Имам предвид нещо много опасно, като за Нобелова награда. Не можеш да изкараш акъла на хората с бананова торта.

ДЖЕРИ: Хайде, момчета! Да действаме! Да вървим в мемориалния театър „Милдред Пийзли Бангтрий“ и да видим какво можем да направим. Ще останем цяла нощ!

ДЖЕКИЛ: И аз ще остана цяла нощ! Толкова е вълнуващо! Точно такъв тласък ми трябваше от години.

Всички студенти излизат.

ЛЕГХОРН: Коя е Милдред Пийзли Бангтрий?

УАЙТФИЙТ: Идея си нямам.

Влиза КИМБЪРЛИ.

КИМБЪРЛИ: Извинете...

ЛЕГХОРН, ДЖЕКИЛ, УАЙТФИЙТ и ПОПС се събират като водевилен квартет и сърцераздирателно пеят баладата „С какво можем да ти помогнем, момиченце?“.

КИМБЪРЛИ: Свършихте ли?

ЛЕГХОРН, ДЖЕКИЛ, УАЙТФИЙТ, ПОПС: (Продължават да пеят в един глас.) Докрай.

КИМБЪРЛИ: В коя сграда е библиотеката?

ЗАВЕСА

* * *

Втора сцена: лабораторията на д-р Джекил. Десет часът вечерта. Фон с нарисувани врата и прозорец, които се отварят.

При вдигането на завесата: часовникът на библиотеката удря десет часа. Вие куче. Д-Р ДЖЕКИЛ е сам и страшно се мъчи да измисли нещо подходящо за откриване. Театърът е съвсем близо.

ДЖЕКИЛ: Мътните го взели. Трябва да си сложа старата шапка за мислене и да мисля. Господи, толкова е шантаво да се опитваш да измислиш нещо, за което никой досега не се е сещал. Всичко, което ми хрумва, вече е измислено.

ДЖЕРИ се появява на прозореца. Той е отчаян.

ДЖЕРИ: Д-р Джекил... май ще трябва сам да спасявате колежа. Не можем да измислим сюжет.

ДЖЕКИЛ: В лабораторията не е много весело, момчето ми. Защо винаги става така, че когато ти трябва идея като за Нобелова награда, не можеш да измислиш нищо?

ДЖЕРИ: Изпращам ви малко вдъхновение. Дано да помогне.

ДЖЕКИЛ: Вдъхновение ли?

ДЖЕРИ: Ще видите.

ДЖЕРИ излиза. ЛЕГХОРН чука на вратата.

ДЖЕКИЛ: Антре.

ЛЕГХОРН влиза с бутилка с някакъв зелен химикал.

ЛЕГХОРН: Чудя се дали бихте могли да го анализирате. Това е някаква дрога, с която един от конкурентите ми храни пилетата. Искam да знам какво съдържа. Ще ви платя добре.

ДЖЕКИЛ: Това е все едно да поискате Айнщайн да ви направи ревизия.

ЛЕГХОРН: Не е можел да си завърже и връзките на обувките сам. Всеки го знае. *(Забелязва редица шишенца.)* Половин галон ЛСД! Амфетамини! Барбитурати! Куалуд! Витамин Е. Какво правите с тези неща?

ДЖЕКИЛ: Прибирал съм ги от студентите.

ЛЕГХОРН: Не е чудно, че ви смятат за такъв талант. Ще ви дам петстотин долара, ако успеете да ми направите анализ на това нещо, преди да си замина... утре по обяд. Но само в случай че онази работа с Нобеловата награда се провали. Лека нощ.

ЛЕГХОРН излиза. ДЖЕКИЛ помирисва пробата.

ДЖЕКИЛ: Ухаааа! От това ще ти настръхнат космите! Мирише ми на смес от мента и потни крака.

САЛИ чука на вратата и вика съблазнително.

САЛИ: Д-р Джекил, д-р Джекил!
ДЖЕКИЛ: Антре.

САЛИ влиза начело на колона студентки в прозрачни нощници. Дошли са да го вдъхновят. Сред тях е и КИМБЪРЛИ.

ДЖЕКИЛ: (Вцепенен, отстъпва.) Що за капан е това? През живота си не съм имал нищо общо със секса!

САЛИ: Това не е секс.

ДЖЕКИЛ: Не е ли?

САЛИ: Ние сме музи. Джери ни облече като музи и ни каза да дойдем и да ви вдъхновим.

ДЖЕКИЛ: Как не ми се иска да го обяснявам на щатската полиция.

САЛИ: Просто се отпуснете и се наслаждавайте.

Започва музика и момичетата се впускат в нещо като „Ринги, ринги, рае“ около ДЖЕКИЛ, гъделичкат го, духат му в ушите, обсипват го с цветя и прочее. Танцът свършва с ДЖЕКИЛ в крайно компрометираща поза. УАЙТФИЙТ влиза, без да чука, и е потресен.

УАЙТФИЙТ: Отвратен съм! Обезсърчен съм! Скандализиран съм!

ДЖЕКИЛ: Не е това, на каквото ви прилича.

УАЙТФИЙТ: Прилича ми на професор, който играе „Ринги, ринги, рае“.

САЛИ: Ние сме виновни, д-р Уайтфийт.

УАЙТФИЙТ: Какво разбирате вие, глупави девственици такива? Не можете да намерите и собствените си задници с две ръце.

КИМБЪРЛИ: *(С гордост, невинно.)* Току-що си намерих своя.

УАЙТФИЙТ: *(Сочи ДЖЕКИЛ.)* Ето този човек е отговорен. Той не е само д-р Джекил... той е д-р Джекил и мистър Хайд.

САЛИ: *(Повтаря замислено.)* Д-р Джекил и мистър Хайд. *(Попуверено.)* Д-р Джекил и мистър Хайд! Точно така!

ДЖЕКИЛ: Кой е мистър Хайд?

САЛИ: Това е сюжетът на нашия мюзикъл! Д-р Джекил и мистър Хайд — никога не е поставян. Отивам да кажа на Джери!

УАЙТФИЙТ: Чакайте малко! Ами това морално безчинство, което заварих тук?

САЛИ: *(Докато излиза, извеждайки останалите студентки.)* Кофти — откакто пропиляхте гаранционния фонд за какаови фючърси, вече не сте морален лидер за мен. Нямате мозък колкото и едно пиле.

САЛИ и студентките излизат.

УАЙТФИЙТ: Май сам си го изпросих. Може би не е зле да ми говорят така от време на време.

ДЖЕКИЛ: Кой е мистър Хайд?

УАЙТФИЙТ: От прочутия разказ „Д-р Джекил и мистър Хайд“ на Клеър Бут Лус.

ДЖЕКИЛ: Не съм го чувал.

УАЙТФИЙТ: Казвате се Джекил и не сте чували за един от най-известните разкази в литературата — разказ, в който го има вашето име?

ДЖЕКИЛ: Не ви карам да се чувствате като нещо, домъкнато от котката, само защото не разбирате от химия. Не ме карайте да се

чувствам като нещо, домъкнато от котката, само защото не разбирам от литература.

УАЙТФИЙТ: Става дума за един човек, който открива вещество, което променя характера и вида му, щом го изпие. От милия д-р Джекил става ужасният мистър Хайд.

ДЖЕКИЛ: Сам ли го изпива?

УАЙТФИЙТ: И се превръща в чудовище.

ДЖЕКИЛ: Не го дава на никого. Пие го сам.

УАЙТФИЙТ: Точно така.

ДЖЕКИЛ: *(Вдъхновено.)* Виж ти... това се казва смелост.

От театъра се чуват радостни възгласи, когато САЛИ съобщава добрата новина.

ДЖЕРИ: *(Отдалече.)* Това е, момчета! Джекил и Хайд!

ЗАВЕСА

* * *

Трета сцена: голата сцена на мемориалния театър „Милдред Пийзли Бангтрий“ — няколко минути по-късно.

При вдигането на завесата: всички студенти са на сцената, с изключение на ДЖЕРИ, САЛИ, КИМБЪРЛИ и САМ. Развълнувани са, че ще поставят „Д-р Джекил и мистър Хайд“. ПОПС гледа. Момичетата още са по нощници.

Под акомпанимента на страховита музика те опитват да се правят на чудовища, да се смеят откачено и като цяло да се плашат една друга.

Влизат ДЖЕРИ, САЛИ, КИМБЪРЛИ и САМ, натоварени с викториански костюми и реквизит.

ДЖЕРИ: Е, малките, вижте какво намерихме в гардеробната. Елате да го вземете.

Оставят костюмите и всички започват да се обличат, включително САЛИ, КИМБЪРЛИ и САМ.

ПОПС: Може ли и аз да си избира костюм?

ДЖЕРИ: Не. Така си добре. Трябва ни комедийно ченге.

ПОПС: (Обидено.) В пистолета ми има истински куршуми.

ДЖЕРИ: Шегуваш се! Не бива да ти поверяват и воден пистолет, зареден с лимонада.

ПОПС: Много ти благодаря.

ДЖЕРИ: Моля.

От кулисите се появява ЛЕГХОРН, впечатлен от някаква машина, която е видял там.

ЛЕГХОРН: Имате ли нещо против да ви погледам, генийчета?

ДЖЕРИ: С удоволствие, тате.

Всички, с изключение на ДЖЕРИ, ЛЕГХОРН и ПОПС, се обръщат с гръб към публиката и се гримират, превръщайки се в Дракула, Франкенщайн, Върколака и други подобни.

ЛЕГХОРН: Вече можеш да не ме наричаш така. С майка ти подадохме молба за развод.

ДЖЕРИ: Добре, който и да си, сядай някъде.

ЛЕГХОРН: Там отзад има страхотна машина. Прилича на една от старите ми индустриални фурни за пилета, от едно време.

ДЖЕРИ поглежда и е впечатлен.

ДЖЕРИ: Леле-мале! Машина за мъгла — останала е от рокендрол версията на „Макбет“.

ЛЕГХОРН: Има и някакви корабни свирки.

ДЖЕРИ: Останали са от рокендрол версията на „Стареца и морето“. *(Заема мястото си в средата на сцената.)* Добре, банда... обърнете се насам.

Всички се обръщат към него и ефектът е ужасяващ.

ДЖЕРИ: О, не — не може всички да са чудовища!

САЛИ: Ама всички обичаме чудовищата.

Започва номер, в който се пее как всички обичат чудовищата, но не всеки има късмета да е чудовище, някои хора трябва да са красиви и следователно мразени от всички, и прочее.

ДЖЕРИ: Ха... чудя се какво ли прави истинският Джекил в лабораторията?

ЛЕГХОРН: Не може да запали и една Бунзенова горелка, ако питате мен.

ЗАВЕСА

* * *

Четвърта сцена: лабораторията на д-р Джекил — няколко минути по-късно.

При вдигането на завесата: през отворения прозорец от театъра се носи идиотска рок музика. Състои се от непрекъснато повтаряне на „Джекил и Хайд! У-у, бейби, готиният Джекил и Хайд!“. ДЖЕКИЛ е сам, весело смесва ЛСД и неизвестната храна за пилета с още някакви съставки в голяма колба, от която излиза нездрав пушек.

ДЖЕКИЛ затваря прозореца, заглушавайки музиката. Продължава да работи, тананикайки си с мелодията на Дворжаковата „Хумореска“.

ДЖЕКИЛ: (Пее.)

Вървахме си из парка двама
и бъркахме на статуите в гъза.
Щом на Шърман конят го понесе,
значи можеш и ти!

На вратата се чука.

ДЖЕКИЛ: (Настрана.) Хммм. Потенциално морско свинче.
(Към чукация.) Антре, сил ву пле.

Влиза съпругата на ДЖЕКИЛ, великолепна, трагично пренебрегвана по-възрастна жена. Той не я разпознава. Тя веднага започва да му пее с богат контраалт сърцераздирателна песен за пълната си отдаденост нему.

ДЖЕКИЛ: Мога ли да попитам коя сте вие?

МИСИС ДЖЕКИЛ: Аз съм жена ти, Хенри.

ДЖЕКИЛ: Да, да, да, точно така. Сега се сетих.

МИСИС ДЖЕКИЛ: Когато не се прибра у дома за вечеря, тръгнах да обикалям да видя какво ти се е случило.

ДЖЕКИЛ: *(Истински загрижено.)* Добре ли съм?

МИСИС ДЖЕКИЛ: Ти си тук.

ДЖЕКИЛ: Слава богу. Можех да се търкалям в някоя канавка.

МИСИС ДЖЕКИЛ: Казват, че много се стараеш за Нобелова награда.

ДЖЕКИЛ: *(Прочувствено.)* Аз съм нов човек, Милдред.

МИСИС ДЖЕКИЛ: *(Поправя го.)* Хортънс.

ДЖЕКИЛ: Аз съм нов човек, Хортънс. Знаеш ли какво, изглеждаш ми жадна.

МИСИС ДЖЕКИЛ: Жадна ли?

ДЖЕКИЛ: *(Предлага ѝ колбата.)* От това ще ти настръхнат космите.

МИСИС ДЖЕКИЛ: Защо трябва да ми настръхват космите?

ДЖЕКИЛ: Просто така се казва. За всичко ли трябва да се заяждаш? Не знам как бракът ни е оцелял досега.

МИСИС ДЖЕКИЛ: Това нещо мирише много гадно!

ДЖЕКИЛ: Но ти много ме обичаш. Нали така каза?

МИСИС ДЖЕКИЛ: Да... така казах.

ДЖЕКИЛ: Добре... хайде, пий, гъл-гъл; хайде, пий, гъл-гъл.

МИСИС ДЖЕКИЛ: Това е единственото, което някога съм ти отказвала.

МИСИС ДЖЕКИЛ излиза с достойнство.

ДЖЕКИЛ: *(Настрана.)* Ако нещо ме вбесява, това е женската независимост. *(На себе си.)* Добре, момчето ми... ако си решил да ходиш в Стокхолм, ще трябва да изпиеш това. Няма какво да губя.

Запушва си носа и пие. Отначало не се случва нищо, след това започва ужасяващо превъплъщение. Той забива нокти в гърлото си, издава нечовешки звуци, пада на пода и се търкулва под едно бюро, изчезвайки от поглед. Когато се появява отново, той се е превърнал в огромно, смъртоносно пиле. Отваря прозореца и махайки с криле, потъва в нощта.

ЗАВЕСА

*** * ***

Антракт

*** * ***

Пета сцена: сцената в полунощ същата вечер. Студентите са построили декор, представляващ лондонска улица от XIX век. От ляво на дясно има три фасади — долнопробна пивница, зловещ склад, в който Джекил провежда своите експерименти, и достопочтеният дом на Джекил. Всички те имат отварящи се врати. Има улични фенери. На видно място на тайната лаборатория е закачена табела „Тайна лаборатория“.

Преди вдигането на завесата: часовникът на библиотеката бие полунощ.

При вдигането на завесата: всички персонажи, с изключение на УАЙТФИЙТ, Д-Р ДЖЕКИЛ и МИСИС ДЖЕКИЛ, са на сцената. Всички, освен ЛЕГХОРН, който е просто зрител в обикновения си костюм, са облечени във викториански дрехи от всички обществени прослойки. ПОПС е полицай и вече е на пост. САЛИ е проститутка със златно сърце, очакваща клиенти под един уличен фенер. ДЖЕРИ, който ще играе д-р Джекил, е с цилиндър и пелерина и ръководи студентите, които още работят по декора, боядисват, коват

пирони. Сред тях са САМ, със сако от туид и елегантни обувки, който ще е Ътърсън, най-добрият приятел на Джекил, и КИМБЪРЛИ, облечена като детегледачка. Натруфената ѝ детска количка е паркирана на улицата. ЛЕГХОРН гледа с интерес машината за мъгла, която в момента бълва бели облаци.

ДЖЕРИ: Добре, момчета... така става. Искаме само обща представа. Не е необходимо всичко да е идеално тази вечер.

Студентите оставят инструментите и се събират на улицата в очакване на инструкции. ЛЕГХОРН отива при ДЖЕРИ.

ЛЕГХОРН: Пуснах машината за мъгла.

ДЖЕРИ: Виждам.

ЛЕГХОРН: Това наистина е една от старите ми индустриални фурни за пилета. Не знаех, че ги продават като машини за мъгла.

ДЖЕРИ: Не са евтини.

ЛЕГХОРН: Нищо не е евтино. Ако някога ти се наложи да опечеш половин тон пилета за пет минути, можеш да го направиш... с перата и всичко останало.

ДЖЕРИ: Добре че ми го каза.

САЛИ: Обичам те, Джери. Бих дала живота си за теб, ако поискаш.

ДЖЕРИ: Добре че ми го каза. По местата, всички!

ДЖЕРИ влиза в къщата на Джекил. ЛЕГХОРН се оттегля в единия край на авансцената. САЛИ остава под фенера. ПОПС продължава да патрулира. Хора от нисшите слоеве влизат в кръчмата. КИМБЪРЛИ с количката и САМ излизат зад кулисите. Останалите оформят сцена на лондонска улица в късния следобед.

Рок групата в ямата на оркестъра започва да свири подходяща музика, която ще бъде композирана от другото, и започва безспирен рок балет за Джекил и Хайд.

Историята, чиято хореография ще бъде направена от друго, върви приблизително по следния начин, като част от информацията се пее.

Всички на улицата са щастливи, но се тревожат за настъпващата нощ и мъглата. Само преди няколко дни е извършено убийство на проститутка под фенера, под който стои САЛИ.

Д-р Джекил, в изпълнението на ДЖЕРИ, излиза от дома си като олицетворение на благоприличието и всички го разпознават и му се възхищават. Той се опитва да се вмъкне в тайната си лаборатория, без да го забележат. Докато чака подходящия момент, извършва благородни постъпки, които всички забелязват и им се възхищават. Вдига боклук, изхвърлен от някого, и го пуска в кофата, дава пари на просяк, любезно отхвърля поканата на проститутката САЛИ, като внимателно я наставлява, и така нататък. Влиза КИМБЪРЛИ с детската си количка, той се радва на бебето и го гъделичка по гушката. КИМБЪРЛИ излиза зад кулисите, за да се появи след няколко минути, вървейки в обратната посока.

В кръчмата започва бой, който се пренася на улицата. ПОПС се втурва да разтървава биещите се. Всички гледат, освен Джекил. Той използва случая да се шмугне в лабораторията си. Там светва лампа.

Боят е прекратен и един от побойниците кани всички в кръчмата да пият за негова сметка.

Мнозина приемат и влизат в кръчмата. Някои отказват и излизат зад кулисите. САЛИ се връща на мястото си под фенера. Улицата опустява.

Адвокатът Ътърсън, в изпълнението на САМ, излиза развълнуван на сцената. Носи голяма чанта с надпис „Адвокат“. Върви към дома на Джекил, когато го пресреща САЛИ. Двамата се пазарят. Цената ѝ е твърде висока, услугите ѝ са твърде ограничени, а той и без друго е твърде зает. Отива до вратата на Джекил и започва да блъска по нея. У дома няма никого. Започва да пее на публиката, че неговият клиент и добър приятел д-р Джекил току-що е написал завещание, в което оставя всичко на някой си мистър Хайд, за когото Ътърсън никога не е чувал. Страхува се, че Джекил е полудял или го изнудват. Предава се, пазари се още малко с проститутката и влиза в кръчмата, защото има нужда да изпие нещо.

ДЖЕРИ, вече като чудовищния мистър Хайд, надниква крадешком от вратата на тайната лаборатория и не вижда никого, освен проститутката. Подсвирва ѝ и я приканва с пръст. Тя е отвратена, но трябва да работи. Влиза с него в лабораторията и вратата се затваря.

От кръчмата излиза пияница, пее песен за прелестите на любовта и изчезва с клатушкане зад кулисите.

Вратата на лабораторията се отваря. Проститутката залита навън, дрехите ѝ са в страшен безпорядък. Хайд хвърля пари подире ѝ и излива презрението си, докато тя ги събира. Тя излиза, разстроена и засрамена. Хайд остава на прага, оглеждайки улицата за други злини, които да извърши.

КИМБЪРЛИ влиза с детската си количка, на път за дома от парка. Тя представлява отлична възможност. Тя спира, което му дава възможност да влезе в лабораторията и да вземе кръгла черна бомба с фитил, която показва на публиката. КИМБЪРЛИ отново тръгва, но той я спира, преструвайки се на загрижен и криейки бомбата зад

гърба си. Казва ѝ, че трябва да внимава, защото май някой я следи. Тя се обръща назад, а той пъха бомбата в количката и запалва фитила.

Тя продължава по пътя си, оглеждайки се през рамо, и излиза. Хайд се пъха в лабораторията си и затваря вратата.

Зад сцената се чува страховита експлозия, от кръчмата се изсипват хора и тръгват по посока на експлозията.

Връщат се ужасени. Някои носят части от количката. Ътърсън носи едно колело. Последни идват ПОПС и КИМБЪРЛИ. ПОПС е извадил бележник и молив, опитвайки се да запише историята на КИМБЪРЛИ. По-голямата част от дрехите на КИМБЪРЛИ са отнесени. Лицето ѝ е черно. Все още държи в ръце дръжката на количката.

Ътърсън се дръпва настрана и разсъждава върху уликата колело. Пее, че знае как неговият приятел Джекил провежда тайни опити от огромно значение и се държи странно. Чуди се дали не произвежда бомби.

Някой предлага всички да отидат в кръчмата и да изпият по едно. КИМБЪРЛИ казва, че определено има нужда. Всички отиват в кръчмата, с изключение на Ътърсън, който отива до дома на Джекил и пак чука на вратата. ДЖЕРИ, отново във вид на достопочтения Джекил, незабелязано излиза от лабораторията, пак вдига някакъв боклук и го хвърля в кофата.

Джекил изниква зад Ътърсън и му изкарва акъла. Ътърсън го пита дали изследванията му са свързани с бомби. Джекил му казва, че е изобретил начин да контролира характера на човек с химикали.

Ътърсън казва, че това е по-опасно и от бомбите. Джекил отговаря, че е съвсем безопасно, без никакви странични ефекти. Признава, че многократно се е превръщал в Хайд, но повече няма да го прави, Хайд е мъртъв. „Без никакви странични ефекти ли?“, пита Ътърсън. Джекил потвърждава, но с някои уговорки — замъглено зрение понякога, запек, подуване на глезените, нищо сериозно. Ътърсън го пита как се чувства сега. Джекил казва, че никога не е бил по-добре, но в този момент получава пристъп. Превръща се в Хайд.

Той задушава Ътърсън до смърт. Това е съпроводено с театрални ефекти — Ътърсън плюе червена боя, от устата му се подава невъзможно дълъг език и прочее.

Все още стиснал Ътърсън за гърлото, Хайд, в изпълнението на ДЖЕРИ, пее тъжна песен за това как и най-идеалистичните експерименти понякога се объркват.

КИМБЪРЛИ, ПОПС и още неколцина излизат от кръчмата, всичките пияни. КИМБЪРЛИ още стиска дръжката на детската количка. Виждат как Хайд души мъртвия Ътърсън. КИМБЪРЛИ го разпознава като човека, вероятно взривил бебето, и казва на ПОПС да го застреля като бясно куче.

ПОПС вади истинския си пистолет, който е зареден, и тъй като е толкова обсебен от драмата, наистина стреля по ДЖЕРИ, пръсвайки един уличен фенер.

Всичко спира.

ДЖЕРИ: (Като ДЖЕРИ, пускайки Ътърсън.) Това беше истински куршум.

ПОПС: Казах ти, че имам истински куршуми в пистолета. Никой няма да убива никакви бебета, докато съм тук.

ДЖЕРИ: Идиот!

ЛЕГХОРН: *(Бърза на сцената да обезоръжи ПОПС.)* Ще го взема. *(Затъква пистолета в колана си.)*

ПОПС: Изгубих ума и дума.

ДЖЕРИ: А аз за малко да си изгубя живота. Марш оттука!

ПОПС: Какво да кажа, след като вече казах „съжалявам“?

ДЖЕРИ: Опитай с „довиждане“.

ПОПС: Това и без друго няма да стигне до Бродуей. *(Излиза.)*

ЛЕГХОРН: Е, ако не друго, това шоу поне успя да обезоръжи едно университетско ченге.

ДЖЕРИ: Всичко се скапа. Този път наистина ви провалих, банда. Оттеглям се от поста президент на студентския съвет.

Влиза САЛИ, все още в безпорядък, много разтревожена за ДЖЕРИ.

САЛИ: Джери...

ДЖЕРИ: Няма нужда да ми го казваш — вече не ме обичаш. Самият аз вече не се обичам.

САЛИ: Не си виновен, Джери. Имам предвид... този сюжет беше обществено достояние. Всеки знае, че обществено достояние са само пълни боклуци.

ЛЕГХОРН: Малко пиле щеше да ни разведри сега... само че не знам къде можем да намерим пиле по това време.

ПОПС крещи от ужас пред театъра. Писъците продължават дълго време. Никой не им обръща внимание.

САЛИ: Какво е това?

ДЖЕРИ: Звучи като Попс, който пак си го е прещипал с ципа.

САМ: Непрекъснато го прави.

КИМБЪРЛИ: Не знам... не ми звучи като писъка от ципа.

Влиза ПОПС, обезумял от ужас, без дъх.

ПОПС: *(Сочи с пръст, диша тежко.)* Видях... видях... видях...

ЛЕГХОРН: Говориш безсмислици.

ПОПС: Видях най-голямото пиле на света.

ЛЕГХОРН: Аха. Най-голямото пиле на света тежеше петдесет и шест фунта и четири унции и беше намерено на атола Бикини след едно изпитание на водородна бомба.

ПОПС: По-голямо от това.

ЛЕГХОРН: И какво правеше това пиле?

ПОПС: Бог ми е свидетел... ядеше един жив доберман пинчер.

ДЖЕРИ: Просто иска да му върнем пистолета.

ЛЕГХОРН: Не знам. В света на пилетата се случват странни неща. *(Настрана.)* Често много печеливши. *(Към ПОПС.)* Колко казваш, че тежи това пиле?

ПОПС: Със или без добермана в него?

ЛЕГХОРН: Без кучето.

ПОПС: Сто и осемдесет фунта, средно на ръст, бяло... жълти крака, жълта човка... сигурно е опасно. Трябва да го обявим за издирване.

ЛЕГХОРН: Едно сто и осемдесетфунтово пиле ще нахрани около двеста души. Няколко такива птици ще направят чудеса с недостига на протеини в Индия, в Африка, в Москва... в Бангладеш. *(Мисли дали да не излезе да види какво става отвън.)*

ПОПС: О, сър... мразя ви и в червата, но ви умолявам да не излизате сам.

ЛЕГХОРН: Още не съм срещнал пиле, което да не мога да преборя. Освен това, полицайче, имам пистолет с пет куршума. Забрави ли?

ЛЕГХОРН вади пистолета, духа в дулото и излиза.

ДЖЕРИ: Всичко това е адски интересно, но няма никаква връзка със спасяването на колежа, нали?

ПОПС: Щеше да има връзка с всичко, ако беше видял толкова голямо пиле.

САЛИ: Може би някой трябва да се обади на Дружеството за хуманно отношение.

ПОПС: На Националната гвардия!

ДЖЕРИ: Може би да организираме благотворителна разпродажба.

Отвън се чува пистолетен изстрел.

ПОПС: Остават четири куршума.

САЛИ: Разрешено ли е да се стреля по пилета с такива размери?

ПОПС: Независимо колко е голямо, пилето няма права в Пенсилвания.

Още два изстрела.

ПОПС: Остават два куршума.

ЛЕГХОРН се втурва обратно, с димящ пистолет в ръка.

ЛЕГХОРН: Излизайте всички! Хващайте чукове, метли... каквото и да е! Трябва ми помощ. Това сигурно са го хранили с чист плутоний на Марс. Май го раних в крилото, но не съм сигурен.

Всички грабват някакво самоделно оръжие, с изключение на КИМБЪРЛИ. САМ излиза последен.

САМ: Идваш ли, Кимбърли?

КИМБЪРЛИ: Не. Аз съм последователка на Албърт Швайцер. Уважавам живота. Освен това много ми се спи.

САМ: Добре, подремни си.

САМ излиза. Отвън се чува шумът от преследването, който постепенно заглъхва в далечината, докато КИМБЪРЛИ си прави възглавница от захвърлените дрехи и ляга да спи на прага на д-р Джекил. Започва леко и мелодично да похърква.

От кулисите се чуват груби, нечовешки звуци. Огромното пиле, в което се е превърнал шефът на химическия факултет, се появява в отчаян опит да избяга от преследвачите си. Ранено е и е разгневено. В първия момент не забелязва КИМБЪРЛИ, която продължава да спи. Изкъртва вратата на кръчмата, изтръгва един уличен фенер, сгъва го на две и прочее.

Най-накрая забелязва КИМБЪРЛИ и приближава спящото ѝ тяло със смесица от страхопочитание и похот, в стила на Кинг Конг. Решава да направи нещо с нея — не е ясно дали да я изнасили, да я отвлече или да я изяде.

Така и не разбираме, защото в последния момент се появява ЛЕГХОРН със зареден и насочен пистолет. Следват го САМ, САЛИ и ДЖЕРИ.

ЛЕГХОРН: Горے ръцете!

Пилето вдига крила и бавно се обръща.

ЛЕГХОРН: Без глупости. Един погрешен ход и ще станеш на фрикасе.

ДЖЕРИ: Леле, каква птица!

ЛЕГХОРН: Имах чувството, че ще се върне в мемориалния театър „Милдред Пийзли Бангтрий“ и ще опита да се скрие там. Ама разбирам от пилета, а?

САЛИ: Коя е Милдред Пийзли Бангтрий?

ДЖЕРИ: Няма време да се чудим сега.

ЛЕГХОРН: Тихо. Сега ще разпитам тоя бройлер.

САЛИ: Бройлер ли?

ЛЕГХОРН: Бройлер.

ЛЕГХОРН провежда разговор с пилето на пилешки език. Това отнема доста време. Разговорът е изразителен, с весели моменти, с тъжни моменти и прочее.

ДЖЕРИ: Какво каза?

ЛЕГХОРН: Мислех си, че съм чувал всички пилешки истории, но тази е нова и за мен. Това тук е шефът на химическия ви факултет. Изпил е смес от ЛСД, пилешки тоник, течност за отпушване на канали и един господ знае какво още, надявайки се да спечели Нобелова награда. В лабораторията му има още от тази смес.

САЛИ, ДЖЕРИ и САМ: Д-р Джекил.

ЛЕГХОРН казва нещо тъжно на пилешки език и пилето се съгласява.

САМ: Какво му каза?

ЛЕГХОРН: Казах му, че не може да отиде в Стокхолм в този вид.

Пилето примирено казва още нещо.

ЛЕГХОРН: Казва, че има три куршума в себе си и, така или иначе, ще умре.

Пилето започва печална сцена на смъртта, която продължава една-две минути.

Докато тя продължава, влизат УАЙТФИЙТ и МИСИС ДЖЕКИЛ. МИСИС ДЖЕКИЛ носи колбата. Всички са трогнати до дъното на душата си, освен УАЙТФИЙТ, който е страшно весел.

УАЙТФИЙТ: Това е най-смешният костюм, който съм виждал някога!

МИСИС ДЖЕКИЛ: Млък, некадърник такъв... нищожество непоносимо! Това тук е съпругът ми. Всичко видях през прозореца на лабораторията. Ето и фаталната смес. *(Показва колбата.)*

Пилето опитва да се надигне за последен път и пее прощалната си ария на пилешки език, под акомпанимента на оркестъра. Умира и краката му щръкват във въздуха.

САМ: Кимбърли, добре ли си?

КИМБЪРЛИ: Да, струва ми се. Но никога няма да бъда същата. Мисля, че вече не мога да съм последователка на Албърт Швайцер.

Останалите актьори тихо влизат да зяпат.

МИСИС ДЖЕКИЛ: За какво ставаше дума в последната песен?

ЛЕГХОРН: Имам право да избухна в ридания, когато ви кажа. Никога не съм си представял, че едно пиле ще ме докара дотам. Повярвайте ми, в пилешкия бизнес днес има много малко място за сантименти. Пееше за това какво да направим с останките му. Поиска да бъде опечено, увито в алуминиево фолио и дадено на едно сиропиталище.

МИСИС ДЖЕКИЛ: Първата неегоистична постъпка в живота му.

ЛЕГХОРН: Е, сега трябва заедно да решим... и реномето на колежа, не че някога е било кой знае какво, сега зависи от нашето решение. Всички ли са съгласни да го опечем?

ВСИЧКИ: Да.

ЛЕГХОРН: Всички ли са съгласни да го увием в алуминиево фолио?

ВСИЧКИ: Да.

ЛЕГХОРН: Всички ли са съгласни да го дадем на сиропиталище?

ВСИЧКИ, ОСВЕН МИСИС ДЖЕКИЛ: Не.

МИСИС ДЖЕКИЛ: Въздържала се.

ЛЕГХОРН: Въздържанието е отбелязано. Мисля, че гласувахте разумно. Да позволим дори на сираци да ядат пилешко, произведено по такъв начин, е морално неприемливо в едно християнско общество в момента. Бъдещите поколения могат да разсъждават по различен начин. Следователно решението на това събрание е опеченото пиле да бъде погребано в необозначен гроб, колкото се може по-скоро, и нищо повече да не се споменава за него, защото тази история, ако се разчуе, ще попречи на привличането на студенти и набирането на средства за този колеж, и само ще обърка районния прокурор.

ХОР: (*Пее под диригентството на ДЖЕРИ.*) Ааа-ааааа-мин! Аааааааа-мин! Аааааааа-мин!

Ридаещата МИСИС ДЖЕКИЛ се хвърля върху останките.

ЗАВЕСА

[1] Non compos mentis (лат.) — лишен от здрав разум. — Б.пр. ↑

БЕЗКОРИСТНА ЗАЩИТА НА ЕДИН НАЦИСТКИ ПРИВЪРЖЕНИК

В една от миналите глави споменах за бурите в главата на Джак Керуак, когато се запознах с него, или по-точно, когато беше непознаваем — в края на живота му. Разбира се, трябва да бъде съжаляван и да му бъде простено за всичко, което каза, докато бушуваха гръмотевиците и светкавиците.

В този случай обаче имаме писател, на когото не само му минаваха отвратителни мисли от време на време, но понякога и действаше в съответствие с тези отвратителни мисли, и комуто, както много хора са ми заявявали категорично, не може да бъде простено. Случва се хората да не могат да четат произведенията му не заради написаното на страниците им, а заради непростимите неща, които е казал и написал другаде.

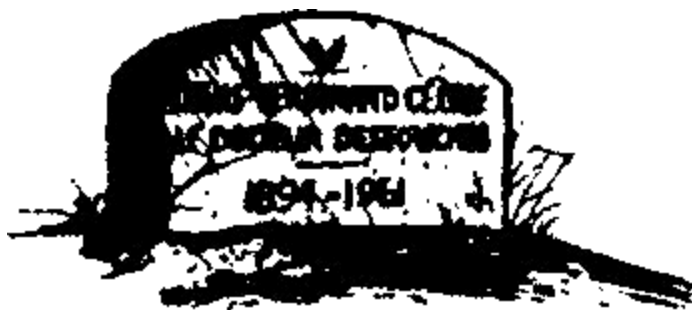
Самият той често е казвал, по един или друг начин като презрян от всички старец и военнопрестъпник, че няма за какво да се извинява, а опрощението би било поредната обида от страна на тъпаците.

Той нямаше да ме хареса. Доказателство за това е, че не обичаше особено човешките същества. Обичаше котката си, която постоянно мъкнеше нагоре-надолу като бебе.

Смяташе себе си най-малкото за равен на всеки жив писател. Чух, че веднъж бил казал за Нобеловата награда: „Всеки омазан с вазелин гъз в Европа има по една. Къде е моята?“.

При все това, без никаква финансова изгода на хоризонта и давайки си сметка как много хора ще повярват, че споделям същите гнусни идеи, аз натрапчиво продължавам да твърдя, че в този човек имаше и добри черти. А името ми е плътно свързано с неговото в изданието на „Пенгуин“ с меки корици на последните му три книги, „От замък в замък“, „Север“ и „Ригодон“. Името ми е на всяка от трите корици: „С нов увод — пише там — от Кърт Вонегът-младши“.

Уводът към всяка от трите книги гласи следното:

Той проявяваше извънредно лош вкус, тъй като разполагаше с всички преимущества на образованието, ставайки лекар, и беше обиколил Европа, Африка и Северна Америка, но въпреки това не написа и една фраза, която да подскаже на другите хора с подобни преимущества, че може да е джентълмен.

Така и не разбра, че на аристократичната съдържаност и изострена чувствителност, независимо дали наследени, или придобити, се дължи голяма част от блясъка на литературата. Според мен той е открил по-висша и по-ужасна литературна класа, пренебрегвайки осакатения речник на дамите и господата, използвайки вместо него по-изчерпателния език на отраканите и изтормозени гамени.

Всеки писател му е задължен, както и всеки друг, интересуващ се от обсъждането на човешките животи в тяхната цялост. Чрез грубостта си той демонстрира, че може би половината от всички преживявания, животинската половина, остава скрита зад доброто възпитание. Никой почтен писател или оратор не би искал пак да е възпитан.

Селин е възхваляван като стилист. Той самият се надсмива над безкрайно повтарящия се типографски трик, който прави всяка написана от него страница моментално разпознаваема като негова: „Аз и моето многоточие... така нареченият мой оригинален стил... всички истински писатели ще ви кажат какво е това...“.

Доколкото знам, единствените писатели, които се възхищават на този стил достатъчно, за да го имитират, са авторите на клюкарски рубрики. Харесва им как изглежда. Харесва им усещането за спешност, което, волю-неволю, придава на всяка информация.

Без кой знае каква помощ от страна на ексцентричната си типография, Селин според мен ни дава в романите си най-хубавата

история за пълното рухване на западната цивилизация в две световни войни, пред погледите на ужасно уязвими обикновени хора. Тази история трябва да се чете по реда, по който е писана, тъй като във всеки том умишлено се споменават предходните.

А резонаторът на тази сложна система от екове във времето е първият роман на Селин, „Пътешествие до края на нощта“, издаден през 1932 година, когато авторът е бил на трийсет и осем години. Важно е читателят на която и да е от книгите на Селин да чувства в сърцето си онова, което Селин е знаел много добре — литературната му кариера била започнала с шедьовър.

Читателите също така могат да установят, че преживяванията им омекват и се задълбочават, ако се замислят, че авторът е бил лекар, избрал да лекува предимно бедни пациенти. За него било нещо обичайно да не му плащат. Истинското му име, между другото, е Луи-Фердинан Огюст Детуш.

Може и да не е съчувствал на бедните и беззащитните, но със сигурност им е отделил огромна част от времето си и от изумлението си. И не ги е обиждал със схващането, че смъртта по някакъв начин облагородява... нито пък избиването.

Оказва се, че двамата с Ърнест Хемингуей умират в един и същи ден, на 1 юли 1961 година. И двамата са герои от Първата световна война. И двамата заслужават Нобелова награда, Селин — дори само за първата си книга. Селин не я получава, за разлика от Хемингуей. Хемингуей се убива, а Селин умира от естествена смърт.

Остават само книгите им.

И постепенно избледняващият позор на Селин.

След години на безкористна и често пъти блестяща служба на човечеството в литературата и медицината, той се разкри като яростен антисемит и привърженик на нацизма. Това се случи в края на трийсетте години. Не съм чувал друго обяснение, освен че е бил леко умопомрачен. Той никога не е твърдял, че е бил луд, нито пък е бил освидетелстван от лекар.

Във всеки случай е бил достатъчно с всичкия си, за да изключи на практика изцяло расизма и грапавите си политически възгледи от романите си. Антисемитизмът се мярка тук-там, обикновено в контекста на пълното му обсебване от всички разновидности на коварните и глупави човешки същества.

Ако има някакво значение, той е написал следните думи само няколко дни преди да умре: „Твърдя, че Израел е истинско отечество, което с радост приема децата си у дома, а моята страна е един кенеф...“.

Думите му предизвикват презрение във всекиго, който е страдал от антисемитизъм. Също и амнистията и реабилитацията, получени от френското правителство през 1951 година. Преди това е бил наказван с тежки глоби, затвор и изгнание.

Що се отнася до думите, които цитирах, в края на краищата те не са нито извинение, нито желание за прошка. Те изразяват завист и още нещо.

Тъй като той е наказан и мъртъв и тъй като нацистският кошмар отдавна е минало, може би най-сетне е възможно да се потърси някаква изопачена почтеност в отказа му да говори за разкаяние или да поднесе каквото и да е извинение. Другите нацистки колаборатори, каквито има десетки хиляди във Франция и милиони в цяла Европа, са пълни с истории как са били принуждавани да постъпват толкова лошо и какви смели действия са предприемали като съпротива и саботаж, рискувайки живота си.

Според Селин подобни лъжи бяха смешни по един много грозен начин.

Всеки път, когато се опитвам да пиша за Селин, имам страховито главоболие. И сега имам. Иначе главата никога не ме боли.

В края на войната той се отправя към центъра на Холокоста — Берлин.

Знам кога започна да ми влияе. Бях доста над четирийсетте, когато го прочетох. Един приятел беше поразен, аз не знаех нищо за Селин и бях посветен с „Пътешествие до края на нощта“, което ме смая. Включих го в курса по изучаване на романа, който водех в Университета на Айова. Когато дойде време да изнесе двучасова лекция за книгата, установих, че няма какво да кажа.

Така или иначе, тази книга проникна в костите ми, ако не и в ума ми. И едва сега разбирам какво съм взел от Селин и съм включил в романа, който пишех тогава, озаглавен „Кланица 5“. Всеки път, когато някой герой умираше в тази книга, изпитвах желание да кажа: „Така е то“. Това ядоса много критици, а и на мен ми се струваше капризно и досадно. Но просто трябваше да се каже.

Беше тромав начин да се каже онова, което Селин успяваше да внуши много по-естествено във всичко, написано от него, а именно: „Смъртта и страданието изобщо не са толкова съществени, колкото ми се струва на мен. Тъй като са нещо съвсем обичайно, това, че ги възприемам толкова сериозно, явно означава, че съм луд. Трябва да опитам да съм по-нормален“.

Което отново ни връща при старата ни приятелка лудостта. Селин понякога твърди, че му е правена трепанация през Първата световна война поради рана в главата. Всъщност според увлекателния му биограф Ерика Островски („Очевидният воайор“, издателство „Рандъм Хаус“, 1971) той е бил ранен в дясното рамо. А в последния си роман „Ригодон“ той разказва, че е ударен в главата от тухла по време на едно въздушно нападение над Хановер. Затова може да се твърди, че от време на време е смятал за нужно да обяснява главата си, която много хора са смятали за не съвсем нормална.

На него самия може би главата му е опротивявала понякога и мисля, че мога да се досетя какъв е бил основният ѝ недостатък. Според мен ѝ е липсвал буферният механизъм, който имат повечето от нас, предпазващ да не ни погълне същинската невероятност на живота.

Така че може би стилът на Селин не е толкова случаен, колкото мислех. Може да е било неизбежно, ако умът му е бил толкова незащитен. Може да не е имал друг избор, както ако беше попаднал под артилерийски обстрел, освен да възкличава, да възкличава и пак да възкличава.

Само че произведенията му не могат да бъдат наречени триумф на човешкото въображение. Почти всичко, за което възкличава, наистина се е случвало.

Беше чудесен по отношение на изобретателите и машините.

Започнах това есе с надписа на гроба му. Ерика Островски го нарича „сбито описание на един двойствен живот“.

Браво на нея.

Той очакваше произведенията му да продължат да живеят. Малко преди да умре, той се описваше по следния начин: „... с ваше позволение, писател, страхотен стилист, живото доказателство — сложиха ме в «Плеядата» редом с Лафонтен, Клеман Маро, Дю Беле... да не споменавам Рабле и Ронсар... само за да ви покажа, че не се

притеснявам... след два-три века ще помагам на децата да изкарат гимназията...“.

По времето, когато пиша — есента на 1974 година, — дори на обикновените хора с техните безотказно функциониращи буфери им е станало ясно, че животът всъщност е точно толкова опасен, коравосърдечен и ирационален, колкото го описва Селин. Остава въпросът дали разполагаме с два-три века, за да подготвим цивилизацията за изучаването на Селин в гимназията.

Дотогава, ако този ден изобщо настъпи, подозирам, че ние, писателите, ще поддържаме неговата репутация. Особено сме поразени и сме просветени от думите му. Главите ни са замаяни от благодарност.

Чувал съм предположения, че Селин може да оцелее много по-дълго на английски, отколкото на френски — по технически, а не по политически причини. Доводът е, че уличният френски на Селин бил толкова свързан с конкретно време и място, че голяма част от него била неразбираема за французите.

Онези, които са го превеждали на английски обаче, са използвали много по-устойчиви грубости, които, с божията помощ, ще бъдат ясни и след сто години.

Както казах, идеята не е моя. Чух я някъде и я предавам нататък. Ако се окаже вярна, елементарната литературна справедливост ще изисква преводачите на Селин да бъдат признати за негови съавтори. Преводът е много важен.

Има поне един важен документ от Селин, който е изчерпан на английски. Би било твърде педантично от моя страна да кажа, че той не е писан от Селин, а от д-р Детуш. Това е докторската дисертация на Детуш, „Животът и делото на Игнац Филип Земелвайс“, за която получава бронзов медал през 1924 година. Писана е във време, когато една медицинска дисертация все още е можела да бъде хубава литература, тъй като невежеството по отношение на болестите и човешкото тяло е изисквало медицината да бъде изкуство.

Така че младият Детуш, в духа на героизацията, разказва за безполезната и научнообоснована битка на един унгарски лекар на име Земелвайс (1818–1865) да предотврати разпространението на родилна треска в родилните отделения на виенските болници. Жертвите били

бедни хора, тъй като собствениците на прилични домове предпочитали да раждат вкъщи.

Смъртността в някои отделения била изумителна — над 25 процента. Земелвайс стигнал до извода, че майките биват убивани от студентите по медицина, които често идвали в отделенията направо след дисекцията на трупове, гъмжащи от болести. Успял да го докаже, като накарал студентите да си мият ръцете със сапун и вода, преди да докоснат родилката. Смъртността рязко намаляла.

Завистта и невежеството на колегите на Земелвайс обаче станали причина да го уволнят и смъртността отново се повишила.

Според мен урокът, който Детуш научил от тази истинска история, ако вече не го е знаел от бедното си детство и времето, прекарано в армията, е, че светът се управлява от суетата, а не от мъдростта.

КОРИСТНО ОПЛАКВАНЕ НА ЕДИН НАЦИСТКИ ГРАД

Не само съм хвалил един нацистки привърженик, но и съм изразявал скръбта си от смъртта на един нацистки град. Става дума за Дрезден, разбира се. Трябва да повторя, че бях американски войник там, военнопленник, когато градът беше опожарен до основи. Не бях на страната на германците.

Скърбях за унищожаването на Дрезден, защото той само временно беше нацистки град, а в продължение на векове е бил съкровищница на изкуството, принадлежаща на всички земяни. Пак можеше да е такава. Същото важи и за Ангкор Ват, разрушен неотдавна от военни учени заради някаква измислена полза.

Това, че станах свидетел на унищожаването на Дрезден, оказа много по-малко влияние върху характера ми от смъртта на майка ми, от осиновяването на децата на сестра ми, от внезапното осъзнаване, че тези деца и моите собствени вече не зависят от мен, от разпадането на брака ми и прочее, и прочее. Освен това никой не ме е карал да оплаквам Дрезден, дори и германците. Дори и те смятаха, че вече не си струва да го споменаваме.

Затова и аз спрях да мисля за Дрезден, докато през 1976 година от издателство „Франклин Лайбръри“ не ме помолиха да напиша специален увод за луксозното издание на романа ми „Кланица 5“, което подготвяха.

Казах следното:

В тази книга се разказва за нещо, което ми се е случило много отдавна (1944), а и самата книга вече е нещо, което ми се е случило много отдавна (1969).

Времето върви напред и основното събитие в книгата, бомбардировката на Дрезден, вече е спомен, превърнал се във вкаменелост, който постепенно затъва все по-дълбоко в катрана на

историята. Ако американските ученици изобщо са чували за нея, със сигурност се чудят дали е била през Първата или през Втората световна война. А и едва ли ги интересува особено.

Що се отнася до мен, нямам особено желание да пазя спомена от бомбардировките жив. Разбира се, ще ми е много приятно, ако хората продължават да четат тази книга и занапред, но не защото смятам, че дрезденската катастрофа ни е преподала важен урок. Самият аз бях в центъра на събитията и единственото нещо, което научих, бе, че войната така разярява хората, че те са готови да опожарят до основи велики градове и да избият жителите им.

Нищо ново.

Пиша това през октомври 1976 година и така се случи, че само преди две вечери бях на прожекцията на новия документален филм на Марсел Офюлс за военните престъпления, „Спомен за справедливост“, в който имаше кадри, правени от въздуха, от нападението над Дрезден — през нощта. Градът сякаш вреше и аз бях някъде долу.

След това трябваше да изляза на сцената, заедно с други хора, които са имали много лични преживявания в нацистките лагери на смъртта и прочее, и да споделя вижданията си за смисъла от всичко това.

Жестокостта определено е триумф на безсмислието. Онемях. Не се качих на сцената. Прибрах се вкъщи.

Дрезденската жестокост, безумно скъпа и планирана в най-малки подробности, в крайна сметка беше толкова безсмислена, че само един човек на цялата планета имаше някаква полза от нея. Този човек съм аз. Написах тази книга, от която спечелих много пари и тя изгради реномето ми такова, каквото е в момента.

Така или иначе, спечелих два-три долара от всеки убит. Това си е бизнес.

СЕКСУАЛНАТА РЕВОЛЮЦИЯ

И така, напуснах завинаги първата си съпруга и дома си в Кейп Код през 1971 година. Всичките ни деца, освен най-малката, Нанет, бяха избягали на индианска земя, така да се каже. Станах воин на това, което мнозина определят като сексуална революция. Самото ми заминаване беше толкова сексуално, че едно френско определение за оргазма го описва съвсем точно. Беше „малка смърт“.

Разбира се, подобна малка смърт непрекъснато се случваше около мен, а и днес положението не е много по-различно. При дългите бракове такива заминавания наистина са престорено умиране, поздрав за доброто старо време на брака, малодушно потвърждение, че бракът би бил идеален до самия край само ако единият от двамата партньори кротко беше умрял преждевременно. Мога ли да го кажа, без да звучи като възхвала на смъртта? Надявам се. Мисля, че е възхвала на литературата — възхвала на историите, които ни удовлетворяват, защото свършват там, където трябва, преди да са престанали да бъдат истории.

Като си тръгнах, оставих къщата, обзавеждането, колата и банковите сметки, взех си само дрехите и се отправих към Ню Йорк Сити, столицата на света, с един летателен апарат, по-тежък от въздуха. Започнах всичко отначало.

Що се отнася до истинската смърт, тя винаги ме е изкушавала, понеже чрез нея майка ми разреши толкова много проблеми. Естествено е детето на един самоубиец да мисли за смъртта, за голямата смърт, като за логично решение на всеки проблем, дори на задачите по алгебра. Въпрос: ако фермер А може да насади 300 картофа за един час, фермер Б може да седи картофи петдесет процента по-бързо, фермер В може да седи картофи с една трета от скоростта на фермер Б, а на всеки акър трябва да се насадят 10 000 картофа, колко деветчасови работни дни ще са необходими на

фермерите А, Б и В да засадят 25 акра, ако работят едновременно?
Отговор: мисля, че ще си пръсна мозъка.

* * *

Ако може да се разкаже историята на един американски баща, напуснал домашното огнище, ако продължава да развързва езиците зад гърба му, тя ще е същата история, както преди сто години, за пиене и порочни жени.

Сигурен съм, че и за мен се разказва такава история.

Според мен по-близо до истината днес е историята за абсолютно трезвото впускане на един мъж в безлюдното нищо. Пиенето и жените, добри и лоши, вероятно ще се появят по-нататък, но нищото е първата прелъстителка — отново малката смърт.

Обръщам се към съпругите и децата от средната класа, чиито мъже, глави на семейства, неотдавна са ги напуснали — научете истината за сегашното им състояние от поредното велико съвременно стихотворение на „Статлър Брадърс“, „Шарки по стената“:

*Казват, чудиш се дали
аз щастлив съм може би.
Но се питам да не би
твоята съвест да тежи.
Ако бях аз вместо теб,
нямаше да се боя.
Притеснени сте за мен,
а пък аз се веселя.*

*Зяпам шарки по стената
и не чувствам аз вината.
Пасианси си редя
с всички карти без една.
Пуша си и гледам
„Кенгуруто капитан“.
Само не ми казвай,*

че безделник съм голям.

Снощи си облякох фрак
все едно излизам вън.
Имам още аз мечти,
тъй че рано е за сън.
Моля те, не ме мисли,
на мен не ми е никак зле.
Винаги ще съм си тук,
забавлявам се добре.

Зяпам шарки по стената
и не чувствам аз вината.
Пасианси си редя
с всички карти без една.
Пуша си и гледам
„Кенгуруто капитан“.
Само не ми казвай,
че безделник съм голям.

Хайде, трябва да вървя,
знам, че лош ми е видът.
С тази дневна светлина
на мен очите ми смъдят.
Трудно ми е да стоя
върху този твърд цимент.
Затова ще си вървя,
за да имам пълен ден.

Зяпам шарки по стената
и не чувствам аз вината.
Пасианси си редя
с всички карти без една.
Пуша си и гледам
„Кенгуруто капитан“.
Само не ми казвай,
че безделник съм голям.

1965, 1966, „Саутуинд
Мюзик“

* * *

Това е написано от Лу Деуит, единственият разведен от четиримата братя Статлър. Това не е стихотворение за бягството или за прераждането. Това е стихотворение за края на полезността на мъжа.

Мъжът разбира, че жена му заслужава трагичното достойнство да бъде вдовица.

* * *

Или поне има такова усещане.

А усещанията на всяко човешко същество са безкрайни. Жената на някой, който брои цветята на стената, може да не копнее много да е вдовица, но при все това културата, в която се рее мъжът, му подсказва, че няма нищо лошо тя да иска такова нещо.

От него вече няма нужда като баща, вече няма полза като войник, който може да спре куршум, летящ към хората, които обича, и няма надежда да бъде почетен за мъдростта си, защото е много добре известно, че с напредването на възрастта хората стават само по-досадни.

Мъжът експериментира с християнската идея за рая, без наистина да умира, а и все повече жени го правят, разбира се. В рая, поне така гласи детинската мечта, хората биват харесвани и почитани само заради това, че са били живи. Не са им необходими никакви други умения там.

Мъжът, който зяпа шарки по стената, вече няма полезни умения. Може и в разцвета на силите си да не е бил особено добър в печеленето на пари. Какво чака тогава?

Чака на вратата му да потропа ангел. Ангелите обичат всички, които просто са били живи.

* * *

Струва ми се, че най-универсалното революционно желание на всички времена е желанието за рая, желанието на едно човешко същество да бъде почетено от ангелите не само заради красота или полезност.

Женското освободително движение в Америка днес, в най-широкия си смисъл, е желание на жените да бъдат харесвани не само заради детеродните им функции, особено когато планетата е толкова опустошително пренаселена. А отхвърлянето на поправката за равни права от щатските законодатели мъже според мен представлява категорично мъжка позиция: „Съжаляваме, момичета, но детеродната ви способност е единственото нещо, заради което ви харесваме“.

Истината.

* * *

Има и други неприятни истини за старите хора, за хората, които нямат приятели, за хората без умения и без средства, и прочее.

* * *

Никакъв ангел не е тропал на моята врата, докато зяпах шарки по стената, но един стар приятел, пристрастен към хазарта, бързо ме намери. Никога не ми беше искал заем, но сега беше дошъл и моят ред. Разказа ми за някакъв спешен случай в семейството и ми поиска сума, която горе-долу се равняваше на моите запаси. Срецнах го около пет години по-късно и той ми каза, че почти не е мислил за друго, освен за деня, в който ще може да ми върне парите с лихва.

Други хора ме намираха по пощата, най-често с молба да прочета някой и друг нов роман или пък да напиша някакви похвални думи за корицата на някоя книга.

Няма издадена книга през последните десет години, за която да не съм писал рецензии.

След това обаче един стар приятел написа толкова лоша книга, че дори аз, затваряйки очи и преравяйки я от край до край, не можах да намеря нищо, което би могло да мине поне за весела идиотщина. Така че отказах да напиша рецензия. Може би това е много важна повратна точка в моя живот.

Оказа се, че това е било криза и в живота на друг писател. Той беше написал рецензия за книгата, която отхвърлих. Обади ми се посред нощ от друг град и звучеше така, сякаш е погълнал белина. „За бога — каза ми той, — просто не бива да ме оставяш съвсем сам на тази корица.“

* * *

И прочее. Някъде по това време синът ми Марк полудя и оздравя. Отидох във Ванкувър, видях колко е зле и го настаних в лудница. Трябваше да допусна, че може никога да не се оправи.

Както казах по-рано, той никога не обвини нито мен, нито майка си. Благородното му желание да не ни обвинява беше толкова упорито, че едва ли не се вманиахи на тема химични и генетични причини за психичните заболявания. Разговорната терапия имаше смисъл като поезия, но не и като лечение, смяташе той.

Вече като лекар и като непредубеден учен обаче, той се е оставил в ръцете на един разговорен терапевт и бърбори безспир за Джейн, за мен, за сестрите си, за братовчедите си и за всичко останало, надявам се, намирайки го весело и благотворно.

Ура.

Ще стане дума и за злините, които хората са му причинили. Крайно време е. Крайно време е.

* * *

Всичко е въпрос на време.

Да, горе-долу тогава посетих Джордж Рой Хил, докато снимаше филм по романа ми „Кланица 5“.

Само двама американски писатели трябва да са благодарни за филмите, снимани по техни книги. Единият съм аз. Кой е другият ли? Маргарет Мичъл, разбира се.

* * *

В редовете на интелигенцията на Източното крайбрежие вероятно винаги трябва да има една толкова блестяща жена, че всички останали да се плашат до смърт от нея. Тази работа се вършеше от Мери Маккарти. Сега го прави Сузан Зонтаг.

Веднъж на едно парти Сузан Зонтаг дойде при мен. Вцепених се. Какъв ли блестящ въпрос щеше да ми зададе и колко ли жалък щеше да е моят отговор?

— Хареса ли ви филма по „Кланица 5“? — попита тя.

— Много ми хареса — признах си аз.

— И на мен — каза тя.

Колко лесно и приятно се оказа, а и „Кланица 5“ явно наистина е великолепен филм!

* * *

По това време филмовата индустрия в Холивуд беше в депресия. Снимани бяха само два филма, и двата — по мои произведения. Другият беше „Честит рожден ден, Уонда Джун“.

Този филм, с участието на Род Стайгър и Сузана Йорк, се оказа толкова отвратителен, че поисках да махнат името ми. Бях чувал, че и други писатели са го правили. Какво по-достойно от това?

Оказа се невъзможно обаче. Само аз бях направил това, което пишеше в надписите. Наистина бях написал това нещо.

* * *

Да, и това не е единствената ми калпава работа. Оцених произведенията си по шестобалната система. С оценките, които си дадох, не влизам в историята на литературата. Сравнявам се със себе си. По този начин мога да си пиша 6 плюс за „Котешка люлка“, макар да ми е известно, че съществува писател на име Уилям Шекспир. Бележникът е в хронологичен ред, така че можете да нанесете възхода и падението ми на милиметрова хартия, ако искате:

„Механично пиано“ 5
„Сирените от Титан“ 6
„Майка Нощ“ 6
„Котешка люлка“ 6 плюс
„Бог да ви поживи, мистър Роузуотър“ 6
„Кланица 5“ 6 плюс
„Добре дошли в маймунарника“ 5 минус
„Честит рожден ден, Уонда Джун“ 3
„Закуска за шампиони“ 4
„Уомпитър, фома, гранфалун“ 4
„Фарс или никога вече самота“ 3
„Затворникът“ 6
„Цветница“ 4

* * *

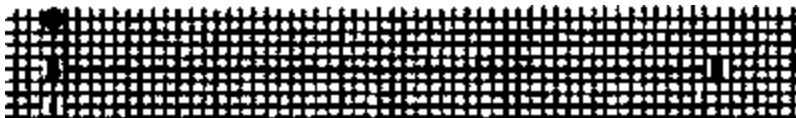
Кой е най-хубавият ми принос към моята култура? Бих казал, че това е една дисертация по антропология, отхвърлена от Чикагския университет много отдавна. Отхвърлиха я, защото беше много проста и звучеше много забавно. Човек не бива да е много весел.

Дисертацията е изчезнала, но още пазя резюмето в главата си и сега ще го изложа. Основната идея е, че историите имат форма, която може да се нарисува на милиметрова хартия, а формата на историите на едно общество е не по-малко интересна от формата на неговите глинени съдове или на върховете на стрелите му.

В дисертацията бях събрал известни истории от невероятно разнообразни общности, включително онези, които четат „Колиърс“ и

„Сатърди Ивнинг Поуст“. Направих графика на всяка от тях.

Всеки може да направи графика на една проста история, ако я разпъне, образно казано, по пресичащите се оси, показани тук:

G означава щастие, I означава нещастие, с В означавам началото на историята, а Е означава края.

Покойният Нелсън Рокфелер например би бил близо до върха на скалата G-1 в деня на сватбата си. Скитничка, събуждаща се на стълбите тази сутрин, би била някъде около средата, но не съвсем в дъното, тъй като денят е слънчев и топъл.

Една от любимите истории в нашето общество е за човек, който води нормален живот, преживява някакво нещастие, преодолява нещастieto и след това е още по-щастлив, защото е проявил съобразителност и сила. Като графика, тази история изглежда така:

Друга история, която никога не омръзва на американците, е за човек, който става още по-щастлив, след като открива нещо, което харесва. Човекът изгубва това нещо, след което го намира пак завинаги. Графиката изглежда по следния начин:

Един от индианските митове за сътворението, в който някакъв бог дава на хората първо слънцето, после луната, после лъка и стрелите, после царевицата и така нататък, на практика е стъпаловиден разказ за натрупването:

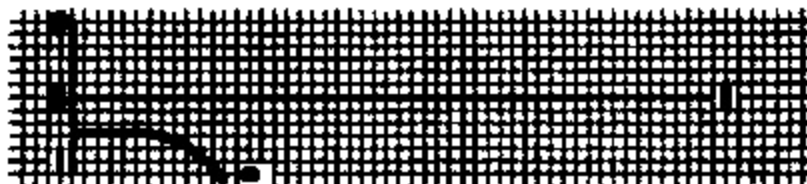

Почти всички митове за сътворението са стъпаловидни. Митът за нашето сътворение, взет от Стария завет, доколкото можах да установя, е уникален, защото изглежда така:

Резкият спад в щастieto, разбира се, е изгонването на Адам и Ева от райската градина.

„Метаморфозата“ на Франц Кафка, в която един вече безнадеждно нещастен човек се превръща в хлебарка, изглежда така:

Възможно ли беше в крайна сметка моите графики да послужат за нещо повече от малки визуални шеги, своеобразни комикси? Чикагският университет ми зададе този въпрос, аз също си го зададох и отново ще повторя това, което казах в началото — графиките са не по-малко красноречиви от глинените съдове и върховете на стрелите.

След това обаче отново погледнах графиката на историята, посрещана с най-голям ентузиазъм в западната цивилизация — „Пепеляшка“. В този момент сигурно хиляда писатели разказват тази история под една или друга форма. Самата тази книга е своеобразна история на Пепеляшка.

Признавам, че графиката на „Пепеляшка“ ме уплаши и се изкуших да не я включавам в дисертацията си, защото имах чувството,

че показва колко е тъпо всичко, което правя. Струваше ми се твърде сложна и противоречива, за да е представителен артефакт — липсваше ѝ елегантната простота на едно глинено гърне или връх на стрела. Вижте я:

Нали разбирате, че стъпалата са всички подаръци, които феята кръстница е направила на Пепеляшка — роклята, пантофките, каретата и прочее. Резкият срыв е настъпването на полунощ на бала. Пепеляшка отново е в дрипи. Всички подаръци са отнети. Но след това принцът я намира, жени се за нея и от този момент нататък тя е безкрайно щастлива. Връща си всичко, че и отгоре. Много хора смятат, че историята е боклук, а на милиметрова хартия тя наистина изглежда като боклук.

След това обаче си казах: „Я чакай, тези стъпала в началото приличат на мита за сътворението на почти всяко общество на земята“. После видях, че настъпването на полунощ изглежда точно като уникалния мит за сътворението в Стария завет. А после видях, че възходът към щастието в края е идентичен с очакването на изкуплението, както го разбира примитивното християнство.

Разказите бяха идентични.

Развълнувах се, когато го открих преди години, вълнувам се и сега. Апатията на Чикагския университет ме отблъсква.

Я да ходят да ебат луууууууууната.

* * *

Олеле, боже, колко се отдалечихме от темата на тази глава, от сексуалната революция! И преди е ставало дума как новациите в писателския занаят, а и някои стари муцуни, странят от темите, които ги притесняват. Вижте само как избягах от темата за секса. Нищо

сексуално няма в това да кажеш на един велик университет да ходи да ебе луууууууууната.

Нима съм такава госпожица, че да не мога да говоря за анално сношение, афродизиаки, бидета, бисексуалност, връзване, гениталии, групов секс, девствени пояси, дилдо, еякулация, задници, импотентност, кареца, клитори, контрол на раждаемостта, междубедрен коитус, наказания, обрязване, окосмяване, пера, подмишници, преждевременна еякулация, презервативи, фетиши, фригидност, целувки и прочее? Взех този списък от показалеца на книгата „Радостта от секса: наръчник на познавача за правенето на любов“ (с илюстрации), под редакцията на д-р Алекс Комфърт (издателство „Краун“, 1972). Всъщност нямам нищо против да говоря по който и да е от тези въпроси и дори го правя с усмивка.

Това, което е неприятно, е признанието, че дълго време бях целомъдрен по принуда. Напразно ровех в показалеца на „Радостта от секса“ в търсене на „целомъдрие“, което е най-обичайното сексуално преживяване на човек и лесно може да се илюстрира с една страница, чисто бяла като снежна пряспа.

Ще ви дам пример: три години бях редник в американската пехота (по-точно — в армията на Съединените щати, тъй като бях доброволец). Бях една мравка войник в огромна колония от еднакви мравки, затворени в селски райони и най-накрая изпратени на бойно поле в чужбина, състоящо се само от мъже. Според вас колко жени, които искат да ме ебат, съм срещнал за три години? Мога да задам същия въпрос и за много месеци в цивилния ми живот и пак да получа същия отговор — на практика нито една.

Веднъж говорих с моя приятел Робърт Пен Уорън, енергичен възрастен господин и голям поет и романист, и го попитах за друга величествена фигура в литературата, вече мъртва, негов познат. Мистър Уорън е със седемнайсет години по-възрастен от мен. Роден е в Гътри, Кентъки, през 1905 година. Той нарисова с думи забележително пищна карикатура на човека, за когото бях попитал, и завърши с едно твърдение, което изобщо не беше шега. То трябваше да има клиничен смисъл. Някой, който разбира от психология и медицина, сякаш казваше той, би описал цял синдром от тази малка улика. Уликата беше: „Той мастурбираше, естествено“.

Това сложи край на разговора. Не възразих. Благодарен съм обаче, че помня нещо много по-обикновено за мастурбацията, което ми беше казано възможно най-жизнерадостно от моя приятел Милош Форман, филмовия режисьор.

— Знаеш ли кое ѝ харесвам на мастурбацията? — попита ме той.

— Кое ѝ харесваш, Милош? — казах аз.

— След това не трябва да приказваш — отвърна той.

* * *

Преглеждам най-продаваната в момента документална книга в Америка, „Жената на ближния“, написана от Гей Талийз. Тя трябва да представлява доста пълен анализ на текущата сексуална революция. Според Талийз жените стават по-отворени и отпуснати, не подбират толкова строго сексуалните си контакти. Ще опростя, но няма да представя погрешно тази предполагаема революция, ако я опиша така: докато идеалната жена едно време би дала на покрития с прах мъж, скитащ се по пътя на живота, комат хляб, съвременната жена може да му направи и чекия или свирка.

Съжалявам, но така го тълкувам.

Въпреки че го казвам по този начин, не искам да се подигравам на книгата, защото за мен това е тайната и дълбоко заровена история на цяло поколение американски мъже от средната класа, научени от родители, треньори, скаутски водачи, военни свещеници, лекари шарлатани и прочее да се срамуват дълбоко от мастурбацията и мокрите сънища.

А скритата молба в книгата е същата, която се появи за първи път в погледа ми някъде на четиринайсетгодишна възраст и до ден-дневен не е изчезнала напълно. За мен тя е част от загатката. Това е молбата на старомодните мъже, винаги навити, към всяка хубава жена — на улицата, в списание, във филм, където и да е. Молбата е следната: „Моля те, хубавице, не ме карай пак да се пипам“.

19

В СТОЛИЦАТА НА СВЕТА

Ето че седя на четвъртия етаж на една къща в Ийст Сайд в Ню Йорк, столицата на света, с ученическия бележник от последните трийсет години на моя живот — подписан от мен и закачен на стената. Гледам всичките тези оценки, някои високи, други ниски, и си мисля, че съм като онзи заклет комарджия, който взе толкова много пари назаем от мен, без да може да ми ги върне — просто не мога да се сдържа.

Ставало е дума за моя ментор в Чикагския университет, който беше толкова блестящ, който не можеше да намери издател за най-дръзкото си произведение и който се самоуби. Не доказах колко е блестящ. Сега съм готов да го направя с един пример, но се колебая не само защото репутацията му е в ръцете ми за момент, но и защото всички хубави неща, които ми е казвал и които съм запомнил, бяха толкова прости и ясни. Опитът ми с литературоведите и академичната общност в тази страна сочи, че те възприемат яснотата като мързел, невежество, детинщина и лошо качество. Всяка мисъл, която могат да разберат веднага, за тях по определение е нещо, което винаги са знаели.

Същото е и с литературните опити. Ако даден литературен експеримент е като сън, лесен е за четене и доставя удоволствие, авторът на експеримента е бездарен писач. Единственият начин да се отличиш като смел експериментатор е непрекъснато да се проваляш.

* * *

Веднъж бях на парти, на което един музикален критик изброи имената на композитори на сериозна музика от миналото. Никой не ги беше чувал и критикът ни обясни, че всеки един от тях бил смятан за

най-великия жив композитор на своето време. Това бяха съвременници на Бетовен, Брамс, Вагнер и прочее, композитори на оркестрова музика в стила на романтизма.

Попитахме го защо никой не им се възхищава днес. Той се беше заел да изслуша колкото се може повече от произведенията им и каза следното: „Всичко е било жест“. Искаше да каже, че са обещавали една след друга големи музикални теми, след което не са спазвали тези обещания. Навремето композиторите били почитани заради великолепните обещания, които правели, но не спазвали. Вероятно обещанията са били такива, каквито и ангел небесен не е можел да спазва.

Струва ми се, че някои от най-впечатляващите литературни реномета по мое време се основават на такива обещания.

* * *

Примерът за това колко блестящ беше моят ментор:

Като използваше метода на Сократ, той попита малобройния си курс: „Какво прави един творец — художник, писател, скулптор?...“.

Вече знаеше отговора, беше го включил в книгата, която пишеше и която никога нямаше да бъде издадена. Само че нямаше да ни го каже до края на лекцията, а можеше и изцяло да го отхвърли, ако нашите отговори му се бяха сторили по-смислени. Курсът се водеше през лятото и се състоеше само от ветерани от Втората световна война. Беше организиран, за да можем да получаваме месечната си издръжка от правителството, докато по-голямата част от университета беше във ваканция.

Нямам представа какви биха били нашите отговори. Неговият беше такъв: „Творецът казва: «Не мога да се справя с хаоса около мен, но поне мога да приведа в идеален ред това парче платно, този лист хартия, този каменен блок»“.

Това всеки го знае.

* * *

По-голямата част от зрелия ми живот мина в опит да приведа в ред листове хартия с размери осем и половина на единайсет инча. Това крайно ограничено занимание ми позволи да не обръщам внимание на много бури. Също така причини много от най-лошите бури, на които не обърнах внимание. Приятелите ми често са се ядосвали, че отделям много внимание на хартията и малко на тях.

Мога само да отговоря, че тайната на успеха във всяко човешко начинание е пълната концентрация. Питайте всеки голям спортист.

Казано другояче — понякога ми се струва, че не се справям много добре с живота, затова търся спасение в професията си.

* * *

Знам какво е направила всъщност Далила на Самсон, за да стане слаб като дете. Не е било необходимо да му реже косата. Трябвало е само да наруши концентрацията му.

* * *

Преди около девет години ме поканиха да говоря пред Американския институт и академия за изящни изкуства и литература тук, в Ню Йорк. Тогава не бях негов член и бях ужасен. Бях напуснал дома си и прекарвах по-голямата част от времето си в зяпане на шарки по стената и гледане на „Кенгуруто капитан“ в един малък апартамент на Източна Петдесет и четвърта улица. Пристрастеният ми към хазарта приятел тъкмо беше опразнил банковата ми сметка, а синът ми беше полудял в Британска Колумбия.

Помолих жена си да не идва, защото и без друго бях изнервен. Помолих и жената, която от известно време ми правеше компания, също да не идва, пак по същата причина. И двете дойдоха, наконтени като за светска екзекуция.

Какво ми спаси живота ли? Листове хартия с размери осем и половина на единайсет инча.

* * *

Съжалявам хората, които нямат усета за внасяне на ред поне в нещо малко. Все повече хора в наши дни го правят с филмова и видео лента. Основното ми възражение срещу филмите е тяхната цена. Един кинотворец е като Бенвенуто Челини, който е работел с безценни суровини — сребро, платина и злато.

* * *

Роден съм в къщата, проектирана и построена от баща ми през 1922, годината, в която съм се родил. Беше пълна със съкровища като същински музей и се предполагаше, че ще бъде наследена от брат ми, от сестра ми или от мен. Не бих искал да живея там. В продължение на седем години там се водеше живот като през едуардианската епоха. Това не е много време, искам да ви кажа. На родителите ми, които много обичаха музиката, сигурно им се е сторило като симфоничен оркестър, който е изсвирил първите седем акорда от една симфония, след което се е разотишъл.

Къщата, в която живея сега, е построена на това оживено пристанище от един спекулант на име Л. С. Брукс през 1860–1861 година, когато избухва Гражданската война. В духовно отношение тя е точно толкова моя, колкото и на всеки друг, тъй като Брукс я е построил, също като много други такива къщи в квартала, без да има конкретен обитател предвид.

Първият човек, който я харесал, също както ракът отшелник се намърдва в празната черупка на някой охлюв, бил един друг германец, Фердинанд Трауд. Той бил директор на Немското свободно училище на Източна Четвърта улица номер 142.

Семейство Трауд се изнесли през 1875 година и се нанесъл брокерът Юлиус Бруно. Юлиус Бруно се изнесъл през 1887-а и се нанесъл Петер Гьоц. Петер Гьоц се изнесъл през 1891-ва и се нанесла Луиза Герлах. И така нататък.

Самият аз купих къщата преди осем години от Робърт Готлиб, главният редактор на издателство „Алфред А. Кнопф“, който се

премести да живее в една къща отсреща, и Джил Кременц, която сега е моя съпруга, и аз се нанесохме.

Джил се занимава с фотография на партера. Аз се занимавам с писане на най-горния етаж. Заедно обитаваме двата етажа по средата.

* * *

Хората в този град се отнасят много добре с мен, макар че съм роден много далече оттук. Свикнали са с непознати, които правят хубави неща в изкуството, а аз от време на време правя по нещо добро като писател.

Най-приятната любезност, оказана ми тук, беше една покана от епископалната църква „Сейнт Клемънтс“, в чието паство има много актьори, да изнеса проповедта на Цветница през 1980 година. В тази църква, която освен това е и театър, е обичайно веднъж годишно някой непознат да изнася проповед.

Олтарът ѝ е подвижен, понеже предната част на църквата е и сцена. Много малко са пиесите, в които олтарът е неподвижна част от декора. Така че сутринта, когато проповядвах, олтарът временно беше изкаран на сцена, представляваща кухнята на манхатънско жилище отпреди поне шейсетина години — преди да се родя.

Не знам от коя пиеса беше този декор. Не попитах. Искях да си представям, че е от пиеса за европейските имигранти в Ню Йорк и техните деца. Щастлив бях да говоря от този декор като потомък на имигранти, заселили се много по-навътре в страната, имигранти, за които нюйоркчани обикновено не са знаели почти нищо и са си мислели най-лошото.

Ето какво казах:

„Запленен съм от Проповедта на планината. Да бъдеш милостив, ми се струва единствената хубава идея, която сме получили до този момент. Може би скоро ще се появи още една хубава идея и така ще имаме две хубави идеи. Каква би могла да е втората идея? Не зная. Откъде бих могъл да знам? Ще предположа съвсем наслуки, че може да е свързана с музиката. Често съм се питал какво е музиката и защо толкова я обичаме. Може би музиката е раждането на втората хубава идея.

Избрах да прочета първите осем стиха от дванайсетата глава на Евангелие от Йоана, в които не става дума за Цветница, а за предишната нощ — за навечерието на Цветница, за време, което бихме могли да наречем «Нардница». Надявам се това да е достатъчно близо до Цветница, за да останете доволни. Онзи ден попитах един епископален свещеник какво трябва да ви кажа за самата Цветница. Тя ми отговори, че трябва да ви кажа каква великолепно сатира е това за разкоша, показността и почестите в нашия свят. Така че ви го казвам.

Свещеникът бе Каръл Андерсън, която продаде сградата на своята църква, за да оцелее духовното ѝ паство. Нейната енория е «Вси ангели», на Западна Осемдесета улица, недалеч от Бродуей. Продаде църквата, но запази енорийския дом. Предполагам, че повечето от ангелите, ако не и всичките, още са там.

По отношение на стиховете за навечерието на Цветница — избрах тях, защото в осмия стих Иисус казва нещо, което много мои познати смятат за доказателство, че на самия Иисус понякога му е идвало до гуша от хора, постоянно търсеци милост. Чета от преработената стандартна Библия, вместо от тази на крал Джеймс, защото ми е по-лесна за разбиране. Освен това накрая твърдя, че Иисус просто се е шегувал, а човек не може да се шегува на английския на крал Джеймс. И най-смешният виц на света, разказан на английския на крал Джеймс, е обречен да звучи като Чарлтън Хестън.

Чета:

«Шест дни преди Пасха Иисус дойде във Витания, дето беше умрелият Лазар, когото възкреси от мъртвите.

Там Му приготвиха вечеря, и Марта прислужваше, а Лазар беше един от седналите с Него на трапезата.

Мария пък, като взе литра нардово чисто, драгоценно миро, помаза нозете Иисусови, и с косата си отри нозете Му; и къщата се напълни с благоухание от мирото.

Тогава един от учениците Му, Иуда Симонов Искарот, който щеше да Го предаде, рече: защо да се не продаде това миро за триста динария, и парите да се раздадат на сиромаси?

Това каза той, не че се грижеше за сиромасите, а защото беше крадец. (Той държеше ковчежето, и крадеше от онова, каквото там пускаха.)

А Иисус рече: остави я; тя е запазила това за деня на погребението Ми.

Защото сиромасите всякога имате при себе си, а Мене не всякога.»^[1]

Така завършва четенето и макар да ви обещах шега, тук няма нищо смешно. Всъщност четенето завършва с два много потискащи извода, че Иисус е изпитвал поне малко самосъжаление и че в края на земната си мисия поне за момент му е дошло до гуша да слуша за бедните.

Между другото, последният стих във версията на крал Джеймс е почти същият: «Защото сиромасите всякога имате със себе си, а мене всякога нямате».^[2]

Каквото и да е казал Иисус на Иуда, казал го е на арамейски, разбира се, а до нас е стигнало през иврит, гръцки, латински и архаичен английски. Може да е казал само нещо като: «Защото сиромасите всякога имате при себе си, а Мене не всякога». Може някакъв нюанс да се е изгубил при превода. А и да не забравяме, че при преводите обикновено първо се губят шегите.

Бих искал да възстановя изгубеното. Защо ли? Защото, като почитащ Христос агностик, съм бил свидетел на много нехристиянска нетърпимост към бедните, насърчавана от цитата: «Защото сиромасите всякога имате със себе си».

Говоря предимно за младостта си в Индианаполис, Индиана. Независимо къде съм и на колко години съм, все още говоря почти само за младостта си в Индианаполис, Индиана. Всеки път, докато бях млад, когато някой там започнеше да се тревожи за бедните, се намираше извънредно достопочтен хужър^[3], може би чичо или леля, да каже, че самият Иисус се е отказал да се справя с тях. Обикновено този човек перифразираше осмия стих от дванайсетата глава на Евангелие от Йоана — бедните са безнадеждни. Никога няма да се отървем от тях.

Тогава беше прието да се говори, че бедните са безнадеждни, защото са мързеливи или глупави, че пият прекалено много, имат твърде много деца, държат си въглищата във ваната и прочее. Обикновено се намираше някой да цитира Кин Хъбард, хумористът от Индиана, който беше казал, че един негов познат бил толкова беден, че имал двайсет и две кучета^[4]. И така нататък.

Ако тези хужъри бяха живи, а те не са, щях да им кажа, че Иисус просто се е шегувал и дори не е мислел толкова за бедните.

Щях да им кажа и още нещо, което не е необходимо да казвам точно на тази конгрегация — шегите могат да бъдат и благородни. Смехът е също толкова възвишен като сълзите. Смехът и сълзите са отговор на объркването и изтощението, на безполезните опити да мислиш и да се бориш. Аз лично предпочитам да се смея, защото после бъркотията е по-малко и защото много по-бързо мога да започна пак да мисля и да се боря.

Добре:

Навечерието на Цветница е. Иисус е объркан и изтощен. Знае, че един от най-близките му сподвижници скоро ще го предаде за пари, а той самият ще бъде подиграван, измъчван и убит. Ще изпита всичко, което един смъртен изпитва, умирайки в конвулсии на кръста. Посещението му сред нас е към своя край, но животът трябва да продължи постарому още малко.

Пак е време за вечеря.

Колко вечери му остават на Иисус? Пет, струва ми се.

Самите му сътрапезници тази вечер са подигравка. Единият е Иуда, който ще го предаде. Другият е Лазар, който неотдавна четири дни е бил мъртъв. Лазар е бил толкова мъртъв, че чак миришел, твърди Библията. Лазар със сигурност е замаян и не е много добър събеседник, а и не е непременно благодарен, че пак е жив. Много съмнително щастие е да те върнат обратно от мъртвите.

Ако бях чел още малко, щяхме да разберем, че отвън е имало тълпа, нетърпелива да види Лазар, не Иисус. Лазар е звездата на деня, поне що се отнася до тълпата.

Винаги може да се разчита на тълпата да види чудото откъм грешната му страна.

Там са двете сестри на Лазар, Марта и Мария. Те поне са изпълнени със съчувствие и имат богато въображение как да бъдат полезни. Мария започва да масажира и парфюмира краката на Иисус Христос с мехлем, направен от растението нард. Иисус има човешки кости и е облечен в човешка плът, така че сигурно му е било страшно приятно от това, което Мария прави с краката му. Много еретично ли ще бъде да допуснем, че Иисус е притворил очи?

Това идва в повече на завистливия лицемер Иуда, който, преструвайки се на по̀ католик от папата, казва: «Ей... това не е християнско. Вместо да хабим това нещо за краката ти, по-добре да го бяхме продали и раздали парите на бедните».

А Иисус му отговаря на арамейски: «Иуда, не се притеснявай. Достатъчно бедни ще има и след като си отида».

Нещо подобно биха казали Марк Твен или Ейбрахам Линкълн в подобна ситуация.

Ако Иисус наистина го е казал, това е божествен черен хумор, много подходящ за такива обстоятелства. Той казва всичко за лицемерието и нищо за бедните. Това е християнска шега, която позволява на Иисус да се държи възпитано с Иуда, като в същото време го порицава за лицемерието му.

«Иуда, не се притеснявай. Достатъчно бедни ще има и след като си отида.»

Да ви го изопача ли още веднъж? «Защото сиромасите всякога имате при себе си, а Мене не всякога.»

Моят превод не наранява думите в Библията. Малко съм им разменил местата не само за да ги превърна в подходящата за случая шега, но и за да ги хармонизирам с Проповедта на планината. Проповедта на планината предполага милост, която никога не намалява и не изчезва.

Това наистина беше една глупава проповед. Сигурен съм, че нямате нищо против. Хората не ходят на църква, за да слушат проповеди, а за да си мечтаят за Бог.

Благодаря ви за мило престореното ви внимание.“

[1] Йоан 12:1-8, Синодална Библия, 1995 г. — Б.пр. ↑

[2] Т.нар. Цариградски превод от 1871 г. — Б.пр. ↑

[3] Хужър — официалното наименование на жител на щата Индиана. — Б.пр. ↑

[4] Алюзия към цитата на прочутия американски хуморист Джош Билингс (1818–1885): «Никой не е толкова беден, че да не може да си позволи едно куче». — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.